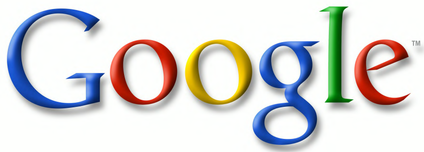
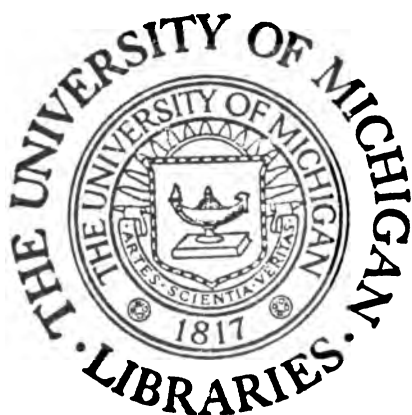

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

KDY BYLA STŘEDNÍ EVROPA SLOVANY OSÍDLENA?

:: PŘÍSPĚVEK K VYJASNĚNÍ ::
BLUDU DĚJEPISCŮ A UČENCŮ.

OD MARTINA ŽUNKOVIČE,
C. A K. SETNÍKA (TĚŠÍN, RAKOUSKÉ SLEZSKO).

TŘETÍ, DOPLNĚNÉ VYDÁNÍ.
PŘELOŽIL VOJTĚCH SRBA,
FARÁŘ NA HRANICKU.

1907.
TISK A SKLAD JINDŘ. SLOVÁKA V KROMĚŘÍŽI.

JEHO OSVÍCENOSTI

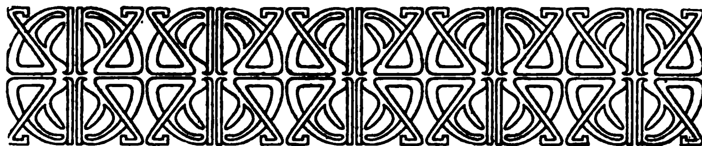
PANU

HRABĚTI JANU HARRACHOVI,

VĚRNÉMU PODPŮRCI

SNAH ZA PRÁVO A PRAVDU.

SPISOVATEL.

Předmluva k vydání třetímu.

Vydávám spis svůj již po třetí, a to jazykem českým; vážné hlasy mě přiměly k tomu. Výsledky mnoholetého mého bádání mají se státi přístupny nejširším kruhům českého národa, jenž od věků kulturní své poslání důstojně a neodvratně konaje na cestě pro pravdu a právo všem bratrským národům kráčí v čele. — Od druhého vydání mnoho věcí důležitých doplnil jsem, lecco pochybného opravil jsem.

Již druhé vydání přivítali kritikové celkem s uznáním. Že nechybělo ani posudků nepříznivých, při publikacích toho druhu je to takořka nezbytno. Kde pochybovačnost je sama sobě cílem, tam černohlídství rádo se skrývá pod rouškou úzkostlivé opatrnosti; trvalou však brzdou utěšeného a svěžího pokroku v poznání pravdy nestane se nikdy. —

Arciť mi kritikové někteří vytkli, že buď nechápu nebo nedbám přijaté dnes filosofické metody a jejích jazykozpytných vymožeností. Tuto výtku pokládám sobě za velmi čestnou. Srdečně jsem tomu rád, že po mnohaletém bloudění a drahý čas s filologickou methodou hříšně promárniv, přestal jsem posléze na methodě přirozené. — Nikdy a nikde filologická methoda nepovede k poznání, že na příklad název »Star břeh« (něm. Altenberg) jest logickou nemožností. Ač název se stránky jazykové je úplně jasný, srozumitelný, filologicky bezvadný, pro určitý předmět v přírodě ani pomyslit si ho nemohu. — Jak jen možno

kopec nazvat »starým«, když ani »Adam v ráji«, nebyl s to, by povýšeniny jistého území si roztřiďoval dle jejich vzniku na staré a na mladé. — A takového nesmyslu nevypustil z úst ani první tvůrce jmen v Evropě. — Já aspoň od jakživa souhlasil jsem s těmi, co stojíce u zřídla, ze zřídla pili a ne teprve z korýtka.

Kdo zvykl uvažovati věcně, také odepře svého souhlasu výčitkám, jako bych byl prováděl »krkolomných« operací na hláskách, slabikách a slovích, chtěje jich přes moc přiladit svým účelům. Toť mírně řečeno, je velmi nerozvážné obviňování. Že se tolik názvů po mnohá a mnohá století téměř nic anebo jen nepatrně pozměnilo, tomu se snad nikdo tak nedivil jako já sám, a se mnou zajisté i mnohý čtenář. Ale veřejně se k tomu přiznati nikdo si netroufal, i když poznání sebe mocněji se dralo na jazyk. Příčina toho od mnohých mi byla sdělena soukromně: kdo byl by své lepší přesvědčení veřejně projevil, byl by se vydal nemilým výsměškům jistých lidiček, kteří všemu chtějí »lépe« rozuměti.

A měli pravdu. Je nezbytí, zevrubněji se dotknouti zde dvou posudků za tou příčinou, aby soudné čtenářstvo českého lidu vědělo, jakého ducha jsou ti, co se obírají »vlastní vědou«. Pan Dr. L. Niederle, professor na české universitě v Praze, označil mou knihu »za bezcennou i v methodě i ve výsledcích« (Český časopis historický 1907 str. 188.) a na začátku referátu napadá listy, co se o oné práci pochvalně zmínily, řka: »že ten, kdo jí chválí, v očích odborně vzdělaných jen se kompromituje«. — »Domníval jsem se (stojí dál na str. 186.), že redaktor vážného listu obstará si referát u odborníka nebo aspoň u něho poptá na cenu knihy. A ptaly-li se redakce listu . . . . někoho z »kompetentních« českých historiků na cenu methody a výsledků Žunkovičových? Neptaly, neboť žádný z nich nebyl by jim mohl knihu doporučiti ku pochvale, a nemohly by pak vycházeti o ní ony chvalozpěvy«. — Ten posudek, doslovně z Čes. čas. hist. vypsaný čtu již po páté. Posudky opisovati, je věc bez odporu nejpohodlnější. Místo knihu

studovati, mohu pěkně seděti v nějaké restauraci, kde nikdo si neláme hlavu, jak věcně vyvrátiti a vědecky odůvodniti, co mi se tu a tam nezdá býti správné. Nejpřednější zásadou kritiky věcné má však býti snaha didaktická, by spisovatel o něčem byl poučen a z omylu nebo bludu vyveden. Holé odsuzování, jaké dnes je v obyčeji, vůbec není kritikou. Zúmyslně přec nikdo nepíše knihy naprosto »bezcenné«!

Osměluji si tedy Dra. Niederleho upozorniti na to, že nová hnutí vědecká už dávno se vymkla z dozoru policejního a že svoboda, o něčem bádati o své újmě, ústavními zákony státními jest zaručena. Ani spisovatel ani redaktor »vážného listu« nepotřebují už drába vrchnostenského, jenž by jim jejich dějepisné »úkoly« posuzoval holí. I mezi »laickým« obecenstvem jsou již dávno přečetní zástupcové znamenitého vědeckého vzdělání, kteří na opravdových pokrocích vědy a bádání tu přímo, tu nepřímo záslužné mají účastenství. Mnohé popudy k utěšeným »novotám« vyšly právě od těchto vzdělaných laiků, poněvadž smějí vždy přemýšleti a souditi volněji, samostatněji a přirozeněji, než ti, co svůj rozum přizpůsobili vědě šablonovité. Sebepřeceňování, zastaralou výsadou kastovní živené nesmírně snižuje vážnost dnešních domněle neomylných učenců. Nejraději by viděli knihu laika nějakého na indexu, že se opovážila bez jejich dobrozdání spatřiti světlo světa. Kompromituje se prý, kdo ji napsal, kdo ji čte, kdo v ní našel něco chvály hodného; snad se dočkáme za nedlouho i hranic, na nichž se věci páliti budou!

Leč, co je mi do toho, když universitnímu professorovi se zachtělo zahráti si trošku na Herostrata. Ať si ho za tu blamáži odškodní ti, v jichž službách jest. Kritikou svou vyvolal jen opak toho, co měl uloženo. Tisíce laiků uvědomělých knihu četli, stav věcí v přírodě přezkoumali, a jak vidno, nauky mé shledali správnými. Mnoho hlasů, by kniha vydána byla česky, je velmi srozumitelnou odpovědí na pokus

umlčovací, pod barvou kritiky učiněný a na nerozvážné anatema professorské, kterým vzdělané obecenstvo bylo uraženo.

Leč ve zmíněné kritice skrývá se přiznání, hodné všeobecné pozornosti. Odhaluje povážlivé poměry v našem vyučovacím řádu vůbec, a na odiv staví zlý bolák na těle pražského vědátorstva. Pan Niederle totiž napsal: »Toho nikdo nepopírá, že Slované jsou ve střední Evropě ode dávna, — proti tomu předpokladu dnes domorodci zcela zbytečně bojují, neboť nikdo rozumný dnes už netvrdí, že by sem byli přišli teprve V. stol. po Kr., ale ovšem musí při tom správně býti vymezen a omezen pojem »místa«, na němž ve střední Evropě ode dávna seděli.« Vezměme jedno po druhém. Tedy »nikdo rozumný« dnes prý není v nejistotách, že Slované ve střední Evropě jsou již ode dávna. Dobrá! A co medle stojí ve všech úředně zavedených »dějepisech« našich škol? A co medle o věci vykládá tisíc professorů sta a sta tisícům žáků na těchto školách? Ptal-li se pan Niederle už na tu věc nějakého cechovního kolegy-historika? či nahlédl-li už jednou do takové »učebnice«? — Každý rozumný už o tom prý ví. Odkud — se nepovídá; ale i tak je to řeč nerozvážně přehnaná. Či neusvědčil se p. Niederle sám před několika ještě léty proti mému tvrzení, a když jako jeden z těch rozumných už tak nečiní, způsobila-li to u něho snad má kniha bezcenná? Když však každý rozumný to ví, proč potom lidé, od státu (z kapes poplatníků) vydržovaní, nedbají, by vědomost tato vnikla do veřejnosti? Proč potom poznaná pravda dějepisná trčí za mřížemi vysokých škol jako uvězněná provinilkyně nebo jako zbytečné haraburdí? V jakém potom zájmu o to se pracuje, jen aby pravda do učebnic se nedostala přes všechen hlas »vzdělávati lid, osvěcovati lid!?«

Tedy »nikdo« rozumný již netvoří o Slovanech nesprávnosti; čtenář posuď sám, kolik těch »nikdo« dohromady bude. Ale »pojem místa není vymezen, a tu jsme s p. Žunkovičem brzy v koncích.« Tomu říká p. Niederle — lo-

gika, a touto logikou poznal bezcennost mé knihy. Že Slované sedí ve střední Evropě děl než od VI. stol. po Kr., to je věc odbytá, vedlejší. Omezený a vymezený pojem místa, to je věc hlavní, rozhodující! Nešťastný pojem místa, nešťastný »pojem« střední Evropy! Že se v žádném zeměpise dosud nelze se dočísti přesného ohraničení, kde »pojem« střední Evropy začíná a končí! Já však nemoha se toho na milimetry omezeného a vymezeného »pojmu« nikde dopátrati, vzal jsem věc po tesařsku; zdálo se mně věcí směšně malichernou, odvažovati jako židé zlato, zda hranice prausedlých Slovanů jdou až po Prahu nebo Mělník, po Opčinu nebo Terst, po Berlín nebo Novou ves u Berlína. Vždyť tam někde ta střední Evropa přece leží, a jestliže Slované budou v těchto místech anebo kousineček přes ně dál, na tom snad tolik nesejde. A hle, z této nicotné malichernosti vědátor, povýšený jako je p. Niederle, udělal rozhodující pradůvod pro svou zničující kritiku.

Ještě upřímněji nežli Dr. Niederle přiznává se druhý kritik mého spisu, s jakou »vědou« on drží. Je to Dr. Josef Zubatý, taktéž professor na české universitě v Praze. Že mi v České Revui (seš. 8. roč. 1907) vytýká, jak to, co v knize dobrého je od jiných, kde co chybného však,ode mne samého, to jako věc osobního rázu tu pominu. — České vzdělance bude však zajímati, že pan kritik se zřejmým sebevědomím končí těmito slovy: »Vím, že nezamezím tímto svým referátem dalším takovým slovanským projevům, ale uznal jsem sám pro sebe za dobré prohlásiti, že slovanská věda s nimi nic společného nemá, aniž míti chce nebo může«. Tedy svět má nyní dvojí vědu slovanskou; jedna vyvěrá ze slovanské vdělanosti samorostlé, druhá pak se pěstuje mezi odborníky všeliké kontrole nedostupnými. Já se upřímně raduji, že mě z té druhé vědy slovanské na vždy vyloučili. Jen toho se naději od vzdělané části národa českého, by se mnou souhlasil, že nemůže býti kritikem spravedlivým, kdo vědu považuje za věc tajné strany a nikoli za statek všem přístupný.

Nikdy jsem netvrdil aniž nyní tvrdím, že přítomná kniha by byla bezvadná ve všech částech a výstižna ve všech

důvodech. Spravedlivě smýšlející čtenář bez odporu uzná, že jest pouhým návodem, jak prostým nepředpojatým okem dlužno hledati to, co v přírodě nese pečeť zřejmé skutečné pravdy, pravdy to knižní vědou nezkalené. Každý sám na své oči může se přesvědčit, má-li, co tu podávám, cenu jakou čili nic. Třeba jen v dobře povědomém kraji střední Evropy místní poměry srovnati s tím, co v knize všeobecně jest naznačeno. Podobných zjevů naskytá se v končinách veškerých. Došlo mne zpráv nesčetných, ale ani jedna nevěstila, že se mají věci jinak, že není shody, není souhlasu.

Vždyť nemíním zaváděti nové jakési vědy, ale pobádám lidi dobré vůle a nezkalené soudnosti, by pravé vědě nasbírali nových, dosud nepovšimnutých pozůstatků! Že toho z vědátorů nikdo nevypozoroval, není jím ve svědectví příliš čestné! Mnohem více toho, než věda knižní má ve svých papírových archivech, chová archiv světa venku »v boží přírodě«. A jakou stálost jeví příroda sama, takou jeví i základní návody mé knihy. Mnohé jednotlivosti jsem dosud pozměnil, tu jedny vypustil, tu jinými nahradil, zas jinde zcela nových odhalil, ale návody samé zůstaly pevny, nezměněny.

Přítomná kniha podává českému lidu radu a návod, jak rozumět místním názvům v přírodě jsoucím, jak vniknouti v úmysl dávného, předvěkého tvůrce jmen, jenž sice neznal přesných pravidel papírové dnešní vědy, ale za to věděl k čemu jest která tráva, který strom, která voda, který kámen, vůbec k čemuž tatáž příroda, kterou máme dnes. Jediné, co kniha nového učí, je, že učí na přírodu hleděti dnes, jak v pradobě na ni hleděl pračlověk. Toho pak je třeba, aby ochotný spolupracovník v bádání místních jmen a názvů hned sbíráním věcí samých mohl začíti a nemusel času drahého mařiti bezradným přemýšlením, **jak** se vlastně tady má pracovati.

I v tomto vydání českém díky vzdávám všem, kdo mi radou nebo novým materiálem přispěli. Těm pak, kterým

práce mé jsou proti srsti, že by ji nejraději všemu světu zostudili, upřímně se přiznávám, že nehledě ani v pravo ani v levo, o to se přičiním, by bylo dle nových návodů dotud bez přetržky pracováno, až čistá s přírodou shodná pravda stane se majetkem všech soudných lidí, kteří papírového balamutění již jsou syti. Že ve spolku s těmito soudnými laiky papírovou předpojatost jistých vědátorů bez hluku překonám, v to pevně věřím; neboť zkušenost učí, že už jedním hlasem počítá se každá většina!

* *
*

Je pravda, co jsem v tuto knihu vložil, zakládá se na dojmech, zkušenostech a nálezech v užší mé vlasti slovinské a na mé mateřštině. Vědátoři papíroví mi z toho činí výtku! Právem-li, ať posoudí čtenářstvo veškerého českého národa, čestně slynoucího po všem světě pro svůj správný cit a zdravou rozvahu. Či jsou přírodní zjevy slovinské mé vlasti — tráva, skála, voda; strom, hora, údolí; samota, dědina, město — tak něco zvláštního, osobitě »slovinského«, že soudě z nich na zjevy v Čechách, Polsku a Uhrách vypadám jak nějaký pošetilec?!

Knihu česky spracovanou kladu čtenářům a vlasti českomoravsko-slezské do rukou, by, co obsahuje, přenesli, přirovnali, využili také ve své domovině. Ujišťuji, že práce každého bude zajímati a těšiti. Není ta chvíle daleká, kdy zastaralá povídačka o Slovanském přistěhovalství pohasne jako svíce, jíž došel vosk i knot. Bliká, bliká až doblikne. — I české čtenářstvo kniha upozorní, jaké mocné spousty jazykových poznání dosud ladem leží, a že právě v těchto obsažen jest nezdolný důkaz tisíci a tisíciletého trvání Slovanů v Evropě nyní mnohými jazyky mluvící. Ale kniha také způsobí, že toto poznání nezůstane uvězněno jen v mozku několika neupřímných »učenců«, nýbrž že bude majetkem veškerého lidu.

Že tomu tak dosud není, jest jen náramnou škodou veškerého národního sebevědomí. Sta a sta let násilně a bez-

právně cpou vzdělanému dorostu do hlav »vědu«, v níž slovíčka není pravdivého, naplňují celé knihovny »vědecky« vyšňořenými povídačkami, jež nejvýše se hodí pro učbu o lidských bludech a klamech. A pozorujeme-li překotný shon, který z kořene vyvrací poslední zbytky národních zvyků, mravů, krojů a pod., jen bolestně cítíme, jaká síla vzácných národních i jazykových skvostů již jest ztracena na vždy, zvláště za těch dob smutných a neblahých, kdy potlačováno, stiháno, ničeno bývalo, kde co bylo slovanského.

Jest neodkladným požadavkem v zájmu všeobecných osvětových dějin chrániti, sbírati, co se ještě zachrániti, nasbírati dá; jest třeba vážné výzvy, by kde kdo ihned k dílu ruce přiložil, neboť ztráta pomyslového tohoto kmenového statku roste každým dnem pomeškaným, anť jednak vyhledávání stává se čím dál tím obtížnějším a jednak vůčihledě ubývá dokladů k hlubšímu poznání naší minulosti.

Práce, k níž vyzývám, jest ohromná, protože je netušeně mnohostranná, ale je také cenná, ducha osvěžující, vzdělávající a — vděčna. Vychováť ona nové pokolení, jež správným nazíráním na to, co je, získá i správného rozhledu na to, co bývalo, a vycvičí tím i nový sbor starožitníků, lidopisců, dějepisců i dějinných i osvětových, kteří budou pravé vědě platnější, než dosavadní mylné a klamné papírové »prameny«. Jen do toho! Není krajinečky, kde by to »nestálo za to«, aby se pracovalo.

Vytknu nyní, co by tak bylo nejzáhodněji vyhledávati, sbírati a zaznamenávati, odkazuje čtenáře na pokyny v knize samé položené.

a) Všecky místní názvy a spolu i všecky varianty ať psané ať mluvené, od nejstaršího tvaru až po dnešní. Dle možnosti přidati jest pravý nebo domnělý vznik a význam. Někdy v jediném názvu bývá uložen celý „dějepis“ místa; leč to se často jen zdá. Proto nezbytně třeba připojiti též jména okolních hor, vod a bydlišť; jaké označení v místě mají pastviny, humna, role. louky, lesní části (parcelly),

poustky, vinohrady, vysočiny, močály, zřídla, kyselky a různé jiné tratě. Rozumí se, že při každém názvu třeba udati, shoduje-li se s útvarem půdy přirozeným čili nic;

b) stručný popis dějstva, jak vznikla osada, kostel, kaple, hrad, poplužní dvůr, mlýn, zřízeniny hradů bývalých. Výpočet panských rodů, tam za stara sídlivších. Jsou-li kde památky umělecké, náhrobky, nápisy; zda se v místě narodil, nebo působil a zemřel vynikající muž. Slovem, vše, co historicky důležitého;

c) významné krásy přírodní, rozhledny; pak ložiska rud, mramoru, hlin a j., lomy, doly a hutě, jámy a sluje; bývalé hrnčírny a barvírny; vzácné stromy, anebo stojí-li kde strom stoletý;

*d) hroby, pohřebiště, mohyly, obětiště, obětní kameny, popraviště**);*

*e) místa (stráže, hradiska, bránky), odkud se staří bránívali proti nepříteli i domácímu i přespolnímu. Kde možná, přidati jest místopisný nákres**);*

f) jak jsou pole a bývalá pastviska v obci rozdělena, co při tom se sousedstvem stejného, co rozdílného nebo ojedinělého; za přílohu — náčrtek katastrální;

g) zaznamenati, jak se říká částem domu a stavením hospodářským, nářadí domácímu i řádu polnímu; výrazy prací zemědělských, řemeslných; názvy obleku, národního kroje, zvlášť jsou-li jen v místě obvyklé a od okolních odchylné);*

h) místní povídky, bájky, pohádky i s jejich varianty, pověry a zvyky při křtech, svatbách a pohřbech; národní zvyky dle kalendářního roku. Co míní lid o úkazech nebe-

---

*) Něco z toho uložil v Dialektický Slovník Moravský, v Naše Děti, v Lid a Národ, a v Moravský lid genius Moravský, Fr. Bartoš; (připomíná překladatel).

**) Něco z toho najdeš ve spisku Sv. Cyrill a Method od Dr. Fr. Přikryla; (připomíná překl.).

ských, o bludičkách, skřítcích, čarodenicích; kde je co v paměti o „jus primae noctis", a o jiných věcech tajemných;

i) lidové léčení, zeliny, pojmenování různých nemocí);*

k) neobvyklé „příměry", pořekadla, „malůvky" (z národních písní), nadávky mezi dětmi i mezi dorostlými), nebo slova úplně cizí a jaké lid má domnění o jejich původu a významu; a mn. j.*

Čtenář jistě již tuší, jaký by se tu nashromáždil materiál jen za jeden rok práce, a ten slučovati v jedno, srovnávati a veřejnosti oznamovati přináleželo by družstvům vědecky sice vzdělaným, ale vlasti a národu neodcizeným. Jak dobré a prospěšné by bylo, kdyby v každé korunní zemi vydávali po slovníku místopisném, jaký ve Štýrsku vydávali Schmutz a Janisch.**) Zejména Čechám a Moravě by slovník takový svědčil, a pro nesčíslné tu skryté památky byl by nejen velmi obsažný nýbrž i poučný.

Národ český tak už je vědecky vyspělý a národně uvědomělý, že není mi třeba vypisovati dopodrobna, jak národopisný slovník měl by býti zosnován.

Končím tedy proslov s přáním, ať jen co nejvíce pracovníků chopí se díla, by hřivnou svou přispěli na povznesení a vyjasnění dějinných, jazykových a kulturních památností domoviny své. Já maje už o té věci přebohaté zkušenosti, jen opakuji: výsledek včelí této práce překvapí, potěší, zušlechtí každého, kdo se jí oddá.

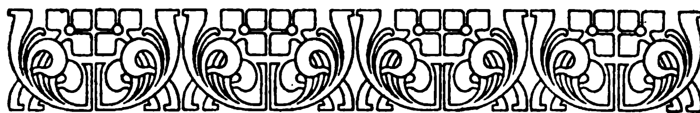
V Těšíně, v měsíci červnu 1907.

Spisovatel.

---

*) Něco z toho uložil v Dialektický Slovník Moravský, v Naše Děti, v Lid a Národ, a v Moravský lid genius Moravský, Fr. Bartoš; (připomíná překladatel).

**) Schmutzův slovník vyšel r. 1820., Janischův r. 1882.; je už tedy zastaralý, avšak poměrně vždy ještě dosti cenný.

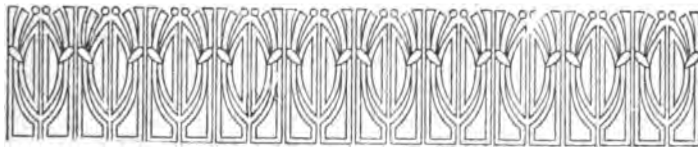

Připomenutí překladatelovo.

Maje stále na zřeteli, že přítomná kniha určená jest pro český lid, dbal jsem nejvíce toho, by po jazyku nesl se způsobem, jaký se zamlouvá lidu. Čemu snadno porozumí lid, porozumí i vzdělanec. Naopak už tomu tak není. Co v původním sepsání je z řečí cizích a psáno písmeny abecedy nečeské, podáno tu až na málo výjimek v českém znění a v českém přepisu. Úzkostlivé počínání v dnešní vědě co do citátů nemálo se liší od známého výroku »komáry cedí, ale velbloudy hltají«. Co spomáhá úzkostlivý citát, když směr, základ a výsledek sebe tlustší knihy jest jeden blud, jeden klam, jedna nepravda. Lid i bez citátů vycítí pravdu a učenec, jenž nevěří, ví, kde si dokladů najde jinde. Také citáty v tomto spise nemají té důležitosti, jaké jim přikládají vědecká pojednání jiná. Věda opřená jen o papír, o to, co kdo kdysi napsal ať správného ať křivého, ta ať tedy cituje jak libo. Ale naše kniha není vybudována na lidských rozumech a náhledech. V ní přímým, ze žádné knihy zneopsaným hlasem mluví skály, vody, lesy, hory. Lid žije v přírodě tomu hlasu rozumí; učenec odciziv se přírodě a přivyknuv v městech světu papírovému nikoliv. V tom celý rozdíl a — chceš-li — rozpor mezi spisem tímto a mezi vědou papírovou. Dlouho se říkalo, dlouho se věřilo: pravda je jen v knihách, sepsaných od lidí, co chybují a se mýlí. Kniha páně Žunkovičova hlásá: pravda není na papíře, nýbrž v přírodě, která se nemýlí a od tisíc a tisíc let ještě ani jednou nechybila.

V Partutovicích, v měsíci červnu 1907.

Překladatel.

Mezi lidmi vědecky vzdělanými nejinak nežli v různých pojednáních dějepisných přijato za pravdu skoro bez výjimky, že Slované osídlili střední Evropu až tak v VI. a na nejvýše v V. století po Kr.*), změny pak v obyvatelstvu evropském takto nastalé že jsou součástkou tak zvaného »stěhování národů«. Přes to, že tvrzení nabylo už pevných a širokých základů, obecné víry přece nedocházelo. Býval ť povždy dosti pochybovačů, kteří — tu skrytě tu zjevně — vyhlašovali, jak v té věci nelze se spoléhati na výpovědi dějepisců, anať jejich důminkám odporuje pravda skutečná. Věru, nelze ani pochopiti, jak se to stalo, že dosud se nezdařilo vyvrátiti nesmysl, jakým se jeví býti ty dějiny stěhování, a že takový blud a klam v jednom kuse jest podpírán a do světa vytrubován, několik zasvěcenců vyjímaje, jichž hlas však nikdy slyšen nebyl. Jeť už jednou pilná potřeba, zpřetrhati pavučinu učené té povídačky, — něčím kloudnějším beztoho není —, a pohoditi ji mezi smetí, kam už dávno patří. Že Slované seděli v Evropě už dávno před časem dějepisně a vědecky ohraničeném, je dokázáno až makavě. Třeba jen rozhodně státi na tom, by bludné nauce nebylo činěno dalších ústupků, a zhostiti se obav a ohledů, že by se skácely úcty-

*) Někteří rozvážní mužové připouštějí už i druhé století po Kr., že tomu svědčí mocné důvody. Tím však sestupná licitace mezi dějepravnými odborníky ještě dávno není u konce!

hodné dûminky našim starým tak oblíbené, a že by se rozviklala »kultura«, na bludě tak pracně vybudovaná. S »ohroženou kulturou« někteří jen tak straší; její stavivo snáší se dnes načisto mezinárodně, a to kromě nějakého mezi »staviteli« dohodnutí a smlouvání. S úspěchem trvalým bude jen bádání, které si hledí známek skutečnosti a přirozenosti, nic nedbajíc, zřítí-li a v niveč se rozplyne líbezná báje v učírnách kdys vysněná. Neúmorná badavost lidská nedá se odvrátiti, by nehledala zřídel pravdivého poznání, třebas staletým rumem hluboko zasutých, pevně se nadějíc, že se jich jistě dohledá, až jen v našem mozku dosud tkvějící pánovitá slova »autorit«, různé předsudky a osobní choutky a zbožně zděděné povídačky převáženy budou — silou a váhou důkazů.

Dnes náleží mezi práva neobmezená vyhledávati pravdu; ať tedy odborníkům se nepříčí, jestli laik z lásky k pravdě jme se honit v jejich revíře. Ne chorobným snad vlastenectvím, nýbrž oprávněnými pochybnostmi dohnán míním kresliti obraz pravdivých událostí a to se stanoviska, jež bývalo dosud neprávem znevažováno. V tomto rozumu ať se hledí na přítomné pojednání.

Čeho jsem se dopátral, možno shrnout v tyto věty:

1. nějakého stěhování národů dle ponětí dosavádního nebylo; lid v národ jednou vzrostlý z rozmanitých příčin „stěhovati se“ vůbec nemůže;

2. jaktěživ nebývalo ani kočovníků, jak si je dnes myslíme, ale pastýřové přeháněli svá stáda s místa na místo přesně stanoveným okruhem, by za rok kalendářský využitkovali, čeho skýtala roční počasí;

3. Slované dle všeho jsou lidem z evropské půdy vyrostlým, to jest pranárodem. Domorodství jeho lze prokázati z jazykových poznatek, sáhajících až dávno za dobu diluviální (popotopní). Že po ruce není jiného všeobecného pojmu, kladu zde jazyk slovanský za prařeč evropskou. Oprávněnost k tomu po určité meze vážím odtud, že kořeny

a názvy hmotných pojmů v domnělé prařeči evropské mnohem těsněji přiléhají k tvarům slovanským nežli k tvarům jiných řečí po Evropě mluvených;

4. mnohonásobná označení našich dnešních důstojenstev nejsou než názvy, jež v pravěku dávány náčelníkům původních družstev pastýřských a jež s povlovným rozvojem vzdělanosti stupňovitě přenášeny na osoby povýšené tu ústavou politickou, tu pomysly náboženskými.

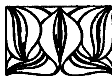
Tuto jaksi zhustěnou tresť svého dlouholetého zkoumání dle svého osobního přesvědčení smím nazvati pravdou, vůči světu však jen důměnkou (hypotésou), ale jak dokáži — hypotésou oprávněnou. Kdo koho povodil pouští nedůvěry a pochybovačnosti, dlužen též označiti cestu do zaslíbené země. Tolik vím na jisto: základy, na nichž jsem budoval, celkem jsou nerozborny; kde jsem snad v podrobnostech pochybil, jiní snadno napraví.

Vytčeným čtyřem větám byly základem tyto studie:

I. o vzniku a významu místních názvů po Evropě vůbec;

II. kam až zeměpisně jsou rozšířeny místní názvy původu slovanského, též zda název na určité okolí vznesený skutečně přiléhá i k rázu i k povrchu půdy;

III. jak s bájemi do dneška dochovanými souvisí předvěký mythus přírodní a předvěká obrazotvornost lidská.

HLAVA I.

O VZNIKU A VÝZNAMU MÍSTNÍCH NÁZVŮ EVROPSKÝCH.

Je zrovna směšno, jak si mnohý dnes ještě představuje vznik místopisných názvů a jich původní význam! Netřeba se tomu vlastně diviti; na všech koncích chybí schopnost vycítiti, co je nemožného, co je nepřirozeného; o leckterou událost dějinnou klopýtá již logika; aniž rozhoduje vždy, co poskytlo svěží a věcné poznání, nýbrž tu neomylná jakás kapacita, tam zas sobecký upřílišněnec a zas jinde bezmyšlenkovitý hloubatel. Píše-li kdo zcela do opravdy, že »Vindobona« znamená »Blahoslibná«, německý Graz (rozuměj Štyrský Hradec) že nazván tak po Graciích (římských vílách a krasotinkách); město Znojmo (zpotvořenina z něm. Znaim) že utvořeno ze slovanského »znojim« to jest »potím se«; romantické skaliny Rostrape v Harcu že dostály své jméno od stop, jež zde vyryl svými kopyty Odinův kůň při jakési projížďce; Mödling že je tolik co »Rozprávná« (snad klepna); německý náš název »Slaven« že pochází z ještě němečtějšího slova »Sklaven« (otroci),*) a podobných »objasnění« do neko-

*) Název »Sklave« vyskýtá se až v pozdním středověku; i zdá se, že ve skutečnosti tomu bude naopak, totiž že Sklave pošlo z původnějšího Slave. Bezpochyby kterási **tlupa,** jež sebe nazývala **Slávi,** (povšechných názvisk národnostních dříve ještě nebývalo), octla se v otroctví, a držitelé těchto slovanských otroků pojem Slovan (Slave) z panské

nečna, pak nezbývá než toho želeti tím opravdověji, čím znamenitější věrohodnost takovému vykladači přisuzujeme. Také mezi universitními a akademickými professory dost je takových, kteří nerozvážně a nevědomky schvalují ba vymýšlejí na sta podobných výkladů. Než i to není než přirozený zjev; kdo bez ustání týž boj bojuje a neodvratně s téhož hlediska něco prozkoumává, velmi snadno zažije, co zkusil nejeden zbloudilec ve velkém lese; rozčilen východiště hledaje chodí kolem do kola, a dlouho trvá, než mu vstoupí na mysl nápad Palečkův: vylézti na nejvyšší strom v lese, a rozhlédnouti se po krajině. Této osvědčené cesty se držíc mnohá hlava učená snadno by se dovtípila, kde jest co velkého, obsáhlého a pravého!

A tak je tomu i s výklady místopisných názvů. Počítám sem i všecky názvy národů. Kdo se toho podjímá, předně ať zjistí, který z dochovaných tvarů jmenných je nejstarší. Jen ten dosti ještě podobá se tvaru původnímu.

Za poměrně krátkého jeho trvání nebylo kdy, aby se tak přeměnil a až k nepoznání zpotvořil. Porozuměl-li badatel smyslu toho názvu, ovšem dle toho, jakou má zásobu znalostí jazykových, pak je ještě nezbytno, aby si **zajel na místo samo, a očitě ohledával a bedlivě zkoumal,** zda ná-

---

pohodlnosti přelili v pojem otrok (Sklave). Náhled náš podpírají mnohé názvy osadní s kmenovou slabikou »slav«. Otroci, rozumí se, jakživi nezakládali usedlisk, neboť v případě opačném otroky už nejsou. (Co do německé vsuvky »k« mezi s a l netřeba si hlavy lámat. Poslechni, jak zní spřežka **sl** v ústech lidu, jenž vyslovuje jadrně tvrdé ł, a postřehneš, že mezi **s** a **ł** zazní jakýsi mlaskavý n a z v u k. Ten německým uším připadal jako nějaké **k**, a světoznámá důkladnost německé pěsti opravdu jej na papíře zvěčnila plnou písmenou **k**. Středověcí pak Řekové a Latiňáci jednoduše z těchto »předloh« opisovali. [Vsuvka překl.]) Podobně jak s německým Slave — Sklave, má se to asi též s římským »servi«. Názvu servi za základ byli bezpochyby lidé »Serbi = Srbi« zvaní, a od římských hospodářů za čeledíny najímaní. — Takových jmen povšechného významu bez plné platnosti jest dosti i za našich časů; tak jest každý potulný obchodník jižním ovocem »kočébr« (z pokrouceného Gottscheer, slov. kočevar), byť by i z Hamburku rodilý byl. Dráteník sluje vždy »slovák«, kdyby i kolébka jeho v Americe stávala a t. d.

zev zatím jen slovně objasněný, dle svých zřejmých a původních známek také opravdu souvisí s celým rázem čili s vlastnostmi označeného místa. A to nezřídka bývá věcí dosti nesnadnou, jednak, že to které místo nastouplým po čase obděláním pozbylo svých známek, které to označení přivodily a jednak zase, že název sám vypadl z vědomí jazykového, jakmile si je osvojil lid cizím hlaholem mluvící. Dopátrati se původní etymologie slova toho je více znesnadněno.

A ještě něco; chce-li badatel vystopovati příčinnou souvislost, jaká tkví mezi původním slovním označením a mezi místem, tu je třeba, aby se vyznal ve všech oborech věd přírodních, by ve věcech lidopisných, kulturních a dějinných, toho kterého okolí se týkajících, byl jako doma, by měl vyzkušený zrak, poznávati ráz a porost rozmanitých útvarů zemských, a pak by všecky tyto výpomocné poznatky dovedl sloučit v organický soulad. Jen s touto výzbrojí, již bych nejraději nazval »praktickou etymologií a autopsií«, podaří se zejména záhadnější názvy místopisné s žádoucí správností a určitostí vysvětliti a vyložiti.

Není pochyby, že i »za zeleným stolem« badatel kořenových slov ledačeho kloudného se může dopracovati, ale slov a názvů, jež tímto způsobem nedají se vystihnouti, bude přece jen převážná většina; k tomu teoretikové, takovými věcmi se zanášejíce, skoro do jednoho dopouštějí se rozhodné chyby tím, že v slově nebo názvu větří jemnosti, kterých přirozeně myslící člověk tam vůbec ani nevložil. Nejkřiklavější chyba, blud, zmatek páchá se v této věci, jmenovitě při názvech národopisných tím, že se název nižší (hmotné) třídy plichtí a stotožňuje s názvem třídy vyšší (pomyslné). Stává se tak, když uši slyší stejný zvuk aneb oči vidí stejné litery. Léta již se mezi sebou Srbové a Chorvaté tak zle prou, že jim kdosi namluvil, jako by byli každý o sobě různým národem. Není to pravda. Spor ten způsobili mluvozpytcové, kteří třebas na nic zlého nemyslíce, a jak se věci jednou přijaté dále obrátí, netušíce vymudrovali domnělou řeč chorvatskou, srbskou a nastojte i zvláštní bo-

senskou.*) Je však zřejmo, že Chorvati, Srbi a Bosňáci, i přes odchylky v písmě a víře, nejsou než jeden národ, jeden kmen, mající různá pojmenování, že sedí na sídlech různého útvaru toponomického!

Všecky místopisné názvy mají význam načisto věcný, označující předmět, povšechně a případně dle jeho vnějšího zjevu, ať už je to samota, osada nebo město; niva, louka, role nebo les; potok, řeka rybník a jezero; dolina nebo návrší, kopec nebo pohoří; kmen, území nebo říše. Dále bylo podnětem toho pojmenování vše, co na tom kterém předmětu bezprostředně bylo postřehnuto, a tu po většině rozhodovala místní poloha (výška, hloubka, rovina, úval, stráň), pak vlastnost půdy co do hospodářství (zda půda bařinatá, písečná, kamenitá, lesem porostlá, holá, sopečná), užitečné kovy a kameny, pak rostlinstvo s rozmanitými pro člověka důležitými odrůdami (stromovím, pastvinami, léčivými zelinami nebo obilninami); jiných popudů ze světa hmotného již řidčeji znamenat; názvů pak z říše pomyslů a umění při původním označování nějaké osady nikdy nebylo tvořeno aniž užíváno. Takového něco jen předpokládati, bylo by samozřejmým nesmyslem.

Nikdo ať tedy při názvech různých míst jiného nevyhledává, než dojmy smyslové. Jen tyto dojmy rozhodovaly, z jakého v jazyku běžného slova název měl býti utvořen. Z toho lze pochopiti proč předměty, jichž závislost bila v oči, všude stejně znějícím aneb aspoň stejný smysl majícím slovem bývaly pojmenovány, a že teprve zeměpiscové vzdělaných už národů to byli, kteří název na jisté místo omezený často libovolně rozšiřovali na území velmi rozsáhlá. Kdo se v nějakém kraji jako první usadil, dal též všem pozemkům, co jich ve svém vlastnictví měl, tak: řece, jezeru, vrchu, úžině atd., po názvu hospodářsky a prakticky přiléhajícím dle toho,

---

*) V programě Mostarského vyššího gymnasia stanoven za jazyk vyučovací: »bosanski jezik«. Tímto novotvarem chtěli se vyhnouti národnostním třenicím, v okupovaném území bezprávně a bezúčelně rozdmychovaným.

co se na kterém dalo sbírati nebo zázeti, kudy se hodilo přecházeti k sousedovi, kde bylo lesa, bařiny nebo pastviny. Tu netřeba dlouhých a širokých výsvětlivek; kdo chce, může i dnes ještě pozorovati prvotní vznik takových názvů, a to při našich sedlácích. Pro každinkou pozemnost na usedlosti sedlák náš má po případném názvu, aby se s čeládkou bez dlouhých řečí a popisů dorozuměl, kde kterou práci chce míti vykonanou. Snad postačí tyto příklady ze života: dnes posečete louku »za doubím — snad starým příkopem; — pastýř požene dnes »na bařinu« — »do olšiny« — »do seče« — »na paseku« — »do ohrady«; atd. — Z počátku tyto názvy traťové zná jen hospodář a majitel sám, po čase a to z těchže důvodů užije jich i soused nově přibylý a tak se zcela »osobní« toto označování stává znenáhla obecním, až posléze v katastr a v mapu zanešeno utkví na berních úřadech po věčné časy. A přec jen první »křtitel« věděl, proč kterou z těch tratí tak a nejinak nazval; ostatní všeci název hotový už jen převzali, aniž by po příčinách oněch mocně se doptávali. To tě holá událost, jak zárodky všech místních názvů vznikly a jen později nastalé náhody to způsobily, že název ten do veřejného světa nepronikl a název onen rozšířen jest na území, na říše, na celé světa díly, aniž by případnost duševních takových arcinázvů byla očím zjevna nebo mysli dostupna.

Nehledejž tedy nikdo v takových názvech něco promyšleného, bájeslovného, symbolického nebo snad rodokmenného významu, nýbrž vezdy na paměti mějž nejpůvodnější nestrojenost, tu mluvu »matičky země«. O tom, jaký název dáti které místnosti, rozhoduje jenom prostými smysly učiněné poznání přirozených věcí. Tudíž lze za věcné a nesporné považovati jen takové výklady místních jmen a rozbory, které obstojí ve zkoušce kteroukoli methodou prováděné.

Několik svérázných příkladů nyní ať dosvědčí, co tu bylo řečeno.

a) Názvy, k nimž připjato přizpůsobení, jaké samo v sobě jsouc nepřirozené a nesmyslné, badatele jen mate. Na př. z názvu Jeseníky, psaného za stara i Geseniky a značícího kraj jasany (mit Eschen) porostlý, uděláno jméno Gesenke (mährisch-schlesisches) pro pohoří zajisté jméno prapodivné; — Špilja« (sluj, jeskyně, Höhle) vyrostl Spielberg (i česky na »Špilberku u Brna«); — z různých »Lhot« (uh. slovensky lehota = lučina, Wiese) nadělali Allodů, Elgotů, Oehlhütten (hutí olejních!) a Althütten (hutí starých!); — z tvaru »holm«, znějícího i v řeči norské posud »holm« (= chlum, chlm, tolik co mírný kopec), nastalo z prvu německé psaní »Chölmberg« a z toho moderní patvar Helmberg (kopec s přilbicí), který etymologické poznání už náramně znesnadňuje; — vrch »Kot-Alpe« (asi alpa blativá) nemá s německým »der Kot« (bláto) pranic společného. Není obyčejem nazývati místnost dle toho právě, jak vypadá v dešti! ale slovem kot (kót, kout) Slované označují pojem »der Winkel« a skutečně nedaleko Kot-Alpy máme i Winkel-Alpu a vedle ní Alpu přizvanou »im Winkel«; — název »Osterberg« nemá svého původu z Ostary, mlhovité to jakési bohyně »praněmecké«, ale ze slovanské spřežky »oster breg« (ostrý břeh = steiler nebo spitzer Berg), a tato případnost je zřejma na všech místech; — jména »Imst, Imsterau, Imsterberg« v tomto znění nemají pražádného pojmového smyslu; z čeho asi povstala, na to lze připadnouti teprv, až se z listin ukáže, že »Imst« znělo a psalo se roku 764 ještě »Humiste« (to jest slovinsky humište = chlumiště, což značilo i kraj pahorkovitý i sídlo na chlumu); — z místního názvu »vid« (= pastvisko, Weideplatz) Němci udělati zcela nepřípadné »Viehdorf« (= dobytčí osada!); a tak to jde bez konce.*)

*) Již tu budiž poukázáno na zvláštní zjev **kulturní**, že po Židech Římané, a po těch páni Němci se zálibou jen místní názvy slovanské psují a zpotvořují, názvy Černochů, Maďarů, Tatarů však s úzkostlivou svědomitostí píší a vyslovují dle původního domácího znění. Poznamenává překl.

b) Příklady, jak nesprávně vykládá slova kořenová, kdo je zaujat pojmy umělými a vůbec odtažitými (abstraktními).

Osadní jméno »Werben« zhusta se naskýtá po němcích; bylo vysvětlováno v ten smysl, že prý tam »verbovali vojáky«. Ve skutečnosti názvisko »Werben« pochází od našich vrb (vrba = Weidebaum), a označuje takto travnatou krajinu vrbovím prorostlou. Název »Oblat« neznačí, jak místopisec jakýsi z Tyrolka tvrdí, usedlosti, jimiž bývalo do kostelů odváděti poplatky za oplátky (to jest za známé pečivo, ze kterého se vykrajují naše »hostie«), nýbrž obydlenou stráň o schodovém stoupání, jíž Jihoslovanští horali říkají oplata; bylo si všimnouti, jak »německé« Oblat nevyskýtá se nikdy samo o sobě, nýbrž povždy s přístavkem nějakého popisného udání, která že stráň mluvčímu nebo pisateli právě tane na mysli; tak Sannd Jakobs Oblat, Oblay zu Berchach, Oblat Vierschach; — slovinské Dobrovce, Dobersdorf, Dober dol., Dobrunje a pod. odvozovali od (pomyslového, abstraktního) »dobro« = gut, a z toho poněmčovali v »Gutendorfy, Gutentaly; a přec vecky tyto názvy mají za základ slovo dob (dób, dub, doubí) na označenou kraje, kde jen rostlo samé doubí; — kopec »Glanžberg« nejmenuje se tak, že by měl »glanc« (lesk), nýbrž proto, že po něm běží od pradávna horská stezka, u Slovinců klanec zvaná; — »Rotte, Roth, Reuth, Raut,« není slovem německým, jak se vůbec pečetí, nýbrž má za původ slovinské slovo rovte, ruta. Tak označována nová půda, to jest kus lesa přepravený v horskou louku. Slovo se kořenem táhne k slovanskému rvati, ruti s významem mítiti vytrhávati (roden ausreissen). Že německé Rotty — Reuty jsou původu slovanského, vidno z toho, že po krajích čistě slovanských často, po krajích německých však jen tam se vyskýtají, kde celé okolí je poseto místními názvy nesporně slovanského rázu. a pak kde pozorovati jest po celé spřežce či úmyslné dvou slov slepenině, jak o významu přec vzatého slova ani tušeníčka neměl, kdo ty nynější německé názvy tvořil nebo slepoval; na př. Rothneusiedl není než holá opakovačka (tauto-

logie), ant Roth (= ruta) je »novina« a novosedlí = Neusiedl totéž!

Z rovte, rovtine, povstalo Rothwein, Rottenmann, Rodein, Rodaun, Rosenberg, Rosental.

Mám za to; že název moravského města »Frýdek — Friedeck« až k nepoznání byl znetvořen nedbalým psaním lidové výslovnosti, a že před časy vlastně se říkalo »v hridku či v hrydku«. Slovo hrid, hridek (či chryd, chrydek) znamená schod územový nebo srázný výběžek horský, a opravdu leží městečko při samé patě dosti příkrého kopce. Bylo by tedy správně psáti a říkati Hrýdek — Chrýdek. Předpokládat, že v názvu vězí německé Friede (= mír, pokoj, zátiší), je čirý nesmysl, rovněž i písmeno »F« v znaku městském; — »Pelzberg« nezve se tak, že by na něm rostly hotové kožichy, nýbrž, že místu se kdysi říkalo police — polica (= kleines Feld, rolíčko, pak pahorek s rovným návrším; kdo by měl z nepřirozeného jména seznati pravý původ, neznám-li mu dřívější název »Pölzberg«.

c) Příklady, jak výklad zle se vydaří, když kdo na papíře rozumuje, ale místnosti nebo předmětu okem neviděl. U Mostu při Muře (Bruck a./M.) je dědina »Zlaten«; kde kdo pomýšlí na zlato leč neprávem, ant název pochází od slatiny (= Säuerling, jež nedaleko skutečně vyvěrá; — kdo hledí na psané Pohlsee«, nepomyslí na osadu, nýbrž na jezero (= See!); ale nastojte, v celém okolí o jezeře ani vidu ani slechu a lidé, co tam žili nebo žijí vidí jenom »poljce« t. j. malé rovinky! — »Strassenberg« není kopec, po němž nějaká silnice (Strasse) se táhne; ale stávala tam straža (č. stráž = Wache gegen Feindesgefahr); — máme u nás též nejeden »Silberberg« (třebas u Ljubnic, u Klognic), ač o nějakém stříbrném dolování není tam ani pomýšlení — Ljubnický Silberberg je z doby neogenní —; původní jméno znělo »zrebrovje« a míněna tím stráň rýhovaná = žebrovitá (rebro = žebro, Rippe); náš milý překladač však měl v hlavě »srebrovje« a to mu dalo »Silber—«.

Názvy místopisné z pravidla nebývají příliš značně pozměňovány, neboť si je cizí ústa tu přizpůsobovala, tam zas překládala. Leč byla-li zaměněna, vypuštěna nebo vsutá hláska jen jediná, takové přizpůsobování mělo ten následek, že bylo ztěžka, ba nebylo vůbec možno poznati, jak as pravý název kdysi zněl; to obzvláště, byl-li po ruce jen jeden způsob psaní.*)

Pokud víme, nelámali si hrdopyšní Římané s překládáním tuze hlavy, raději co kde našli a zaslechli, svým mluvidlům přizpůsobovali, ale ty latinisované tvary tak divně vyznívají, že nyní velmi nesnadno jest vraceti slovu, názvu, tvaru jejich hlásky původní. Tak Pomponius Mela (Chorographia III. 30**) píše: »Montium altissimi (dolož si in Germania) Taunus et Retico, nisi quorum nomina vix est eloqui ore romano,« (asi: nejvyšší z kopců jsou Taunus a Retikon, jichž však jména ústa římská sotva jsou s to vysloviti). Že v tvaru »Retico« vězí »rt, rtje, rtina«, jímž Slovinci podnes označují ostré hroty a strmé kly horské, a že tyto slovinské výrazy těžko lezly z úst římských, to jest tak jisto, jak že si Římané z přídavného »rtov« (= strmý, příkrý, steil, schroff) přihladili své »ardu — us.« O druhém kopci »Taunus« těžko říci, ant Melův popis tu nikterak není případný a s horou se shodujícím.

Rozhodná však chyba je, název »Retico« mocí hledat v keltičtině; za první u Mely je řeč o slovech, jež řídkým mluvidlům obtížno bylo vyslovovati, v uvedených slovinských tvarech je máme a k tomu s významem úplně případným; za druhé do tak zvané keltičiny bylo by třeba základ, z něhož pošlo Retico, teprv uměle a tak dovedně se

*) Tak je kopec Říp v Čechách, s něhož prý Čech žehnal nové vlasti, dnešním učencům jazykovou hádankou. Přepsané »řip« za správné »hřib«) nedalo poznat, jaké to slovo. Jen v Slovinštině do dneška se zachovalo i jméno i význam »hrib« pro osamocenou v kraji kopečnou homoli (Berg—kegel). a tou český »Říp« jest.

**) Mela čerpal své údaje z Hannona Carthaginského (500 př. Kr.), z Hipparcha (2. stol. př. Kr.) a z Cornelia Nepota (95—25 př. Kr.).

strojovati, aby Melův stesk do těžké výslovnosti zdál se oprávněným. Zda by však taková stvůra obsahovala v sobě i náležitého významu, na to se nehledí, přirozený výklad — horribile dictu — ze slovanštiny, ten se zamítá.

Bez odporu prajazyk neoplýval tak hojnými samohláskami, jako nynější řeči »vzdělané«, což v mluvě dnešních vzdělaných kmenů posud je lze pozorovati. Bylo kdy v prapůvodních názvech samohlásek po skrovnu ale souhlásek hojnost. Plnohlasí je teprve vymoženost pozdější vzdělanosti, přivoděné stykem s cizími národy, kteří tvrdou výslovnost sousedního jazyka si usnadňovali vsouvajíce samohlásky, kde se dalo. Tudíž jsou to řeči bez plnohlasí, ale za to s hojnými pády podstatnými a vidy slovesnými starobylejší než řeči z nich se vyvinuvší. Tak si moderní jazykové pranázev »prn« (pastvisko na Alpách, Alpenweide) na snadnější výslovnost upravili tím, že samohlásku **e** přisuli tu **před r** na př. v Pernik, Pernica, Bern, Bernhard, Bernatice, tu **po r** na př. Prenj, Prem, Prein, Prente. Vsouvání takové dělo se zejména tehdy, když jazyku s tou tvrdou výřečností přišlo tvořiti slova o nakupených souhláskách; tak povstalo z »tržčje«, zkratky to z »trgovišče« (= tržnisko, Marktort) římské »Tergeste«; z »Ptuje« (= cizota, fremdes Gebiet) — Petuvio, Petovium, dnes něm. Pettau; z »Loče« (správněji Točje = mokřina, nasse Gegend) — Lotodi; z »Podbregom« (= Podkopčí, Gegend und Ort am Bergfusse) — lat. Baudobriga a z toho dnešní »německé« Boppard.

Znamenati dlužno, že toto osvětové přizpůsobování děje se jediné při názvech praslovanských, a s překládáním není tomu jináč. Nejznamenitějšími překladači jsou tu skorem výhradně Němci — jiní národové v této »práci« tolik toho nedokázali — a pustili se do toho s pravým úsilím tak na začátku XII. století, kdy za první germanisace, jakouž částky území od Slovanů obývaného bylo jest oblaženo. Moudré hlavy rády by sice světu namluvily, že to byli Slované, co po létech »překládali«, ale v starých popisech desátkových a v urbářích, dávno před honbou překladační sepsa-

ných, nalézá se ohromné množství místních jmen — těm moudrým hlavám jak když na posměch — dochovaných ve znění

Boppard.

původním a to slovanském. Arci, z německých překladů vystopovati prvotné znění slovanských názvů už nebylo tak

pracno a obtížno, jako z přizpůsobenin římských, že věc ta se děla bez mála o 1200 let později a že souvislost těchto zděděných názvů za toliký věk v lidové paměti čím dál víc se byla posilovala a ustálovala. Příklad prapodivné překladačky je tvar »Baum-öhl« za velmi případné názvisko »Podmole«, jak na jižní Moravě se říká jisté osadě, že leží »pod výmolem« (an einer Talmulde); tento nesmyslný překlad sice není až tak zábludný, ale škoda je přec, že »hloupý vtip« kteréhosi vtipkáře došel úředního uznání. Za to se při témže základním slově — (mola, zmola, vý-mol) — přihodilo, že německý tvar »Zmollnigg« je zachovalejší, nežli slovinské »Smolnik«. Slovinec slovu »zmola« už nerozumí a domnívá se, že tomu názvu je základem »smola« (Pech). Bylo by tudíž mluvnicky správněji místní a osobní jména Smolnar, Smoljan, Smolnikar psáti s náslovnou písmenou **z**.

Že takové za překlady považované přizpůsobeniny při nesčetných názvech přec jen naváděly k mylným výkladům, toho vinu nese jen náš pomatený důvtip a nespořádaný rozum. Pramálo totiž dbáme toho, jak v patřičný soulad uvésti to, co se nám pouze zdá, s tím, co skutečně jest; a to je ta pravá příčina zjevu. Nikdy se nedomnívejmež, byť by i jazyková stránka s věcí se srovnávala až radost, že místo k svému názvu tak nahodile by bylo přišlo, jako — abych užil lidového pořekadla — »slepé kuře k zrnu«.

Tak lázeňské místo »Gastein« si vykládají v ten rozum, že tamní horké (to jest léčivé) prameny vyhledává mnoho »h o s t í«. Tento výklad dozajista je na snadě, ale sám v sobě přece nesmyslný, neboť G a s t e i n mělo své obyvatele a svůj název bez odporu d ř í v e, než hosté začali tam choditi. Mimo to »Gastein« není nikterak označením místa s t e p l ý m i zřídly, nýbrž názvem okolí n a o b r a n u způsobilého, (čemuž Slované říkali hostinje, dřív i gastuna) na rozdíl od »Golling« (slov. Golnik, Holý vrch, k a h l e r Berg). Pravé jméno lázeňského Gasteinu je »Toplice (č. Teplice = warme Quellen), jenž se dosud skrývá v sepsutém »Tobelrisse«. — Jeť všeobecné mínění, že město Brno (něm. Brünn)

pokřtili — Keltové, kteří hoře kopci, vrchu prý říkali »brynn, brün«. Pominuvše toho, že ve zkomolenině »brynn« vězí vlastně praslovanské »prn« = »pastvina na Alpě«, a že v okolí brněnském o nějakých »Alpách« není ani potuchy, jen pravíme, že návrší u samého města od nepaměti sluje »Špilberk — Spielberg«, a to odtud, že jsou v něm jeskyně (slovinsky »špilje«; srv. též slov. špilja, spilja s latinským (!) spel — unca), a pak, že se všem slujovitým kopcům říkalo i jinde Špilberg nebo tak nějak. Místní však název Brno—Brünn nese se k p o l n o s t e m na rovině kolem Špilberku rozloženým a č e r n o u — vlastně b r ň a v o u (rotbraun) — p r s t í se vyznačujícím. Slované za stara prostranství s takovouto hlinou zvávali »brnno polje« od b r n a (»červený slín = Letten, Dammerde); a hle, pozemky na severozápad od Brna do dneška Němcům jsou za »Schwarze Felder«. Totě úplně správný a velmi povážný překlad bývalého od slovanských obyvatelů již zapomenutého názvu »brnno pole«. A že za samým Brnem je hojnost cihelen na spracování okoliční hlíny slínové, taky pro toto naše tvrzení není bez významu.

Zajisté bylo by i v této věci dlužno, šetřiti jistého právního řádu a zajištění jazykové příslušnosti nikterak nezanedbávati; nad to zdá se nám pilnou potřebou, by už jednou názvy starobylé z úřední moci byly chráněny, aby na dále vší silou bylo zabraňováno je pozměňovati, jak se komu zachce. K a ž d á m í s t n o s t p r á v ě s v ý m n á z v e m n e d o s t i ž n ě a p ř i r o z e n o u p ř í p a d n o s t í j e s t o- z n a č e n a, a p r á v ě v n i c h, a v ů b e c v k a ž d é m m í s t- n í m n á z v u p o v ž d y v ě z í n e j s t a r š í o t o m m í s t ě »k r o n i k a«, z h u s t a t a j e d i n á.

Bylo by tedy jmenovitě obecním představenstvům toho dbáti, by každá osada výhradně užívala jen svého historicky zjištěného p r a n á z v u, zvláště pak tam, kde veškeré obyvatelstvo pro místní název skrze čísi planý vtip snáší od sousedů nějakou potupu. V t a k o v ý c h p ř í p a d e c h n á- p r a v a a n á v r a t k h i s t o r i c k é m u n á z v u (r e k o n- s t r u k c e) r o z h o d n ě j e s t p ř í k a z e m s p r a v e d l-

n o s t i. Jen si připomeňme, z č e h o a z k o h o to psutí místních a obecních názvů původ bralo, a oprávněnost tohoto národně-kulturního požadavku uzná kde kdo z nás. Za »milých« dob patrimonialních ledasjakému panu vrchnímu, aby svým důvtipem se zablýskal, vstoupilo na mysl, by natvořil jmen, jež »vyšší« kultuře německé nejsou k valné cti a chvále. Tak a nejinak vznikly: Affental, Eselsdorf, Gaunersdorf, Lausheim, Ochsenburg, Viehdorf a jiné ještě krásy světa. A kdo medle bude zapírat, že tato místopisná menažerie nevylíhla se než v mozku takových kulturníků, kteří viděli spásu světa jen v tom, by stávající názvy slovanské takovou psovinou přizpůsobeny byly všeněmecké pánovitosti? Divná věc, že po Haliči jak v pospolité mluvě tak na úřadech vystačuje n á z e v j e d i n ý, v ostatních však zemích říše rakouské kulturní tuto hanebnost a úřední tuto pomatenost udržují v permanenci (na věčnou památku) nejméně názvy d v a, a M a ďa r s k u nebo v Bosně i t ř i!

* * *

Arciť ve mnohých případech i dnešní věda dost má ještě obtíží, jme-li se vystopovati pravý nějaký ten pranázev; avšak za nejvyššího v této práci rozsudího nezbytno uznávati nezkalené oko a logické přemýšlení, neboť všechna učenost z nich je tu nicotnou bublinou, dokud ji nepodpírá nepředpojatý a očitý názor v samé přírodě. Z toho, co jsem dosud pověděl, jde nepopřeně na jevo, že činnost názvy dávati spočívá a zakládá se jen na věci nazírání a n a n i č e m j i n é m.*)

---

*) Mé tu uložené zkušenosti nebudovaly se jen tak beze všeho sem a tam zmítání a beze všeho zklamání. Ze začátku věřil jsem to, co všichni věřili; vida, že v těch povídačkách není kouska logiky, přidržel jsem se Keltomanů. Než zahloubav se do této důminky, nabyl jsem přesvědčení, že i tady opanoval blud a klam a to jazykozpytný, anť všecka domnělá slova k e l t i c k á měla v zásadě po kořenu s l o v a n s k é m. Nechav Kelty býti Kelty, bloudil jsem ještě v tom, že při názvech daného předmětu pozemkového leckde jsem opomenul bráti ohled

Proto důtklivě a rozhodně varuji: nečerpejme z kalného zřídla bájesloví, zanášíme-li se výzpytem svých dějin pradobých a osvětových. Mezi kořisti z tohoto pramene je devětadevadesát procent samých tintěrek, později přidávaných a ozdůbek, do nekonečna rozbásněných, a takového něco přec nelze vpraviti do mozkové činnosti onoho pračlověka, o němž se rozpisujeme. Jmenovitě pojmenováním všelikých i nejstarších míst bájesloví nemá pranic společného. Výklady s tohoto hlediska dlužno do jednoho vyhlásiti za bezcenné hříčky a povídačky. Tak si na příklad Dr. šlechtic Peez ve spise »Erlebt — Erwandert«, Wien 1902 vyhradil krajinku s tak divnými názvy osadními, že by člověk se z nich bez nesnází naučil nazpaměť celému bájesloví německému. Praví na str. 89:

»... tolik významných jmen dle bohů nenajde pohromadě než tu na rozhraní Dolních Rakous a Moravy, obzvláště v té nepatrné hornatině, Moravou a Moravským polem, pak Dyjí a Göllersbachem obtočené. Jsou tu Hollabrunn (Holla), Völlabrunn, Pohlsbrunn, Pohlsdorf a Balderndorf (Pohl přízvisko Balderovo), a nedaleko odtud Hadersdorf i Hadres, co připomíná na slepého Hödura, který Baldera nechtě zastřelil, pak Misteldorf jako vzpomínka na zbraň, se kterou se slepec oháněl; posléze Wultendorf (snad Wodens — dorf?), Erasbrun t. j. studně Eřina (Era- = Freia-Holla), Ketlasbrunn (Götzels—brunn), Hagen-dorf, Enzersfeld (pole obří), Enzersdorf (dědina obří), všecko to názvy mythologické, jež na obmezené území shrnuty nasvědčují, že místnost jest velmi po-

na jeho pravý a skutečný obraz, jaký měl nebo má v přírodě. Tolikerým srovnáváním a ohledáváním na konec přece jsem se dopracoval pevných těch zásad, jak je tu podávám. Jsa důstojníkem všude jsem měl snadný přístup a svých soukromých cest ani nečítaje, i za ročních manévrů po plných 25 let poznal jsem bez mála veškeré kraje našeho mocnářství. Nejednou na samém místě mohl jsem přezkoumati, jaká kde souvislost mezi názvem a mezi předmětem a zda předmět některý právem jen toho jistého názvu vyžadoval. Tu se také upřimně přiznávám, že jsem »odborných« spisů nečítal, čísti vlastně nesměl, a to, bych si mysl i zrak uchoval nezkalený.

svátná a že se tu dály důležité věci. Neníť v Německu místečka, s něhož by staří bohové němečtí tak nepokrytě shlíželi na svá vnoučata, jak odtud.«

Tak básnicky však křtění praosad přece se neprovozovalo; ať tedy pan spisovatel v zájmu pravdy tuto střízlivou opravu přijme bez roztrpčení: všecky názvy s německým »Holl« pochodí od slov gol (holý), a označují území, kdež lesy byly vykáceny. To uzná zajisté za pravdu, anť sám na jiném místě (str. 88.) vykládá, že je v Horních Rakousích 177 názvů, jež vesměs připomínají dávné seči a paseky; — názvům Pohlsbrunn a Pohlsdorf za základ je slov. pole (Feld); — atd.*)

*) Dr. Peez uvádí ještě jiných prapodivných dokladů, jen aby podepřel své dovozování, které mu však vnukla jen přílišná subjektivnost a strannická svéhlavost. Nesmí se připustiti, by s jedné strany vlastenčení a s druhé strany právní omyl se stal tím, z čehož Němci tak rádi by nasnovali své »nezávislé bádání«. Z nesčetných, mnohdy až odporných nesrovnalostí Peezových, co do stránky jazykové, buďtež uvedeny aspoň tyto: při koncovkách -iz, -iza, -icha (naše -ice) ohřívá starý německý rozum, že prý jsou zřídlem slovaních bludů; jemu je Göpfritz holou genitivní zkratkou z plného místního názvu »Gottfrieds Heim nebo Hof« (asi po našem »Gottfriedov«, když přimyslíš statek, dvůr). Ale ve skutečnosti zpotvořeniny Göpfritz, dále Gobernitz, Goberz a pod. pocházejí ze slovin. Kobrčje, čímž se označuje kus země, kde roste samé sítí, šáchoří, zkrátka mokřina, bařisko; — příjmení »Schestak« z ničeho nic je praněmeckým jmenem a ozvěnou gotského Sesitaka, škoda jen, že Peez neudal jeho významu; leč nevadí, slovo šesták přec ostane slovanským a značí, co u Římanů Sextus, Sixtus, šesté dítě v domě narozené; — Kissingen je prý nesporně německé, anoť končí v -ingen; že se však před čtyřmi sty lety psávalo »Kisecke« bez praněmeckého chvostu -ingen, to Peezovi jest dýmem, an si jednou vzal do hlavy, že kde která koncovka v -ing, -dorf, -heim, -hausen je znamením německého prapůvodu, dotyčných místních názvů; a zas to není pravda, jelikož tyto koncovky jsou jen přívěsky a obaly od Němců přilepované. Hlavní věc je přec jen slovo určovací. Když tedy milý Peez bez ostychu pyšní se svým »Lausheimem«, tedy už z citu pro slušnost věc opravím v tem smysl, že v tom názvu nevězí nic německého ani nic živočišného, nýbrž ryze slovanské »Lužanje«, čímž se míní kraj močálovitý. — I jinak náš »badatel« tvrdí věci, jež

Za dnů našich dělá se ze všeho »politika« a v ostatních výpovědích, kdyby jak uměle a nadušele nesených, není hybnou pákou badatelství, nýbrž určité nějaké přání; tomu dnešní »věda« říká »vnitřní důvody«, a tyto věčné a nepředpojaté zkoumání tak důkladnou skropí sprchou, jako sebe nadšenějšímu obdivovateli našich divadel schladí horoucnost, kdo mu po představení ukáže dekorace na samém jevišti. — Nechtějme klamat sami sebe, že by pradějiny Evropy podařilo se vybudovat na vyumělkovaných oporách trvale! Když tedy se vyskytne, co logicky jasnému a se skutečnosti shodnému poznání odporuje, jest na předácích vědy, by v opar vybájených »vymožeností« světlo vrhli a pravdu výše cenili než osobu. Opravdová věda je statkem svobodným, ale nesnese než důkazy nepokrytě beze vší záludnosti vedené, a nebýti právě při tolik vážném výzpytu názvoslovním té zbabělosti, která tu osoby, tam zas námahy se leká, dávno už bychom byli ven z té bájkové mlhy dějin

---

odporují všemu zdravému rozumu, tak na př. (str. 73) dí: všecka města v Čechách **založili** Němci. Už s hlediska slovozpytného sotva kdy dokáže, co tu pustil do světa. Též jest významné, že pojem »město« je jenom pomyslovým výrazem na formální roztřiďování osad podle velikosti a že osady po létech teprv bývají na města povýšeny, nikdy však — až na velmi řídké případy — ihned jako města založeny. Tak nikdo nepochybuje, že by Düsseldorf nebyl dnes německým městem; že má však přivěšenou koncovku -dorf, dalo by se říci, že Němci založili kdysi už i tu počáteční vesnici. Leč tomu výkladu vadí název tamějšího předměstí, totiž »Bilk«, a toto slovo je tuze málo německé a příliš silně slovanské. Všecka stará města mívala po trávníku na bílení prádla, a tomu se říkalo po slovensku »bílka, bělidla«; dnes ovšem v »praněmeckých« městech už jen tak nějaká ta Bleichergasse nebo Biltengasse připomíná, co jednou bývalo. (Důkazem jest Olomouc, kde Němci se svým »auf der Pilten« zachovali, nač Slované říkavší »Na bělidlách« už dávno v bázni boží zapomněli! Vsul překl.) — Města vzrůstají z osad mohutnějících; ale takové povýšení na město pranic nemění na původu a na kultuře samé osady, zrovna jako povýšenec ve stav šlechtický co do tělesné a duševní své povahy zůstává, čím byl, byť se i od té chvíle tvářil sebe podivněji. Toto ustavičné vystrkování, kdo města »založil«, ostatně je nerozvážná leoninská přepjatost, abych neřekl co horšího. Citu pro spravedlivé uznání

pradobých a stáli bychom při výzpytu názvoslovném. Jediná pravá cesta jest indukce, to jest, z věcí určitých souditi na věci všeobecné, z věcí známých — na věci zakryté.

Tudíž mnohému zjevu dnes už jen porozumíme, když si to, co žije, postavíme vedle toho, co kdysi bylo, anebo útvary, jaké očím našim jeví se dnes, srovnáváme s bývalými; ježto je přece nezbytno, při úsudku zpět vedeném přihlédati k soudobým a přirozeně rovnocenným příhodám. — Kdo si dnes bedlivěji všímá, jak maďarština v Uhrách, nebo italština v jižních Tyrolích se vzmáhá, přisvědčí tomu dozajista, že nemění se tím tělesný ráz žijícího tam lidu, aniž že se s ním provozuje nějaké »stěhování národů v malém«, nýbrž že obyvatelé sedíce pohodlně ve svých chalupách přijímají jenom jinou řeč, jakou životní a obcovací poměry doporučují; všecko ostatní zůstává však jak za stara. Národ sám o sobě přece neopouští svého domova, jako třebas vo-

---

bylo by přiměřeně vyhověno, kdyby se vytklo, kdo že to byl, jenž třeba bez úmyslu založil začátečnou osadu na místě, jež po čase na další rozvoj tolik se osvědčilo příhodným, jest jedno, ať to byl Němec anebo Slovan, anť »lesy mýtiti« a »názvy udíleti« je přece dvojí věcí! — K tomu ke všemu Peez (str. 71) takto si zahořekoval: »Čím se to stalo, že v Čechách, v tomto pásmem svých hor tak výtečně chráněném a proto tak předůležitém středisku územním, stop nějakého německého osídlování z dřívějška je tak po skrovnu, těžko říci. Bez pochyby byly zničeny nebo k nepoznání zavaleny tu válkou, tu domácím stíháním. Osad podle nějakého Franka nebo Sasíka pojmenovaných, ještě nebylo lze vystopovati. (Hrozná škoda!) Jen tak letmo činí se r. 1866. v popisu tehdejší války jakási zminka o Franckém lese (Branka-Wald) u Náchoda, kudy se přichází do Kladska.« Dost. — Nikdo by nedovedl, důkladněji vyvrátiti jeho náhledy, než si je vyvrátil milý Peez sám. Těch domnělých osad německých vůbec v Čechách nikdy nebylo; a »Frankenwald« jednoduše ostane »Brankou«, slovanskou »brankou«, to jest bodem, se kterého bylo nejpříhodněji proti nepříteli »se bránit«. Ač takové »branky« i jinde se nacházejí, kde průsmyky toho vyžadovaly, samozřejmý tento výklad a makavou tuto pravdu musí zastírati »Frank«!

jenský pluk, který zaměňuje své stanovisko (garnison), aniž bývá nahrazen národem jiným. Vždycky jen nátlak cizích dobyvatelů je začátkem a koncem zdánlivé změny národní; ale když se to vezme kolem do kola, nepřeměnily se maso a kosti, nýbrž jediná řeč. A jen ťak a nic jinak se vysvětlí, proč místní a národnostní názvy v krajích, kde dnes obývají Němci, skoro bez výjimky jsou původu slovanského; neboť usedlí Slované, pozbyvše svou hospodářskou a politickou samovládu, přijaly řeč »těch cizinců«, jak Němčíky vůbec nazývali, aniž při tom nějaké újmy hmotné znamenali, jak lze se domýšleti. — Že zmíněné názvy jsou původu slovanského, tomu nasvědčují právě jich tvary nejstarší, a na tyto, mající za sebou věk víc než staletý — když dnes ještě na slovo tisíc tak těžko zvykáme — buduji jako na skálu své dovozování: »Slované nejsou v Evropě pražádnými přistěhovalci nebo vetřelci.«

HLAVA II.

VÝZPYT, KAM AŽ JSOU ROZŠÍŘENY MÍSTOPISNÉ NÁZVY PŮVODU SLOVANSKÉHO

A PRŮKAZ, JAK TYTO NÁZVY NA VŠECH MÍSTECH DLE POJMŮ PŘILÉHAJÍ K ÚZEMNÍMU RÁZU A POVRCHU.

Bádáme-li o místních názvech se stránky jazykové, docházíme zajímavého ale posud málo všímaného poznání, že skoro veškerá jména v Evropě lze odvoditi z jazyka slovanského a že jenom z toho jazyka jsouce vysvětlována dají smysl případný, přirozený.*) — Pokud jsou probádána a vysvětlena, označují jména neslovanská v nějaké krajině po většině usedliska druhotná na chotáru (Gemeindeflur), již dříve rozděleném, což arci se událo, když Němci slovanské vlasti politicky zaujali a když po té začalo poněmčování národně-hospodářské. Taková mohou míti někdy svá označení původní, což správně dlužno připustit dotud, pokud nebudou prozkoumána a co do vzniku a významu vyložena

*) Pádným toho příkladem jsou bez odporu názvy Palfen, Pölfen, Pelva a p. v., které značí osídlení na blízku nějaké horské stráně nebo nápadného skaliska. Kořen toho názvu hledali v řeči rhätické, kymberské, bretonské, provençalské, kottské, v nářečích tyrolských a německého Švýcarska; že by však staří Slované — jak Češi a Slovinci podnes — skalisko nazývali »balvanem«, žádnému na mysl nevstoupilo. »Slovanština« v salony vědeckého všímání, abych tak řekl, ještě není dosud uvedena.

Sternberg na Moravě.

Sternberg v Krajině.

jména veškerá. Z bohatých svých zkušeností už tady smím oznámiti, že i z názvů toho druhu po bedlivějším zkoumání zbude pramálo, arci bude-li se zkoumání provozovati beze vší předpojatosti.*)

Kdo viděl malebné údolí pod »Rosstrappou« (viz vyobrazení) uzná, že slovanský název této rozbrázděné skaliny »rozdrapa« jest velmi případný; — »Rossbach« je potok, řinoucí se horkou rozsedlinou, kterou Slovan zve »rozpoka, razpoka«; takových rozsedlin s potůčkem v nich v přírodě je plno. — Na první pohled by ledaskdo myslil, »Rosenberg, Rosental«, že pochází od růží (něm. Rose-n) a že je dozajista německé; není tomu tak; některé názvy s »Rosen-« nesou se k původnímu »rožen breg«, značícímu podobu, jakou ční do výšky (jako roh, rožič = hornartige Bergkuppe); jiná zas nesou se k slovinským názvům rovte, rovtine, značícím krajinu vylesněnou (abgeholzte, = ge-»rodete« Gegend). Že by byl kdo jak živ kopec aneb údolí pojmenoval podle několika »růží« (Rosen), co za stara nebyly než všude rostoucí šípky (Heckenrosen), to rozhodně byl by nepřirozený nesmysl. —

*) Dosud našel jsem jen jedinký název, jenž, dnes už značně zkomolený, koncem středověku z německýeh úst původ vzal. Je to nynější dvorec Sternthal na Ptujském poli. Majitel panství Thurnischského na svých rozsáhlých pozemcích vystavěl ovčirnu, kterou v důchodních listinách správně vedli pod jmenem Stöhrenstall (ze staroň. stëro, středoň. stëre = Widder = skopec), ač už i Stören-thal se vyskýtá. Chovali tu skopce (= Stöhre = Widder), neboť pozemek je k tomu jako stvořený. — Kdo má oči, také vidí, že název s nějakým údolím (Tal — Thal) nemá nic společného, neboť dvorec stojí podnes na rovině o 500 km². Ale právě že název s údolím není v žádné pojmové spojitosti a že slepenina se Stern (s hvězdou!) je hromadou hlásek bez rozumného smyslu, to mne pobádalo hledati tím usilovněji, ač to trvalo léta, než jsem věci přišel na kloub. — Dudík (v dějinách Moravy) vykládá, jak v XIII. století české a moravské rody šlechtické své zděděné názvy rodové poněmčovali jako posedlí. Cimburkové, Hasenburkové, Helfensteini, Pernsteini, Sternberci, Waldsteini a j. měli jména praslovanská, a některá z nich i do dneška se zachovala. — O některých z nich podám v této knize potřebného vysvětlení jazykového.

Rosstrappe.

Názvy slovanského původu lze však stopovati nejen po německých vlastech Rakouska a Německa, což ostatek nikdo neupírá, nýbrž i po Švýcarsku, po Italii, po Španělsku, po Francii, po Nizozemsku, ba i na sever až po Holštýnsko; že pak východní a východně-jižní území Evropská po většině pojmenována jsou místními názvy na první pohled slovanskými, snad stačí podotknouti jen tak mimochodem.

Každým činem jak pro vědu vůbec tak pro pradějiny a pro pravznik kultury bylo by na nejvýš zajímavo zjistiti, kam až sahají nejkrajnější mezė slovanských názvů místopisných, jelikož dnes už jiné cesty není, vystopovati osídlovací rozmach slovanských praobyvatelů. Tito beze vší pochybnosti větší prostoru kdysi zaujímali, nežli je nynější. Ale to by byla práce, která by vyžadovala při ohledávání a jazykovém zjišťování veškerých názvů místopisných v Evropě postupu dle jednotných zásad a na jednotných podmínkách. Arciť by k tomu bylo třeba dlouholeté vytrvalosti, neb nejeden název až po mnohých marných pokusech zdaří se vysvětlit, a bylo by o tom pracovati nemalému zástupu jazykoznalců, třebas už máme dosti vhodných i větších i drobnějších pojednání přípravných.*)

Jak už řečeno, popudy k názvům místopisným bývají skoro výlučně druhu nejprostšího, a dlužno bez ustání napomínati k nejdbalivější opatrnosti a přesnosti v takových věcech. Jeť vskutku mnohem snadněji, vyvrátiti nějakou vymyšlenost o jméně kromobyčejném naskytlou, nežli uhodnouti při nějakém názvu, co v něm správného se tají, když z povrchní jeho srozumitelnosti se zdá, že další nějaké zkoumání bylo by načisto zbytečné. Na důkaz toho stůjtež tu tyto příklady z mé vlastní

*) Ale nelze zamlčeti, že vyšla i díla s výklady místních názvů, jež spracována byvše s ohromnou pílí a s úžasně — vědeckým výzbrojem, pro vědu nemají ceny ani nejmenší, neřku-li že přímo škodí, uvádějíce jiné v blud, protože ze sta a ze sta takých jmen sotva jedno jak náleží vysvětlují.

zkušenosti. Ve vydání II. ještě jsem tvrdil, co tvrdili druzí, že názvy »Veliký« a »Malý Bogatin« značí Velkého a Malého Boháče, Zlatnik pak že je stará »zlatá jáma«, mysle, že ta názvyska pocházejí ještě z oněch dob, kdy na Triglavsku zlato se dolovávalo. Zatím jsem se z toho mínění vybavil sám, uváživ, že místo přec už dříve nějaké jméno dostalo, než se tam začalo zlato kopati. Ba, horlivý jakýsi cestovatel po Triglavu ještě mi dopsal, že mé dosavadní výklady jsou úplně správny, jelikož na Bogatinu zlato bylo nejednou hledáno ale i nalézáno, a že ještě až do XIX. století zlatokopové dosti uspokojivého výtěžku se dokopávali. Odepsal jsem, že to vzdor tomu přece není ta pravá, přirozená etymologie, nýbrž že oba »Bogatiny« budou asi především dobrými pastvinami (dle pradávného »boha« = trávník!) a poblíž »Zlatniku« že bude asi zřídlo s nějakou minerální vodou (»slatina«). A hle, dopsáno mi, že se věc má skutečně tak, protože oba Bogatiny jsou opravdu nejvydatnějšími a nejbujnějšími pastvisky na hořejším Triglavsku, a že na »Zlatniku«, od starých obyvatelů ještě správně »Slatenikem« zvaném, vyvěrá skutečně zřídlo slatinné, kamž se Bovečané (Flitsch-Bewohner) v létě chodí koupati. Těchto tří pozemků z vlastního nazírání jsem nepoznal, proto jsem se skrze pozměněné psaní k počátečnému omylu dal svésti. — Kouzelný proutek správného slovozpytu odkryje zřídla a vodní žíly ledaskde, ale umělecko-vědecké čarování na papíře — to dozajista nikde. —

Toto naučení ať kde jakému badateli místních názvů bez ustání tane na mysli; jen ledaják nic toho nedbá, jak výklad mnohého názvu jistě ostane sporným, když bylo omeškáno poohlédnouti se po místu očitě a když zanedbáno vyzkoumati, jaké v sobě má nebo mělo užitečnosti pro domácí hospodářství. Bádati a zkoumati názvy místopisné za stolem ve vytopené jizbě, je věc arci pohodlná — ale nikoli spolehlivá.

Že nám tu hlavně běží o důkaz, jak slovanských názvů již bylo dávno před nynějším letopočtem, vyložíme nyní jmenovitě takové názvy, jež uvádějí spisovatelé nejstarší. Jsouť z doby o mnoho dávnější, než jaká posud přijata na domnělé připutování Slovanstva odkudsi z Uralska v VI. stol. po Kr. Rozumí se, že ponejvíce pojednáme o názvech národních, horských a říčních, neboť jsou mnohem trvalejší než názvy lidských osídlení. Názvy usedlostní úkolu našemu na podporu budou teprve v řadě druhé. Kde přece objasňujeme názvy, o nichž staré nějaké zprávy dochovány nejsou, činíme tak na důkaz, že byla poznána za slovanská přese všechno zkomolení a zmatení, a že na jejich slovanský původ ukazuje tentýž nezměný zákon názoru a slohu **s přírodou shodného,** jaký bychom **mimo jazyk slovanský hledali marně.**

SKUPINA NÁZVŮ PASTVISKOVÝCH.

Neobyčejně důležitých poznání vědeckých jsme nabyli, když jsme se jali obírati s rozmanitými názvy pro pastviska, neboť je nesporno, že je soustava dávného práva pastevního prapočátkem naší nynější ústavy politické.

Dějepisec vydává nejstarší obyvatele co do jich života a obcování za lovce, rybáře a pastýře a tvrdí, že nebývali usedlí na místě, nýbrž že putovali s místa na místo, že kočovali. Bedlivěji-li k tomu tvrzení přihlédneš a podrobněji-li si je rozvážíš, poznáš, že to je tvrzení plané, puštěné do světa tak nazdařbůh. Ale ptej se jednou rozumně: proč by na př. rybář, jenž si na břehu mořském našel příhodné loviště, proč by se neměl tam stále ubytovati? Vždyť co vychytal, to přece se zase doplňovalo tu novým tahem, tu plozením. Proč by člověk měl býti nedovtipnějším

nežli zvíře, co našedši si pohodlný brloh, povždy se do něho vrací?! Jeť dnes ještě dosti jednoduchých sídel, jichž obyvatelé se živí jenom lovem a prodejem ryb; když potřeba káže, i na jiné loviště na čas se odeberou, ale po té vrací se pokaždé na své trvalé bydliště. — Nejináč je to s honbou. Člověk si našel místo plné zvěře a tam se ubytoval, ale on sám; rodina jeho, ta ostala »doma«. Náhledu o kočovnictví neobmezeném vzpírá se i pud sebezachování, za dávných dob mnohem čilejší, nežli dnes. Toulá-li se »kočující« lovec bez ustání s místa na místo, nevyhnutelně střetne se s jiným anebo s celou tlupou, z čeho by vznikly povážlivé rvačky a osudné bitky. K tomu dějepis přece mluví o loveckých národech a nejen o jednotlivých loveckých rodinách. Konečně snad ten v dávném věku žijící člověk nebyl méně prozíravý, než ledajaký sysel nebo křeček a nezapomněl se zásobiti na dobu, kdy ani ryb ani zvěře není (za bouří mořských a sněhových, v zimě, v čas povodně); či i za takových slot a nesnází »kočoval?« Za tak nerozvážného a na sebe samého zapomínajícího nesmíme pokládat ani »pračlověka!«

Kde se našlo mnoho kostí z nejrozmanitějších zvířat, jako na Předmostí na Moravě, u Paříže a j., vždy jich tam bylo nasnášených celé hromady; lovec, co uhonil, vždy nosil na téže místo, to jest do svého bydliště k své rodině. Totéž dosvědčují tak řečené kjökkenmöddingry«, hromady to nasypané ze samých odpadků kuchyňských, někdy až na 300 metrů dlouhé a do tří metrů vysoké. I z těchto lze souditi, jak rozsáhlá as byla sedliska sama a jak v nich dbáno na čistotu a zdravotní řád »v obci«, kdyžtě takovým věcem vykázáno bylo určité jen místo. Ale buď jak buď, totě rozhodně omyl, když dějepis líčí jako »kočovníky« národy pastýřské. Justinus na př. napsal toto: »Skytové nechávali svých stád popocházeti s místa na místo, aniž by se báli, že se jim který kus ztratí, neboť krádež přísně bývala trestána«. Tu není ani zmínky, že by byli pastýřové šli za svými stády, neboť jinak byla by řeč o ztrátách a o krádežích marným mluvením. Také z Justinových slov lze vy-

rozuměti, že prostor, po němž se dobytek volně proháněl, přece něčím byl ohrazený, neboť jinak by nebyli bývali tak bez starostí. Dobytek z neohrazených míst rád se zabíhá.*) Pravda tudíž jest, že pastýřští národové byli »kočovníky«, ale jenom v omezení jednoho roku kalendářního; ze svých zimovisk vyháněli svá stáda na jaře na pastviska nejbližší, když pak byla spasena nebo od slunka vypálena, poháněli na území vyšší a chladnější, tedy na pastviny horské a alpské, a na podzim zase se vraceli do svých bytelných sídel, vraceli se zkrátka domů. Kočování národů pastýřských není tedy než střídání pastvisek ročně, ale nikoli ustavičné přesídlování do nového neznámého domova. — A takových »kočovníků« je v hornatých krajinách po dnes; na př. hornoštyrské salašnictví provozuje se začátkem května na pastvinách nižších, v červenci a v srpnu na vyšších, pak se slézá pomalu až do nížin a od 15. října žene se domů; — Hercegovští majitelé od Trebinje a Stolce ženou svá stáda na jaře pomalu až na nejvyšší pastviska Prenj planiny a zřídel Narenty, na podzim pak zase krokem zpět do svých bytelných sídel, totiž do nížin o mnoho teplejších, kde po deštích zářijových a říjnových tráva znovu roste; rozumným tímto využitkováním ročních období dobytek má píci zelenou bez přetržky. Tak není salašnictví v Tyrolích, ve Švýcařsku, v Solnohradech a v Italii nic jiného než částečným »kočováním«. Tam zrovna tak jako na Balkáně potuluje se nikoli celá rodina, nýbrž jen tolik osob, ponejvíce ženských, se stády, kolik jich k tomu nezbytně třeba. Na příhodných místech tohoto zděděného okružiště nastavěna jim přístřeší**) na čas živelních nepohod. —

*) Aby se vyhnulo svárům, činívalo se, co se činí i dnes: na obecní pastviska vyháněný dobytek býval znamenán.

**) Cikány ať nikdo za pravzor kočovnictva neuvádí. Bez ohledu na osedlé putují jen ti, kteří si svého chleba umínili vydobývati obchodným kovářstvím, látáním kotlů, hádáním a j., což také jen provozují v příznivých k tomu letních dobách.

Na takových obecních pastviskách, která na př. v zemích okupovaných vyhlášena jsou za státní pozemek (praedium), *) nejednou se strhla vážná hádka a krvavá bitka, poněvadž obyvatelé na určité prostoře stoletým vyháněním si byli získali ustáleného již práva pastvin využitkovati a cizím vetřelcům mocí se opírali. Z toho a z ničeho jiného vznikaly ty nekonečné půtky mezi Černohorci, Arnauty, Turky; není divu, že právo pastevní v krajích, kde jiného chleba jest po skrovnu, bylo od jakživa a jest podnes věcí velmi nedůtknutelnou, ba jak říkáme v knihách »otázkou životní«. Národové pastýřští, vědouce jak snadno by je mohl někdo vytisknouti odtud, kde země živobytí poskytuje, ustavičně byli připraveni na boj, čímž nabyli výslovného rázu bojovného. Z téže příčiny si svůj okršlek pastevní s podivuhodným ale při tom zcela přirozeným důmyslem ohradili na vydatnou obranu, o čemž něco později bude ještě řeč. Leč už zde vychází na jevo, že národové pastýřští jak živi nebyli »kočovníky« v dnešním toho slova smyslu, ant nerozvážné přehánění stád s místa na místo nejednou by je bylo zavedlo do krajin, které od podobných kočovníků už byly spaseny do kořínků — vše to jsou důvody velmi jasné, že »kočovníci« novodobých dějepisných knih pouze jen do pohádek náležejí.

Všecky tyto rozumné úvahy přiměly obec, která pásla »na obecním« anebo dle nabytého práva »na ničím«, by si ze sebe vybrala muže vážného a důstojného, aby všecka práva obecní i zastával i obhajoval. Arciť onoho času právo pastevní bylo asi z nejdůležitějších. — Jak hnedle ukážeme, společná pastviska mívala dle toho, kde ležela, čím se vy-

---

*) Podobný pořádek mají nyní též na poloostrově skandinavském. Když unie mezi Švédskem a Norskem byla zrušena, ustanovili v pateru státních úmluv vespolných také tu, jež se týkala pastevního práva sobího pro kočující Laponce. Dle toho Laponci z obou států mají právo po jisté měsíce se svými soby meškati i na území zahraničném třebas bez dovolení toho kterého statkáře. — Všude tedy běží jen o roční dobu pro přehánění dobytka s místa na místo, a nikde o vyklizení bytelného sídla.

značovala a jakého byla rozsahu, rozličné názvy, a z těchto vyvinula se po čase i rozličná označování obecních zástupců. Názvy tyto až podnes dle znění se zachovaly beze změny, i když právní výkony během času už se jeví býti všelijak změněny. V čele cáriny stál car, v čele čehoviny — čeh, v čele občiny — oče, v čele optyny — opat, v čele paše — paša (harampašou je na některých okresech Dalmatských ještě podnes starosta obce), v čele vardy — var (dnes slovinsky far, po našem farář, dle něm. Pfarrer, u Egypťanů par'a = bibl. pharao), v čele župy — župan (slovin. též župnik) atd.*)

Přirozeným na věc nazíráním obeznámili jsme se jednoduše s pratvarem naší dnešní ústavy státní, a rozdíl nastal jen ten, že zatím z obcí vyrostly celé říše; z toho docela přirozeně vyplývá, jak car už není zástupcem nečetné družiny obecní, nýbrž rozsáhlé říše, neboť vzrůst obcí a dle toho i důstojenství náčelníkovo vzmáhá se tím utěšeněji, čím více osad si tutéž osobu volí za svého zástupce.

Báječní předkové jednotlivých kmenů národních byli tedy dle původnosti své pouzí starostové obecní, měšťanostové a velitelé obranných sborů; výzkum ukazuje nám pokračující záměnu těchto úkonů od zkušenosti k báji a nikterak obráceně. Jak se na př. »boh« ze starosty

---

*) Překvapuje, ale také přesvědčuje, že názvy nejvyšších osob tak dobře jako názvy nejvyšších božstev se vyvinuly z prvotní ústavy obecní, neboť za stara byla i moc světská i moc duchovní v rukou obecního staršího sloučena v jedno; když pak nastalo rozlišování právomocenských výkonů, běžný název tu na ten tu na onen obor přenesen někdy však zůstal oběma společný. Tak Alanům »ala« ještě značil starostu pastevní zádruhy, Mohamedanům však značí už jen boha nejvyššího. — »Opat«, kdys náčelníkem optiny, ostal v němčině »Abt-«em (opatem, t. j. představeným družiny klášterní), a »optina« sama změněna v »opatija« = Abbazia = Abtei. Něco podobného stalo se s latinskými slovy: pater, při němž otcovství tělesné přeneseno na otcovství duchovní, a pastor značí i pastýře dobytčího i pastýře duševního.

obecního postupně B o h e m státi může, dá se i dnes snadno dokázati.*)

Stal-li se starosta nějaké obce přednostou skupiny obcí, provincie — nebo ještě většího území, tak bývá největšímu dílu obytelstva úplně neznám; měl-li nad to příležitost, aby se v boji o území jeho ochraně svěřené vyznamenal, utvoří se kolem něho pověsti a pohádkové představy, které jej posléz jako vyšší bytost, nadanou nejlepšími vlastnostmi ducha a vůle, jako představitele nadlidské síly a nadpřirozené moci vyznamenávají, a protože pro přemnohé nikdy viditelným nebyl, stal se časem nadsvětovou veličinou, což se již s obvyklým pojmem božstva vůbec kryje. — Kdo by o tom pochyboval, zeptej se prostého horala, který své okolí nikdy neopustil, jak si as císaře nebo papeže představuje; a u Číňanů je to přísným předpisem, že se vládce svým poddaným ukázati nesmí; jest to tedy snad tak divné, když jej poddaní mají za d u c h a a b o h a, poněvadž je každému neviditelný?

Var, varda. Pastvisko v nížinách, zvláště v slunných nivách podle vod, pak i na mírných návrších s řídkým stromovím a s nějakým zřídlem opodál zváno bylo za stara var — varda — vardišče a pod. Názvy tyto rozléhají se po celé Evropě i tam, kde z bývalého pastviska již dávno něco jiného je zřízeno. Na Balkaně názvy var — varda podobu a význam svůj původní udržely si do dneška. Odvozeniny z toho slova jsou pak: řeky Vardar a Varta (že protékají pastviska taková); podle Varty seděli »Polani«, či jak je Ptolemej píše, B u l a n e s (poljani = sedláci na rovinách); v Pyrenejích byli Vardulli, o nichž Mela (III., 15) praví: V a r d u l l i una gens hinc ad Pyrenaei jugi promuturium pertimens cludit Hispanias; něco dále (III., 72): V a r u m flumina utraque ab Alpibus delapsa, sed V a r u m quia Italiam finit aliquanto notius ; V a r u s flumen (Mela II., 74), Vardaei čili Ardaei v Dalmatsku; Varini (u Plinia a Tacita); potom:

*) Přibik Pulkava praví v České Kronice z r. 1374., že pochází »Bohemia« od »boh« (bůh); učiníme-li prapůvodní význam slova »boha«, jak se později vysvětlí, základem, tak má zajisté pravdu.

Warta — Warth Wartenstein — Wartenberg — Wartburg; z varu na Temeši povstal Temešvár, a tomu se rovnají názvy Kapošvár — Vukovar — Dombovar — Petrovar(a)din a pod.; tu všude z bývalých pastevních obcí časem povstala města.

Na unajském nápise egyptském též se vyskytuje název »uar« a uarta«; egyptologové to vykládají na velké město, velkou pevnost; což však sotva bude správné, jelikož velké město jako město nikdá nedostává svého jména, nýbrž je má od svého počátečného osídlení třebas nepatrného, a pak je pro ten pojem hieroglyfní značka kozel, zajisté nejpřípadnější to v písmě obrazném předmět na označenou nějaké pastviny stromem porostlé. Egyptskými těmi výrazy beze vší skoro pochybnosti označeny jsou pastviny podél Nilu, původně spravované náčelníkem var'ou — far'ou (bibl. fara-onem), kterýžto pak, když území zcelilo se v říši, postoupil v důstojnost královskou. — Tentýž výraz zachoval se jak u Slovinců tak u nás v Čechách a na Moravě v slově far — farář (srov. fara — obec ve smyslu církevním), neboť značí »pastýře oveček Kristových«, a je základním slovem pro německé tvary Pfarrer — Pfarrherr.*)

Nejstarší z obce býval kdysi všem příslušníkům obecním hlavou světskou i církevní v jednom, což na př. v Černé Hoře trvá po dnes, a čemuž ani u nás není jinak, považíme-li, že obec a farnost zhusta je katastrálně jedno. Že dnes píšeme far za var bude asi v tom, že Němci vyslovovali far, i když dle staroněmecké abecedy, písmenky F nemající, psávali z kraje var; že pak úřadování od nepaměti dělo se i mezi Slovany výlučně po německu, Slované přivykali této německé výslovnosti a po Němcích nynějších přijali i psaní »far«. — Sem dlužno zařaditi zhusta se vyskytající názvy Pfaffenwiesen — Pfaffenäcker — Pfaffengraben — Pfaffen-

*) Výraz far (tak jak něm. Pfaff) neměl do sebe nic hanlivého pro kněze tak až po 17. stol.; odtud teprv ujala se při něm jakási příhana. Slovinci je mají za nepěkný germanismus; je jim »far«, co nám »fof« (z Pfaff).

dorf — Pfaffenheim — Pfaffenrent a pod., kde všude z úmysla překládáno původní slovanské »var — far« na německé »pfaff«, neboť dotyčné tratě málokdy byly majetkem církevním, kostelním, kněžským; neměly tedy s »fofy« nic společného, nýbrž leží v tratích, jakým Slovan na první vzhled dával název: var, varda = pastvina. Snad i bibličtí fariseové nebyli než majiteli nebo obyvateli takových varů, podobně jako v Rusku staří varjagové. Srovnej též: Farn, Fahren, Gainfahrn atd.

V Bulharsku, Rumunsku a Albánsku značí »fara« — čeleď, kmen, vlastně držitele společné pastviny. Totéž »fara« značí též Longobardi a Římané. Toto prastaré pozemkové pojmenování, ozývá se tu více tam méně zkomolené, na ostrově Kretě a ve velkých městech kolem středozemního moře. Tam skoro bez výminky slovo to označovalo obecní pastvisko při samé osadě.*)

Slovinci slovo »varda« dnes už neznají, neužívají, než mají za to i' po kořenu i po významu spřízněné výrazy varuh (= hlídač), vardevavec (= pastýř ovec) a vardevati (= hlídat dobytek). — Slova var, varda jsou bez odporu ze slovní zásoby lidské pravěči, jichž ozvěny v naše uši doléhají z cizojazyčních tvarů o podobném významu. Jsou to na př. něm. Warte, bewarten, ital. guardare, franc. garder a církevně latinské Pater Kvardián.

Vrt. Významově — i snad slovně — spřízněno s »var« je slovinské vrt (zahrada), jímž se vyrozumívá pastvina s obzvláště svěží zelení nedaleko nějaké vody. Z toho »vrt« Němci nadělali svých Werth, Wörth, Werder a pod. víc. Kaiserwerth je tudíž »gaiski vrt« (pastvina v háji); Donauwörth — pastvisko při Dunaji. — Výraz pro pojem »zelený« v latině (virid—us), ve frančtině (vert), v italštině (verde) podle všeho se vivinul z prakořene »vrt«. **)

---

*) Už tady ukazujeme na město Marsiliju (Marseille), na jejímžto chotáru vyskýtají se do dneška slovanské kdys názvy pastvinné, jako Le Pharo, Prado ve spojení s Paradis-em, a Belle de Mai.

**) Ludwig Woltmann, který zpytování plemenné provozoval se stanoviska politického a se svými výzkumy u jistých lidiček způsobil

Beze všeho násilnictví odkrývají se nám takto nepoznané dosud prvopojmy. Arciť v této věci nejvíce pochybili Slavistové sami tím, že praslovanská slova vyhlašovali za slova německého původu. Badatelé pak slovanštiny neznalí tím ochotněji tomu věřili, že to povídali o sobě Slované sami. Tak zejména Miklosich nazván Velkým Slovanem a Nesmrtelným za to, že všecky kulturní názvy ve slovanštině užívané vyhlásil za propůjčená cizoslova z němčiny; že by taková veleautorita mohla blouditi a se klamati, nikomu na mysl nevstoupilo.

Ale již Krek proti moudrostem Miklošičovým poukazuje na to, že kultura praslovanská, jmenovitě vyvinuté jejich zemědělství a znamenitá domácí řemeslnost nesporně pochází z časů jazykové jednolitosti, a zle proti tomu promlouvá, že nerozvážní a plemenným záštím zaujatí učencové,

---

pravé pozdvižení, vybral si na sta rodokmenů čelných mužů z italského národa a dokazoval světu, že ty rody vesměs založili kdysi sami »čistokrevní« Němci. Byl s touto německou moudrostí obratem ruky hotov, našed si v německém slovníku slovo, co nějak podobně znělo. Tak mu pochází Leonardo da Vinci z jakéhosi Němce rytíře jmenem Winke; — Raffaele Santi je dle něho potomek praněmeckého slova Sandt; — praotec Dante-Alighiorův jmenoval se Cacciaguida (čti kačagýda). Woltmann odhalil, že toto jméno je složeno z Katz (kočka) a Wida (pastva) a tvrdí, že Taliáni své Cacciaguida zkomolili z něm. Kaatzwitt. Co by stvůra »Kaatzwitt« znamenala, z německé důkladnosti nepověděl. Že se v jméně Cacciaguida mnohem případněji skrývá dávnověké »gatská vida« = osídlenec na mokré lučině (z gat, vid), podotýkáme zde jen tak mimochodem; — Giuseppe Verdi má prý své jméno od staroněmeckého praotce »Werdo-na«; to by se náhodou shodovalo, jen že třeba pokročiti ještě o jeden tisíciletý stupínek zpátky, zastaviti se u slovanského pratvaru »vrt« a nevyhlašovati s milým Woltmannem že je »vrt« kořenem »urgermanským«. S politickou biologií rasovní a slovozpytem nevzneseme se nikdy v říši světlé pravdy a když Slovanštinu opomeneme, zůstane každý výklad neúplný a nebo naprosto nesmyslný. — Jen ještě tento příkladeček. Jmeno »Gottsmatts« zní ještě dosti německy, a dalo by se snad odvoditi z praněmeckých slov Gott a Matte. Když se však ve starých matrikách najde, že praděd tohoto novopečeného Arciněmce ještě se psával Kosmáč (= Bradáč nebo Vousáč), tu výklad tohoto jména ostane jasným a zcela přirozeným.

Slovany, tento usedlý národ, co znal pojmenovati kde kterou obilninu, co pole obdělával, dobytek choval, rudy vydobýval vyhlašovali za cikánskou tlupu kočujících pastýřů, dovozujíce, za to že jim (dle Dahna a Hubra) přezdíváno »Venetů« (= Pastuchů), tím však že nejsou národnosti slovanské, nýbrž německé, anť výraz Venet pochází od něm. wenden (obracet) a značí »Obraceč dobytka«. Leč ukázalo se, že to Venetství v celku zakládá se na pravdě, arciť s tou opravou, že prakořen názvu vid (ze staršího vind) je praslovanský a že pastýřští národové nebyli žádnými kočovníky. — Ve vědě nově se rozbřeskující, vědě to hledající přirozenou pravdu, chybí jenom ještě tento ústupek; ale i ten v době dohledné jistě bude učiněn; v to věřím pevně.

B l o m a t h, B l o n s, B l o n i e = palouk, pastvina (p. blomię, nyní blonię) jest asi totéž jako plan, planina (Höhen = oder Alpenweide).

O b o r a = ohrada, plotem obehnané pastvisko; za dnešní doby má to význam pouze obory pro zvěř určené. Jiné tvary: Oborník, Hochborre, Hochborn a j.

T i n j, T i n j e = plotem obehnané pastvisko (tinj = plot). Sem patří: Tinjško, Thienzerberg, Tyniec, Tynec, Tyniště, Tyň a j.

P i r k, P i r k a, P i r k a c h, P i r k a u (též P ü r k a u), P i r k d o r f, P i r k h o f, P i r k e g g e n, P i r k e n r e i t h anebo B i r k a u, B i r k d o r f, B i r k e n d o r f, B i r k i g t, B i r k e n l e i t e n, pak B i ř k o v a pod. nemá původ od něm. B i r k e, nýbrž od slova »birka«, jak Rusové a Slovinci říkají o v c i; jde tu opět o názvy bývalých pastvisk; od něm. Birke odvozeny nejsou, neb ve slovanštině ani jedno nevyznívá na »b ř e z a — b ř í z a«. Pirk v Korutanech sluje po slovinsku Dražja ves a z českého Biřkova uděláno Birkau; nevědělť v tom čase už ani Slovan ani Němec, co by základní slovo »birka« znamenalo. Leč nejedno Birkendorf překládáním pošlo ze stávajícího názvu Brezje (Březí, Březina).

V i l l, V i l l a, V i l l a c h, V i l o v, V i l i m o v, V i l i c e, V i l e n j a k V i l l e t t a, V i l s, V i l s b a c h, F i l z, F i l z-

m o o s, F l i t s c h (slovin. B o v e c), pak I l z (kdež po způsobu středověké latiny odsuta hláska u [za v], I l i c a a pod. bez pochyby vesměs značí nějakou pastvinu při samé osadě, ač základního slova v tomto významu již sotva kde se užívá. Jen Slovinec říká jaru, kdy totiž pastva se začíná, »vilaž«, volovi s velkými rohy »vilaš nebo vilež« a roční ovci »vilnica«, že už byla s druhými vyháněna na pastvu. — Na označení náčelnické důstojnosti zdá se, že se tu říkávalo »Vilar« a Vilem (z čehož Němci přetvořili svého Wilhelma), dcerám pak takového vilara, že se říkávalo »vily«. Ač slovem v i l a po čase vyrozumívaly se mythologické bytosti lesní, vodní a horské, přece snad původně se jím označovaly sličné a urozené mladice pastýřského rodu. (Srovnej vila s filia.)

Lid na Balkaně výšinu s dobrou pastvou zhusta zve »Vilenjak«, Viličnjak. — Vila nebo Villa je dnes výraz na označení panského domku někde na venkově, za dávna však dosti možná, že se tak říkalo pastýřské chýši mimo osadu. V latině značí »villa« dvorec o samotě, a jistě se i toto latinské slovo nese se k praslovanskému »vil«, podobně jak něm. Weiler (stn. vîler).

Car, Cárina (část města Mostaru s tureckými hřbitovy a pastvinami za nimi), Carina, Carici a Carigrad (v Dalmatsku), Carević (na Sabbioncellu), Carigrad (Cařihrad = Konstantinopolis), Careva gomila (u Altmissy), Carevo polje (u Ogulina), Carine (u Busovače s Busoljem; tu tedy nahromaděna tři jména jednakého významu), Carina (několik osad v Chorvatsku) a m. j. označují p a s t v i s k o p o d k o p c e m. Starosta v takto nazvané obci zval se bez pochyby »car«, a dávky živé i neživé, které mu odváděli, sluly »carina«; pozemků jako jinde župan od župy, sotva dostával. Zádružní (patriarchalní) název car časem povýšen až na výraz pro panovníka nejrozsáhlejší državy evropské, carina pak zachovalo si u Jihoslovanů význam pro daň a poplatky až do dneška. Slovo carina na označenou nějaké pastviny, ohrady dobytčí znají už jen na Rusi.

Doba, kdy název *car* ponejprv označoval nejstaršího v obci, zahalena v šeru dávnověkosti nepronikl é; neboť už Egypťané výrazem »Zar« označovali velitele svých pevností (na př. Tyru). Také znali město přímořské jménem »Zar« a za zvláštnost o něm poznamenali, že mu na lodích dovážena bývala pitná voda. To svědčí na Zadar (Zara), když tam cisterny přes léto vysýchaly. Jmen podobných s náslovným C (= ts) nebo Z (= dz) nalézá se ponejvíce v jižní Evropě, kdežto jinde lze znamenati odchylku, jako v něm. »Saar« (řeka tekoucí pastviskem) a složeniny jeho; dále »Sarajevo«, jinak zvané Bosna-Sarai = »pastvina na Bosně«, tedy pleonasmus, neboť »bosna« zas jen značí »pastvinu«.

O původu a významu slova »car« napsáno již věcí divných a různých až k víře nepodobných. Aby čtenář posoudil, o kolik se rozcházíme s učeným jinak Drem. Honeggrem, stůjž zde jeho mínění: »Moskoviti nejsou Slované. Nejpádnější důkaz toho je název jejich panovníka. Jakživ nedává národ svému knížeti cizojazyčného názvu; ze slova »Czar« vykroutiti slovo slovanské nepodařilo se ani jedinému panslávskému filologovi. Jeť bez odporu tatarské, asiatské, tak jak mravy a zvyky celého dvoru Moskevského«. Podle toho rozumu bylo by dlužno národy, kterým vládne »císař« (Kaiser), pokládati za Řeky a Římany.

Kneža, *Knežpolje*, *Kněžpole*, *Kněževes*, *Knehyna*, *Kniažyna*, Knežina, Knežji dol, Knežni potok, Kněždub a j. a j. značí bez odporu osady poblíž vydatných pastvin hojně ovlažovaných, a zpozoroval jsem, že v místech takto pojmenovaných nalézá se po zřídku *velmi dobré pitné vody*. Význam těchto názvů nesmíme hledati v *dnešním* slově kněz — kníže, nýbrž v tom, co tvar kněz *v době svého vzniku znamenal*, a tu dlužno uznati, že odvozenina knez — кънęz — kuning od jednoduchého kořene kon — kun ještě pramalinko se odchylovala, znamenalať *i kun i kuning* pastvisko výtečné jakosti; teprv po čase suchý tvar »kon« ze živé mluvy vymíral, a odvo-

zenina kuning (slovanskými mluvidly v kъnęz' — knêz — kňaz měněna vždy šířeji a hlouběji se ujímala.

Dnes značí Slované slovem »knez« i obecního starostu, i osobu duchovní i zeměpána; slovo to dosud ještě tedy nepozbylo svého pořadového postupu ve smyslu sociálním, a naopak zas potvrzuje, jak za poměrů zádružních trojí tato výkonná moc spočívala na hlavě jediné. »Kneževina« — nyní knížectví — bývala ondy pastýřskou obcí, knezem spravovanou; stálo-li pod správou jediné hlavy obcí takových několik, říkalo se sloučenému území: »velika kneževina« (Grossfürstentum, na př. Sedmihradsko, Finsko), a hlavě — »veliki knez« (Grossfürst).

Za dob úsilovné germanisace veškery tyto slovanské názvy, ať už označovaly sídlo, trať, území, tlumočeny na německé Grafenbachy, Grafendorfy, Grafenriedy, Grafenwörthy, — Herrendorfy, Herrentaly a tak dále bez konce.

Kralj, Krali, Kralice, Králec, Královce, Kraljovství, Kraljušnica (potok), Karlovice, Karlau a pod. znamená pastviny podle všeho s velmi dobrou půdou. Kořen toho slova, jenž by do dneška označoval pojem pastvy, není doposud nalezen, ale upozorňuji na toto. Slovinci říkají ovci o čtyřech ledvinách »kraljevka«, a ta je jim za něco lepšího. Na vysočinách pak nacházíme názvy Tri kralji — Štyri kralji na označenou území, kde se usadili tři — čtyři pohorští sedláci. Dost možná, že při tomto pojmenování šlo o to, označiti číselně, kolik pastvisek mýtěním lesa na různých místech se získalo. — Nejstarším v takových obcích říkalo se kralj, staroněmecky charal, z čehož vzniklo nápotom křestní jméno Karl (Karel); obec sama byla kraljevinou, kraljevstvím, kraljevstvem. — Kralj překládáno od Němců na König, což etymologicky není správno, neb výraz König ze staršího konig — kunig odnáší se k názvům pastviskovým kun — kon — gon — hon. Slovně se tudíž kryje na příklad Kralovice s německým překladem Karolinental, ale nikoli Králové Hradec — König-

grätz, Královo pole — Königsfeld, ač jinak význam dosti případně jest vystižen.

Že se s pravdou nemíjíme, vykládajíce název »kralj« za výraz pradobého zřízení pastevního, vidno též ze starodávných obyčejů a slavností; tak kolem času, kdy se dobytek ponejprv zase vyhání, tedy o letnicích, Čechové si volí krále, králíčka i královnu, králku, což všecko připomíná na ten dávný, dávný život čilého pastýřování, i když v lidu samém pamět na to úplně potuchla.

Kon, Konice, Konjice, Konjsko, Konskau, Konjski vrh, Konjski potok, Konjušnica, Konojed, — Konopiště, Konavlje, Hannover, Haná, Hanau, Kanitz, Kanna, Cannes, »Cannae, Kanal, Kanaan (jenž »přetéká mlékem a medem«), — pak Kounice, Kunov, Kunava, Kuna, Kunčice, Kundratice, Hunkovice, Hundsdorf atd. vesměs označují území pastviskové velmi dobré a hojně zvlažované. Kořenem slovním i významovým jest »gon = hon« (Viehzucht), »honiti« (auf die Weide treiben), jak se v Čechách a po Moravě podnes mluví. Že pak za stara chování dobytka čelnější bylo živností našich praotců, než obsévání pole, toho důkazem jsou u všech dědin bez výjimky dochované názvy traťové »hony« — »příhonky« — »záhonky«, v pole zorané to prapradávné pastviny obecní.

Název pro nejstaršího v těchto obcích zachoval se v původní čistotě u Tatarů jako chan; téhož kořene je na Balkaně »han« (obecní hostinec) a českomoravské »Hanák«, což ovšem neznamená dnes už důstojenství obecní, nýbrž celý kmen, neb se vědělo, že v tom žírném kraji platilo ode dávna »co sedlák to »han« = Hanák«.*) — Vedle »han« znají na

*) Slovozpyt provozujem ne v živé přirodě, leč jen na mrtvém papíře. Na různost výslovnosti »kun a han (gan)« připomínám, že při slově vyslovovaném po pět a šest tisíc let od nesčetných milionů na sta mil od sebe vzdálených, takové rozštěpení na výslovnost tvrdou (kun — kuan — kan — kon) a na výslovnost mdlou (gun — guan — gan — gon) (= han — hon) nejen bylo zcela přirozeně možné, ale jak skutečnost učí, také že nastoupilo.

Balkaně ještě výraz »konak«, označujíce jím sídlo, zámek, residenci, nejvyšší osobnosti v městech, knížete a krále v zemi. — Názvy »konjsko vrelo« »konjski potok«, dosti zhusta se vyskytající, není správno odnášeti dle mylné etymologie lidové ke slovu »konj — kůň (Pferd)«. Slovo »konj, kůň« v národech slovanských se rozšiřovalo, když už bylo vědomí o významu prastarého slova »kon — kun« dávno potuchlo; že se tak stalo již před narozením Kristovým, toho dokladem je řecký překlad »Hippokrene«, utvořený bez pochyby, když kořenitému slovu »kon — kun« Slované tehdejší podkládali už jen význam našeho »koně« (Pferd).

Od pravdy se daleko neodchýlíme, když i jméno »Hunové« (Hunnen) uvedeme do kořenité spojitosti s prastarým »kon« (= kun — gon — gun).

Obri, Ogri, Uhři, Ungori (Ungarn) jsou obyvatelé na pastviskách ohrazených, ostatnímu světu nepřístupných. Kořenem názvu je ob — obor — obora; zvláště »obora« do dneška značí území, pro lesní zvěř ohrazené (Tiergarten). Názvy tyto jsou náramně rozšířeny a znějí na poněmčených dnes oblastech: Oberhof, Oberhöh, Oberfeld, Obereck, Oberklee (= U brkljah), Oberndorf, Oberstorf, »Obernau«, Oberach, Ungering, Ungersdorf, Ungerschitz a m. pod.; na území dosud slovanském pak: Obora, Obřiš, Obrše, Obrovac, Obrlin, Obrovice, Obřiství, Obřistvo, — Okřapass, Ogersko (Gorica), Ugory, Uherce, Uhřice, Uhřinov a mn. j. K tomu dlužno přičísti také všecky spřežky s přídavným Uherský: jako Brod, Hradiště, Hranice, Ostrov, Potok. — Původním slovem základním bylo asi »Ob«, jak se nazývá asiatský veletok. Tím opět dosvědčeno, že říčním názvům skoro bez výjimky za základ je název pastviskový. Po Moravě a po Slezsku je hojnost pastvin dobytčích pojmenováno Uhersko, Uhri, Uhlisko a p., a to povždy na pomezí s Čeladnou, Kozincem, Kozlovici, Nořinakem, Baškou, Lhotkou, Hovězím. — V mongolštině slovo uhor značí vola. — Jméno »Avari« není než polatiněné naše Obri.

Důstojenským názvem této skupině pastýřských osadníků bylo slovo »Obr«; ve slovanských jazycích slovo »obr« ovšem značí už jen člověka převelkého (Riese), ale na dřívější ústavní význam připomíná dosud německé »Oberin« (představená v ženském klášteře), pak »Oberst« (»obršt« ve vojsku); znamenati jest, že pojem »obr« s významem »mocný« teprve v dobách historických se stanoviska sociálního přenesen u nás na stanovisko fysické.

Staří Němci říkávali lidem urostlým »Hünen« (Hewn, Heunen v Nibelunkách), z kteréhož nářečí bez přehlásky vytvořili »unnen«. Jestli něm. Hüne kryje se se slovanským Obr, pak hroby, »Hünengräber« zvané, nejsou nic jiného než hroby slovanských náčelníků, starostů, a »obrů«. — Dle všeho však se zdá, že název »Hunnen« kořenem souvisí s původním slovem »hon, hun« (kon — kun), tedy že základ má v nějakém označení pastviskovém. Je tu příhodné místo, bychom si jednou s logického stanoviska vytvořili jiný obraz, nežli nám ho dosud malovávaly tak zvané knihy dějepisné.

Byli jsme učeni čísti o Hunech, že to byl národ přesurový; jak si maso k jídlu určené, aby změklo, dávali při jízdě pod sedlo koňské; že byli vzrůstu nevelikého, vzezření ohyzdného a věci podobné; ale vzdor těmto potupným popisům, že jim přece říkáno »Hüne« t. j. velmožný obr; neb Němcům Hüne znamená tolik co Riese, obr.

Jeť divná věc, že naši dějezpytcové poučení o Hunech výhradně čerpaly jen ze spisů těch vrstevníků Attilových, kteří o něm a jeho vojínech znali vykládati věci strašlivé, kdežto jiní, jako Priscus, jenž ty události popisuje podstatně světleji, naprosto ostali nepovšimnuti. Jest na bíledni, že v dějepisech se udávají věci, jež s kritikou a logikou nikterak nelze srovnati. Jak si na příklad vyložiti, že Attila, tento surovec z nejvybranějších, dostal za manželku Kriemhildu, kněžnu Burgundskou, že svatba ve Vídni slavena 17 dní, že Burgunďané u dvora Attilova dleli návštěvou, že si na-

mlouval Honoriu, dceru byzantského císaře? Vedle toho dějepis zas o něm ví, jak mu válečné štěstí nesloužilo, jak z Italie se vrátil s nepořízenou, jak r. 451 na polích Katalaunských na hlavu byl poražen, jak mu řecký císař roční poplatek zvyšuje, ač se kde kdo před ním třásl, a mn. j. — Samé to důkazy, že v tom ve všem vězí omyl anebo falšování dějin až příliš nemotorné. Ostatně rozdíl ve stavech byl od jak živa; než ani za našich pozměněných názorů společenských, nebude člověka, který by si to v hlavě srovnal, jak poražený náčelník amerických Indianů mohl by doopravdy pomýšleti na námluvy u nějaké panující rodiny v Evropě! Jestliže Attila vskutku byl takovým divochem, jakým jej malují v našich dějepisech, pak by si byl vyhlédnutou nevěstu bez ptaní unesl nebo unésti poručil mocí a násilím; o dvorných námluvách za takových okolností nelze ani mluviti.

I když připouštíme, že mnohá věc jest holou báchorkou, tu zaráží přec, že právě báchorka připisuje barbarovi vybraných slov a šlechetných skutků. V lidovém podání a v báji dějinné zněly by zprávy o všem tom mnohem hrozněji, kdyby se věci jen z daleka tak zle měly, jak je dějepis líčí.

Bije tudíž skorem do očí, že »Hunnen« u Němců a »Obři« (Avaři) u Slovanů značí — když ne tentýž, — tož aspoň blízce spřízněný, a to slovanský národ,*) pročež to dějepisné dobrozdání, Avaři že prý svůj čelední lid, to Slovany, přismyčili do Evropy, naprosto jest bezdůvodné, ale za tím velmi průsvitným úmyslem sestrojené, by Slované ve chvíli, až nebude možná, jsoucnost jejich v Evropě upírati, stáli před světem zohyzděni jako nějaké plemeno služebné!

*) Jmeno Attila samo zní dosti po slovansku, znamenajíc asi naše »tatíček«; rozhodně však je jmeno Attilova syna, Dengesič, slovanské. — Příkladečkem o povrchnosti v celé té záležitosti budiž to, že dějepiscové, součastníci Attilovi, neuměli udati ani místa ani dne, kdy ta celé Evropě tak strašná »metla Boží« život skončila.

K tomu jen připomínám, že Porfyrogenetes ještě roku 949 píše: »Sclavi, qui et Abari nuncupati«, a na jiném místě: »Sclavi sive Abari« a »Abari sive Hunni«.

Co se vydává za dějiny stěhování národů, již samo v sobě je nepodařené, nekritické a jednostranné líčení doby, jaké ve skutečnosti ani nebylo. Tu se jedinému dle všeho národu, ač pod různými jmény uváděnému, připisují světodějné výkony, o nichž snad ani sám tušeníčka neměl. Také dobře víme, že až po Eneáše Silviu (nar. 1405, zemř. 1464) tehdejšímu světu učenému o nějakém stěhování národů ničeho nebylo známo, a že žádnému dějepiscovi nebo kronikářovi až po tu dobu ani ve snách nevstoupilo na mysl, starobylost Slovanů v těch krajích, které posud zaujímají, popírati, anebo tvrditi, že by bývali vyhubeni. Nemoha si však národnostní v Evropě rozpoložení jinak vysvětliti, namyslil si Eneáš Silvius, že třenice mezi národnostmi v V. a VI. století nastalé najisto způsobily ono vzájemné přecházení kmenů s místa na místo, které Slovanům svá nynější sídla umožnilo zaujati. Že to tvrdil papež, věc přijata za čirou pravdu, a do dneška nebylo člověka, který by se byl odvážil přemýšleti, kolik v tomto tvrzení skrývá se nelogického a nepřirozeného.

Takto se stává, že různí spisovatelé témuž národu přikládají různá jména. To z naší doby tak snadno lze příklady dovoditi jako z doby minulé; kdo by na př. za tisíc let, bez všech jiných pomůcek a pouček z toho zmoudřel, kdyby našed nějaké číslo novin ze dneška, četl něco o »Češích«, a v jiném čísle totéž viděl vytištěno o »Böhmech«? Do nejdelší smrti by se nedovtípil, že »Čech« a »Böhm« značí totéž!

Když všecko to umíme dnes provozovati s vědomím, proč by to u větší ještě míře nebylo možno za onoho času třebas nevědomky?! Jsou-li však prameny, z nichž dějepis čerpá, tohoto způsobu, pak nesluší je beze všeho zkoumání a bez bedlivého ohlédání vyvyšovat na dogmata.

Také je hodna úvahy dějepisná povídačka, že Irnak, nejmladší Attilův syn, po smrti otcově (as koncem V. století), zavedl prý hordy hunské zpátky do stepí podle Volgy, a tam že se mezi jinými kočujícími národy roztrousili. Ovšem jest to velmi jednoduché, smazati celý národ s tabule národnostní, ale přírodním poměrům to nijak neodpovídá.

Že by takový národ jako národ odcházel ze země, z níž se po sta let živil, s níž jakoby byl v jedno srostl, to je smyšlénka ohromně opovážlivá. K něčemu takovému ve světě nebylo příčiny a není dokladu. Jenom přebytek obyvatelstva usedlého, který rodná země už nestačí uživiti, ten tíhne do ciziny. Pravé stěhování se národů odehrává se před našima očima, ač dějezpyt o tom se činí nevidoucím a nevědoucím. Je to dnešní stěhovalectví do Asie a do Ameriky!

Ano tady by bylo na místě užití výrazu a pojmu »stěhování národů«, neboť v Americe dnes už jest skutečně dosti ohraničených okrsků, v nichž Němci, Češi, Slovinci, Poláci sídlí sami o sobě; ale nepustme to z paměti, že i toto dnešní stěhování děje se ojediněle, po osobách a po rodinách, čas po čase, nikoli však rázem po způsobu rojů včelích anebo kobylčích.

Též prý Avaři v VI. stol. po Kr. Slovany ssebou do Evropy přismyčili a rozsypaly je Němcům do cesty. Není ani pomyšlení, že kočující národ, který jen přesně určený počet příslušníků plemenných s to jest uživiti, byl by převzal tak bez ničeho jiný nad sebe četnější národ jaksi do stravy.

Dejme tomu, že Huni vrazili do Evropy vítězíce kam nohou šlápli, tu přec jim bylo třeba napřed poraziti usedlé v kraji obyvatele! Že o této samozřejmé věci na starých pergamenech není zmínečky, dějezpytové se domnívají, že by to bylo jen tak obratem ruky; přirozená skutečnost ale učí, že by to byl býval perný kus práce, neb veškeré krajiny vyznamenávají se výtečným za-

řízením obranným a pastýřští národové toho času byli ve zbrani takřka vstávajíce líhajíce. Jestli tudíž Hunové byli vítězové, zahynuli v kraji usedlí obyvatelé, jestliže se pak šťastně ubránili tito, pak zase Hunové žádným způsobem ne dostali se na cizí území!

Avšak nám je povědomý jiný pramen, který zprávu podává o jsoucnosti Hunů ještě v VIII. stol. Je to církevní spisovatel anglický, r. 735 zemřelý, Beda, jenž (v Hist. Eccl. I.) píše, že na první sídla Slovanská se narazí v severním Německu, jenž nazývá je »Huny« a jenž dává je Dánům, Sasům a Rugiům do sousedstva. — Svědectví tohoto muže je plné víry hodno, a lze z něho celé počínání těchto »Hunů« shrnouti v to, že jejich náčelníci s vybranou silou ozbrojenců ze svých sídel podnikali loupežné výpravy na jihovýchod (až do Byzantu), na jih (do Rakouska a do Vlach) a na jihozápad (do Gallie čili Francie), zrovna tak jak o tři století později Osmani časté nájezdy činili na západ a severozápad. Oběma ani tak neběželo o vydobývání nějakého území, než o kořistění zboží movitého a prodajného.

Prenj. Pastviny na vysokých horách lid na Balkaně podnes ještě zove »prenj«, jehož pratvar bez pochyby zněl prn, neb názvy z pradoby po většině bývaly bez samohlásek vyslovovány. Místopisných názvů z tohoto kořene utvořených je na sta, a to ponejvíce v krajích hornatých. Tak Prenj planina a Prenje (v Hercegovsku několikerých), Prenner — Prent — Pren, Prennegerent, Prentel, Brantstatt (snad z prenjišče), Preining, Preinalpe, Brenta, Bernina, Pyreneje, Pernice; na Moravě Perná na Zdounecku, Bernadice (za Perna—tice), též »Bergen« u Mikulova, jemuž se po česku říká »Perna«; kdyby toto »Bergen« pocházelo od Berg (kopec), ani ve slovanštině by to svého tvaru břeh = berg nebylo tak nápadně pozměnilo. V Tyrolích a vůkol Knittelfeldu v Horním Štýrsku staří lidé ještě znají a mluví za »Sennerin« slov. výraz »Prentlerin« (salašnica), »prenteln« (hospodařiti na salaši), a »Prente« na označenou chovu dobytka v Alpách vůbec.

Že alpští obyvatelé na příkrých vrchách stavívali tvrze, vykládá nám Horác (ve XIV. odě knihy IV.), řka: Milite nam tuo Drusus Genaunos, implacidum genus, Breunosque veloces et **arces** Alpibus impositas tremendis deiecit acer... a tak i z Virgila se dovídáme, že obyvatelé alpských krajin byli kmeny pastýřskými, neboť o nich mluvě užívá výrazu »regna pastorum« (državy pastýřské — Georgica III. 474.).

Trtra, Tatra. Dalmatinci říkají ovci též »trtra«, což snad vzniklo z pokřiku »tr, tr«, jímž ovčák pohání ovce.

I na moravském Valašsku, jak čteme v Bartošovi, pastýř žena domu voláním »trž, trž« nutká ovce, by se od stáda oddělily a šly do svého stavení. O vzájemném přecházení takových pokřiků na dobytek z Bartošova dialekt. slovníku stůjž zde ještě příklad: »pila, pila, pila« a pilenka (= housátko), a pak: bzzz, ebzzz, hybzzz! pokřik, jímž kravaři dráždí krávy do středčku. Tento pokřik ryze kravařský není bez významu; říkalo se i pratvaru nynějšího hovězího dobytka kdysi po slovansku byzon — bzon, z čehož Němci si udělali svoje Wisen-t. Vsul překl.

Vzniklo-li Tatra přesmyknutím z Trata (= pastvisko, Hutweide) také na věci nic se nemění. V Hercegovině je »Trtra planina«, na území slovinském osada »Tatre« v Istrii; v Rumunsku »Tatra bunar« (= vřídlo na pastvisku). — Dost možná, že národnostní název »Tataři« odtud pochodí, že ovčařili, pásli na Tatrách. Znamenáme totiž, že tatra, trtra jako název pro ovci přenesen po čase i na kopec nebo celé pohoří, kde bylo hojné pastvy ovčí.

Ovčari, Ovčagora jsou u Jihoslovanů častá názviska místní na označení pastvin ovčích. »Ovča gora« často už se vyskýtá jen v něm. překladě »Schafberg.«

Balkan. Bezpochyby říkalo se za stara »Balkan« jenom menším okrskům tohoto velkého půlostrova, až po čase tím jménem vyrozumíval se půlostrov všecek. »Bajka« v ruštině značí ješte dnes »ovce«, z čeho vidno, že výrazy Balkanje,

Balkovina, Baljke, Balki, Balkow, Balkovci, Walch, Walchen, Vlahi a j. nejsou než rozličná jména »ovčích pastvisek na horách«.

Když šlo o to, jak kterou pastvinu pojmenovati, zdá se, že rozhodovala vždy jejich hospodářská užitečnost, ceněná někdy až do krajních malicherností. Tak například slovinská osada Lukovnjak zní po německu Walchendorf (překlad z bývalého Baljkan —), z čehož jde, že v názvu slovinském na mysli měli »lučiny po rovině«, v názvu však německém »pastviny na stráni«, a že ty pastviny pro různý užitek různě pojmenované nacházely se těsně vedle sebe.

Z jiných názvů téhož původu uvádím: Palkovice (ze staršího Balkovice) na Moravě, Falkenberg, Falkenburg, Falkenstein, Falkenau, Falknov, Vaaler Moor (v Holštýnsku, Waldstein, Wally, Wales, Wallis atd.

Označení důstojenské v obcích tohoto jména dochovalo se v slově »vali«, jímž Turci zvou místodržitele v okresích Evropských a Arabských. — Není jen tak nahodilé, že církev pastevních pojmů tak ráda užívá, jako jsou: pastýř, stádo, hůl pastýřská, ztracená ovečka, jeden pastýř — jeden ovčinec a pod. v.

Starý název »Hämus« potud je v pojmovitém vztahu ke dnešnímu Balkan, že povstal z těch nesčíslných »hum-ů« (chlmů, chlumů), na nichž tyto balkoviny = ovčí pastviska se rozprostíraly. Ač bezmála všecky názvy národopisné, zeměpisné a místopisné dle pojmů se zakládají na původních označeních pastevních, jméno Balkan opanovalo v dnešní době místo nad jménem »Hämus«. Mimo to pocházejí snad pojmy: vláda, vlast, vladař (panovník), vladika (kníže církevní) také z Vlahi, Vlasi atd.

R u d a, R u d i n e, R u d i š č e R u d a v o d a, R u d k a, R u d n o, R o u d n i c e atd. jsou po střední Evropě a po Balkaně náramně častá a značí o v č í p a s t v i s k a n e v e l i k á. Tomuto výkladu Slovan se podiví, ant slovem »ruda«

dnes už jen vyrozumívá, co Němec »Erz«. Z počátku též se této etymologie drže očitým všech těch místností ohledáváním jsem došel přesvědčení, že jen svrchu položený výklad je správný. Pomysl na rudová ložiska v tomto případě je též nepřirozený, neb ruda neleží na povrchu všem očím znatelná, praobyvatel však všecko křtil, tak jak to na první pohled posoudil anebo jak toho mínil hospodářsky využitkovati. — Chorvaté do dneška ještě mají zastaralý výraz »rudine« na označenou nějakého pastviska. — C. Ptolemeus uvádí po »Rudě« v Drangianě a Parthii, Rudiu v Italii, a Raúdu ve Španělsku. — Že slovo »ruda« také značí ložiska s kovy, nepopírám, ale označení kořene, dnes jen náhodou souzvukého.

Dalmatsko je název krajiny neúrodné a kamenité, poskytující po většině jen ovčí pastviska. Toto jméno znají už nejstarší spisovatelé, nazývajíce obyvatele »Dalmatai, Dalmateis«. Dalmatské město »Županjac« označují za bývalé římské město »Delminium«, a ku podivu, slovo »županjac« též neznamená nic jiného než pastvisko (viz heslo župa). Slovanům základ významu i slova sotva již jest povědomý, avšak Albanci dosud ještě mluví »delija« (ovce), »delmine« a »dalm« (ovčí pastvisko); a přisují-li k slovu koncovku — a t, tož »dalmat« v albanštině znamená i dnes ještě území, jež odbývají pastýři-ovčáci. Lze bezpečně za to míti, že Slované za stara slovo to dobře znali, neb jinak by nebylo lze si vysvětliti, jak mezi samé místní názvy slovanské byl by pronikl název úplně cizí. Že d e l i j a je výrazem pro ovci, již Strabo dosvědčuje. — Tolmino (Tolmein) v Istrii tak jako ostrov Delos zdá se býti z téhož kořene. — V Dalmatsku jsou mezi dávnověkým obyvatelstvem některé kmeny čili rody, jež dlužno na všechen způsob pokládati za kmeny a rody pastýřské, jako Vardae (v. varda), Manii (v. majna) a — Dalmati.

Župa je zhusta se vyskytající název pro p a s t v i s k o na výsluní (tedy bez stromů). Že Županjac (římské to Delminium) nazývá se jinak i Breno Preň, tudíž opět »pastvi-

sko«. V slovinštině louka na výsluní podnes sluje »župnik«. Téhož původu je též ostrov Giuppana (čti džjupana), slovansky již zkomoleno v Šipan. V listinách počínajícího středověku nejednou se zmiňuje jakási »civitas Ziup«.

Župě starostoval *župan* anebo *župnik*,*) a že za své řízení nebral poplatků, vykázán mu od obce o jeden lán více, zvaný županija, župný lán, tak že po čas svého úřadování měl lány dva. Župan byl dle naší mluvy, zástupcem obce politické, a jest jím od sta a sta let až do dneška. V několika osadách Dolního Štyrska, Horního Kraňska a na Benátsku zachovalo se však ještě dávnověké zařízení »gmanjského župana«, (slovní to vlastně pleonasmus, ale na rozdíl moderního župana = starosty dnes nezbytný), a to jako *hlavy obce pastevní*. To bude bez řeči jediný a poslední zbytek z pradobé obecní ústavy slovanské. Toto zařízení znám, neboť jsem ve své domovině při něm vyrostl, a proto obšírněji je tu popíši, by uchráněno bylo úplného kdys zapomenutí.

Obec, která kromě ostatních pozemků má ještě zvláštní obecní pastvisko, svěří všecku starost o to pastvisko *županovi* na jeden rok; po roce správu převezme opět jiný, a tak to jde do kola, až se všichni podílníci tohoto pastviska vystřídají. Županovi přísluší najímati obecního pastýře, dozírati na dobytek, by někdo nevyháněl víc kusů nežli sluší nebo dovoleno jest, smlouvati nájemné, když třeba pastviska přijímati anebo pronajímati, rozhodovati co a kam s hnojem, vyměřovati, kdo jaké roboty na pastvisku vykoná, jako příkopy vyčistiti, ohradu opravovati a pod., a zapravovati pozemkovou daň a jiné poplatky. O Všech Svatých sejde se »sosečka« (= sousedská čili »valná hromada«) všech pastevního práva požívajících občanů, obecní pastýř se také dostaví, a nyní župan — postarav se o slušné pohostění — vydává počet ze svého ročního vladařství; pastýř na místě obdrží

*) *Pošinutím* významu u Slovinců *dnešních* župnik značí tolik co naše farář.

ujednanou mzdu ponejvíce na obilí, zde onde i něco na penězích, při čemž se čítá dle kusů dobytka za pastvy přimnoženého (srv. »Martinskou sýpku« na Moravě); pak se pojedná o návrzích, o stížnostech a o jiných věcných záležitostech a na konec županství na příští rok převezme, kdo je na řadě. — Celý tento řád jistě pochází ještě z dob, kdy obec jiných obecnin ještě nemívala, než právě toto společné čili zádružní pastvisko. — V krajinách se solivary byl župan stejného významu jako »solní soudce«.

Lehen, Ljeha, Lechen, Lechiten, Lech, Lechwitz, Lechy, Leg, Legen, Liha, Lihu a p. jsou častá jména místní a traťová, jímž je základem slovo »ljeh« (staroslov. ljeha, lit. lih, albán. leha) a všeobecně kus role, pruh pole značí. — Jest to nejvýznačnější případ místopisného pojmenování pro stupeň zemědělství po zřízení práva pastevního. Také zde jeví se tatáž souhlasnost jak jinde. Lech je praotec Poláků, tedy nejstarší, jenž v polském území as právně rozsuzoval a obranu řídil.

Slova Lech, ljeha, též »Lehen« nejsou tedy německého původu, nalézajíce se nejen v krajích čistě slovanských, ale i nad míru četně v krajinách dnes již poněmčených, v jichž sousedství vesměs slovanská jména potvrzena byla. Přechod z ústavy allodní k manskému zařízení sahá bez pochyby již až do času předhistorických a souvisí přirozeně s vývinem rolnictví. — Pastviny byly společným majetkem, byly společně užívány a spravovány; mimořádné práce jednotlivce pastvisko nikterak nevyžaduje, není-li úmyslem, aby se vzrůst trávy účelně pěstoval; neb jakost trávy závisí pouze na půdě a zvlažování. Jinakým však stal se poměr, jakmile někdo na získané mýtině pole udělal; toto zlepšení půdy vyžaduje zvýšenou práci, zjednání zemědělského náčiní, potřeby tažných zvířat, semene, konečně rozšíření hospodářského stavení; nyní to už nešlo, považovati výsledek polní práce, získanou plodinu polní, za všeobecný majetek; neboť takový hospodářský kommunismus jest již à priori nemyslitelný, po-

něvadž by takto každé zápolení brzy usnulo. Kdo byl pilnější a měl více majetku pro svůj podnik věnovatelného, získal a osíval časem více nebo méně půdy a dával pomocníkům jakožto mzdu část obilnin. Měl-li někdo tolik rolí, že je sám nemohl nebo nechtěl vzdělávati, postoupil nějakou »ljehu« jinému, kdo půdu ornou neměl za výminěnou dávku jisté části příští sklizně.

Dle přirozeného vývinu věcí stal se takový majetník půdy pánem léna, pán lenní, poživatel užitku a podřízený manem (vasalem). Postupný přechod ze zařízení allodního do lenního jest věcně velmi přirozený. Že lenní pán na svého mana často krutý ba nelidský nátlak činil, že zavedl dávky, které s poměrem lenním v žádné souvislosti nebyly (právo panské, jus primae noctis a p.), tak že se časem man stal nevolníkem, ba za zvíře nebo věc považován byl, to jsou výstřelky, jaké na základně takové ústavy nevyhnutelny byly, zvlášť byla-li právní ochrana nedostatečná; naproti tomu museli manové ve válce spolupůsobiti, což bylo dobrodiním pro obě strany. Neb byl-li nepřítel přemožen, zůstali majetníky vzdělaného pole; podlehli-li neb opustili-li pána lenního, stal se majetek obou velmi pochybným.

Čteme a máme všeobecně za to, že původního manství na př. v Rakousku více nestává (zem zabranou vyjímáme), a není tomu tak. — V mé domovině (Dolní Štýrsko) zachovalo se v tom patriarchálním tvaru, jak asi původně myšleno a konáno bylo, až podnes. Zámožný statkář připoutá k sobě několik chudších rodin půdy nemajících, dobrovolně a oboustrannou úplně svobodnou dohodou, přiřknuv jim kus pole, obdělav je a úrodu polní jim sám svého času domů dopraviv; za to jsou tyto rodiny zavázány každou hospodářskou práci v první řadě u něho vykonati, k čemuž mlácení, kosení a sklizeň obilnin a p. náleží. Je-li toto práce mužů, musí za to každá práce schopná ženská síla při vochlování lnu, při předení a velkém prádle pomáhati. — Jinak vyplácí se denní mzda dle výše v místě obvyklé; z vymláceného obilí dostává

v poměru povinnosti se nacházející mlatec mimo to každou dvanáctou měřici. Mimo to jest statkář zavázán, aby za dlouhé a kruté zimy, půjčkou na penězích a přírodninách na účet příštího roku rodinám pomáhal. —

Tato nikterak netížící ba naopak vezdejší potřeby životní zabezpečující bezstarostnost má to dobré pro sebe, že za jedno poskytovatel práce má vždy zabezpečené dělníky i v čas nouze o pracovní lid pro své polní práce, za druhé jest dělník ze své strany zabezpečen po celý rok, že nebude míti starost o výživu. Tento poměr trvá vždy jen na jeden rok; byli-li obě strany vespolek spokojeny, obnoví se ústně týž poměr, když se na konec roku účtuje; jinak přestává tento manský poměr nejdéle příštím rokem kalendářním.

Snad jest Lika (v Chorvatsku) téhož původu, tedy půdou ornou; taktéž slula řeka Lech za starých dob Licius, tedy voda tekoucí pozemky polními.

Slovo Likov, likovo, likovina znamená hostinu na konci jednoročního poměru manského; že by to bylo z německého »Leihkauf«, jest klamná důměnka, a kdo správně myslí, nespáchá takový nesmysl, jako by bylo to německé »zum Leihen kaufen« (koupiti si něco k vypůjčení!)

Kozak, Kozarevo, Kozara, Jarčje, Jarc-Kogel (ve Štyrsku), **Kozje Kozji vrh** a j. značí vesměs pastviska kozí (koza = Ziege, jarac = Ziegenbock). — Kozácký lid v jižním Rusku (výhradně se obírající chovem kozím) je všeobecně znám jako bojovný, a tu znova připomínám, že bojovnou hotovost mezi takovými kmeny nic jiného nezpůsobovalo, než ustavičné půtky o právo pastevní; následek všeho pak jest, že voják z pastýřského kmene na vysočinách obývajícího lépe jest vážen a ceněn, nežli voják z obyvatelů na rovině, z rolníků. Bude se tato řeč leckomu zdáti podivná, ale je tomu vskutku tak.

Kozáky už Plinius uvádí jako kmen sídlící mezi Bugem a Donem. — Též by mělo se psáti »Kozovo« a ne »Kosovo polje«. —

Majna jak v Bosně a Hercegovině tak i v krajích slovinských označuje d o b r é p a s t v i s k o, obyčejně podél nějakého potoku rozložené; M a i n je potok sám, a M a i n a c je, kdo na takovém místě je usídlený. — Že výraz m a j n a vyskytuje se i v takových územích slovanských, kde o jazykové nákaze řeči býti nemůže, německé slovo Ge-mein-de bezpochyby pošlo z něho, pročež výraz »Gmeinder«, nyní už jen příjmením osobním, kdysi značívalo též o b e c n í h o s t a r o s t u. — Mainoti Pliniovi byli usedlí v takových krajích Peloponesu, jež nejednou bývají označovány za výhradní kraje pastýřské, pomni na př. Arkadie; již Chateaubriand Mainoty vydává za kmen slovanského původu. Název měsíce května, »Máj«, označuje velmi případně čas, kdy tráva roste nejbujněji všem pastýřům na radost.

K slovu »majna« přiléhá těsně i název přemnohá pastvisek v Haliči a na Balkaně, totiž m a j d a n anebo m e j d a n. Že majdan, mejdan též značí boj, bitku, rvačku pochodí jistě z toho, že o tak dobré pastviny, jakými m a j n y bývaly, mezi pastýři nejednou se strhly půtky až krvavé. Chorvati a Srbi nad to slovem tím označují naše stupy a hamry, tím však původní význam nijak se neuvádí v pochybnost, ant bitka a hamry byly snad ondy synonyma, buď že na nějakém tom majdaně stály kdysi nějaké hamry nebo kovárny na oruží válečné, anebo z toho, že v kovárnách, stupách a bitkách o rány nebývá nouze. —

Volkovina Slovincovi neznačí kraj, kde by se zdržovali v l c i, nýbrž v e l m i š p a t n o u p a s t v i n u, že na ní roste samo škodlivé býlí, jako sítí, ocún, a různé »vlčí« traviny. Takový trávník dobytku nezdravý Slovinec nazývá »volk«, a Němci po něm si to všude přeložili výrazem »im Wolf«. Jiných názvů ze stejných příčin vzešlých máme: Vukovar, Vukdol, Vukov dol a j. na Jihu, pak Vlčková, Vlčnov, Vlkovice, Vlkoš atd. na Moravě; Češi podobným pastvinám po zde onde přezdívají též Žebráky a Darebníky.

Dnes, kdy pastýřský význam utuchl a rolnický dostal vrch, netřeba se diviti, že nikdo už nepamatuje, co takovým

názvům zavdalo kdys příčinu tak samozřejmou. Touto příčinou byl, jest a bude **vezdejší chléb**, ať už se zval léchem nebo panis nebo Brot nebo chléb, a ať ho skýtal ondy pasoucí se dobytek anebo dnes lomozící mlátička.

Ráj. — Veškerá názviska místopisná jako Raj, Rájec, Rajhrad, Rajsko, Rajach, Rajnkovec, Rajbrot, Reich, Reichau, Reichers, Reichenau, Reichenbach, Reichenberg, Reichenburg, Reichendorf, Reichenegg, Reichenfels, Reichenhaag, Reichenhall, Reichenstein, Reichental, Reichenhub, a naše zepsutiny Rychnov, Rychaltice, Rychlov atd. jsou odvozena od praslovanského slova »r a j«, jímž kdysi označovány bujné lučiny, vydatné pastviny stromy porostlé, tudíž »sady« (Baumgarten). Dnes slovem ráj vyrozumíváme ve smyslu náboženském už jen »rozkošnou zahradu«, v níž meškal první párek lidský. Rusové znají ještě krajinomluv »rajna« (zahrada) a »rajník« (rozsáhlý — ale řídký snad — les); — Slovinci pak slovem »raj« označují též tanec pastýřský a tanec dětský a slovem »rajati« — tančiti, křepčiti vůbec; Němci utvořili si z toho svoje »Reihe, Reigen, Reigentanz«*), pak »Rain« = travou porostlé meze kolem rolí. —

Mysliti, že by sídlo nějaké z počátku dostalo hnedle pojmenování »Reichenberg«, je nerozum, také není možno, že neobydlené pastvisko někdo by byl nazval »Reichstätten« na označenou, že tam viděl »bohaté místo«! Místu se od nepaměti říkalo r a j i š č e (= velké pastvisko), anť — i když

---

*) Přihlédáme-li k výrazům p r o p o j e m tanec s etymologického hlediska poněkud blíže, neubráníme se dojmu, že pratvary jejich sahají daleko na zad v dávné názory pastýřské, a že bez odporu co do jazykové stránky jsou vesměs původu slovanského. Srovnej jen na př. kolo, kolomejka (přeloženo do ital. Rondo srv. rund = kulatý, točiti se »do kolečka«), mazur, mazurka, polka, valčík, (z čehož Němci udělali Walzer). Všecko to jednou byly zábavy pastýřů a jich pasácké mládeže, jak Bartoš v Našich Dětech tak přesvědčivě vyličuje. — Ruský a český výraz »tanec, tančiti, tancovat«, n e n í žádný germanismus, nýbrž pochodí od slova t a n c i (pomnožné), jímž se označovala k ů l n a, o velkonocích nad kostelními dveřmi přistavovaná; děvčata provozovávala pod ní velkonoční koledy a tance, svolávajíce se pobídkou »pojď do tanců!«

dnešní Češi v Čechách už na to zapomněli — Slované něco velikého rádi označovali koncovkou —išče —isko a na Moravě označují dosud, jak nesmrtelný Bartoš vyložil (viz v Rukověti správné češť. str. *22*: psisko, chlapisko, lumpisko).

Ještě jednou tu podotýkám, že jsem v tuto knihu přibral mnohé věci, jež nevývratnými důkazy dosud nejsou zajištěny. Když jsem však jasně dovodil, z jakých příčin v celku povstávaly dávné názvy místopisné, pevně očekávám, že těch dokladů valem se nahrne, jen co má tušení a důmněnky u soudného obecenstva vejdou v širší a širší známost.

Paša je dobré pastvisko vůbec. Zdá se, že s kořenem tohoto slova souvisí také národopisný název Basků, pastýřského to kmene v Pyrenejích, jenž se podle svého rodného jazyka jeví býti na jisto členem velké rodiny slovanské, byť by to někteří učencové z osobních zájmů sebe urputněji popírali.*) Jsouť Baskové odštěpkem Slovanů, ve Španělsku kdysi sídla měvších, a vyhnuvších se úplnému poromanštění tím, že žijí v krajích světu nepřístupných. Hory byly od jak živa přirozenou hrází všemu odnárodňování; je tam spojení s ostatním světem velmi stížené, a tím horal zděděných mravů a obyčejů snáze se přidrží, a na své národnosti trvaleji lpí, než dolák, který stoje uprostřed shluku všeliké cizoty již pro svou živnost hledí se přizpůsobovati všemu, co má kolem sebe. — Sem klademe i Pliniovy a Melovy »Bastarni«, kmen pastýřský (srv. pasterne = pastvisko) v končinách východního Haliče, jemuž se říkalo druhdy »Lodomeria«, což jest zkomolenina z »Wolodimirsko«. — Na Livanjsku polju v Bosně jsou rozsáhlé pastviny, jež lid zove »Bastarci — Bastaje — Bastaši« a na nich zřídlo »Majnovac«. — Jiné tvary od kořene »pás-ti« odvozené, jsou: Pasičina, Pašina livada, Pašniki, Paschendorf, Bachsdorf,

*) Viz: Jana Topolovška »Die basko-slavische Spracheinheit. Wien 1894.

Baška, Bačka, Bačkovice, Baschkiren, Pasterze am Grossglockner*) a m. j.

Já soudím, že biblické »pascha« původně nebylo nic jiného, než obecní hostina na rozloučenou vystrojená pastýřům, kteří se stády se ubírali na léto do přírody ven. I v alpských zemích pastva se začíná o velikonocí, a najatému pastýřovi dnes ještě uloženo, by se na pondělek velkonoční přihlásil. — Slavností »stánků« pak slavil se na podzim návrati stád i pastýřů, a to opět hlučnou hostinou; stánky skutečně tu postavené byly asi kůlnami, pod nimiž dobytek přezimoval. — Že svátek stánků, koncem října slavený, byl by slavností obžinkovou, rozhodně není pravda, jelikož všeliká sklizeň v jižních končinách proti Střední Evropě bývá nejméně o celý měsíc spíše; dožatá pak se slaví vždy po samé sklizni a nikoliv až po dvou po třech měsících na to! — Alpští hospodáři ještě do dneška strojí hostinu jak o výhonu tak o příhonu svého pasného dobytka.

Výraz důstojenský v zádruhách toho jména zachoval se už jen v tureckém slově »paša«, co značí vojenského důstojníka, jenž velí pašaliku, části to tureckých vládních okresů.

První dějepisně uváděný kníže polský jmenoval se Piast; bylo to kdysi zároveň jenom jméno sedláka, který byl přednostou pastviny; neb základní slovo jest zajisté »past«. Poláci znají ještě organicky spřízněné pojmy piastować (ošetřovati, spravovati, hlídati), piastun = přísný hlídač, tvrdý správce, ale pěstoun. Pastvisko psalo se i dřevně »Piastwisko«.

Třeba ještě dopověděti, co jsem tu načal o Bascích. Tvrditi, že řeč jejich kořeny své má ve slovanštině, oni sami pak, že jsou pozůstalými potomky slovanských obyvatelů dávné Iberie, zatím naráží na velmi prudký odpor světa uče-

*) Místní pověst o Karlovu ledovisku na Dachsteinu vypráví, že kdysi za pradávna — tudíž před dobou ledovcovou — bývala tam výtečná pastviska alpská (schöne Alm«).

ného, který svou bezradnost zahaluje výrokem, Baskové že mluví jazykem keltickým. Točí se tudíž všecko vlastně jen kolem keltičiny, která učencům sama ještě je hádankou, pročež jim zní v hlavách přionačený verš ze školských mluvnic:

vše, co není praněmčinou,
směle nazvi keltičinou. —

Skutečná pravda však jest, že starobylé názvy místní jak na území baskickém, tak na ostatním půlostrově Iberském, vykazují kořenová slova slovanská; dále pak, že i výrazy, jichž Baskové užívají na označenou věcí ze života pospolitého a domácího — jeví nepopřenou příbuznost se slovanskými jazyky, a nejvíce se slovinštinou. — Arci není dnes ještě možno v této příčině mluviti o rozhodnutých výsledcích badatelských, také mi nebylo dáno na místě samém o různých věcech na své oči se přesvědčiti, ale přes to našlo se poznatek dost, z nichž ctěný čtenář posoudí sám, že tvrzení mé není bezdůvodné.

Mimo názvy, v té knize na patřičných místech vysvětlené, laskavý čtenář ať porovná alespoň tato slova baskická se slovanskými:

asmi (za prasni) (chlebový koláč); slovin. presnik, presnec (koláč); bandera, baldera (prapor), slovin. bandera (korouhev); k tomu něm. Banner, Banderium; bazka (pastvisko); slov. baša, bašča, paša, paška, pastva, pastvina; k tomu lat. pascua; bedi, slovin. bodi = buď (rozkaz. způsob); behia (pasný dobytek, kráva); slovin. beka (ovce), bekati; — bola (boule, koule); slovin. bula (bolačka, hrče); bular (cecek, ženské prso, ňadra); u slovanských Turků bula je matka, co kojí dítě; v němčině Buhle = milenec; charri, cherri (prase); slovin. herka (h = ch, prase), slovo již zastaralé; ktomu z Odyssee: čarodějka kirke s vepři; choko (kout); slov. kot, kout, kąt; derna (dlaň, bask. r = slov. l); mor. dlaň, rus. ladoň (přesmykem z daloň); err (konec, hrot, špica); slovin. rt (špica), rtovi-a-o (špičatý); mor. jen ve složení: ná-rt,

(s původním významem »co trčí vzhůru«); čes. ret, rty, rus. rot; — ezcurra (dub); slovin. šura (Korkeiche); k tomu Escurial — kraj kde rostou šury; gar (plamen) a gori (hořeti); slov. žar, požár, gorêti (hořeti); — gora (vzhůru! hore! a na hoře = na vrchu); slovin. gor, gori (vzhůru, na vrch); dále: bask. gorena (vysoký kopec), slovin. gorenje (vysočina, krajina hornatá); bask. goierritar (horal) slovin. goričar (horal, horák); — gorhain, gorhaindu (b. h = sl ch; navalování, dávení); slovin. gorki (hořký, a co dělá návaly); heya gora! (ó běda); slov. oj gorje! (ouvé, ó hoře!); čes. hoře, hořkost; mor. hořekovat (= bědovat); — irrinzi bask. řehotati, irrinzirina, řehot, sloven. hrzati, hrzanje; kukudatz (kdákání slípek, když snesly vajíčko; slovin. kokodajsk; mor. kodkodákat; — leka (lusk, struk); slovin. leča (čočka, co roste na poli); liska (bařina); Slovinec tímto slovem označuje, co ve stojatých vodách žije nebo roste; Liska u Mostaru sluje mokřina po pravém břehu Narenty; nadlisk v Kraňsku je suché místo nad nějakým močálem; časté Lésky, Leskovce, Leskavy (něm. Leskau) — jsou z téhož kořene. —

menast (kovový); slovin. menast (mednatost), medinast (totéž); menina (mednina) (kuté okrasy, Geschmeide); č. měď; — polanka (tyč, hůl); slov. planka (kůl do plota); phuncella (panna); slovin. punca (děvčica); k tomu připomínám toto: lužické Srbkyně čili Vendkyně svým vrchnostem za roboty platívaly tak zvané puncenné (Bunzengeld, Punzengeld), za »milostivé« dovolení ke zdavkám. Tohoto výrazu jazykozpytcové do dneška si ještě nedovedli vysvětlit.—

picher (hrnec na vodu); slovin. pisker (totéž); — pikar (neúrodný kus země); slovin. Pikre, Pekre, místa v kraji kamenitém na Dolním Štyrsku; Picardie! — pikarda (strakatý); slovin. pikast (jařabatý, kropenatý); — senar (vyslov zenar; manžel); slovin. ženar, ač s významem manžel už málo užívané; mor. ženáč = ženatý muž; sopa, slov. soba = pokoj, kobka; zama vedle sama (těrcha, břemeno); slovin. samar, mor. somar, čes. soumar = zvíře, co nosí břemena

(Tragtier); pomni »Samaritána« biblického, jenž na všech obrazích má takové zvíře opodál; pak slovin. samariti, jež značí takové zvíře poháněti. Dle toho něm. Saumweg je slavismem, a nikoli soumar germanismem; neboť značí chodník, po němž břemena lze jen přenášeti a nikoli převážeti.

zamarra, bask. kabátec, až po krk sahající šat; čes. čamara = po krk sahající národní kabát. Slovinec zná pouze pojem »čamer«, značící dohližitele nad stádem a tímž jménem značí vlněnou čepici. Zdá se, že se tu jedná o lepší representativní oblek z jemnější vlněné látky, tedy o slavnostní šat, jehož lepší jakost s nynějším pojmem »samet« asi mluvnicky spřízněn jest; zanko, bask. třebení; slovin. zanka = uzlík, mašle (na konci díla šitého, pleteného neb tkaného); zapi, bask. kus plátna; slovin. capa, hadřík, útržek, kus opotřebeného plátna (srovnej české capart); zapata, bask. střevíc, zapatu = obtížně choditi; slovin. copata = pletený střevíc, bačkora; copati (čes. capati) vleklým krokem jíti, blátem procházeti.

Dlužno upozornit, že řeč Basků Pyrenejských tu vlivem obojích románských sousedů (Francouzů a Španělů), tu možná jen snahou, označiti výslovnost co nejpodrobněji, neb dosavadní mluvnice a slovníky nepsali Baskové rodilí, samohláskami tak nápadně a nepřirozeně je přecpaná, že je velmi nesnadno vymotati z toho kterého slova pravé etymologické jadérko (kořen). — Přes to však těch několik příkladů uvedených postačí ukázati, že toliká shoda s jazykem slovanským není holá jen nahodilost.

Jako zvláštnost ještě toto: Již v 17. stol. metropolitní kapitula v Pamploně řeč Basků vyhlásila za řeč, kterouž se mluvilo v ráji; učený pak J. B. Erro v knize El mundo primitivo (1814) z novu žádá, by svět toto prohlášení přijal za pravdu. Jádro všeho toho je, že se tušila pravěká této řeči starobylost. — Podobných domněnek vysloveno i o jiných jazycích; tak Filip v. Zesen za řeč rajskou má němčinu, Goropius v Antwerpách (1580) řeč Nizozemců,

John Webb (v 17. stol.) jazyk čínský, a jiní jiné. — Svobodomyslnému badateli příslušnost rajské řeči dotud bude lhostejna, dokud nebude určitě rozhodnuto, zda nějakého ráje ve smyslu biblickém vůbec bylo, kde ležel, a jak se původně vlastně jmenoval. — Ale upříti nelze, že rájů, jazykově vzato, od jakživa bylo a je do dneška, neboť v biblickém slově »paradisus« skrývá se kořen »prat«, jímž od šerého pravěku označována svěží louka stromovím porostlá. Jen srovnejme: lat. pratum (louka), slovin. prašnik (z prat-šnik, měsíc senosečný, Heumonat), Prater (od vídeňských Čechů »pródr« zvaný, travnatý sad ve Vídni), Pradl (lučiny za Inšprukem), Bratelsbrunn (ne studnice na pečinky, nýbrž studně na louce), Pratce (mor. dědina u Brna), Praća (z Pratja, řeka v Bosně), Po-prad (souborné názvisko pro kraj lučinatý). a ostatní názvy místopisné utvořené z kořenovitého slova prat — brat. Osadních pak názvů o tvarech Paradies, Paradišče a pod. je dosud hojnost, jako na př. ve Štyrsku a Kraňsku, u Bregencu, Sibínu (Hermannstadtu), Syrakus, Marseille, a jistě ještě na mnoha místech jiných. —

Čehi. Ve slovinštině »čeh« do dneška znamená pastýře, a to pastýře hovězího dobytka, jak dlužno usuzovati, když se srovnávají podobná místní jména vespolek. »Čehi, Čehari« byli obyvatelé, kteří chovali dobytek hovězí. Na ostrově Mljetu (Meledě) takovým osadám říkají Govedjari. V Hercegovině osady Ovčari a Čehari jsou nedaleko od sebe, a poznat z pastvin tamních, že Ovčari mohou chovat jenom ovce, Čehari pak též dobytek hovězí. Názvy v nejrozmanitějších zemích, jako Čeh, Čehovina, Čehoviny, Čechovice, Čechůvky označují nám pastviska pro hovězí dobytek skutečná anebo připomínají alespoň, že tam jednou takových pastvisek bývalo. V Bosně Čehotina je potok, co protéká hovězí pastvisko. V Čechách národní pověsti vyprávějí, že vůdce národu slul Čech. Toť pravda potud, že každému starostovi v obcích hovězí dobytek chovajících, říkávalo se Čech. —

Panonie. Roku 35. př. Kr. Římané vydobyli veškerá území po pravém břehu Dunaje a sloučili v provincii »Pano-

nia«. Zdá se, že krajina zmíněná již před tím podobně zněla, a že v jednotlivých okresích poroučeli »pani« či »bani«. Tak vězí v názvu základní slovo slovanské, a v politickém sestavení této části Uherska doposud kus dávného zařízení. Nejvyšší úředník Chorvatska, Slavonie a Dalmatie slove »ban«; jistému druhu peněz říká se »banovac«; zeměbranci jsou pozde onde »banovci«; kus Uherska kromě bývalé Panonie posud má název »Banát«. — V Čechách statek s právomocí soudní jmenoval se »panství«. — V Gorici říkají jakési pohorské pastvině »Na Pani«.

Že »pan« je slovo slovanské vystihující německé pojmy »Herr, Hoheit, Spitze«, dosud nikdo neupíral. Ale i Němci je přijali za své, význam jeho po čase pozměnivše; důkaz, slova s »bann« složená, na př. »Heerbann, Bannwald, Bannfluch, Bannrichter«. Toť označení práv, jen povýšeným osobám příslušných. Název »Bannrichter« zvlášť jasně vysvětluje, co tu tvrdím.*)

Do polovice 19. století bylo soudců dvojích; jedni byli ze škol, ostatní z lidu. Od výbojů Franckých vykonával zeměpán spravedlnost skrze právníky, ustanovené vyšetřovati věci zamotané a trestati velké zločiny; ostatní záležitosti v moci měli soudci z lidu, a to ponejvíce **z rolníků**, neboť stará jakás kniha dí: in Franconia judex et assessores sunt rustici. Říkalo se jim rychtáři, (slovin. rihtari), i v krajinách ryze slovanských, a pochází z těchto dob, že ještě podnes starosti se zvou rychtáři, a jejich obydlí r y c h t a. Poslal-li panovník někdy svého soudce, lid jej zval »pan rihtar« zcela dle latinského »missi Dominici« (t. j. od pána poslaní). — S jazykozpytného stanoviska je tudíž velkým omylem vykládati slovo »Bannrichter«, jak kdyby to byl soudce, jenž má právo obmezovt (»bannen«) svoboda člověka; vždyť ještě r. 1537 čteme Pannwasser (u Ingeringbachu ve Štýrsku) a r. 1726 Paanrichter nebo Pannrichter a nikoli »Bann«.

---

*) Staroněmecké »pan« (ban) znamenalo ještě povýšence, vladaře. Podle něho vytvořilo se i středolatinské bannus a bannum, pak franc. »ban«.

Slovanský slovník právnický je dosud ještě moc chudý. Veškeré právní řízení se všemi výstřelky: s pěstním právem, skřipcem, pálením čarodějnic a jinými »kulturními« výmoženostmi, bylo v rukou německých. Z dávného života zádružního (»patriarchálního«) Slované si dochovali pramaličko právních výrazů, ostatek všecek jsou buď překlady anebo germanismy. —

Dle všeho názvy Panonia — Panovina — Banát a j. s počátku značily obce »na pastviskách«, jež spravovali »páni«. V Uhrách a Chorvatsku tyto pastviny jistě byly kdysi rozsáhlejší, než v zemích jiných; odtud tamní ohromné velkostatky. — Není bez významu, že řecký bůh pastýřský sluje Pan. Slovanský jazyk z dávného šerověku mnoho má společného i spřízněného s jazykem řeckým.

Bus, Busak, Bušak, Busovača, Busnovci, Busnica, Busovník, — Busento, — Bosak, Boskovice, Bustrowc (Wusterhausen), **Vystrkov, Wisternitz,** a j. značí lučiny nebo pastviny vůbec dobré (staroslov. bus = trávník, pastva pro dobytek hovězí). — Roku 1399 Bosnu psali regnum »Bossinae«; má jméno po řece Bosně, skoro samým středem zemi protékající. Bos-na značí řeku, potok, vodu, co teče »busem«. —

Ptolemeus jmenuje obyvatele tamnější »Bosci« (srv. Basky Pyrenejské); Ben Gerion, židovsko-arabský spisovatel z X. stol., má »Buz« a »Bozil« spolu s »Ongori« (Uhry). Také »pusta« bezpochyby souvisí s »bus-em«; proto Gerion snad ani nemyslil Bosnu, alebrž travnatou úrodnou nížinu uherskou; vždyť mluví jedním dechem o Ongorech, jakožto o pastýřích, co tam chovali a pásli »uherské voly (tautologie; oger, onger, uher je po mongolsku = vůl).*)

*) Slovanské slovo »pusta« značí dnes poušť, pustinu, a tou uherská nížina přec není. Správný smysl bude asi »samota« t. j. hospodářské stavení s pozemky, kde cizí dobytek nesmí se pást anebo přehánět. Říkají tak v Allgavě doposud. Dnes jest obvyklé říkati »tanya«. — V Indii slaví v květnu měsíci svátek »Puson« (srv. Buson) zvaný. —

Za časů římských »Bosnia Argentina« bezpochyby byla krajina okolo Srebrenice. Jsou tam hojná ložiska stříbrná. Z názvu lze poznati, že Římané tu překládali slovo slovanské, teprv o moc později k staršímu a původnějšímu přidané. Římané to sotva byli, co vstoupivše na půdu bosenskou, byli by na první pohled postřehli stříbra bosenského. I pojmenování prvotní (Bosna) i otevření dolů po létech, provedli lidé Římanů dávno tu starobylejší. —

Vedle řeky Bosna je po Evropě ještě na sta říčních a potočních názvů označujících vodu, trávníky protékající. Původní znění bylo »bustrica«, neboť voda tekla přes »bus, busak« (t. j. přes pastvisko). Jak známo, Slované hlásku y za prapůvodní **u**, vyslovují nyní vesměs zvukem **i**; výjimek málo. — Římané co zastali napsali: Bustricius. Nejstarší tvary jsou Viustricz, Vustritz; Bisko, Biška ves, Biskup-han, Biskoupek, Biskupitz, Biskovice, Biskupovice a p. jsou další jména místní povstalá z »bus«. Pojem důstojnosti z toho jest »biskup«, jakž balkánští Slované mluví. U Slovinců as německé tvary Bischofsdorf, Bischofsberg, Bischoflaak v původní Škoflje, Škoflja ves, Škoflja loka, Škoflja gora a pod. přešly; neboť po dnes nazývají biskupa »škof«. —

Má se všeobecně za to, že znamená »bistrica« prudce tekoucí vodu. Tomu není tak; neb každá taková voda má skoro tytéž vlastnosti: na horním toku v horské krajině teče prudčeji, v rovině pomaleji, musela by dle toho tedy své jméno stále měniti. Jsou však i návrší jmenovaná Bistrica, Nabistrim, Bistro a ta nemohou znamenati potok nebo řeku, že tam žádné takové není, a byla-li by tam voda taková, má obyčejně jiné pojmenování. —

Zajímavý příklad, jak se jméno mění. V Dol. Štyrsku byla za stara řeka Businica, Busnica; v ústech německých povstalo napřed Büssnitz, později Pössnitz; dnes i Slovinec po německu říká Pesnica. Pravím, i název Ister, Hister (dolní tok Dunajní) téhož jest původu, a dochované Bustricius v Dakii najisto bude tvarem nejpůvodnějším. Po čase Jornan-

des píše již: Danubius, in lingua Bessorum, »Hister« vocatur. — Istria (Histria) je bez odporu souborný název veškerých pastvin na Krasu. Zněl snad původně »Bustro«.

Livada, Livadia, *Λιβάδιον* (na Krymu a v Řecku), **Livno, Livanjsko polje, Livonia** (něm. Livland), rus. liva (= kraj bařinatý) a j. označují louky a trávníky, řídkým křovím nebo stromovím porostlé a hojně zvlažované. Za sucha i za deště na nich se pase, za pohody i tráva seče. V Hercegovině mají kombinaci »pašina livada«, když vyvěrá na pastvisku zřídel hned několik.

Alani — Helleni. Názvy dnešní, jako: Alan, Alanič (v Dalmacii), Ala (v Tyrolích), Aland, Allentsteig, Maria Elend (v Dolních Rakousích), a j. znamenají po většině pastviska na stráních. Základní slovo je ruské alán — elán (pastvisko). — Nemýlím-li se, i název »Hellénoi« bude téhož původu; potvrzují to časté narážky, jaki synové knížat pastvou dobytka se zabývali. Starosta v takových obcích býval zván Elen, Helen. Řekům je Hellén, co Čechům Čech. — Náčelníkem u Alanů býval asi »ala«. Zda-li turecký »Allah« se k tomu odnáší, jako car k carině, župan k župě, o tom dalším studiem třeba hledati vysvětlení. Každým způsobem dosavadní báječní praotcové různých národů nabudou z toho lidštější podoby, makavější tvářnosti.

Srovnej dále: Allach Feld (u Poštorné), Alenkovice (pod Kroměřížem), Aland (přítok Labní), Alandovy ostrovy (ve Finsku); ke všem těm místům zeměpis klade po vydatné lučině. (Vůl slove místy Alant; ovčácký pes ve frančtině »alan«; Maďaři svým »allam« zvou domovinu, otčinu).

Alemani (Alamani), jak dí pověst, mají prý svůj název po národní svatyni »Alah«. Sousedící národové je prý tak nazvali. — Byli as usedlí podle Dunaje a na horním Rýnu, ve Švýcařích, ve Švábsku a v Elsacku, tedy v samých krajích pohorských. Jméno to znamená to co Alani, tudíž pastýře, kteří chovají dobytek na pastvinách alpských. Základní kmen slova aspoň jest u obou týž. Je na snadě, že »alan« ražným

vyslovením zkrátilo se v aln, alm, albn; římští spisovatelé bezpochyby utvořili z toho své »alpes«, a označovali jím rozsáhlé pastviny středoevropského pohoří, obydleného pastýřskými kmeny. Názvy: Alb (v jurských horách), Alba, Alba longa, Albánské pohoří (ve Vlaších), Alban (staronázev Škotska; srv. skot a Scotia t. j. kraj plný pastvin), Alme (řeka ve Vestfálích), Albendorf (v prus. Slezsku), Albania (na Kavkase), Albansko (na Balkaně; a tu sedí pastýř na pastýři: Balkanec, Hellén, Dalmatinec, Bosňák), Albères (na vých. Pyrenejích), Albi, Albigenští (ve Francii), Albigau (dnes Allgäu), Alba Julia (u Karlsburku) a j. a j. ty všecky nesou se k základnímu slovu ala, alan, jelikož tam do dneška chová se po výtce jak hovězí tak ovčí dobytek.*)

*) Dr. Bacmeister, uveřejniv své »Alemannische Wanderungen« (ve Stuttgartě 1867) podal duchaplnou a znamenitou práci. Jen chybil, že všecky názvy místní vysvětluje z romanštiny a keltičtiny, že koncovkám přisuzuje přílišné důležitosti, a že keltičtinu různí od slovanštiny. Vždyť domnělá keltičtina není než slovanština předhistorická. Několik příkladů. Kisslegg (z r. 1239.) — Kisilecke (z r. 1280), totéž co římská stanice Cassiliacum, klade správně do doby kelto-římské. V pravdě jsou všecky Kissingen, Kisslau, Kiseljak-y a »Giesshübly« slovanským názvem pro alkalická zřídla (kyselky). A vřídla (kyselky) jsou tam podnes; — »Speier« leží na Spiře: jméno to se vyskytuje v německých listinách už od 8. stol. Bacmeister po řečnicku se táže, zda si Caesar zavtipkoval, přirovnav křivolaký potok ku preclíku. Ne tak. Spira je staré slovo slovanské na označenou vody, která podmílá a sbírá úrodnou prsť kus po kuse. Spira je tedy potokem Mäanderským jako Spreva a Spreča; — Vodgoriacum v Gallii je prý slovo latinské; v této podobě arciže, ale nikoli Podgorica, jak nazvány všecky osady, ležící pod samým kopcem, nejenom v Gallii; — »Mainz« (Mohuč) nemá se prý slučovati s »Main« (Mohanem); pocházíť prý Mogontiacum od keltického jakéhosi boha Mogontia! V pravdě osadu nazvali kdysi Main-z, že ležela na majně (to na výborném pastvisku); — keltickou osadou je dozajista Oglej (Aquileia); vzývali tam keltického boha Belena. Aquileia později zkráceno v Aklai — Akelei. S pravdou je shodno jen to, že ono místo od prvopočátku znělo Oglej (asi naše Ob-hled). Tak Slované říkají místům, odkud možno se na vše strany rozhlížeti. Kdo byl kdy v Ogleji, pochopí, proč Římané si tam zřídili pevnost. Poznali jeho strategickou důležitost, neboť leže na cestě k průsmyku Okerskému, Voglej byl hranečníkem Italie se strany severovýchodní.

Čudi, kmen Rusům připočítávaný, zdá se býti, uváženo etymologicky, národ pastýřský. Čud, Čuh, Čoh značí v slovanštině kravaře, hospodáře chovajícího dobytek hovězí. — Další místopisné názvy toho kořene jsou: Čudiny, Čudimirce, Čudislavce a pod. — Prorok Jeremiáš (Hl. 6. v. 22.) dí: »Aj lid přichází z země půlnoční a národ veliký povstane od končin země; (Hl. 5. v. 15.) národ starožitný, národ, jehož jazyka nebudeš uměti, ani budeš rozuměti, co mluví; (Hl. 6. v. 23.) . . . hlas jeho jako moře zvučeti bude; a na koně vsedají, připraveni jsouce jako muž k boji proti tobě, dcero sionská«. Je důmnění, že slova prorokova třeba vykládati na nějaký oddíl kozácký. —

Kvadi. Máme zkušenost, že Římané cizojazyčné g (h) přepisovali písmenou qu, Řekové pak písmenou k. Tacitovi Quadi a Markovi Kouadoi jedno jsou zvouce sebe sami bez pochyby Hovadi« t. j. chovatelé a pastýřové hovězího dobytka. Govado (hovado) značí podnes »skot«, ač je i nadávkou jako všecka ostatní jména zvířat domácích (ty vole! ty huso! ty barane! ty pse!). — Název Quadi je tudíž souznačný s názvi Čehi, Busi, Majnoti, Atani, Govedjary a j. Nesporno, že území »Kvadů« mezi Moravou a Hronem, je jako stvořeno pro chov hovězího dobytka. — Tacitus vykládá, že za onoho času u nich vládl Vanius (Vaňa) králem. Patrno, že měli dobře založenou a znamenitě vyspělou již vzdělanost, když hrdopyšnému Římanovi starostenství jejich připadalo jako důstojnost královská. — Keltomani mají tento výklad pohotově: Kvad je člověk žijící v lese: kelt. koti je prý les, kad — vojín. Jak se z koti kad stalo kvad, pověděti neumějí; že domněle keltické kot a kad znamená něco zcela jiného, nedbají.*)

Plužine, v Hercegovině časté, označují pastvisko na kopci rozložené a při něm kus pole. Na Černé Hoře plužina,

*) Slovanská slova zřídka kdy začínají hláskou a, z toho tolik mýlek a matenic. Alsen, Alse, Als, Alisa není než Olsa, Olša, Olšan, to potok, řeka, potůček, říčka protékající pastvisko porostlé olším.

i také pružina, je salaš čili koliha (Sennhütte) o blízce dobytčí ohrady.

Stan, Stanarna, Samostan, Stanovi a p. jsou po horách roztroušené »pastoušky«. Stojí vesměs na vydatných pastvách. Jihoslov. stan = přístřeší, rus. stancia = stanice.

Planina, Planinica, Planinice jsou pastviska vysoko na kopcích.

Skytové. Lidé toho jména přeháněli svá stáda, jak kázala potřeba. Za to je pokládali za kočovníky. V Čechách jsou osady: Skytaly, Skutče, Skutíčko. Slovanské názvy pro kočovníka jsou rus. skitě, skitalec; slovin. a chorv. ktitač, skitež; ale dnes už znamenají — žebravého potulovače. (Srov. starobulh. skytati — vagari). Není pochybnosti, že u Slovanů dnešní význam slova skit, — bez přetržky souvisí se starobylým názvem S k y t i, co značí pastýře, své stádo do roka po různých pastviskách v určitém pořádku přehánějícího. Mela totiž o nich píše (II, 1): vagi Nomades pecorum pabula secutur, atque ut illa durant ita diu statam sedem agunt.*) — I z této věty lze uzavírati, že kočování dělo se jen za letního času; v zimě sedělo se doma. — Možná, že slova »skyt« a »skot« kořeniště jsou spřízněna; ale důkaz ještě chybí.

Katun po chorvatsku značí salašnictvo čili alpské hospodářství. Vedle toho jsou i výrazy Kadunja, Kadunjača a j. Je při nich obecní zřízení pastevní do jednotlivostí promyšlené. Ve Švýcařích výrazem »Kanton« označují politické rozdělení celé země.

Krim značí výtečnou pastvu ovčí. Jméno se vyskýtá skoro ve veškerých zemích evropských. Ovčí vlna z tam odtud zove »krimská«.

Lašva, Laštva (Lastna) též znamená pastvu ovčí.

---

*) Také de Boris (Caractères de Scythes et caractères de Slaves) dospěl zatím i bez vnějšího vlivu k tomu výsledku, že jsou Skytové a Slované totožní.

Jap, Japar, Japa, Japod označuje kraj výhodný pást a chovat dobytek hovězí. V obcích tohoto zřízení starostoval asi »japa«; v některých krajích říkají japa za otec, tata. Také možno od toho slova odvozovati název kmene Japodů.

Tamar, Tamor, Tamara, Tamare jsou pastviska v horách, a na těch bytelně postavené stáje dobytčí (tamor); slovin. tamor, tamara značí i stádo, i stáje pro stádo v horách zřízené.

Stadavac (od slova stádo) jsou kopce s pastvisky. Němci tyto názvy »přeložili« na Stadtberg, Stattenberg.

Baranica, kopec na Bezkydách po baranu pojmenovaný, je kopec s dobrou ovčí pastvou.

Vendi — Vindi značí bezpochyby obyvatele na bujných, žirných pastvinách. U Rusů »vid« je kus země vůbec; z přenesených výrazů slovinských: vidna kráva (= vypasená), vidula (= píšťala pasáků), videm (= obročí farské, českým tvarem víděň) vyrozumět, že nejlepší pozemek v jistém okolí označován býval výrazem »vid, vida«, nebo tak nějak. Z listin středověkých uvádím: Vidma, na Vidmi, Bidem, na Vidmem, am Wido; — dále: Widman, Vidmar, Wiedner, Widinge, Wittmannsdorf a pod. — Označení IV. okresu Víděňského — »Auf der Wieden« — zachovalo si původní svůj tvar slovanský: videm č. víděň — neporušený až po dnešní den, a výklad můj, že »víděň« znamená pastvisko velmi dobré, při samé osadě rozložené, jím se právě potvrzuje. Slovan pravěký jen tam zarazil stálé sídlo, kde příroda poskytovala jistých výhod pro domácí život každodenní; z těch pastviny, močidla a bělidla na prádlo, přístaviště u hrubých vod a j. bývaly nejdůležitější. Skoro u každého města nacházíme slovanské místní názvy na označenou těchto »nezbytností«, jež nám ovšem za úvahy jen povrchní zdají se býti nápadny a nepochopitelny. V některých větších městech zachovalo se podnes takových názvů typických i více než jeden; srv. Olomouc (auf der Pilten = na bělidlech), Kroměříž (Bělidla), Düsseldorf (Bilka), Linec, Ratibořice, Štýrský Hradec (Lend

= přístaviště na plytkých tratích břehových), Mostar, Sibíň (Hermannstadt), Marseille a mn. j. — Pro osadu, ze které po čase vzrostla Vídeň, býval pozemek po březích Vídeňky příhodným pastviskem všeho dobytka, co ho v místě chovávali. Že tomu tak, přisvědčují též místopisné názvy celého okolí Vídeňského, které po většině znějí slovansky; četné pak vykopaniny nade vší pochybnost prokázaly, že dávno před Římany už založeno bylo značné sídlo. Co jsem o významu slova Wien = Vídeň v II. vydání přítomného spisu pronesl, způsobilo, že jedni vážně pochybují, jiní zas mne obviňují. Zdá se jim všecko slavomanií, výstřednictvím a p. Aby se laskavý čtenář v tom »pro et contra« poněkud vyznal, připomenu ještě toto.

Že Vídeň bylo kdysi městem slovanským, dnes už je marno popírati. Věc ta zjištěna jest nejen slovanskými názvy místními z celých Dolních Rakous, nýbrž i několika zprávičkami obsahu kulturně historického. Tyto zprávečky jasně ukazují, jak Vindové (rozuměj Slovinci) pozvolna byli zatlačováni od severu na jich. Tak Nestor, ruský dějepisec z 11. stol., vypravuje, že Merovingové korunovační přísahu skládali na evangelium **»slavonské«**. Když r. 1717 car Petr Veliký meškal v Rémsu, ukazovali mu drahocenou knihu; car do ní nahlédnuv okamžitě poznal, kterému že národu přináleží. — Roku 1384 vévoda Albrecht »s copem« kázal přeložiti Durandovo »Rationale divinorum officiorum« na německo; z předmluvy k tomu překladu (— nalezá se ve dvorní knihovně vídeňské) vysvítá, že při službách Božích toho času se užívalo ve Vídni ještě slovinského jazyka (výhradně!). Na dotyčném místě se praví, že »za třetí« — (za první totiž po latinsku, za druhé po řecku; — po německu ani muk!!) — mše sloužena bývá v jazyku **»vindickém«** pro jeho všeobecnost a náramnou rozšířenost, čili jak tam stojí: »jelikož žádná jiná řeč není tak rozšířena jako tato řeč, kteráž se nazývá **vindická«**.*) — V kapucínském klášteře ve Vídni

---

*) Rukopis (Č. 2765 a Č. 3045) zní: Daraus ist auch ze sagen, umb wie das Ampt der Messe in dreyerhande Sprache wirt begangen

mezi jinými věcmi chovají míšek, pocházející nejméně z 13. nebo 14. stol. Vyšit na něm tento staroslovenský nápis: Bože, uščedri ny, i blagoslovi ny, i prosvěti lice svoje na ny i omi... Míšek čili kapsička náležela mezi korunní odznaky uherské. Klášteru je daroval císař Ferdinand III. — Měšťané Lublanští založili r. 1495 v Cáchách nadaci, aby tam měli svého — slovinského — kazatele. Konávali do Cách poutě výroční z té jen příčiny, že jejich slovinští krajani jistě tam měli z dávných dob nějaké »zázračné« obrazy nebo sochy, jaké u Slovanů jsou od nepaměti »národním majetkem«.

Úryvek z Rationale sem přeložený nebude snad třeba objasňovat dlouhými a širokými vysvětlivkami. Ti pak, kterým se uzdálo odbyti mé výklady jména Vídně jako směšné pošetilosti, ať o tom úryvku napřed trochu rozvažují. Národní mudrosloví radí: napřed měř, potom řež.

Že vedle Vid, Vidi, Videm, Vidomina (toť nejstarší název města Vídeňského) nalezáme Vindi, Vindobona, Vinidi, Vindelici, Vendi, Venedi a pod., má příčinu v různých zvláštnostech jazykových mezi jednotlivými kmeny slovanskými. Římští spisovatelé psali dle toho, se kterým kmenem se právě sešli. Dnes už jen Poláci užívají nosovek. Soudě dle toho, i Vantali (Vandali) s hlediska etymologického budou asi s Vendy totožni.

Kolik po Evropě míst s dobrými pastvinami, tolikrát potkáváme se s místopisným označením vendickým. Víme

---

nach des heiligen Römischen Stuls Verhengnus und Willen, wissenleichen: chriechisch, lateinisch und windisch, und warumb in Ebraischer Zungen chain Mess gesprochen wirt, sind das doch das Ampt der Messe (im) Ebraischen angevangen ist oder wart. Dar zu ist zesprechen, das drei gelerte Sprachen ausgenommen seint in den diez wirdig Ampt begangen wirt in Bezaichnunge der heiligen Dreifaltichait mit der und in der es wirt begangen . . . . . . — pak: Zu dem drittemahl die Messe begangen in windischer Sprach durch Sache der Braittunge und Gemai[n]hait, wan kain ainige Sprach an ir selber ist so weit geteilet, als die man windische nennet . . . . .

o Vendích v Německu a v alpských krajích rakouských, o Venetech v Benátsku, o Vindelicích na bodamském jezeře, o Vendéejcích ve Francii a o Vantalích na Visle. — Složeniny Vend — Vind na označenou osad jsou nesčetné: Windhag, Winden, Windenau (= vindjava), Wintpassing (= vidpašnik, bujná pastvina), Vitanje (Weitenstein), Vitina Wittingau (čes. Třeboň; starší jméno »Třeboň« je vykácený kus lesa, Wittingau pak (z »Vitinka« přizpůsobeno) značí buď pastvu mýtěním vyzískanou anebo přirozenou pastvu k mýtisku přilehlou); Windischgarsten (vendický chrásten), Windischgraetz (vend. Hradec); atd. Tyto slátaniny slepovali po většině v kancelářích německých. Při mnohých lze pozorovati, že kmenové slovo totéž značí co slovo určovací. Tu praobyvatelé podobná sobě místa z příčin hospodářských různým pojmenováním jemně rozlišovali, cizozemští však úřadníci toho rozdílu ani neznajíce ani nedbajíce, oboje výrazy sloučili v jedno (na př. Windpassing, Windischfeistritz a pod. v.). — Město V e n c e v jižní Francii Římané zvali a psali Ventia; ale vedlejší její jméno bylo »Var«.

Neklame-li všechno, jsou as Feničané (řeckým písmem Foinikoi) málo co jiného než Veneti. Zde nás klame jen nevyklý tvar řecký. Homérovi Enetoi v Paftagonsku náležejí bez odporu sem.

Nejinak věci se mají s německým Weide ze staršího vîda a to z »vid«. Grimm staroň. vîda správně překládá »pastio«. Grimm i jinak pravdě byl na stopě, maje Germany za národ pastýřský. Proto napsal: Nikdy muž neodkládá meče svého; při nahodilé příčině kmenové pastýřští vystupovali v plné zbroji. Tacitus toto při Germanech zpozorovav, dobře podotýká »nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi armati agunt.« — Arci se dnes věci potud změnily, že v zemích, prý zcivilisovaných, zbraně nositi není každému dovoleno.

Leč Albance, Arnauta, Černohorce bez zbraně neuvidíš, a o Slovincích dobře se praví, chuť se porvat, že jim vězí

v krvi. Není divu! Kolik set let bylo jim i polní práci konati se zbraní v ruce, nejsouce ani ve dne ani v noci před vpádem Osmanů bezpečni.

* *
*

Tady budiž místo příhodné, porozprávět něco málo o tom, odkud se vzaly naše výsady šlechtické. Máme přec právo tázati se.

když — Adam ryl a Eva pletla,
kde as medle šlechta kvetla?

Stejným krokem, jakým v lidu stoupaly pojmy názvů výsostních, vzmáhaly a ustalovaly se samo sebou i odznaky a výsady pyšných a násilných rodů za vladařstvím se deroucích, čili zkrátka šlechta.

Kdysi v a r o (lat. baro, něm. Baron) nebyl než starostou v obci pastýřské; že však v této své původní důstojnosti byl všech dávek a poplatků prost, a že tato výsada nejznatelněji vynikala, stal se z vara = starosty pastušího časem — s v o b o d n ý p á n (Freiherr). Ve středověkých výrazech Panierherr, Bannerherr taky dlužno podkládat kořen »pan« (= Herr), jímž v jiných zas obcích hlava obecní bývala označována. Že na znamení své povýšenosti si přisobili nošení praporu (něm. Panier, Banner), už je jen pozdějším přídavkem obřadním. — Slovanský název vitez (= Ritter) býval představeným vidu čili obce vidové (na př. Vitez — Planina), jakých v Uhřích, v Chorvatech a v Haliči, pak v Německu a ve Francii (tedy v krajích plných pastvin rozsáhlých), byla hojnost. Proto se tam vyvinulo t o l i k č e t n é drobné šlechty, což v chudších krajích krasových státi se nemohlo. Myslím si vznik a rozmach této šlechty zcela přirozeně. Dnes odstouplého starostu, zvláště jestli si o město nějakých zásluh získal, vyznamenáváme jménem č e s t n é h o s t a r o s t y. Staří činívali asi totéž. Nechávali rodině nebo rodinám i po odstoupení v dědičné uznání titul, jenž jim za úřadování

příslušel. Jinde zas některý rod titul i právomoc na sebe strhl násilím, uvrhnuv nejednou ostatní svobodné občany v područí a nevolnictví.

Tak a nejinak nastaly bídné sociální a právní poměry ve středověku; tak a nejinak hynul lid, jenž prací poctivou živil svět, a vzmáhaly se přes právo výsady rodů, znajících jen utráceti a sužovati svět. — Známé dnes přístavky »Ritter von« — »Freiherr von« původem zakládají se na obcích, majitelům takových přístavků kdys poddaných. Jsouť tudíž nejstarší jména šlechtická etymologicky vesměs původu slovanského, i když dnes zevnější ráz je německý. Řádného smyslu nemající slovní slátaniny s dostatek ukazují, takovým způsobem, že nemohly vzniknouti německé tvary jmenné, jako na př.: Siegersdorf, Spielberg, Sternberg, Starhemberg, Rattenberg, Weitenstein, Rückenstein, Frauenburg a pod. Slovem, dosavadní i následující ještě názvy výsostní — jedině »Herzog« vyjímaje — vesměs pocházejí z prapůvodního (primitivního) zádružního (patriarchálního) zřízení obcí pastýřských.

* *
*

Turci. Vlastní jména Turecko, Turek, Turje, Turjak, Turan, Tuř, Tuřany, Tauern, Türingen, Tauris, Tauriskové a pod. mají za základ slovanský pojem »**tur**«, a ten značí území s tuří pastvou. Znamenati lze tu pojmový postup jako při kořenu »bus«. Jak tur značí dnes zvíře samé, tak i bos — bus už dnes neznamená pastvu pro hovězí dobytek, nýbrž pouze kus hovězího dobytka (ein Rind). I název byzon (něm. Wisen-t) bezpochyby vznikl z kořene bos — bus, kde starší písmeno **y** za staré **u**, dnes namnoze a nesprávně **i** se i vyslovuje i píše. Také nesluší pod názvem »Turci« pomýšleti na dnešní Osmany; země Osmany vydobytá zvala se tureckou již dávno před narozením Kristovým. Jak Mela svědčí (v I., 116), řka: »Budini Gelonion urbem ligneam habitant; juxta Thyssagetae vastas silvas occu-

pant alunturque venando«; (česky: Budini obývají v dřevěném městě (hradě) Gelonion; s Tysagety a Turky sousedíce v rozlehlých lesích živí se honbou.)

Názvy místopisné s kořennou slabikou **tur** rozléhají se po vší Evropě a po valné části Asie, z čehož dlužno usuzovat, že národ, jenž ve svém jazyce »turem« označoval tuří pastviska, druhdy daleko široko byl rozsídlený. Národem tím jiný nebyl než národ slovanský. Jen u něho ve všech jeho nářečích »tur« zachovalo původní svůj význam.*)

Dlužno tu upozorniti, že spřízněná dvě zvířata tur (bos primigenius) a byzon (bos europaeus) i v místopisných názvech od sebe nedaleko bývají jmenována. Z toho zjevno, obojí druh těchto zvířat žil vedle sebe, a že jej obyvatelé přesně rozeznávali. Máme u Mely (II., 22. a 24.) tyto výpovědi: »In litoribus Histro et portus Caria et Pristis promuntorium. Fuit hic Bizine, motu terrae intercidit«; — a Deinde est Bosphorus et Propontis, in Bosphoro Byzantion. Místní názvy »Bizone« a »Byzantion« v zemi »turecké« dozajista souvisí se slovanským »byzon«; když pak za časů Melových dřevěné město »Bizone« už dávno bylo zaniklé, původ slova »byzon« snad nebude »od včerejška«.

U římských spisovatelů jsou zaznamenáni Taurini (v Piemontsku), Turia (ve Španělích) a pak Bisontii (také Abisontii) s městem Bisontium či Bisontia. Snad je dochováno v dnešním »Pinz-gau«. — Plinius mezi jiným dí: »Carni quodam Taurisci, tunc Norici« Z toho plyne, že římské panstvo o bydlištích tehdejších národů mělo jen mlhovité znalosti ze-

*) Tvrdí se, že »tur« v severosemitských jazycích znamená »pohoří«. I když by tomu bylo tak, pojmový postup byl by tu pouze metonymický (s pastviska pošinutý na území; Tauern, Taurus, Tauris a j. jsou »horami«, ale tak a nejináč pojmenovanými, že tam dávno kdys se tuři pásávali. — Dále se povídá, »tur, taur« že v keltičině značí pohoří. Prapodivná věc; slovo se připisuje semitské a keltické řeči, a kouska důkazu pro to není; ale živá duše nezavadí o slovanštinu, jež slovo zná dnes tak jak je znala za pravěku!

měpisné. Také nebývalo pro různé kmeny určitých hranic názvoslovných; bralyť se názvy různých těch kmenů tím rozmanitěji, čím rozličnější byly nahodilé popudy k pojmenování. — Město »Zürich« poblíže »Turgau« slulo za stara »Turiacum«. Pozorovati, že přechod náslovného t v z odedávna postupuje od jihu na sever.

Osadní názvy, mající v kmenech »tur« a »byzon« stopovati lze až po Holštýnsko. Nalézá se u Stargardu »Turze« spolu s »Bisnitz—Au«, psaným r. 1189 ještě »Bisneze« a »Bisenci«; na Moravě pak je město Bzenec (něm. Bisenz). Vším tím připomínají se vůbec »pastviny pro dobytek hovězí«.

Nejpádnějším dokladem, že »tur« v podstatě neznamená pohoří, máme v slovinském »Turjak«. Němci »Turjak« přeložili v »Auersberg«. Bylť si překladatel ještě jasně povědom, co »tur« tehdy znamenalo. I to za něco stojí, že »Tuřany« na Moravě leží v čiré rovině, a že na okrese Slanském v Čechách dvě osady nedaleko od sebe slují »Biseň« a »Tuřan«.

Německé »Auer« a »Ur« budou bezpochyby omleté tvary z tûr; »Wisent« přizpůsobené »byzon«.

Italské město Dyrrachium přirozeně odnáší se jenom k »Turjak«.

Výsostní název kmene »tur« jest — tyran (lat. »tyrannus«). Pojem násilnosti v něm rozhodně jest přídavkem pozdějším. —

S »tur« ústrojně souvisí tvary: Tor, Im Tor, Torfeld, Torka, Torovo, Thorn (Tours Thörl, Torišče, Zelen-Tor, Dor, Dorišče, Dornau a j., a j.*) »Torem« Balkánští Slované zvou pastvisko, které je ohrazené pohyblivým plotem. Věc se má takto: hrubými lísami ohradí se na rovině kus trávníka

*) Snad sem náleží i francouzské Cote d' or, co se zlatem přec nemá nic společného. — Německé »Dorf« dobře se hodí odvozovat ze základního tvaru »dor«.

a stádo se do ohrady vžene trávu spást; po té lísy se rozeberou a jinam znovu seřadí. Činí se tak na blízku zoraných a posetých pozemků, jednak, aby dobytek nechodil do škod, a jednak, aby se usnadnilo i ušetřilo hlídání. U Břeclavy jsou rozsáhlé pastviny, zvané »Große **Tor**-stätten« a po vůkolí osady Mühlberg, Perna, Allach, Bernhardstal a j.

S »tur« a »tor« dlužno sloučit i nordické božstvo T y r a T h o r. Dosud se věc vykládala takto: »Je to Roháč rohatý, co připomíná silného a mocného býka«. Snad bude i správněji i přirozeněji, sáhnouti po původním označení starosty z turské čili torské obce, jaké se v rodných jménech: Tur, Türk, Turek, Thür, Taurer a pod. dochovaly až po dnešní den. — Milý T h o r, jako v o z a t a j prý též naučil lidi zapřáhati dobytek do vozu a poctěn za to »staroněmeckým« přístavkem »v a l d i k j o l a«. Staroněmecké »valdi kjola« (= Wagenlenker) je však ryze slovanské slovo; v l a d a t i = říditi (lenken, přenešeně herrschen) a kola = kolesa, vůz (Räder, Wagen). *) »Urgermánská« mythologie častokrát se ještě nemile překvapí a sklame, až jen jednou dospějeme k opravdovému výzpytu prvků prapůvodních! —

Ještě starší než »tor« zdají se býti soukořenné jeho tvary v **tro**, jako Troja, Trojan (v Bulharsku), Trojca, Trojica, Trojana, Trojany, Trojanovice a mnoho jiných. Dle všeho míněna tu všady pastvina rozložena na pahrbku nebo pod kopcem (turům zvláště milá). Základního slova v tomto významu nepodařilo se dosud vystopovati; vyhynuloť z paměti. Leč poněkud jen připomíná starofrancouzské slovo »droit«

---

*) Roku 1883. přistihl jsem horáky ze Zimljého polja (Hercegovina) při prapodivné »valné hromadě«. Skládali vůz, jakého tam užívají; měl se svážeti oves. Je tu třeba neskalené shody a svornosti, neboť nápravy jsou souseda jednoho, oje — druhého, kola — třetího atd. Sousedé tamější jsou tudíž bezmála moderními akcionáři tohoto vozidla, na němž ze železa není ani hřebíka. Myslím, že prostodušnější nebyl ani první pratvar vozu, a prostomyslnější zádruhy (= obce) už také nebude na světě. Nic přirozenějšího, než že řidičovi takové společnosti vozodílné druhdy říkávali »vladar — kola«.

(právo pastevní) a pak slovinské »trojak« (svátky svatodušní). Že v Alpách svatodušní svátky jsou lhůtou, určenou dobytek vyháněti na pastvu do vyšších hor, bude v místních názvech v t r o asi pravý původ tohoto označení.

(Velmi se podobá, že sem náleží i druhotvar mythologického Triglava, totiž »T r o-glav«. Není prokázáno, že **tri** v Triglav kryje se s číslovkou tři (tres, drei). Druhotvar Troglav připouští též psaní Try-glav. Tím získá se starotvar turů — torů, jenž zcela případně se nese k době utěšeného květenstva, jíž pračlověk alpský v okolí Triglava před dobou ledovcovou prožil a v pověsti o Zlatorogu potomstvu zůstavil. Srovnej tu věc s hlavou třetí. Poznamenává překladatel.)

Sem možno čítati jména Tyroly, zámek Tirol, Tyroly v Čechách, In Tyrol (Štyrsko), Tyrra, Tyrn (Slezsko), Tyrnava (Halič, Tyrnau (Uhry) a p. Taktéž je Styria pouze hromadným slovem pro vícero »turjí, při čemž Slovan rád »s« v před staví.

Bulhaři, Bulgari. Toť obyvatelé více méně písečnatých pastvisek podél břehů říčních. V ruštině »buga« značí »břeh zarostlý křovím vrbovým«. Tvar »buga« je jistě jen hláskoslovně pozměněné starší Bolga, Volga. — Říční jméno Bug, osadní jména Buaj, Bugojno, Boga vas, Bogen, Bogumin, Bogenau, Bohunice, Bohova, Bohanka a j. odtud vzaly původ. — Ve slovinštině »bohotati« značí bujně, rychle vzrůstati (jen u rostlinstva v užívání).*)

Názvem výsostním bylo tu »b o g, bůh; nyní je z toho slovanské označení pro »Božstvo« vůbec. »B u g a r« značí náčelníka, hrdinu; »bugarija« — chvalozpěv na bugara = hrdinu.' V ruštině slovem »bugara« vyrozumívají »roli nevýnosnou«.

*) Ve mnohých jazycích slovanských zcela vhodně člověka majetného (majícího tudíž i hojných pastvin) nazývají bohatým (bogat), nemajetného (že pastvin nemá) ubohým (ubog).

Ač se praví, že Bulhaři jsou čudského původu, v území jejich zvou se pastviska jmény slovanskými, jako všude jinde po Evropě, to: Marica, Skit, Tatar Pazardžik, Varna, Vid, Vidin a j. —

Steben, Šteben, Stebnik, Štefan, Stefano, Stefansdorf, Štěpan, Štěpanovice, Štěpanov, Štěpkov, Stepina a j. značí kraje s dobrými a hrubostebelnatými travinami porostlé, ale beze stromů. Základní slovo je »**step**«. Užívá se ho ve všech jazycích slovanských v témže smyslu doposud.

Svinc, Svince, Svinec, Svinja gora, Svinov, Svinjac, Swina, Svinemünde, Swiny, Zwinzen, Zwiniacz a j. nesou se vesměs k pastvinám. Tvar základní bude asi »svic, svica«. Slovo i význam v Kraňsku, Chorvatsku a na Balkáně pozde onde udržel se dosud. Nejináč věc se má při: Schweiz; Świca, Świec, Świecie, Świecani, Oświęcim (v polštině); Osvětimany (na Moravě); Sveča, Sveče, Svičina, Svetina (v slovenštině). Hláska **n** tu bude téže platnosti jako při staroslově vid — vind — vend. — Pod názvem »švýcar« rozumí kde kdo majitele alpského salašnictví; pod »švýcařstvím« pak hospodářství, jaké se provozuje v dnešních mlékárnách. —

Grki, Greci, Greaci (Řekové, staročes. ještě Hřeci) zdají se mi býti národem pastýřským. Etymologicky věc stvrzuje už jen latinské »grex« (stádo; pošlé z »krek«). Název výsostní byl by tu »rex«, s něhož se náslovné **g** asi omlelo. Místní názvy sem směřující jsou: Křekov, Křekovice, Krechów, Kreka, Krekovice, Krk (Veglia), Krka (Gurkdorf) Krško (Gurkfeld), Krkovo, Krkonoši*) a j. a s nimi názvy říční podobného znění. — Nedaleko Syrakus za stara byl kopec: Skala Greca, pak u Paradiso — Caša Greci. Obě pastviska nebyla daleko od syrakusského táboru »Achradina« (= ohradina, ogradina).

---

*) V Zelenohorském rukopise čte se správnější K r e k o n o š i. — Náležejí sem i častá příjmení Krek, Gregr a křestní jmena Gregor, Řehoř.

Sicilie a tolik tam bezmála ryze slovanských názvů, — tato věc přiměla mě, abych se s tamnějším názvoslovím zevrubněji obíral, i když jsem si tam zajeti nemohl. Předně není podobno, že by byla Sicilie z Řecka byla osídlena. — Obecné toto mínění zavinily snad jen ty časté »Greci« (čti greči) a některé »řecky« znějící názvy, jako na př. Achradina. — Znalec slovanských jazyků a též bedlivý čtenář rozmanitých výkladů slovních z místních názvů na Sicilii bez obtíží vyrozumí, že prabydlitelé tamnější jistě byli téže národnosti, jako lid v ostatní Evropě, neboť názvy tu i tam jsou i slovně i věcně tytéž. Na př.: Syrakus bude asi kraj, kde se daří luční proso (= slovin. sirak); je to kraj podél říčky Kyany. Název později přešel s kraje na samu osadu; — u zátoky syrakusské je předhoří Punta Caderini; poznati lze bez nesnází slovanské Kotor, Kotorina (= Bucht, zátoka); — z jiných výkladů známe: Monte Baronia (Barania), Faro (var), Scoglii, Poverello (překlad čes. Darebníky, Žebráky); Gorne Pane Bianco, Gorna Lunga, Brena, Ragusa (=rákosí), Carini, Seccia (= Seč, Seča), a k tomu přečasté Franco a Castello.

Připojím tu několik názvů, které již Kollár*) poznal za původně slovanské. Co o nich napsal, navlas se srovnává i s mluvou půdy i s tím, co já tu tvrdím a vykládám; čtěmež:

Atabyrum, Ataburum = Tábor;

Belica = řeka co teče »bělou«, místem holým, bezlesým;

Camarino = Komárno, pastvisko;

Draga = řečiště čili koryto potoční;

Gonusa = gnus (hnus), krajina, která zapáchá hnilobou (»Selinuntios adjacentis stagni foetore pestis invasit«);

Lysimelia = ljuža, voda stojata; Theokrit praví: »Stagnum Lysimelia ubi hodieque restagnans aqua sive palus, vernis autumnalibusque ac pluviis diebus cernitur«;

---

*) Jan Kollár, Staroitalia Slavjanská; ve Vídni 1853; o 884 + XXVII stránkách a s připojenými mapami.

Myla = mulja (pastvisko);

Okrog = vrch a na něm kulatá věže na obranu, (jinde kula, okrouhlík) u Acragas (lat. Agrigentum); Fazellus vypráví, že na vrchu bývaly »horti Angeli Strazani«; tu poznáváme druhé slovo slovanské na označení místa dobře chráněného, totiž »straža«;

Sclafany = osada i okres na Sicilii; Panormus (dnešní Palermo) míval předměstí a ulici Slavianici, čímž označeno bývalé pastvisko městské. — Ani v Benátkách, »Riva dei Schiavoni« neznačí »slovanské nábřeží«, nýbrž po pravdě »trať pastevní«. —

Jiných slovansky znějících názvů jen proto uvésti se neodvažuji, že nemoha z popisu poznati, kde leží, slovní výklad s přirozenou vlastností věci neumím srovnat.

Kollár na tom stoje, že praobyvatelé Italie kdysi byli Slované, nikterak není v neprávu. Zděděné zesměšňování zasloužilého učence českého působí na člověka dojmem, jaký lid vystihl příslovím »špatný pták, který do vlastního hnízda . . . . — Neupírám, že Kollár místní jména po většině nevhodně rozbírá, přikládaje bájeslovným věcem nepříslušné důležitosti, ač málo kdo po dnešní den jinak činil a činí. Ale **jádro** jím vybádané, přezkoumávej je s hlediska toho neb onoho, **stojí pevně.** Toť nehynoucí cena jeho záslužného díla. Posmrtného toho uznání slavný učenec je tím zaslouženější, ježto svět dosavadní nejevil ani za mák pro něho nějakého porozumění!*)

Zuber, Zubří, Zubčice, Zubrzec, Cuber, Cuberton a j. označují pastviska pro dobytek hovězí, zejména kde se pá-

*) K tomu podotýkám, že já sám četl jsem Kollárovo dílo až po II. vydání svého pojednání. Darovalť mi je literát a důkladný znalec Kollárův. Díla dnes už těžko dostat. Schválně toto připomínám, neboť cestou zcela různou dopracoval jsem se těchže výsledků, jako on.

sával zubr (= Auerrino, s byzonem totožný). Zubr v přirozené volnosti žije ještě na Litvě a na Kavkaze.

Volyně, Volinje, Volinjak, Volujak, Voloska, Volin, Volhynien atd. taktéž značí pastviska pro dobytek hovězí. Slov. vol = č. vůl; rus. vol = č. býk). Sem náležejí Volsci v Staro-Italii a Volci v Gallii. Výraz »Volk« pochází odtud, neboť kdysi znamenal prostě »obec pastuší«. — V Polsku značí »wola« ještě dnes volný pozemek, majetek obecný neb daní prostý. —

Mur, Mura, Muri, Mure (Město v Sudanu, obydlené kmenem *Fulbe*, pro znamenité ovčáctví a dobytkářství vyhlášeným), **Murica (Mürz), Murcia, Murani, Murk** (Mořkov), **Morini, Morinje, Morsko, Morlaki, Morca, Morava** jsou do jednoho názvy pastvisk. V ruštině murъ značí trávník, murovъ = pažit, lučinu; v slovinštině murava je trávník, muravica = mladá tráva, murka = ovce, zvláště když má vlnu černou. — Vody nazvány Mur, Mürz (Murica), Murg (ve Švýcarsku), Müritz (v Meklenbursku), Murghab (ve Střední Asii), poněvadž protékají trávníky. — Virgil, Aelian a j. zmiňují se o Murhanech, Murrhanech, jako o nejstarších obyvatelích Ausonie. — Sem dlužno přičísti říční i územní název Morava, pak Moravany, známé pod starým názvem Markomanů. Zdá se, že v kmenové slabice bývala moutěná nebo dloužená hláska **o**, neboť řeky Mur a Mürz kolem IX. stol. vidíme psané Muora a Muorica. Osídlenci podél Moravy sluli Moravani, místy i Moravci, co shoduje se Slovinským Prekmurci, čímž označeni, kteří sedí na Muře. — Morea (Řecko) nesluší se odvozovati od morje, moře, poněvadž je na bíledni, že praobyvatelovi nedostávalo se potřebného rozhledu ve věcech zeměpisných. Mělť smysl jen pro své bezprostřední okolí, dál nic. Za to Morea se svou Arkadii uprostřed stalo se zrovna »zemí klassickou« pro svůj idyllický život pastýřský. — Rozhodně naši mysl tu mate souzvuký tvar *mor* (trávník) a *mor-je* (moře), ač je možno, že »mor« značilo z *prvopočátku jen pastviny, co ležely při jezeřích a mořích.*

Geologie tvrdí určitě, že Morava mořem byla; pastviny podél Mury ležely při moři, anať Mura se vlévala do moře panonského; Primorci (v Istrii) seděli na pobřežních pastvinách Adrie, Pomořané (Pommern) pak u Baltu; Moriskové, Maurové, Morejci na moři středozemním; Primorci (u Čitluk v Hercegovině) sedí u bývalého jezera, okolí pak zovou Blatnica (= intermittierender See; ač o něm dnes už není památky). — Báječný, ve starých spisech často vzpomínaný »Morenland« je neznámá již krajina přímořská s hojnými jistě pastvinami.

Z pomořské doby Moravy dochoval se do dneška místní název Přerov (Prerau). Dlužno se doopravdy podivit, že pouze 2 km. široká prorva, jíž se Bečva na Přerovsko vylévá, označena tolik případným označením: Přerov = Durchbruch.

Jisto, že v době historické jméno utvořeno nebylo. I nezbývá, než uznat zřejmou souvislost nynějška s oněmi událostmi, jež člověk za šerověku zažil, na své oči viděl. Jak dávno tomu, poznáváme z kostí mamutích, jichž celé spousty nalezeny u Předmostí, a to prostřed této prorvy. Neníť věcí nemožnou, že za dob nedozírných proveden průkop umělý (pomni Suezu, Perekopu); nasypané kopce kuchyňských odpadků dobře by tomu nasvědčovaly. —

Maršavy (Mars-Gebirge) na Moravě píšeme dnes už jen »Hřiby« (pahorky) ze správnější »Mořské hřiby«.

Komar, Komarno, Komarovice, Komorjany, Komořany, Komarnik, Komarovce, Skomre, Skomerno a j. jsou pastviska, a na nich z obyčeje přístřešky pro pastýře, ovšem dosti nuzné. Znamenati jest, že tu jsou míněna pastviska v horách aneb od osady daleko vzdálená. Rusovi značí »žiť vъ komně« — žíti v horách; Slovincovi »komra, komarnica« — pastouška v horách, a »komariti« — nuzně žíti. »Za dědinou« na Hané bývá po »Komárovu« (na př. v Břesovicích u Prostějova), čímž míní se ulička nuzných domkařů a podruhů.*)

---

*) Srv. název »Komna« = Alm v Baumbachově »Zlatorogu«. Je tam skutečně. — U Gacka v Hercegovině jsou pastviska, zvaná »Kravarevo«; viděti po nich nastavěné pastoušky.

Mühlberg, Mühldorf, Mühl-Acker, Mühl-Wiesen, Mühlreith, Mühlau, Mulau (slov. Muljava), **Mühlberg** a j. míní vesměs trávníky (slovin. muljava = pastvina, muliti = pásti se na trávníku). — Se slovem mlýn = Mühle místopisné tyto názvy nesouvisí, že místa ona po rázu přirozeném na zřízení mlýnů ani se nehodí. Tak okolo Mühl-Ackru na kilometry není kapky vody, co by hnala mlýn, a o blízce Mühlberku a Müllerberku zas vody tolik, že netřeba pomýšleti na »větřák« (čes. po-vě-tr-ňák).

Staritzen (čti štaricn) zove se ve Štyrsku řada alpských vršin pa Hochschwabsku, kde se vyhání ohromná síla dobytka. Jsou jmína za nejpěknější pastviska v Alpách. Dlužno nám pod tímto názvem vyrozumívati obecní pastvisko za správou »starosty«. Pohlavařské označení »starosta« však neslušno pojiti k našemu »starý« (= vetchý, alt). Prakmenem mu bude asi ždar, v Čechách a na Moravě užívané a znamenající pastviny v kraji kopcovitém. — Na Pomořansku obec posud zovou »Starostei« (vyslov: štarostaj). Druhdy Pomořanům »štarostem« byl pán na zámku čili na statku; že bývali u lidu v ukrutné nenávisti, udrželo se podnes rčení: »hei is schtarostisch« značící — je krutý, neústupný jako štarost. —

Téhož původu a významu jsou dále: Stara gora (mylně přel. v Altenberg), Starzingerberg, Starzenalpe, Starzenberg, Starovo, Stará ves, Starše, Star trg, Starič, Stařič, Stargrad, pak všecka s náslovným **z** a **ž**: Ždar, Ždarov, Zdařice, Zdarka, Zdarec, Zdarac a j. v. — Jaký pak byl by v tom rozum, osadu při založení nazvati »Altendorfem«! Nepomyslí-liž každý raději na **Neu**-dorf? Že pak nedovoleno hádati na »starobu«, nepřímo dosvědčují osadní názvy po vůkolí, jež vesměs označují samá pastviska. Tak u Mariboru (Marburg ve Štyrsku) je dědina Starše (= správněji Zdarše), a do kola kolem: Loka, Starošinci, Slovenja ves (= Windischdorf), Rošuja (trávník). — »Stargrad« (=Altenburg) může nastat teprv tehdy, až mu po bok postaví hrad nový, dříve

přec nikoli! — I slovanský pojem »starši« za rodiče odtud pochází; v Čechách užívá se i »starší« i starost, starosta ve smyslu představený obce.

Popov, Poppen, Popitz, Popović, Popovice, Popůvky, Popovo polje, Popeln, Popova luka, Bobovo, Bobovac a j. významem jdou vesměs na pastviny. Základní slovo dosud se nenašlo. Já na srovnání kladu sem rus. »popasok« = pastvina, rus. »popasom« = na pastvě, slovin., poprh (soumar, Maulesel), chorv. popas (pastva), chorv. popaša (popasné, Weidegeld). Název výsostní je »pop, dnes kněz církve řecké a ruské; byl za stara jistě užíván i na označenou starosty v obci pastevní. — Bezpochyby pošlo z toho i lat. papa, co v řeči církevní značí i »otce« i představeného veškerého křesťanstva — »papeže«.

Ded, Djed Děd jsou daleko rozšířené názvy pro pastvy na kopcích, ač i »Djeti« na rovinách náhorních se nacházejí. Osadní jména toho kořene jsou: Dědek, Dědinka, Dednik, Dedonci, Dedča vas, Dedendorf, Dečno, Dečina, Děčín a j. v. — Soudě dle analogických případů, výsostním názvem v »dědině« býval »děd«. Do dneška obec na Moravě je »dědinou«; v Čechách, kde Přemyslovci od prvopočátku hubili, co kde bylo staroslovanského, v zádružním zřízení už »dědin« neznají, tam je samá »ves«, samá »vesnice«. — Pojmenování »Altvater« uprostřed osad se slovanskými názvy není než novomódní překlad staroslovanského »Děd«. Dnes »děd« (dědoušek, slovensky dedo) místy značí stařečka (Großvater) v rodině. — (V polštině »dziad« degradován na žebráka, staříčkého, práce neschopného člověka, jenž chodí žebrotou. — Připomíná překladatel.)

Baba má stejný význam a stejné upotřebení jako Děd. Jihoslovanovi a Rusovi »babo, baba« je náš stařeček, dědeček. Znamenalo tudíž »baba« za stara jistě i hlavu obce pastuší. — Vedle vrchů Baba*), Babno brdo, Babenberg máme

---

*) V okolí Brna jsou tři »Baba«, v Čechách též značný počet.

i hojné osady stejnakého jména, jako: Babno, Babice, Babna reka, Babince (Němci z toho nadělali »Wagendorf«!), Babín, Babina — gora, — gorica, — polica, Babino polje, Babiny, Babule, Babniak, Baborin, Babunci a mn. j.

Domněnka, že by Děd a Baba v názvech místopisních povstaly z mythologie, není průvodna. Že základního slova »baba« a »děd« k pojmu »pastvina« nebylo možná dosud vysliditi, nevadí. —

Danje, Dánsko (Dänemark), Danaové, Dana, Dane, Danilo, Danjel, Dansdorf, Dankovice, Daňoves, Danegg a j. jsou pozemky, užívané i za pastvu i za roli. — Ve slovinštině »dan« je »kus země«, dan zemlje« — jitro = »tři měřice pola; daň (litevsky dōnis, dar) = poplatek z majetku; danjko = majitel rolí, jemuž poplatky, desátky byly odpuštěny; v staré češtině »daň« značilo p a s t v i n u. — Bezpochyby názvy Don, Donau (= Danubius), Donitz, Donów, Donín, Donje polje, Donnersbach, Donawitz, Duna, Dunajec a j. s koř. »dan« stejného budou původu. — Dunajevac (v Bosně) vskutku značí pastvisko. Výsostní jméno je »Don«. Jím ve Španělích uctívali krále; ve Vlaších je dnes čestným titulem pro duchovenstvo.

Jur, Jura, Juran, Jurov, Jurna vas, Jurków, Jurkówka, Juřinka, Jurčici, Jurjevice, Jurski dol, Jurdani, Jurjewsk, Jordan, Jordanów a j. jsou krajiny s (rozlehlými) pastvinami. Ruské slovo »jurъ« označuje trávník bez majitele, na pastvu se hodící, tedy pastvisko, kde může pást, komu se zachce. — Jak vidět jsou to trávníky, s nichž sníh nejspíše slézá; zde onde podzemní zřídla působí, že tam tráva rychle vyrůstá.

Je dosti možná, že za starého zádružního řízení takové skoré pastvy bývaly v obecné užití ponechávány dotud, dokud nevyzrála tráva na pastviskách ostatních. Pomáhalo se tím všem, kteří přes zimu už vykrmili svou zásobu »sušeného«. — Jurta je plstěný stán sibiřských a čínských pastýřů; »jurak« sluje samojedský kočovný pastýř sobí; »Jü-

rük« zve se pastuší kmen v západní Maloasii, jenž se výlučně živí chovem dobytčím a celý rok tráví v přenosných stanech pod širým nebem.

Juri, Juraj, Gjuro, Jiří, Jörg nazýval se bezpochyby starší v obci. Ve francouzském a anglickém »Jury« výsostní tento význam dochován do dneška, arciť už rozšířený na smysl právosoudného sboru. Jiný název výsostní, z téhož kořene utvořený, vězí v anglickém »York«, což vystihuje náš titul vévodský (Herzog).

Noricum. Římští spisovatelé často jmenují území Noricum, jež asi za těch dob zaujímalo kraje východních Alp. Věda tvrdí, že tam seděli Keltové, a svět tomu věří. Lidé také něco vědoucí z domněle keltických zbytků jazykových dokázali, že jsou to kořenná slova slovanská, a tomu svět zas věřit nechce. — Ba, sám název Noricum se vším příbuzenstvím je původu slovanského. Slované bydlivší druhdy tam a v okolí s dobrým právem název kraji dali ze své vlastní řeči.

Místa zvaná Nořín (v Čechách), Norovice (na Moravě), Nořiči hora, Nořinak (v Slezsku), Noršinci (v Štyrsku), Nori hum (v Dalmatsku) a j. jeví se býti krajinami, kde luční a lesní pruhy pestře se střídají. Bez ničeho neříkalo se lidem, již se nějak, zejména pak nápadným šatstvem od jiných lišili »nor« (= slovinsky abnormalní). Německé »Narr« je totéž, a značí původně člověka pestře oděného. Jmenované krajinky skutečně činí dojem pestroty na první pohled. — Základní slovo s významem »pastvy« dosud není objeveno. Leč v latinském nu(r)trire francouz. nourrir, možná že se skrývá; tráva živí (nu[r]trit) dobytek.

Vedle toho poukazuji na možnost a pravděpodobnost, že název »Noricum« vybudován jest na základě rus. норъ (jeskyně), nora (jáma, díra v zemi) a čes. noře (prohlubeň), nořice (= Bilch, hlodavec žijící v dutých stromech). Člověk pomysle na krajiny vápencovité, kde je takých děr a nor plno, a na Kras, v této věci světoznámý, zvolal by, je to pravda, sama

příroda ručí za to: Noricum je název od těch slovanských n o r. A přec se nezdá. Mám za to, že co v Noricum nor, to že byly zúmyslu, řemeslně utvořené jámy a šachty, a že pocházejí od lidí, co dávno před Římany měď, železo a zlato tam kopali či dolovali. Jejich zaměstnání snad (ne-li do zajista) zavdalo příčinu, že se jim říkalo »Norci — Norici«.

V Horním Štýrsku, Solnohradsku, Korutanech a Tirolích je množství starých dolů. V Alpách mitterberských u Bischofshofenu jsou bohatá ložiska na měď a nejedna šachta dávno opuštěná. Na haldách dosud přístupných zjištěno, že se tu kdysi pracovalo ve výšce až 1500 m. nad mořskou hladinou; kde klenutí nebyla zbořena, otevřeny šachty a nalezeny stopy práce perlíkem, utržené kusy rud, louče, kusy dřevěných rejdišť, měděné i železné perlíky, všecko to pozůstatky po dávných kovkopích. — Nejen na blízku šacht, nýbrž i daleký kus cesty prostřed lesa, nalezeny ssutiny tavicích pecí; i zcela zachovalé ohniště kdesi se ukazuje. — Když jednou v horách »Hohe Tauern« zvaných kus ledovce odtál, objevily se staré šachty a nedaleko od nich trosky chaloupek havířů.

Z dob předhistorických našlo se předmětů zlatých, bronzových a železných už taková síla, že jest poznati, jak hornictví tamnější kdysi zkvétalo a jakou lid ten měl znalost a zručnost, který kovy míchal a tavil, litiny tvořil a rozmanité předměty tepal i kul; pomni na př. Strettwegských vážek obětních, Nordendorfských šperků a pod.

Norikové zasílali Římanům »n o r i c k é« železo; ani jednomu Římanovi na mysl nepřišlo mluviti nebo psáti o železe »k e l t i c k é m«! Šlo však i do zemí jiných, zvláště do Balkanských.

Hlavním městem norickým byla prý »Noreja«; kde určitě stálo, neví se, proto nesnadno hádati, kde as Římané r. 113 př. Kr. od norických Tauristků byli poraženi. Zajištěno však, že bylo Norejí dvé; jednu kladou do okolí korutanských ložisek železných, druhou pak do okolí dnešního Trofaiach

ve Štyrsku; Trofaiach r. 1080 je psáno »Treuia« (= Trevja), slovinsky tedy = Trebja, t. j. místo, kdež vykáceno kus lesa. Věc se Štýrskou »Norejou« zdá se býti pravdivou; nedaleko Trebje je pozemek zvaný po dnes Nöring, jímž teče »Nörningbach (okolo r. 1400: der Erczpach in der Nuring). — V Korutanech pak máme osady Inner-Nörig, Vorder-Nöring a Nördnach; slovně se nesou k nora, dle významu však k pastvinám. — Jen mimochodem upozorňuji, že ve Švédsku u města »Nora am Norasee« jsou znamenité doly železné. Norsko je slovanským názvem státu sousedního. — Co Strabo jmenuje »Noarus« není Sava, jak se na mnoze domnívají, nýbrž bezpochyby řeka Ljubljana (Laibach). Strabo řeku Savu dobře znal a také o ní psal. — Noreia, Noriki, Noricum mohou býti názvy krajin, kde hornictvo se provozovalo a kde kovkopové bydleli, kteří ty nečítané jámy, šachty, štoly a chodby slovanským slovem pojmenovali; ale pevné jistoty jsme přece nenabyli ani tak; neboť vznik názvu ze slova umělého ostane navždy nepřirozený a pochybný.

Do zprotivení přemýlané pochybování, jakoby kromě Řeků a Římanů z praobyvatelů Evropských živá duše nebyla měla kusa poctivé osvěty, jest a bude hrubá nespravedlivost. Kultura, jak jí rozumějí tělesně a mravně nezkažení mužové ode dávna, jest paběrkování na rumiskách dávných věků a zašlých světů; čím více nasbíráno a čím ostražitěji vybíráno, tím zdravější a cennější celá kultura.

Nemáme práva nad tím se pozastavovati, že staří národové alpští výtečně znali železo i dobývati i spracovávati, neb se o afrických kmenech černošských dočítáme, jak u nich nalezen celý železářský průmysl a jak umějí v jednoduše sestrojených kuželovitých pecích hliněných hnědel i taviti. Též zjištěno, že lidé znali železo kaliti už dávno před naším letopočtem.

Nebude as zbytečno, když zaznamenám výpovědi několika spisovatelů, kteří Slovany za nejstarší v Evropě kovkopy vydávají. Vyňal jsem je z Kollárových »Výkladů k Slávy Dceři« (1832). Pocházejí od Němců z let starších, kdy ještě dbali vědecké poctivosti. Tak H e n z e (Gesch. des Fränkischen Kreises, str. 96) dí: »Frühzeitig legten sich die Slaven auf den Berbau. Die ergiebigen ungarischen Bergwerke wurden von ihnen erfunden; die böhmischen erhoben sich ebenfalls sehr bald, und unsere voralters in ausnehmender Blüte gestandenen Bergwerke stammen wahrscheinlich von ihnen her. Weil die Slaven die ersten waren, welche sich mit dem Bergbau vorzüglich beschäftigten, sind noch so viele slavische Wörter im Bergbau gebräuchlich, als: Flötz, Kuks, Kies, Kipricht, Schacht, Schwaden, Kobalt, Schicht, Seiffen, Spath, Stollen, Meiler u. s. w.« — Herder (Ideen, T. IV. 1792, str. 37) má: »In Deutschland trieben die Slaven den Bergbau, verstanden das Schmelzen und Giessen der Metalle«. — A d e l u n g (Vor. zu Thams böhm. lex. Prag 1788, str. 5) píše: »Wir finden den Bergbau, die Handlung und manche mechanische Arbeiten bei den Slaven sehr frühe im Gange und zwar früher als in dem mittleren und nördlichen Deutschlande, welches sich nicht schämen darf, manches in diesem Stücke von den Böhmen erlernt zu haben. In dem südlichen Deutschland ist der Bergbau unstreitig ein Uiberbleibsel der römischen Kultur; allein in dem mittleren und nördlichen ist er allem Ansehen nach ein Abkömmling der Slavischen.« — Isis (1822, sešit 5. str. 1) poznamenává: »Die Slaven taten sich sehr frühzeitig im Berg- und Hüttenwesen hervor.«

Oprávněnost těchto posudků několika jasnými příklady doložím. — Předně všecka pohoří Evropská mají názvy slovanské, pokud bylo možná jich etymologii vystopovati, a ta, kde druhdy hornictví a hutnictví bylo provozováno, oplývají až přehojnými jmény slovanskými na označenou přerozmanitých jednotlivostí. Tak Sibíňsko (Siebenbürgen), Severní Uhry, Slezsko, Čechy, Štýrsko, Tyrolsko, Švýcarsko, Pyre-

neje, Apeniny atd. — Další, a to velmi pádný důkaz je poznání, že hornické výrazy od Henza na příklad vyjmenované, do opravdy jsou původu slovanského. Slovan pro každý pojem má výraz kratší, tudíž původnější, kdežto latinský nebo německý, byť co do hlásek podobný byl, vždy je delší a přese všecko přizpůsobování neobyčejným svým zněním cizejší. Tak ze slov. »čad« utvořeno lat. cadmium, jež Plinius II. (v Historia naturalis l. XXXIV.) připomíná, a něm. Schwaden; — hroznovitý kobalt barvy nachové slove u Plinia »brotrytis«, Slovan však červené barvivo jmenuje »broč«; — Němcovi je měkký ocel »Scharsachem«, Slovanovi »žaricou«, t. j. železo ze žáru vytažené; — už Homér zná »kassiteron«, z něho dobře jest kouti přilbice; Chorvat přilbici říká »kacida«; i broučí rod »Cassidae« od toho slova má pojmenování, že má hlavičku pod krční pokrývkou jak pod přilbicí schovanou; — kok, kolk i kuk je ve slovanštině název pro »podíl z hory rudonosné« ve smyslu ideálním, Němci z toho mají Kuks; — slov. žik něm. Schicht je slabá žíla rudní nebo uhelní; — Pliniova »scoria« je slov. škvar (Schlacke, Kruste), tolik co škařupiny na povrchu chládnoucí litiny; — slov. sip, něm. Seifen, Geschiebe; a mn. j. Stálo by za to, by si toho všiml odborný horník, jenž v jazyce slovanském má i sběhlost i zálibu.

Nabýváme vším tím neustále jasnějšího poznání, že bude as začátek všeho průmyslu kovkopství (rudařství), bez něhož Slovany nelze si vůbec mysliti.*) Kdo blíže se obírá s nalezišti rozmanitých potřebnůstek životních, ze země

*) Praví se dle Bible, že Tubalkajin jest praotcem kovářů. Tady nezbytno usuzovat, že rudařství a tavířství již bylo známo a vůbec rozšířeno. — (Tuto Žunkovičovu myšlenku zplna potvrzuje Dr. Al. Musil, v extensích »Od stvoření do potopy« v Praze, 1905, řka na straně 125: . . . . Písmo sv. (mluvíc o Tubalkajinovi) samo již předpokládá vysoký stupeň řemesel a tudíž i vzdělanosti; — pak na str. 126: . . do doby umělého hotovení různých [kovových] nástrojů Písmo sv. klade Tubalkajina . . . . Nikde však nestojí v Písmě sv., že by byl Tubalkajin toto umění vynalezl. Dodává překl.)

výkopávaných, brzo postřehne, že vesměs mají názvy slovanské; tak na př. Nordendorf (v někdejší Vindelicii) ze slov. nora; Selzen u Mohuče, slov. selce = pomenší usedlost), Hallstatt (slov. gališče = krajina solnatá), Strettweg a Krungl v Horním Štýrsku (= mýtiska); atd.

Či na těch místech někdo *cizí* mrtvé pochovával a životní jejich potřebnůstky do hrobů přikládal, a či to neučinili obyvatelé těchto krajů sami?

* *
*

Čret, Tschretten, Creto, Čres, Creda, Češkovo a pak všecky názvy mylně s črešnja (č. třešně — Kirsche) spojované, jako Kerschbach, Kerschdorf, Kerschenberg, Kerscham a j. označují kraje *s mokrými lučinami*. Slovinec říká mokré louce, kde ponejvíce rostou tvrdé, kyselé traviny, »čret, stádu dobytčímu čreda (= rus. čereda). — Z tvaru čretno zcela pravidelně vzniklo črešno, co zavdalo příčinu k pojmovému přechodu na »střešňové ovoce«, jak u místních názvů německých tak slovanských. — Není nepodobno, že italské Creda a něm. Kreid, Kreith ze slovin. čret svůj původ vzaly.

Travnik. Mezi pastviska dlužno zařaditi i všeliké lučiny; pastviska v dobrých létech sečou, když ne celá, aspoň částečně, na lučinách pak se i pase po nejvíce po otavách. Travnik, ať osadně ať zemětvárně užito, vždy značí dobrou louku, víc mokrou než suchou. Bosenské dnešní město »Travnik« Římané psali »Leusaba« (t. j. ljužava = kraj lučnatý ale bařinatý). Tudíž za stara v užívání bylo dvoje pojmenování vlastnost tamních lučin dobře vystihující. Něco podobného uhlídáme při Paříži.

Lug, Lugovi, Lužice, — Loka, Luka, Louka, Lukovec, Loče, Lutsch, Lautsch a pod. jsou od lug a loka odvozené názvy pro lučiny, jež dobře lze zavodňovati, anebo které mají stálou vodu podzemní. Mnohá tato pojmenování sahají

až daleko za římskou dobu jako Lusitania (= dnešní Portugal), Lacus lausanicus, Lausanne (čti lózan; ve Švýcarsku), jezerovité bařisko Lugeum v Kraňsku na průsmyku Okerském). Toto Lugeum nebude nic jiného než bařina zvaná Zirknitzer-See, a celé tajemství bude, že tu bylo od dávna označení dvojaké, jedno hledící na vodu, druhé hledící na trávu. — Slovincům by slušelo správně psáti »Sirkniško jezero«, neboť roste na tom bařisku hojně lučního prosa, slovin. sirek, sirk, sirak zvaného. — Vendické Lužice Němci zpotvořili v Lausitz.

Labe, lat. Albis, něm. Elbe, značí vodu, co protéká lučnaté kraje. Není pochybnosti, že kořen lap, lab je prastarým výrazem pro pojem pastvisko, neboť laponsko (něm. Lappland) je po výtce územím pastevním. V ruštině »lubuzěje« znamená trávu stepní. Slovinci krávě říkají též »laba«. Německé »L a i b a c h« psávalo se dříve Labach; b a c h není potok nýbrž slovinský lokál a »laby« jsou travnaté roviny v Lublanském okolí, zvané Laibacher Moor. U Ptuje je Laba potok, který přetíná mokré lučiny podél Dravy. V Srbsku mají Lab potok. — Latinský tvar »Albis« jest přizpůsobenina podobného rázu jako »Alpes«.

Bar, Barje — Parižlje, Paris. Půdu bezmála ustavičně rozmočenou, s vrchu neužitečnými travinami porostlou Slovan od pradávna zve: bar, bara, barje, barišlje, barce, bařice, bařina, bařisko.

Po Evropě je nesčíslně mnoho názvů v »bar« rozseto. Neiznamenitější bude bez odporu jméno hlavního města francouzského — P a ř í ž. Krajina pařížská, kde se řeky Seina, Marna a Oisa stékají, před časy jistě bývala náramně mokrá. Římané tento kraj zvali Parisia a civitas Parisiorum, obyvatele — Parisi nebo Parisii, usedlost samu pak Lutahezi, Lukotitia, Lutetia Parisiorum. Psané římské Parisia, Parisii označovalo tedy obyvatele i obydlí v bařinatém okolí. Na mokrých lučinách v Dolním Štyrsku je osada s názvem podobným římskému: »Parižlje«. — Když nedávno kopali prů-

kopy na městskou železnici podzemní, dokopali se už skoro na samém spodku na hrubo okřesaného nože z pazourku, a vedle něho úplně neporušeného zubu mamutího a třenovníka nosorožčího. O 40 let dříve bylo v okolí města nalezeno rozličné nářadí z doby kamenné a vedle toho kosti mamutí, nosorožčí, hovězí, koňské, sobí a hroší. Z toho soudíme, že už před tisíci a tisíci léty sídlil člověk na kousku země dnes Pařížem se zvoucím.

Názvy Lutahezi, Lukotitia, Lutetia také jsou původu a rázu slovanského; značíť slova lhota, loka, luka = lučiny, pastviny zvlášť dobře zavodněné. Dvojaké označení je odtud, že nedaleko sebe byly louky užitečné — a půda zbahnělá = bařiska.

Ljubljana (Laibach), **Ljubno** (Leoben), **Lupič, Ljubuški, Ljubinje, Ljubica, Libice, Liboc** a m. j. jsou osady založené na místech mokrých, a shoduje se věc i co do významu slova základního, ač Slované už úplně od něho upustili a na jeho význam dávno zapomněli. Jen Rusové mají ještě prostonárodní »ljupa« = ušišmanec, ušmouranec, a »ljupať« v blátě se brouzdat; v řeči baskické »ljupeca« značí půdu hlinitou, maznou zem. Že »ljupa« bylo slovo všeslovanské, jde z toho, že je ve všech krajinách po nejednom názvu místopisném o kořenné slabice v ljup a jejích obměnách. Jen na ukázku: Lübben a Lübbenau, mokré lučiny podlé Sprévy, jimž Němci přezdili »Spreewald«; pak Liebenau, Libau, Lipník a m. j.

Rusi. Je od vědeckých rozumů do širého světa rozhlášená důmněnka, Rusové že mají své národní označení od »Ruodsenů« (= veslařů), kteří r. 891 po Kr. v bitvě u Lovaně byvše poraženi utekli se na pobřeží baltického moře a si tam novou domovinu založili; jest bájka!; že jméno Rus pochází od zakladatele ruské samodržavy, od Ruzika, zase bájka!

Slovo »rus« (též rosъ, rossijá) značí původně krajinu s pastvinami dobře zavodněnými.*) Původní význam vy-

*) V II. vydání tohoto spisu tvrdil jsem, že »rus« značí »plavý« (blond). Že výklad se skutečností v přírodě na oko zdál se býti shod-

hynul, v slovinštině dochoval se však přec v metonymickém užívání pro dobytek na pastvu vyháněný, jemuž se říká »r o s, r u s, r o s a, r u s a«, když je míněn hovězí; »r u s k a«, když ovce a kozy. — Rusalščak (staroslovinsky rusalje) je hod Boží svatodušní; je obyvatelům v horách a krajích studených čas, kdy se ponejprv vyhání na pastvu do hor neb do chladnějších krajů; — »rusana« kravské jméno; »ruša« = trávník; »rusava« = trávník u samé řeky, u samého potoka. — Slovincovi »rusa« je za bytost báječnou s kozí nebo koňskou hlavou. O masopustě se strašákem této podoby konají se průvody a modlí se za podaru koní, krav, koz a ovec na rok nastávající. — »Rusalka« — lesní a vodní víla na Rusi — není než národním podáním v báječnou bytost proměněná a povýšená pastýřka, obyčejně sličná nebo vtipná dcerka obecního staršího, která se něčím vyznamenala tehdejšímu světu na podiv. Podobného původu jsou Víly, bílé Paní a j. —

Místní názvy z téhož kořene jsou předně všecky názvy s přístavkem roský, jako: Ruska Wieś, Russ-Pojeni, Russdorf, Russbach, Russisch Banilla, pak: Ruše, Rusinou, Rusau, Roušovany, Rušinov, Ruszów, Rust, Ruište, Rousinov, Rousko, Rouštka a m. j. —

Tacitus znal ruský kmen jakýsi a zve ho »R o x o l a n i«. Umísťují ho jedni do Švédska, jiní v okolí, kde ústí Němen, a ještě jiní až do Finska, kde prý slovo »Rossolain« doposud je v užívání.

ným, právě proto ukázal se mylným; bedlivějším srovnáváním věc se vyjasnila. — Že ostatek Rusi mají světlé vlasy, v okolí Miňska až na čisto bílé, je pravda. Tuto krajinu obývají též »Bjelorusi«, což se však nemá překládati »Weißrussen«, nýbrž »kraj pastvinový«. Obvykle se tvrdí, že byli pouze Germani plavovlasí a to postrádá důkazů. Skutečností jest, že u severních Slovanů převládá plavá barva vlasů vzdor různému pomísení; Slovinci rodí se skoro bez výminky plavovlasí a teprv za nastávajícího pohlavního vývinu vlasy tmavěji se barví. Ve Spreewaldě odbývá se ještě nyní výroční trh na vlasy; Lužičanky prodávají tam bohatý, plavý svůj vlas — nejhledanější a nejkrásnější, jaký koupiti vůbec lze, za hodně vysokou cenu (průměrně 60—100 marek).

Tito Roxolani (Rossolain), jsou obyvatelé nejsevernějšího Ruska a Skandinavska, kteří druhdy obchodovali se solí ledů polárních; sůl tu ve všech jazycích slovanských zvou »razsol — razsola — rozsol«; odtud přizděno jeho obchodníkům — »Razsolani«, a římským pérem napsáno Roxolani.

Svobodný pán Sigmund z Herbersteinu, důkladný znalec ruských věcí, už roku 1549 na tom stál, že Varjagové byli Slovani. Co muž ten tvrdí má mnohem více podstaty do sebe, než co tvrdí dnešní vědatoři; neboť důkazy roku 1549 byly o moc mladší nežli dnešní. — Řekové psali jméno to »Bárangoi«, Němci píší Waräger, Waranger. V slovanštině značilo varengъ — varjagъ pastýře; Rus tak říká dnes »obchodníkovi« = wandernder Krämer, to jest člověkovi, který zboží dům od domu nabízí. — Byzantinští kronisté čítají k Rusům ještě Dromity. V tom velké chyby nebude. Dromiti žili v lesnatých krajích severního Ruska; a »drom « v ruštině podnes značí »houští« — »polom« — »mýtiny« (Dickicht, Windbruchstelle, Waldblösse).

Jestli tudíž ostatní Slované za stara (dnešní) Rusy označovali jako Roxolany — Varjagy — Dromity, — pak označovali ne celý národ, nýbrž jednotlivé kmeny, odštěpky ruských Slovanů. Bude to s místopisnými těmito jmény bez mála tak, jak když dnes mluvíme o Bavořích, o Sasích, o Hessích a přece víme, že co do řeči jsou vesměs Němci a co do sídel poddaní německého císařství.

Nesmíme nikdy pouštěti z mysli, že zeměpisné názvy starověké vždy jen obepínala určité okolí místní, velmi obmezeného rozsahu, a že buď toto buď ono dostalo později vrch z pouhé náhody anebo z příčin nám dnes už naprosto unikajících. To pak názvy pohraniční dusilo, dusilo, až udusilo. — Tak Mojžíš Chorénský (v VII. stol. po Kr.) udává, že za jeho času jenom v samé Trákii bylo na 25 (čti pětadvacet) slovanských kmenů a kmenečků, a že každý z nich nazýval

se svým vlastním jménem. Nebylo za stara poznání jazykového příslušenství, a nebylo ani zeměpisného rozhledu na větší vzdálenosti.

* *
*

Není pochybnosti, že je ještě značná síla místopisných a národopisných jmen, jež by bylo lze z pastýřské pra-ústavy odvoditi tu na určito tam na důminku. Leč k tomu chybí dosud potřebných dokladů a vůbec přípravných prací, ant se jich tímto směrem ještě nikdo nepodjal. — Tak je bez mála zajištěno, že názvy Slověnín, Slovák, Slovinec, Slavonec, německé Slaven označují osídlence na pastviskách. Dokud však k slovnímu kořenu »slov« — »slav« nevyslídíme pra-významu pojmového, chybí všechen důkaz positivní. Nápadná věc je, že osada Laukovitz, kdež přec podloženo »louka = Wiese«, slovanským označením zní Slavikovice; pak Slabotinzen a Widma jsou dvě sousedící osady, ale půda obou je bezmála stejného rázu. S názvem »Srbi« je to málo jinačí. Srb, Srby, Srbić, Srbsko, mají za vedlejší osady zvané Ruda, Lhota, Čelehowitz, na Moravě u Nezamyslic — Srbce a Vlčídoly; všecko to samá pastviska. — Že »slav« dozajista pojmem pastvy nějak souvisí, tomu jedinou dosud věcnou oporou je něm. výraz »Salbuch«, jímž se označuje naše »humna« (Dorfflur); — (na humnech do dneška pasou drobný dobytek). I říční názvy: Saale, Salzach, Soła k věci dobře se nesou, neboť všecky ty vody tekou lučinami. Čítám sem i Savu. Mám za to, že se kdysi vyslovovalo Sala s tvrdým ł, a že Latiňáci místní znění Saua ve svém Savus vyobrazili na věčnou památku.*)

* *
*

---

*) V »Baudrands Geogr. Lexikon« nazývá se jaderské moře také Mare degli Schiavoni. — Porovnej též Zlabings = Slavonice. Emausy u Prahy = Na Slovanech. — Slawków (Prus. Slezsko). Sławy Bezhomskie, Sławy Komarovskie u Bilska. — Podřízenější doklad jest pojem »Salweide a Rainweide« (od »sal« a »raj«).

Kelti. Římané nám zůstavili rozmanité názvy pro obyvatele alpského území. Nejčelnější a nejužívanější z nich byl název C e l t a e; zvláště pak při nich vytýkali zručnost v rýžování zlata. K tomu Strabo a Plinius znají vykládati, že rýžování zlatonosného písku v alpských řekách a potocích keltské kmeny provozovali už od pradávna. Bylo by se tudíž domýšleti, že název »Celtae původ svůj vzal právě z této živnosti mezi lidem tamním rozšířené, a že značí vůbec »rýžovníky«. — Dále víme i to, že tato živnost ještě za římských časů tak byla znamenita a výnosna, že na př. na rýžovištích při Dravě Římané si ustanovili zvláštního dozorce, zvaného »comes metallorum«. Bezpochyby mnoho lidstva, a to zároveň na mnoha místech za onoho času pilně rýžovalo, neb řeky Mura, Drava, Jín, Salice a Enže vesměs protékaly značná ložiska rozmanitých hornin zlato v sobě obsahujících. Vedle toho složení horstev v severním Tyrolsku, v Solnohradsku, v Korutanech, v Horním Štyrsku samo od sebe lákalo, by se praobyvatelé pouštěli nejen na dolování, nýbrž i na spracování zlata dobytého, z čehož jde, že lid známý nám dnes pod jménem »Celtae«, slynul svým zlatnictvím, penězodělstvím a pozlacovačstvím. Vykopávané všelijaké věci ozdobné, ať zlaté, ať pozlacené jeví na sobě vkus i dovednost, jaké se získá jen mnoholetým učením a zdokonalováním se u mistrů věci své znalých. Tak jsou přasky na pásech vykopaných mnohem uměleji vypracované, nežli jaké dnes ženy na Balkáně nosí.

Tak by člověk o všem tom mimoděk soudil, a přece věci se mají zcela jinak.*)

---

*) Kdosi jednou vymudroval, že mají Kelti své jméno od slova »kelt«, ale jenom hádal, že »kelt« by znamenalo železnou, kamennou nebo bronzovou sekýrku, jíž v bitvách užívali. Toť povídačka nerozvážná. Po takové nicotné věci ještě nikdy národ nebyl pojmenován. — Spíše by člověk přisvědčil těm, kteří v »Kelt« větří německé slovo »Geld«, jež za stara znělo jistě zelt, zalt nebo tak nějak. Bez toho zlaté peníze starých, duhovky zvané, připisují se Keltům, Gallům, Skordiskům. Ražení na rubu BIATEΣ není s důstatek vysvětleno, avšak ražení na lícu ΠΕΝΑΖΕ

Ač dějiny světové dosvědčují, že Žid a Zlato (zlaté tele) jsou věci nerozlučně spojené, přece dle přirozeného všech věcí vývoje nezdá se býti pravdě podobno, že by tak rozšířené a národopisné názvy »Keltů« se zlatem nějak souvisely, nehledě ani na to, jak tvary »kelt« a »želt« zle se srovnávají. Já aspoň mám za to, že název »Kelt = Celtae« značí pastviny v horách, a to takové, co leží na výsluní. Důmění své opírám o taková místa na Balkáně; říká se jim po dnes »čele, cele, sele«. Obyvatelé takových krajů jsou »čeledi«. V Čechách posud »čeleď« značí pojem gens, natio. Z toho pak tvaru, z »čeledi«, bezpochyby by mluvidla římská utvořila slovo celtae, celtes. —

V krajinách hornatých místních názvů od kmene »čel« odvozených je na husto; máme: Vrh Čelo, Čeladna, Schelleberg, Schelletau, Schelletitz, Neu-Selo (v Lichtensteinsku), Zell, Zellnitz, Zill, Ziller, Sill atd. Němci nejednou si pomáhali výrazy Sonnseite a Schattenseite, Sonnberg a Schattenberg, aby vystihli slovanské »prisoje« a »osoje« tam, kde věc bila v oči. Kde se věc však točila pouze o stráň na osloun í, tam přídavků nebylo třeba; stačilo samo »čelo« (»selo«). Bez řeči, první osídlenec volil si za pastvu i za obydlí jenom místa na výslunní; na každý pád jest on ze všech ostatních osídlencem nejstarším.

Název výsostní doposud se zachoval v českém a slovinském »náčelník« (na čelu býti = v čele státi.)!

Území Kelty obývané, jistě bylo velmi rozsáhlé, rozprostírajíc se po celém pásmu severních a středních Alp. Věc to samozřejmá. Tamní územní i životní poměry bez mála jsou stejnaké. Že pak pohoří, vody a nejstarší osady toho kraje, dnes už ze všech možných stran prozpytovaného, vykazují názvy, které jen v řeči slovanské mají pravý a pří-

---

bude asi naše peňaze (peníze) a utvořeno bez pochyby ze slovinského pina, pinezka, co značí tavební pícku; peníz tedy = věc v takové pinezce ulitá.

padný smysl, beze vší pochyby lze souditi, že všecko jest prapůvodu slovanského, čemu se vtiskuje pečeť keltická.

Dnes už je nezbytí, vstoupiti na půdu slovanskou, když jen míníme v oboru čistě jazykovém něco správného pronésti, ne tak v oborech jiných, ať dějinných, ať kulturních. Kdo bádá po praobyvatelích Evropy, Slovanů však si nevšímá, ať už z nevědomosti, z lhostejnosti nebo z odporu plemenného, bez řeči dopouští se osudné nedbalosti. Vymstilo se to už dosti citelně. Vždyť dosud ani nebylo možno, sepsat poctivé dějiny Slovanů vůbec. Do všeho pletlo se mlhovité, nepojaté, nehybné Keltovství. Jen pomyšlením na ně mnohý dějepisec zůstal ohranut jako ptáče — hadem.

Člověk zdravého rozumu nechápe a nepochopí, proč »cechovní historie« pořád ještě zneuznává, jak ohromnou cenu do sebe mají výsledky názvoslovného bádání, a proč umíněnému děcku roveň těchto výsledků pro svá poznání věků předhistorických jakby úmyslně využitkovati nechce.

Jen jednou skus, srovnávej keltičinu se slovanským slovním pokladem nevyčerpaným, a shledáš s podivením, jak příbuzna, ba totožna jsou v obou i slova i pojmy. »Keltičina«, vlastně to, co se za ni vydává, není než slovanština, ovšem ta, kterou mluvil onen pranárod, z něhož vývojem tisíciletým vznikly dnešní čeledi slovanské. — Keltomanové svým usilovným počínáním bezděčně podali světu důkaz, že keltičina a slovanština jedno jsou. Čím hojnější počet srovnávaných slov, tím jasnější věci poznání. Všechen spor, všechno vědecké nedorozumění jako sníh na slunci se rozplyne, až jednou se uzná, co už leží před očima jako na dlani. Keltičina je slovanština, ovšem ta stará, předhistorická, ne na pergamenech, ne na papírech, nýbrž v Boží přírodě horám, skalám, nivám, vodám vepsaná. Jenom se stanoviska tohoto stotož-

nění práce o domnělé keltičině má nějakou cenu. Nebýti této jediné věci, škoda bylo vší námahy.*)

Bohdá že znalci i slovanských jazyků i lichokeltičiny dají tomu za pravdu, co jsem tu dovodil a dovodit ještě míním! Stačiti však by mělo poznání, jaký v tom nerozum, že Slované v V. stol. po Kr. do Evropy teprve připutovavší, podobným prý jazykem mluvili jako Kelti, kteří přec dávno před tím zmizeli z dějiště světového!**) Kelti před narozením Kristovým vytratili se kamsi do Afriky; Slovany až v VI. století po Kristu do Evropy přismýčili Avaři až odkudsi z Uralska; kdy a kde se tedy Slované od Keltů naučili mluviti?

Stůjž zde několik příkladů z keltičiny porovnané s jazyky slovanskými:

---

*) Ve štyrském časopise pro dějevědu (III roč. seš. 3. a 4.) Fr. Forcher z Ainbachu uveřejnil věcné pojednání: Kdo byl praobyvatelem na Muře a jak vyvinulo se osídlení pozdější? Obsahuje logický a historický úsudek, že obyvatelé těchto krajin, doposud za Kelty vydáváni, byli Slované. — Jen ještě jednu takovou ránu, a obdivovaná skříň s kostrou keltickou před nohama jistých »lživědátorů« rozsype se v prach a popel.

**) Jakými »mysliteli« dějepisci jsou, světu na památku dokázali, určivše »dějepisnou« dobu, kdy se Slovanům zachtělo přistěhovati se do Evropy. Vysoustruhovali si ve svých moudrých hlavách tento závěrek: roku 451 činí se o Markomanech zminka naposledy; roku 495 Herulové vracejí se domů přes území slovanská; ergo: touto dobou Slované tam se nastěhovali! Podivná to úsečnost; kdo v dějinách není znám pod jménem dnešním, toho vůbec na světě nebylo! A klidně bylo usouzeno, že byli Markomané Kelty a tak že je to vše správné. — Pan Niederle dovoluje Slovanům obývati Čechy už pět až šest set let před Kr. Věc to potěšitelná; viděti, jak pokračuje poznání pravé minulosti slovanské. Bezpochyby badatele o českých věcích k ústupku přiměly studie archeologické. Staré střepy hrnčířské a nedopálené, neztýřené kosti, těm se tvrdé hlavy vědecké již poddávají; ale živá řeč z místopisných názvů starobilých, ta je jim ještě pořád hluchá, bezcenná. Právě tato by archeologům mnohem určitější meze časové vykazovala, než střepy a kosti! Archeologie ještě kolikrát místem bude popouštěti, než se vymotá ze zápletek a důminek »dnešních vymožeností«.

a) příklady o stejnakém označení:

paltenae, kelt. = lněné šatstvo (ku placení daně místo peněz); slov. plátno, platneno, něm. Leinwand;

hal, halen, kelt. = sůl; slov. galen, galica = sůl;

march, marhc, kelt. = kůň; slov. mrha, čes. mrcha (špatný kůň);

luna silva (měsícové pohoří; Mondgebirge!) — lunae lacus (měsícové jezero, Mondsee!), z kelt. »lu« = voda, »lunn« = proud; slov lunja (hladina vodní, území stojící pod vodou). — Srv. u Mely (II. 72) »Luna Ligurum« — výraz k slovanskému bez úmyslu přizpůsobený. Jméno s měsícem (luna) přec pranijak nesouvisí! —

carmulum, kelt. = revoluce!; slov. grmljeva (hromobití);

kepolsceni (z »Leges Baiuuarisorum«) kelt. = »Aderbrennen« (vypalování žil!); slov. k puščanji = zum Aderlass kommen« (vypustit prchlivcovi trochu té horké krve). Byl to rozsudkový trest na bitky a rvačky. Chasa slovinská posud říká »pride k puščanji« (přimysli krve) opovídajíc někomu jistou rvačku;

b) příklady, na nichž pozorovati nesmysl »keltického«, a přirozenou případnost slovanského výkladu:

Golling (jakýsi kopec) od kelt. g o l = potok; slov. gol (holý, kahl), golnik = holý vrch;

Gaisberg od kelt. gais = potok; slov. gaj (háj), gajski breg (vrch s hájem);

Varciani, Varcia (v Panonii), od kelt. v a r = ochrana, a i a n = muž, chlap; tož — strážnici (Schutzleute!); slov. barice, barce (neveliká pastvina na bařisku). Je to město Barcs v jižních Uhrách.

Briti, kelticky b r i t t (bretoňsky b r i t o) = člověk s koží pomalovanou (ein Tätovierter). Tvrdí se, že Britové i Gallové vesměs se malovávali. Nesmysl! U Slovanů »briti« značí »holiti se« (pomni čes. »břitva«, Rasiermesser). Oby-

vatelé starého Albionu bezpochyby se holívali, a říkalo se jim »briti« = oholení. Doposud Angličané nerádi chodí vousatí.

Ruspach, Rustorf, kelt. r u s = les; slov. ruslo, rusava = říční koryto, co v létě rádo vysýchá;

Traun, kelt. t r a o n = údolí; slov. travna (přimysli voda) = voda, co teče trávníkem;

Bielach, Bielaha, kelt. b i l = voda; slov. bjela, bjala, běla, voda, co teče pasekou, mýtinou;

Fischa, kelt. f i s = voda; slov. viša (voda, co prýští s hor; srovnej Visla);

Leitha, Liutha, kelt. l e i t = voda; slov. lhota, voda, co teče lučinami;

Vindobona, kelt. v i = voda, a bona = založení; slov. videm, vidnjava (pastvisko při osadě). — (Umělecký výrobek už z těchto příkladečků bije v oči; kde která řeč pod sluncem má po jednom slově pro pojem vody; keltičina jich má pět, vi, leit, fis, bil, lu; ale to nejsou ještě všecka!)

Göttweih, r. 1083 in monte Kotwigensi, kelt. kot = les, wic = místo uzavřené; slov. kotvice (příhodné přístaviště na spouštění kotvic; —ice —ica je příponou, ne kmenem);

Sievering, kelt. syften = pole na bařině; slov. šibernik, šibrina (kraj se stavebním kamením), anebo šibenik, šibernik (místo, kde na šibenicích věšeli).

Když nedávno ve velkých rozměrech kopali kolem Vídně, dokopali se pozůstatků z dob předřímských. Nalezena osada, jíž se Římané bojem snad zmocnili. Kamení této osady dávnověké pochází se Sieverinku, jehož holé skaliny lákali kámen lámati. Ostatní kamení vůkolní pochází z Atzgersdorfu. Bařinatý ráz (kelt. syften!) na celém Sieverinku viděli jen papíroví Keltolovci. Kdo jakživ viděl jeho suchá skaliska, jenom se zasměje.

Jak kostrbatě keltická, jak případně slova slovanská se mají k označeným předmětům, snad z několika těch příkla-

dečků vysvitlo. — Všecko všudy činí na člověka dojem, jako kdyby u vzácné nádoby byl uražen kus, a sebe dovednějšímu umělci se nedařilo jej nahraditi, až pravý kus se našel a zalepen byv, nádobě zas vrátil původní tvar a vzhled.

* *

*

Ať je kde půda sebe chudší, nějakou travinu přece plodí. Proto ve všech krajích mezi místními jmény najíti možno názvů pastvinných ohromnou většinu. Z toho vším právem soudíme, že první stupeň lidské vzdělanosti (kultury) počíná se dobytkářstvím. *Prvotní zřízení společenské i državní dlužno přičísti národům pastuším.* Z věcí dosud popsaných s důstatek vyplývá, jak v místních názvech ozývají se nejen *jména všech býložravých zvířat domácích,* nýbrž, že v označeních národopisných tkví po většině *nějaké sdružení několika čeledí pastýřských.* Názvy rázu rolnického naskýtají se jen zde onde; buď místa v této dávné době byla ještě jezerem, bařinou, močálem, anebo byvši napřed pastviskem jména svého už měla z dřívějška. Ale i druhý stupeň kultury, za dob předhistorických vyvinuté, to jest rolnictví, dlužno celým rozsahem opět přiřknouti Slovanům. Poznati to neklamně z toho, že slovanského původu nejsou jen odborné výrazy pro všechen polní řád, ale též názvy jednoduchých pokrmů, zhotovených z úrody zemské. Lze tudíž i v těchto slovích jazykově i pojmově vystopovati přirozenou případnost věcí s názvy.*)

---

*) Není úkolem této knihy, obírati se zevrubně s těmito názvy. Stalo se tak ve spisech jiných způsobem nejrozmanitějším. Ale uvedu tu přec několik věcí, jimiž se člověk i za šerověku jistě ve své domácnosti zabýval. Čtenář ať jejich výrazy všeslovanské porovná s výrazy z řečí jiných, neslovanských, aby se přesvědčil, že jsem řekl čistou pravdu. Tak na př. plesti, tkati, orati; janje, ovca, baran, tur, vlna, vreteno, runa = rouno, plug, oralo = rádlo, brana, srp, brazda, igo; seme, len, mak; žrna (domácí šrotovnik) a mlin = mlýn, (povětrný i vodní na mouku); — z pokrmů pak: kruh (= chléb), koláč, pogača (č. pekáč), buchta, moučnik. maso, sůl, a m. j.

Tato rozumná etymologie vede nás k poznání, že i vznik národopisných názvů podléhá obecně platným zákonům samočinného vývoje dějinného. Přednostenství různého původu plemenného hroutí se tak samo v sobě. Nejnovější nauka o plemenech zabočila na scestí, kudy k dobrému konci jakživi nedospějeme. Kdo je schopen myslí nezkalenou uvažovati, přisvědčí. Zatím, co pravdu hledající věda namáhavě a jakby ohmátkou jen krokem kráčí v před, poznatky nade vši pochybnost povýšené na hlas vypočítavati ani se neosmělujíc, ledajací planí křiklouni, po všech vědeckých námitkách s nestoudnou drzostí šlapajíce, pouštějí se do boje plemenného bez ptaní, mají-li k tomu stín práva čili nic. Jest-li nás známky času neklamou a jest-li zdravá rozvaha zavčas nedostane vrch, pak překonavše sotva smutné války náboženské hledíme vstříc dobám daleko zhoubnějším a krvavějším, totiž bojům plemenným. To vlastní vinou, neboť klademe příliš chabý odpor lichovědě násilníků okatý humbug provozujících.

Laik, jenž ještě umí rozvažovati, jaktěživ nepochopí, jak anthropologové z několika zteřelých lebek osmělili se stanoviti určitých zákonů jakýchsi pro jistá plemena a řeči. Kde kdo přece ví a vidí na své oči, jak v jediné jen rodině různí se děti dle tvarů lebky, složení těla, výšky, barvy pleti a vlasů, pevnosti zubů. A jakáž různost v té věci naskytá se mezi obyvateli jedinké osady, kdež o křížení se plemen ani řeči býti nemůže! — Ukáži skutečným příkladem, jak nerozvážně, ba k neuvěření nesvědomitě »dělá se« historie plemenná.

Dr. Bidermann ve svém pojednání »Die Serbenansiedlungen in Steiermark« (str. 33)*) napsal toto: »Immerhin ist es jedoch richtig (!), daß in der Pfarre Hajdin (bei Pettau) ein Menschenschlag wahrgenommen wird, der vom Typus der einheimischen Slovenen merklich abweicht,

*) Mitt. des Hist. Vereines für Steiermark, Graz 1883, XXXI. Heft.

indem dessen Repräsentanten durch ihre kleinen schwarzen und geschlitzten Augen, durch aufgeworfene Lippen, eine plattgedrückte Nase und stark vortretende Backenknochen, häufig auch durch schwarzes, gekraustes Haar sich von ihrer Umgebung abheben.« — Divně dojímá, jak opravdový badatel může něco vydávati za skutečnost, co vůbec na své oči neviděl, a jak ve vědeckém pojednání osmělil se bez rozmyslu uveřejniti tak povážlivé tvrzení. Snad si byl přec povědom, že takým činem vyhlašuje osadu Hajdin za El Dorado všech anthropologů, když tu bydlí zbělelí černoši! — Nepopírám, že tam není osob, které zevnějším vzezřením by se od ostatního obyvatelstva tak neb onak neodlišovali. Třeba se jen odhodlati a ráz Hajdinských farníků jak se patří vypozorovati, nejpřihodněji tak v neděli, když lid se ubírá do kostela na služby Boží. Nenápadně by tu všecky uviděl, ale také by poznal, že plemenné odchylky jsou tu zrovna takové jako v každé jiné osadě. — Jakým způsobem milý náš Bidermann domakal se svého nehorázného odhalení? Když se dal do psaní, jediný název Hajdin utkvělo mu v přeučené hlavě. Vědecky pak srovnav slovinské »Hajdin« s německým »Heiden« (pohané), učinil zcela »logický« úsudek; viděl v duchu, jak Hajdiňáci z části jsou potomky zajatých Turků (či Mongolů).

Ale ani v praksi věc nikterak nesouhlasí. Turečtí vojáci, aspoň z větší části byli přec Slované. Zejména garda — janičaři — doplňována byla z uloupených chlapců slovanských. Jak tady lze cosi vykládati o plemenné různosti! — Slovinci, za onoho času Turků právem nenávidíce, nebyli by o živý svět připustili, by si zajatý Turek u nich zařídil »ženský hřebčinec«; sotva že mu popřáli chvílky, aby se před utracením vyrovnal s pánem Bohem! A jestli po nešťastné bitvě zůstalo v obci nějaké to dítě turecké, o čemž zde onde křestní matriky slovy »natus in Saracenis« zmínku činí, ty dozajista ráz Hajdiňáků tak značně nepozměnily! —

Podobný zmatek přivodilo do pradějin lidstva i leboznalství (»kraniologie«). I mužové střízlivého jinak úsudku dali se strhnouti v logické kotrmelce, zapomenuvše toho, jak přechytralé měření lebek pro nic a za nic učiněno věcí hlavní, pozorování však zákonů přírodních a zdravé rozumování věcí vedlejší! — Mezi vykopanými lebkami z dob předhistorických nacházeno dosud dlouhých a krátkých lebek vždy svorně vedle sebe, zrovna tak jak v dosud živoucích rodinách. V čem medle trčí plemenná ta rázovitost, založena na lebkách tak nestejných? — Virchow se chlubil, že z lebky pozná, jakou řečí nebožtík mluvíval, a jeho bludu přidržují se slepě jeho nástupcové. Že to řekl Virchow, ani si nevzpomněli, aby o věci samé více přemýšleli. A jak snadno by bylo o nesmyslu takového tvrzení se přesvědčiti! Nebylo-li dosud lidí, kteří na př. narodili se z matky slovanské, na mateřském klíně naučili se mluvit slovansky, ve světě pak kdesi zhynuli jako Němci? Či se mu lebka odrodilstvím po Virchowsku přejinačila?

Vecko to moderní učení o plemenech není než pranebezpečná chaloupka ze skla. Člověk musel by se báti z ní vyhoditi drobný kamének, aby mu za to nesletěl na hlavu balvan! —

Říká či píše se o Hunech, že prý měli v obyčeji znetvořovati dítěti lebku. Míti hlavu jak homoli cukru bylo prý jim největší krásou světa; a po tom prý lze poznati každou hunskou lebku i po tmě. Dejme tomu, že to není bájka, pozměňuje-li se — bez ohledu na to, zdaž to je vůbec pravda — takovým modním nerozumem plemeno a řeč? I z našeho dítka bez nesnází vytvoříš ryzího Huna, když mu hlavičku po nějaký čas patřičně sešněruješ! Toť přec nemůže býti »značkou anthropologickou«! Je mezi námi Slovany a Němci dosti lidí se špičatou hlavou, a ani nebožtík Virchow se neodváží nadati jim Hunů! Číňanka zmrzačujíc si své nožičky tak málo přetvořuje plemennou rázovitost, jako naše modní dámičky, které si pro štíhlý pás páteř překrucují šněro-

vačkou. Či rodilý Slovan vyšlapující si po německu, anebo Němec stav se z příčin chlebařských Maďarem anatomicky a tělem takto přetvořil původ plemene svého? Také že ne, a kdyby jméno své poněmčil nebo pomaďarštil až k nepoznání! —

Uvážíme-li k tomu ještě trvalé změny z křížení skutečného vzešlé, tu octne se plemenný životopisec se vší svou moudrostí na holičkách!*)

Zákony přírody chtíti mistrovati, toť daremné počínání! Kdo tak mlhovité theorie ustavičně a tím urputněji obhajuje, čím více a čím znatelněji se viklají, kdo celé soustavy buduje na nedoměřených lebkách ledaskde z pod bařiska vykopaných, aniž by se ptal, jak na rozvážného muže sluší, nebyla-li snad nakřivena ležíc na sta a sta let pod těžkou hlinou, a zda snad její majitel nebyl náhodou blbcem, ten přec nezaslouží, by se mu jen tak na slovo věřilo, i když jeho »autoritu« nad bohy vyvyšují. Živý hlas všeho, co jest, jistojistě je toliko tichou odumírající ozvěnou toho, co kdys bylo.

Mám za to, že plemenná nauka, jaká se dnes mezi učenci potlouká, není než bludným učením, skrývajícím se pod zástěrou »vědy«. Kdo ji smyslil, soudný člověk snadno uhodne. Dle dnešního stavu věcí jeť ona politickou naukou třídovou, ve prospěch výsa-

*) Stavitelům, či lépe pěstitelům přísného plemenného životopisectví vřele odporučuji badatelské výsledky Dr. z Velicsů, jenž v úvodě k pojednání »Über Ursprung und Urbedeutung der Wörter (Budapest 1902) na dotvrzenou mezi jazykových hypotésí píše: »Hautfarbe, Gesichtswinkel und Haarbeschaffenheit sind wahrscheinlich verschwindend leichtwiegende Momente der Argumentation für die zahlreichen Arten des menschlichen Geschlechtes und für die Verschiedenheit der Quellen der menschlichen Sprache, in Betracht der schlagenden Beweise, welche die unbegrenzte Fruchtbarkeit zwischen Menschen verschiedener Hautfarbe, der gleiche anatomische Bau, Gleichförmigkeit der physiologisch-biologischen Erscheinungen (gleiche Anzahl des Pulsschlages, gleiche Körpertemperatur, gleiche Dauer der Schwangerschaft u. s. f.) vorzüglich aber die gleiche physische und ethische Veranlagung uns an die Hand geben.«

dám feudálním o to pracující, aby se vrátily pozvolna chmurné časy středověké, ty časy pánů a robů, kdež milým pánům žilo se náramně blaze a pohodlně. — Zda dnes necítí kde kdo z nás, jak v každé výsadě jedněm vězí kus bezpráví druhým? Zda nepoznáváme, že dnes už nikdo nebude s to, by dle kulturních jakýchsi stupňů opravdu udal, kolik krve kde pomícháno křížením? Trvalé prvenství určitého plemene už tím uznáno jest nicotným, že rozmanité lidové a jazykové čeledi dějinné a kulturní vlnobití už dávno překonaly.

Kdo nepozbyl zdravých smyslů, tomu z toho ze všeho jde na rozum, že do přirozeného věcí rozvoje úspěšně zasahovati nedovede dnes už žádná moc světa.

Jedinou záchranou do budoucna ostane národům zdravý pokrok hospodářský. Síla je v lidu pracujícím, ne v panstvu. Nad to národ, jenž množící se rodině neklade zúmyslných mezí, vždy bude míti vrch nad jiným, byť i kulturním zvaným, který však četné potomstvo považuje za obtíž. Až i ten pak ochabne, vystřídá ho národ nový, svěží, životních úkolů schopný. Tento koloběh všech věcí pozemských jasně ukazuje dějstvo národů.

Ku podivu! Tato věda právě v Německu tolik bují, v území to, jež přec každý zná jako nesmírné pohřebiště nesčetných pracovníků Slovanských. Živoucí svědky věcí tam bývalých máme uložené v slovanských názvech krajinných a osadních. Ba, germanisace trvá už sta a sta let, pokračujíc i dnes před našima očima bez přestání. Politicky ať si toho věda nedbá, ale na takových základech mluviti cosi o čistoplemenné čísi kultuře, — a to plemenně biologické časopisy přece činí zcela nepokrytě, — to přec není než přemrštěné bláznovství, či bláznivá přemrštěnost!*)

*) Podobná »vědecká« zrůda je na př. také střelba do mračen. Všecko dělostřelectvo z celého světa neodvrátilo by shluk mračen ani

SKUPINA NÁZVŮ OZNAČUJÍCÍCH KUČOVISKA, RUBISKA A LYSINY.

Názvy vyrubaných míst lesních jsou velice časté a při tom velmi různé, toto bylo podmíněno zdánlivě pranepatrnými maličkostmi co do zevnějšku dotyčné místnosti, tak že ze jména ponejvíce již přírodní obraz místa se jeví.

Přejemňoučké odstínování proto obdivujeme, že pračlověk náš — tak jak Číňan do dneška — neskládal umělých spřežek a slepenin slovních, nýbrž každou věc poznačoval výrazem krátkým, zjevu zevnějšímu mistrně přizpůsobeným. Právě tyto názvy jsou to, co tak významně poukazuje na Slovany, co praobyvatele. Že jich klassičtí spisovatelé nezaznamenali všech, a že mnohá z nich nejsou ani zjištěna, to nevadí pranic.

Kde si kdo vymítil kus lesa, postavil chalupu a založil pastvisko, pole nebo vinohrad, ten tam přece byl prvním osídlencem, neboť zařídiv se tam po domácku, už nekočoval, nýbrž už jen se staral o živobytí, jaké okolí skýtalo. Má-li nyní usedlost své jméno dle vykonaného mýtění, pak osídlencem jistě byl Slovan, když název usedliska nesporně zní po slovansku.*)

---

o desetinu milimetru s dráhy vykázané, a ledajaký zrezavělý moždíř s nastrčenou starou zvukovou bečkou prý to dokáže! Či je to kulturní čin, vychovávati upracovaný lid o věcech a o zákonech přírodních v pověrách a nevědomostech? A kdo tu pověru, jak jsem účastníkovi na kongressu takové střelby v Štyrském Hradci r. 1902 vysvětloval, kdo ji pěstuje, kdo ji rozšiřuje? Samí »vzdělanci«! Sedlák, uznav to za pošetilost, už před 150 lety toho nechal. Poněkud jinak se to má s »vyzváněním na bouřku«. Střelba a zvonění na poplach byly kdysi pouze zvukové signály pro vůkolní obyvatelstvo, když vpád nepřátelský hrozil.

*) Některá místa mají názvy staré, ač dnes na nich bují lesy. Tím se jen dosvědčuje tolik, že zvláště tam bylo káceno, kde se nacházela ložiska rud; jako na př. na Golniku. Že ve vysokých pecích pálívali jen uhlí dřevěné, hutnictví jen potud se provozovalo, dokud stačilo dřevo z lesa. — Dubová a tisová rubiska tak honem nevyhynou a dlouho

Když se teď po střední Evropě — ba i dále a šíře — nacházejí skoro samé místní názvy slovanské, a když neslovanských tou měrou ubývá, jakou místopisná etymologie nabývá důkladnosti, pak prvními osadníky najisto byli jenom Slované, již i proto, že Evropa od dob historických ustavičně byla obydlena dosti na husto, jak nás o tom poučují dějiny národů. —

Kdyby někdo namítl, že všecka ta rubiska nadělali a svým jazykem pojmenovali Slované v V. stol. po Kr. přišedší, pranic nedbajíce dávno už tam usazeného lidu — při názvech Trebinje, Asturia a Mons Cetius nepochodil by, neboť ty jsou již z počátku nynějšího letopočtu.

Uvedu tady názvy rubisek, jichž slovanský původ je zajištěn, ale podotýkám, že tím jejich počet nikterak nebude dovršen.

Asturia — Stockerau u Vídně. Název je nade vší pochybnost slovanský a zněl původně asi štorje = pařeznatý kraj. Němci prodravše se až k Vídni, k městu to také slovansky snějícímu, nalezli osadu »Štorje« a přeložili zcela správně ve své Stockerau. Kdyby slýchali samojediné latinské A s t u r i a, do nejdelší smrti nebyli by přišli na vlastní význam slova. Vždyť do dneška slovo to ani poznáno ani vysvětleno nebylo. — Leč i Římané zastali osadu »Štorje«. Ani neznali ani nedbali, co by to znamenalo; jen co uslyšeli, svým mluvidlům přizpůsobili asi v »ad staria — ad sturia«. Jestli však první osadníci trať vymýtivše pařezy nechali ztýřeti, pak ani Římané ani Němci už ničeho neuviděli, a nezbývalo jim, než držeti se toho, co jim d o m o r o d c i dle svého podání ústně povídali. Z d a j e t a k n e s n a d n o s e d o v t í p i t i, ž e p r v n í m o s í d l e n c e m a p o č a s e i d o m o r o d c e m b y l, k d o l e s y v y k á c e v, p ů d u

---

u lidu ostávají v paměti. Taková rubiska zejmena v zemi písečnaté a kamenité neztýří ani za sto let, — Když rubiskům dáváno to které pojmenování, ani tak neběželo o rubiska sama, jako více o to, označiti co nejpřípadněji pastviska takto získaná.

zúrodniv a příbytek si postaviv, nezapřené právo měl, všemu dáti jméno »štorje« neboli »u štorjů« (asi naše »u pařezů«)?!

I jinde místní a krajový název Štorje dosti zhusta se vyskýtá, znamenaje povždy rubisko v nížinách. —

Trebinje. Hercegovské toto město bývalo za dob římských bez pochyby hlavním městem provincie Trebunia, Travunia, rozlehlé snad po území od Kotoru a Dubrovníku (Ragusy) až po dnešní Trebinje. Je to krajinka nápadně zkrasnělá. Jen v nížině říčky Trebinjčice roste mocnější chrástí a zde onde strom.

Slovem »trebinje, trebež« Slovan rozumí les buď pro hustotou prosekaný, anebo na příbytek částečně vykácený. I Baskové výraz ten znají, říkajíce »trebaim« = obdělávám pole, a »treb« místo připravené na obydlí. Polské »trebies« jest les na pole změněný.

Z toho kořene je místních názvů bez počtu. Ve Štyrsku máme: Trbovlje (Trifail), Terbovlje (dnes Trofin, r. 1251 Trebonne), Trebež (r. 1353 Trebs, 1103 Treuesse), Trebice (dnes Trebitsch, r. 1352 Triebcz), Trebnik (dnes Trefenikberg, 1404 Tryebnik), Treblje (Trofaiach) a j. Z horstev: Triebner Tauern (ve Štyrsku, Trebje — Trieblach), Trebačnik (v Dalmatsku), Trebević (v Bosně), Treviso, lat. Travisium, Tarvis, Trofeng (v údolí Muričním) a j.*) O Třeboni vedle Vitinky v Čechách už byla řeč. Na Moravě jsou: Třebetice, Třebomyslice, Třebíč, Třebová, Třebářov, Třebelov, Třebčín.

Pleša. Tímto výrazem Slovan označuje holé místo v lese stejného as rozměru jak do šířky tak do délky. Názvy

---

*. Bacmeister (v Alemannische Wanderungen, Stuttgart 1867, str. 87) míní, že »trebir« je slovo staroirské a značí »rozumný«. I »Treviri« (Urbs Treviriorum) je prý téže etymologie! Cítě v tom přec jen »nerozum«, jak by na omluvu podotýká, že některé gallické názvy znějí v pravdě »gallsky«, to jest zchlubně. Kolik v tom pravdy, čtenáři posuď sám!

ty jsou časté. Na př. jen: Mons Bles-one (Saxo Grammaticus v Hist. Danica), Plešac, Plešovice, Pleschaitz, Plesch, Plessberg, Plešivec, Pleszów; — na Moravě Plešovec, Plešice. —

Lisa (Lysa). Holá místa v lese, nápadně delší než širší. Sem náleží: Lisac, Lisec, Lišane, Lischau, Lischitz, Lischna, Lisia Gora, Liske, Liskowa, Lisky aj. (Lysa, lisa = länglicher, weisser Fleck; mají koně na nose). — Poněmčené tvary jsou: Leissberg, Leisserberg. —

Krča. Menší kousek lesa vykučovaný na pastvisko, na pole nebo na vinohrad. Budiž připomenuto — že ve vykučované krči není pařezů. Krče jsou povždy na blízku osad. — Jiné názvy jsou: Krčevina, Kertsch, Kartschowin, Krč, Krčanje, Krčin a j. (Krčiti = roden, urbar machen; krč, krča = Neubruch, Rodeland; co do změn krč — klč — kluč — kuč hledej poučení z Bartošovy Dialektologie mor., překl.).

Siegersberg. Všecky místní názvy jako Siersdorf, Sighartsberg a pod. mají základem slovinské slovo žigrt, žegrčje a šegrt. »Žigrt« značí i lysé místo v lese i osídlence na takovém místě. Bezpochyby při takových holinách pracovalo se o h n ě m, neboť kořen »žig« značí zúmyslně něco podpalovati (srovnej naše rozžíhati). I v pozdějších dobách často se tak dělo, proto na Šumavě a jinde, zvláště v lesích jehličnatých tolik zžellých míst. Spalujíce lesy, získali orné, lučné a pasné půdy v krajích hvozdnatých. Čím více ubylo dřeva, tím více půda získala popelem.

Že německé názvy Siegersberg, Sighartsberg s pojmem »Sieger = vítěz« nemají pranic společného, snad nebude třeba ze široka vykládati. Píše-li kdo takové věci do opravdy, měj to za slovíčkářské hračky bez rozumu. Ovšem důkladnost německá tomu rozumí zas jináč. Tak J. v. Zahn vydal »Styriaca« (Graz, 1905) a v III. svazku pod záhlavím »Poetische Ortsnamen und andere« píše o vzniku místních jmen po svém takto; »Wenn ein Grundherr an der Stätte, die ihm vor allen andern lieb und ans Herz gewachsen war, eine

Gründung vollzog, dann pflegte er aus dem Borne warmer Empfindung einen Namen hervorzusuchen, um ihn seiner Gründung anzulegen, gleichzeitig als Ausdruck seiner väterlichen Liebe und auch als Empfehlung der Stiftung an kommende Geschlechter. Dieser allgemeine Vorgang findet seine besondere Anwendung bei dem naturfreudigen Orden der Zisterzienser, welcher seine Niederlassungen in Frankreich: Liechtenthal, Goldenthal, Gutenthal, Gutenbrunn, Hellbronn, Gutenfeld, Liebenfeld, Lichtenort, Liebenort etc. nannte«.*) — Já však za to nemohu, když spisovatelovi jeho zajisté dobře míněné a vnějším zdáním vnuknuté názory škaredě pocuchám. Kážeť tak moje přesvědčení a pak holá nemožnost, by stará jména z tak nepřirozených původů pocházela. Uvedená jména nevznikla »z roznícenosti laskavého srdce«. Jsouť vesměs nepodařenými překlady zastaralých názvů staroslovanských, arciť že málo dbáno na původní význam a mnoho hleděno na přemrštěnou libozvučnost. O tom už byla řeč, že Gutenfeld a Gutenthal je totéž co Eichenfeld a Eichenthal; že místa zněla kdysi Dobro polje a Dober dol na sta případů dosvědčuje, byť i dnes už cizí lid tam žil a zmíral. Liebenfeld a Liebenort dozajista znělo kdysi Lipno nebo Lipnica. Dodnes ruský název v jednotlivých krajích těmi slovy označuje vrchy lesem porostlé. Od lípy to sotva bude; měli bychom v překladě as Lindenbüchl, Lindenberg. Liechtethal, Lichtenwald, Lichtenort jsou vršiny s velmi řídkým stromovím. Slovan jim říkával sevnica nebo Světlá (dolož hosta = hvozd). Tak klášter Zwettl podnes dochoval starobylé znění (Světlá); umělý překlad »Lichtenthal« neujal se. Tady viděti, že nepřirozeně vytvořené názvy mezi lidem málo kdy se zakořenily. Kde cizí jméno vnuceno silou a mocí, umíme se dopátrati původního z listin starobylých.

*) Po česku asi: Když si statkář místo tuze oblíbil, tu v přelaskavém srdci vyhledával pro ně pojmenování, jímž by vyjádřil i svou lásku otcovskou i napomenutí, by si potomkové jeho dobroty také vážili. Zejména Cisterciáci, jako osvědčení milovníci Boží přírody, svým klášterům po Francii dávali dojemné názvy jako: Gutenthal . . . Gutenbrunn . . . Gutenfeld atd.

Slyšeti lze leckde, že se naříká na poslovanění místních jmen; nářek je potud oprávněn, že slovanský pratvar chceme vzkřísiti a domoci mu k jeho historickému právu. O novotvarech řeči býti nemůže, aspoň ne strany slovanské. *)

Siegersberg = Žigrt připouští však výklad snad ještě případnější, a to z výrazu »čigar« (místo, se kterého lze vyčihovat = okolí pozorovati). Bude o té věci šíře pojednáno pod záhlavím: »péče obranná«. — Není v živých řečech matení a přestupování pojmů věc až tak řídká, zvláště když i souzvuk napomáhá (žigrt — čigar). Když první osadník vrchol si byl vypálením lesa pro domácí potřebu připravil, potomci třebas postřehli v čas nouze i výhodu jeho obrannou; tak žigrt a čigar i tímto směrem jest ve zcela přirozené souvislosti. —

Osek (Esseg) a častá Posek, Vosek, jsou názvy dané krajům, kde hrubé kusy lesa byly pokáceny. Slovní kořen je: sekati, osekati, posekati.

Seč, Sič, Zec jsou slovním příbuzenstvím právě jmenovaného Osek. Tvary tyto často se střídají v jedné a téže krajince. Byliť příliš běžné, a tu si lid rozlichou zvukovou označoval menší rozdíly v přírodě.

Psaný tvar nejstarší je lat. Mons Cetius (dnes — der Zezz bei Birkfeld). Je to výběžek horstva v německých mapách »Wechselgebirge« poznačeného, a zněl snad v ústech slovanského lidu »Seča« (přimysli gora). Máme tu jméno nesporně polatiněné.**)

---

*) Co Němci činívali před osmi sty léty, do toho se Maďaři pustili dnes. Překládají všecky nemaďarské názvy nebo přizpůsobují je své mluvě. Malá škoda. Po létech, až politické a národnostní poměry nabudou tvářnosti jiné, názvy původní a přirozené snadno ze starých zápisů se vynajdou. I v této věci by nám měl býti dějepis učitelem. Jest to věru přímo pitomé, vidíme-li, kterak se ku př. z Vrbice »Fürwitz« z Klipec »Glückzu«, z Novosedlí »Neusattel«, z Vlčice »Wildschütz«, ze Svinšťany »Schweinschädel« atd. mocí vykrucuje.

**) Že Mons Cetius a Kahlenberg je kopec tentýž vyplývá z Valvasora, jenž r. 1689 ve spise »Die Ehre des Herzogtums Krain« (V. str. 110)

Názvu toho tvaru je síla veliká. Uvedu jen z nejrázovitějších: Siče, Seče Ziče, Zeče, Seckau, Seggauberg, Sjekovac, Zec planina. Jméno nynějších klášterských trosek Seitz (slovin. Ziče) svým souzvukem se slov. zajc (něm. Hase) zavdalo příčinu k potomní báchorce, tam že klášter státi má, kde zakladatel uvidí zajíce vyskočiti z lesa. Je vskutku mnoho »Hasenbergů«, které vesměs povstaly mylným překladem slovin. Zec zmateného se slovem zajc, zejc (česky zajíc).

V Horním Štyrsku (u Admontu) máme po »Lichtmessbergu« a po »Lichtmessbachu«. Tato prazvláštní lichá jména povstala zúmyslným překladem už dříve nastalé zmaty slovní, a nezasvěcenci bezmála nemožno bude přijíti věci na kloub. Že původní slovo znamenalo »rubisko«, totě věc jistá. — Předně není pochybnosti nejmenší, že pojmenování by bylo splichtěné se slovinskou »svečou« (naší svíčkou), tím méně pak s církevní slavností hromničnou. Neběží tu o žádný kostel ani o žádnou osadu s kostelem. — Háček bude ten. Slovinci za stara nazývali únor měsíc »sečanj«, t. j. čas příhodný káceti stromy, že v té době mají nejméně mízy.*) Slovo toto zvěčněno v rukopise z r. 1466, chovaném ve dvorní knihovně vídeňské. Leč na ten měsíc připadá i církevní slavnost hromničná (něm. Lichtmess-Fest; hromnička je 2. února posvěcená svíčka). Tu — bezpochyby přičiněním církevních horlivců — starý název »sečan« (od sekati) změněn v novotvar »svěčan« (od sveča, něm. = Kerzenmonat). K tomu ke všemu přistupuje, že obecní název pro kraj s lesem vykáceným je »seča«. Slul tedy kopec u Admontu za stara jistě »sečan« (přimysli »breg«), a potok s něho řinoucí zcela přirozeně »sečan potok«. Milý překladatel —

---

dí: »Er (der Karvankas) macht aber hinter dem Berge Cetio, das ist hinter unsrem Crainerischen Calenberge, seinen Anfang am Ufer der Sau« . . . Seča pojmovitě totéž co Golenik (Kalen-berg).

*) Chorvati již našemu lednu říkají »siečanj«. V jižním podnebí stromy v únoru již tahnou mízu, proto čas kácení mnemotechnicky posunut o měsíc vpřed.

vida, že sečan i svečan totéž znamená a v živé mluvě se vystřídává, nebyl dlouho na váhách. Jsa bezpochyby Admontským řeholníkem volil, co se jeho povolání mileji zamlouvalo a stvořil zbrusu nové názvy kancelářské »Lichtmessberg« a »Lichtmessbach«). Že přeťal pojmovitou a jazykovou spojitost mezi pranázvem a uměleckým výplodem svým, toho tak málo dbal jak jeho opisovači. — V této knize čtenář najde ještě dosti takových z klamu pošlých názvů.

Pojem mýtění zahalen i v tvarech Žiča, Ceta a Cetinje; zde míchání glagolské, cyrillské a latinské litery **C** (za **Č**) rozeznání původního zvuku oku velmi znesnadnila.

Gersdorf, Gerlinzen, Gerečja ves a j. označují kraje, kde byly vykáceny lesy jehličnaté. Pařezy smrkové Slovinec podnes zove grlj, krlj.*) Chudobný lid je zimní dobou vykopává a naštípav z mastnějších »loučí« (= Kienholz), po alpských městečkách chodí je prodávati. Rubiska sama zve výrazy: »grlovje, grljičje, grljevica«.

Strettweg, (Osada v Horn. Štýrsku), psalo se r. 1149 ještě S t r e c n i c. Značí větší kus země, kde strom byl vykácen a pařezí ponecháno v zemi. Slovinci »štrekelj« značí »pařez«; koř. strčati = čes. trčeti. Na ostrově Usedomě je »Streckelberg« a »Golmberg«; (holm — hum — chlum).

Koki, Kokarje, Kokory (u Přerova), **Kokorina, Kokořin, Kokaschitz, Skoki, Skoggen, Uskoky** (pohoří) a j. zdají se býti pařeziska dubová, neboť v nejbližším okolí vždy nacházíme jiná ještě jména, jež se nesou k slovu d u b. V chorv. k o k značí pařez, pahýl; v slov. k o k a v a — chrástí, křoví; v ruš. k o k o r a, k o k o r i n a — zrubané klečí (Knieholz). Předsuté **S** (viz S-koki, U-s-koki) zhusta vyjádřuje pojem

*) Kdo chápe naše lidové nadávky »tupý (= nevtipný) jak pařez«, »roba jak stupa«, (ženská drobné, ale jadrné postavy; »stupa«, všeslovanské slovo, = dřevěná, pevná višňová nádoba na tlučení maku), ten uvěří, že v něm. »Kerl« vězí slov. krlj, neboť oboje značí věc (přeneseně osobu) pevnou, zavalitou, tvrdou »jako suk«.

hromadný. Naprosto nepodařený výklad je, vykládati tyto názvy pozdějším u-skok (= utečenec). — Kopec »Skok« je také nedaleko Busovače v Bosně.

Stupe, Stupi, Stubica, Stuppach, Stubenberg, Stubalm, Stupari a j. jsou pařeziště tvrdších a užitečnějších stromů (dubová, dřínová, tisová). Stup je ve slovanštině = pařez. V západním Prusku tisové pařezy zovou »Eiben-Stubben«; tak i na Rujáně (Rügen). Srv. Stubbenkammer. — Takto slovně i pojmově správného výkladu nabyla i slátanina »Stubenberg«, sama v sobě smyslu přec naprosto nepřirozeného, byť i na oko byla **ryze** německého původu.

Kopanina, Kopanica, Kopidlo, Kopidlno, Kopiunik, Kopanje, Kopanka a p. značí kučovisko překopané, aby se na něm hodilo síti obilí. Na Moravě podnes běžný výraz. Často stala se z toho jména Kobila, Kobyla.

Kleč, Klek, ještě ve středověku vystihovalo německé »Gereut«. Kořenem je starobulharské klěčati = káceti stromy. Pochodí odtud: Kelč, Kelčice, Kelčany, Kleč, Klečky, Kletschen, Kletschach, Kleschitz, Kletečna a j. v.

Skipetari jsou obyvatelé krajin, kdež vykácen všechen les. Rus. skiba, luž. srb. skiva, čes. skyva = mýtina, rubisko.

Dervent (v Bosně), **Dervanja** (ve Štýrsku), **Derbent** (v Dagestanu), **Drbalov** (v Čechách), **Drbalovice** (na Moravě), **Terbija** (v Kraňsku) a j. připomínají pradávná rubiska. Kořenné slovo »derbà« = mýtina, novina, na Rusi se mluví do dneška.

Naton = mýtina; Slovinci znamená i podnes naton, natan místo, kde pokácené dříví leží. Jako jinde stává se i tu, že pojmy těchže nebo ústrojně spřízněných skupin společně splývají (jako »treb« a »derb«). Objasnění dávají místní názvy samy.

Gar, Gars, Garsten, Garrach, Garjak, Garica, Garačburg, Haraberg Harrach, Harachsdorf, Harrachstal, Harrau atd. a možná že i všecky Hart, Harta, Hartberg a j. označují

holá místa v lesích (= Waldblössen). Na Rusi slova »garъ« v tomto smyslu ještě užívají; Slovincovi je »gara« každý kus holé země, ničím neporostlé. Zdá se, že kořen »gar« vězí i v názvech horstev Hardt, Harz a Hercynia. — Těžko však rozsuzovati, zda jméno »Karner« odvozeno od slova gar, anebo kar. Slovinské »kar« značí skaliska, skalnatý kraj; Němci je píší »Kaar«.

Grundlsee, psalo se r. 1188 Chrungilsee, r. 1300 Chrungelsee, r. 1386 Krungelsee. Značí »jezero u pařeziska«, neboť slovinské »krunkelj« podnes znamená pařez, pahýl.

Že je kolem Ústí (Aussee) jezer několik, i ono se slovansky znějícím jménem »Toplitz-See« (slovin. topli = čes. teplý), mělo jezero dnes Grundlsee zvané jistě za stara název »u krunklju«. Že tomu tak, dosvědčují právě starší jeho názvy »německé«, z nichž základní tvar »krunkelj« ještě zcela jasně vyznívá. Shledáváme bez vyjímky, že nejstarší záznam některého slova původnímu pratvaru ještě nejvíc se podobá; kde však živý hlas jméno davšího národa umlká, tam že psutí a potvoření názvů nezná míry ani konce.

Už nejeden jal se vykládati záhadné slovo Grundlsee. Co kdo bludného napsal s jazykozpytného hlediska nesprávného, toho raději pominu, leč co universitní professor Dr. Štrekelj v Časopise pro dějepis a lidovědu Dolního Štýrska (v Hradci 1904, str. 86.) dovodil, slušně míním poopravit. — Dr. Štrekelj na první pohled uznal slovanský původ jména, ale stavě je k starosloviskému »kraglo« (= čes. kruh, okrouhl-ý) mylně vykládá v »okrouhlé jezero«. Leč potutelné jezero nijak se tomu výměru nepodává, jsouc na 6 km dlouhé a asi 1 km jen široké. Míní tudíž pan doktor, že prapředkové naši takové věci neměřívali kružidlem. Tomuto tvrzení sine ira et studio odpírám. Ať naši praotcové byli kmene toho neb onoho, tak tupého v přírodě rozhledu nebyli jistě. Učíť zkušenost, že právě naopak zrak lidí jeví se býti tím bystřejší, čím dále nazpátek je stopujeme. Důkaz nejpádnější je právě jejich pojmenování míst k přírodním zjevům tolik

přiléhavé. — Tu mi tane na mysli obecné mínění, že Indián má bystřejší oči, nežli lidé »vzdělaní«. Toť závěrek mylný. V pravdě věc se má tak, že divoch na všecko hledí »s celou duší« necítě v mozku ani únavy, ani přesycenosti, ani roztýlenosti. Z toho vyplývá jeho přirozené, nepředpojaté, slovem dokonalejší nazírání. Ne tak vzdělanec. I když napínavě na něco hledí, všecky postranní proudy myšlenkové s těžkem zastaví. Maje v této věci osobních zkušeností smím veřejně prohlásiti, že je třeba nezvyklé energie a dlouhého cviku fysického, než člověk dovede na jistou věc soustřediti veškeru pozornost, byť i jen na minutku, když v mozku zároveň pracují nejrozmanitější dojmy, pomysly a mátohy.

Ostatek mám za to, že by i dnes ještě zle pohořel, kdo by obyvateli z okolí jezera namluviti chtěl, Grundlseejské jezero že je kulaté. Vždyť nestejnost délky a šířky až v oči bije každému, kdo stoupne jen ku břehu. A jezero z počátku kulaté že by se bylo natáhlo do délky za posledních tisíc let, tomu brání geologický útvar celého okolí.

Mimo to nalézá se v soudním okrese Ústeckém ještě osada »Krungl«; tady historické jméno skoro bez proměny vyznívá až po dnes. Ani tato osada s okrouhlostí nesouvisí, neb chybí všecky toho důvody, když ani k tomu nehledíme, že místo už má ustálený svůj název, dávno než přístavbami mu dána ta neb ona geometrická podoba. — Stejného kořene je také »Krieglach« (ve Štyrsku). Psali je roku 1148 ještě Chrugelahe.

Oelberg přichází v německém území dosti zhusta. Veškeré mínění, že by to byly přizpůsobeniny posvátným místům v Palestýně nebo že by místa ona měla kdysi zvláštní obřadní význam, postrádají důvodů; jest to pouhé slovanské gol, hol (kohl), znamená tudíž holou horu. Tak v krajině mezi Stockravou a Mistelbachem jest množství názvů pro vrchy a výšiny tvaru: Goll B., Oehlbergen, Hohl B., Höhl B., Kahl B. blízko u sebe, mající totéž kořenné slovo. Tak jest

nedaleko Vídně vedle Kahlen B. zrovna Galitzin (Goličin) B. — Češi nazývají někdy taková místa »Olivetská hora«, kteréž jméno nápodobeno jest dle zlatinisovaného tvaru biblické Olivetské hory (Mons oliveti); též Slovinci nezývají jednotlivé chlumy »Oljská gora«, tak jako by tam oliva (oljka) rostla. Známá nám hora u Jerusalema zove se arabsky »Džebel el Tur«, ves u ní »Kefr el Tur«, při čemž nám právě zase »tur« značí, že ta holá hora byla zároveň pastviskem, a že ona křídová hora teprv mýtěna býti nemusela.

Sem náležejí samozřejmě všecky vyvýšeniny jména: Golling (Golnitz), Goldbreg (Colberg), Goleschau, Holleschau, Hollabrunn, Hollern, Golič, Goličina a m. j. a snad i jména se základním slovem »hal« a »hul« (Hallein, Hullein).

SKUPINA NÁZVŮ, OZNAČUJÍCÍCH VŠELIKÁ VODSTVA.

O jednom z názvů této skupiny hodilo by se ještě mnohem usilovněji bádati **jak** a **kdy** asi povstaly; výsledky byly by jistotně velezajímavy.

Voda. Tímto prostým výrazem pojmu aqua — Wasser Praslovan spokojil se ledaskde, na př. Bodensee, Bode (teplé a studené), Bodenheim, Bodenwerder, Bodenbach, Bottnischer Meerbusen, Bodden (několik jezer pobřežních a zátok při Baltickém moři), a pod v.

Talasa, Atlantis. Dalmatinec i Hercegovec o pravidelném pohybu mořském praví »voda talasi« = mírně se hýbe. Zdá se, že zjev ten očitý rozhodoval při označování každé větší vody, mající příliv a odliv. Snad i řecké thalassa i latinské Atlantis téhož jsou původu.*)

*) V řeči amerického kmene Maya voda slove »atl« Brackwasser má slov. brak (spolek, manželství) za základ a znamení tudiž mísení se vody říční s mořskou. »Pontická bahniska« nejsou mořem, ač k tomu ukazuje »pontus«, neb bask. značí »pontus« podnes: vlhkost, mokrou půdu, po které se více kráčeti nedá, nýbrž po mostě (pons jíti musí.

Černé moře v jiných jazycích slovanských Črno morje, Crno morje. Němci přeložili to v Schwarzes Meer. Sotva si kdo posud povšimnul, že i překlad jest nesprávný i pojmenování vůbec nepřípadné. Máme dle barvy i moře červené, žluté a bílé. Že bílé tak nazváno po plovoucích ledovcích, dobře se chápe, ale že by byla mořská voda tu červená, tam žlutá, ba i černá, to se příčí všemu zdravému smyslu lidskému.

Vpravdě »črno morje« míní moře s plýtkými břehy, jaké se nikterak nehodí na přistání a na založení dobrých přístavišť, okolnost to o Černém moři vůbec povědomá. V ruštině pomnožný výraz »černii« značí plýtké břehy, břehy porostlé rákosím, ač tomuto pouze v některém kraji známému jménu již málokdo rozumí. Leč toto označení nalezáme při všech řekách a potocích, které tekouce po rovinách vedle bařin a močálů vodní hladinu mají málo nižší než okraj pobřežní a z podemletých břehů svých co chvíle se vylévají. Na močálovitých lučinách obapol Polskavy v Dolním Štyrsku máme celé pletivo potoků a potůčků, zvoucích se všeobecně »Črnec« a »Reka«. Který z těch názvů kterému potůčku je vlastní, člověk se nedozví, neboť »črnorečje« je souborný výraz pro veškeré vody na mokřinách tekoucí. — Na lučnatém bařisku Lublaňském (Laibacher-Moor) máme příkopu »Crnovec« a osadu »Črnuče«; »Črnec« potok je na Mostarsku blatě na území Pesnice a Mury; na mapách vyznačený potok Radobolje (správněji Ratopolje) slove vlastně »Crnica«, tedy tak jak část města, kterým teče; — Črnivir je potok na Svitavsku blatě; — Crna rjeka a Crnčević jsou vodní žíly na mokřinách u Mlinišče v Dalmatsku a j. v. — Podobá se, že vody s tímto označením německými překlady změněny jsou v Schwarzwasser, Schwarzbach, Schwarzsee atd. Viditelné příčiny k tomu na vodách samých ovšem neznamenati.

Při tom ať čtenář pomyslí na krajiny, ležící ponejvíce v rovinách jako na př. Halič, Bukovinu. Tam je močál na močálu, bařisko na bařisku, a názvů Czarokonce, Czerlany,

Žorniska, Czernilawa, Czernowice, Czernichów a j. řad nekonečný. —

Řeku »**Černu**« v Dakii připomíná už Herodot (445 před Kr.) Divno, že název od Římanů přetlumočen v »Aqua nigra«. Viděti, že za onoho času etymologie slovanského názvu již byla zatemněna. Starotvar »črn—« pro pojem »plýtký« už tehdy jeví se býti udušen novotvarem »čern—« pro pojem lat. niger (něm. schwarz). Říční název »Czerna« již v létech 445 před Kr. náležel mezi jazykové dědictví **prastaré.**

Názvy říční a potoční. Tekuté vody skoro venkoncem pojmenovány po věcech, jež pokrývaly kdys území protékané. Málo kdy je od toho odchylka. Že jsem některé názvy vyložil už jinde, uvedu zde ještě tyto:

Polskava (něm. Pulsgau) teče po většině Ptujským »polem«. —

Lech (řím. Ligus) teče »Lech-feldem«; slovin. ljeha = louka, pole; polské ligota = lučina.

Drava (něm. Drau, dříve zhusta psáno Traa) je tvar knižní; lid obapol žijící mluví Dravnja a Travnja. Dobře tak mluví, neboť řeka teče územím travnatým. Jiné názvy téhož původu jsou: Dravinja (něm. **dnes Drann,** za stara Trann), pak časté Travni potok, Trave, Traun a pod.

Jasenica teče krajem, kde rostou (rostly) jasany;

Olsa (Oehls), **Olešnica** teče (tekla) olším;

Jamnica, Jamočki potok, Lim teče (tekla) krajinou, kde rostou nebo kdysi rostly jilmy (slovin. jam, chorvat. lim);

Piva (v Bosně), **Pivka** (v Kraňsku, něm. Poik), značí vlastně krasové prohlubně, v něž říčky »ponikají« a kus opodál, arciť s jiným názvem, zpod země vytékají. (Slovinsky pivka je díra v Krasu s podzemními slujemi spojená; na Moravě říčka Punkva ze staršího Po-ni-kva);

Buna, Bunica jsou potoky v Krasu o mocných zřídlech. vynořují se z Krasu již hotovými řekami; (chorvat. bunar = zřídlo, studně).

Struma (řecky Strymôn), řeka v evropském Turecku. Je téhož významu jako slovinské strumen, co posud užívané značí i vodní proud i řečiště, koryto říční. Přítok Strumní, totiž Strumica, neklamně svědčí o praslovanském řeky Strumy pojmenování. Už Herodot († 425 před Kr.) přítok ten nazývá Strumicou.

Rjeka značí vůbec vodu proudící. Porječje (poněmčeno v Pörtschach!), zarječje (mor. Zářičí) označuje pastviny podél »řeky«; Meziříčí — pastviny mezi dvěma řekama do sebe ústícíma.

Chorvati. Jistě to není nahodilé, že jmenné tvary Karpaty, Chorbati, Charwaten a pod. točí se do kola kolem uherské veliké nížiny. Karpaty — pohoří — ji uzavírají táhlým půlkruhem od východu, od severu a částečně i od severozápadu, Horvati — národ — pak od jihu a od západu až po Dravu, kde vstupuje na území uherské. Pohraniční horstva štyrská a dolnorakouská sice nemají názvu »Karpaty«, leč jsou tam po celé délce ještě dosud chorvatské osady, a vyplývá z toho, že i tyto hornatiny ondy s názvem Karpaty v nějaké byly souvislosti. — Geologové tvrdí, že veliká nížina uherská za pradávna stávala pod vodou; bylať »mořem«. Když vod ubývalo, nížina ještě dlouhé časy ostávala močálovitou; zde onde byla i jezera na př. Blatno jezero, Šoproňské jezero). — Slovan za stara říkával močálovitým, bařinatým krajům obecně **korba.** Od tohoto »korba« dostali jak lid tam osídlený tak i sušší kraje z bařisek vyčnívající souborné označení »Korbati«. Byl tudíž původní význam: horstvo pobřežní — obyvatelstvo pobřežní.

Když pojem slova z vědomí byl vypadl, nastala »práce« národní etymologie, totiž bezradné přejinačování, ba i matení s tvary od cizinců slýchanými. Je toho slušný řádek: karv (—ín), hrv (—at), chorv (—at), krob (—ót!), karp (—aty), škarp—a atd. Pratvar »korba« s nepatrnou jen změnou pojmovou zachoval se už jen v ruštině. V místních názvech starobylých vyskytá se zněním Korpula, Skorba, Karwin,

Charvin atd. Všecky tyto osady buď leží při vodě nebo území jejich má aspoň půdu mokrou, bařinatou.

Již u starých spisovatelů název Chorvat různě je označen. Mapa Ptolemejova má Karbones; Polybius: Carpi (ve spolku s Goty); Ephor: Karpidai; arabští spisovatelé: Karvat— a Harvat—; biskup Senjský podnes se píše episcopus Modruš et K o r b a v i a e.

Ale i v jiných krajích, za stara jistě bařinatých, nacházíme Chorvaty, to v Korutanech, ve Štyrsku, v horách Krkonošských a Sudetských, v Tatrách a při řece Sale; dle Ossolinského i kus Velkomoravy zván býval »Velká Chorwacia«. Název bude z doby přechodní, když území moravskému vody valem ubývalo. Palacký píše; Tato Chorvacia s prastarým hlavním městem Krakovem, rozprostírala se po vrchních tocích Odry a Visly; zvávali ji Velkochorvacií i Bělochorvacií.

Krakov, vlastně Krakovo ve slovanském jazyku značí k r a j p l n ý k a l u ž í. Na takové půdě stojí dva Krakovy v Kraňsku, Krakov u Muravy ve Štyrsku a Krakow v Meklenbursku. — Dost možná, že Skorbiskové či Skordiskové, jak staří psávali, nejsou než Korbati s náslovným **s** na označenou soubornosti.

Tepa, Tepina, Theben. Slovanský výraz »tepa« značíval »hráze, násyp« chránící břehy. Dnes se ho již neužívá. Tepy jsou všude, kde voda tuze škodívala. Již Egypťané znali výraz i význam »tepa«. Thutmosis III. vybíral daň zvanou »vozy z tepového dřeva«; míní se dřevo vyrostlé v zemi »tep«. Jaká to země, není jasno; ale přímořským územím jistě byla, také že od mořských záplav chráněna bývala hrázemi a že se v ní rodilo dřevo k té práci způsobilé. Též o ostrově Tep je jakási zmínka. Za XI. dynastie budovány mocné průplavy; na hráze a průplavy dohlédal dozorčí zvaný »správce Tep-t«. Od prastara byla podél Nilu celá síť příkopů a struh, tu zvlažovati pole a louky, tu odvraceti stoupající vody Nilové, by všecko rázem nezalily. Zařízení vyžadovalo nejen sílu jezů a hrází ale i dostatek mužů těchto

věcí znalých. Snad egyptské město Theby proto tak nazváno, že tam bylo i »tep« i »tepoznalců« víc než jinde. — Z kořene tep pochodí bez pochyby i Theben u Prešpurku (aby se odchyloval Dunajský proud), Tepe u Litaj v Kraňsku (aby mírnil náraz Savy) a Tepina, Tepanje u Gonovic ve Štyrsku. Dokud tam bylo ještě jezero, bylo třeba břehy chrániti, aby voda úrodné »myslo« (Bergnase) nepodmílala. — Přiměřenost výkladu však nejlépe vysvítá při Mostaru. Kde prorva Narenty je nejtěsnější, při samé — bez tak úzké — silnici, jsou dva ochranné náspy, zvané Velká a Malá Tepa. Obě tepy mají odvraceti proud Narenty, do těsniny vší silou se valící, a spolu zmírňovati náraz vln na levý pilíř, o nějž staroslavný most jest opřen od pevniny. Přepevné tyto dva náspy nesporně jsou prastaré, neboť bylo je mnohem dříve shotoviti, nežli se mohlo pomýšleti na stavbu samého mostu.*)

Lend, Linz. Hlavní město Horních Rakous Římané psali Lentia. Základním slovem je slovinské »lenta«, jež označuje každý kus říčního břehu, kde vorům a loďkám hodí se přistáti. Totéž jméno mají též části měst Vídně, Hradce, Mariboru, Celovce, přiléhající k vodám právě tam, kde lze pohodlně přistáti. — Slova lenta, lentati nejsou nikterak německo-bavorského původu. Města, jež jsem vypočítal, mají přec do jednoho názvy slovanské, a prapůvodní osada jen proto časem tak se vzmohla, že měla tak příhodné přístavitě obchodní. — Že kolem Lince jednou sídlili Slované, vysvítá z místních jmen tamnějších.**) — Z »lenta« vyvinula se též častá názviska Lind, a pak Lindau. —

*) Jaká to mistrná stavba, tyto tepy, posuď z toho. Při velké pohromě na podzim 1905, když rozvodněná Narenta Mostar zaplavila a celé domy sbírala, obě tyto tepy mocně odolaly, ačkoli do nich bila bystřina nejprudší, ženoucí se z rokliny Konačské. — Mám za to, že nadávka »Tepp« mezi německým lidem v Rakousích zhusta užívaná, bude v základě téhož původu. Tepp se asi stotožňuje naší nadávce »baran-beran« značící tedy člověka tupohlavého, kterým se hodí zacházeti jako s »beranem«.

**) U Lince v Dunaji chlapci při koupání před několika léty našli kusy ze starého stříbrného »ikonu« (obrázku). Je na něm vypodobněno

Mostar. Jméno hlavního města Hercegoviny vykládají na »most star« (= alte Brücke). To je — bez urážky — hloupost. Do roku 1884 Mostar měl jen tento most jedinký. Nikdo by zajisté ten jediný most při novostavbě nenazval »starý most«. — Mostar leží vtěsnán mezi Hum a Podvelež; kdo se chce dostati od moře dál do země, nebo odtud zpátky k moři, touto soutěskou projíti musí. Jiné schůdné cesty není ani pro kupce s nákladem ani pro dobyvatele s vojskem. Je věc přirozená, že na tak výhodné soutěšce nedaleko od moře záhy vznikla osada, která zbohatnuvši postavila si most. Že to byl přes Narentu od moře až po Konjicu daleko široko první a jedinký most, dáno obyvatelům jméno »Mostarji« (= osídlenci při mostě). Bezpochyby už za stara zřízena tam i celnice. — Římský název »Matrico, Matricium« vyjádřuje toliko bývalé snad pojmenování pravého břehu Narenty. Je tam až podnes přemnoho »matic«, a »matice« tamnějším obyvatelům jsou zvlažovací příkopy, jimiž se voda z hlavních toků rozvádí do polí a na louky. — Je podivno, že latinské matricium vystihuje pojmovitě slovanské matica.

Lombardia. Krajiny, zavlažovacími příkopy zúrodněné, zvou se v Chorvatsku, Bosně a Hercegovině »lumbarda«; základem je »lumbati« = vyměřovati a kopati takové příkopy a struhy. — Tato označení nalezáme vskutku jen v krajinách rovných s hojnou vodou.

Obalj, Obale, Obala značí u Slovanů nábřeží, zvláště kolem větších vod. Dlužno upozorniti, že tyto názvy vyskýtají se jen tam, kde před věky bývala jezera, což však určiti lze už jen cestou geologickou. Vedle »Obal« zhusta máme ještě »Jezero«, »Primorci« a pod. v.

Luka, Kotor, Gubavica, Ston (Zaton) jsou názvy zátok při moři nebo při rozsáhlejších jezerách. Jsou častá hlavně v krajinách dnes už úplně vysušených. »Luka« (Liuke =

---

mučení světcovo a několik průpovědí písmem cyrillským, glagolským a dosud nerozluštěným. Dva kusy ikonu chová nyní vlastenecké museum v Olomouci.

Leuke, Leukas) značí přístaviště; »Kotor« = větší zátoka, dobře chráněná ale s mořem spojená průlivem; Gubavica na Mostarsku polji arci je dnes pole obdělané; dokad však moře rozlévalo se až sem, byla zátokou (rusky podnes gubà = Bucht); Ston, Zaton (vlašsky Stagno) na pobřeží velmi častě označuje taktéž zátoku, leč o mělké vodě; mohou do ní zajížděti loďky menší, ale nikoli koráby a lodě hrubé.

Suez (slovinsky svez, zvez = spojení, svazek) vyhlašovati za slovo slovanské s kraje poněkud zaráží, ale dějiny učí, že tomu přece tak. Suezská úžina — 112 km. zšíří — už ve 14. stol. před Kr. byla prokopána. Že průkop po čase pískem se zanášel, nejednou býval vyhazován. Povážíme-li, že ohromná tato práce byla podnikána pouze ve prospěch plavby námořní, pak že Egypťané plaveckým národem rozhodně nebyli, přisvědčíme, že dějepisně ponejprv zvěstovaný průkop sotva bude »prvním«, a že už »Feničanům — správně Venetům, na moři proslulým — i nápad i provedení toho výhodného »spojení — svezu — moře středozemního s červeným« dlužno přičísti. Název »Suez« jest opravdu vzácnou památkou na mezinárodní ryze kulturní činnost podnikavých světoplavců, slovanských to Venetů.

Přerov jest na Moravě, u Čes. Brodu, u Brandýsa, u Mikulova, též v Německu jest Přerov, a v těchto krajinách našly se všady předhistorické hroby. Nebude tedy zamýšlený průplav Dunajsko-oderský asi první meliorací. — Přerovec (malý průplav) u Opavy zdá se pouhým sesílením tamní Stražnice býti, aby nepříteli výpad z blízkého Štětínského lesa byl ztížen.*)

Perekop. Sedm kilometrů široká šíje spojující půlostrov Krym s pevninou, jistě byla už jednou na příč prokopána. Poukazuje na to jméno. Zamýšlí se už dlouho zátoku Karkinit-

---

*) U Přerova na Moravě jest nápadno, že se na svahu sousedního Předmostu velmi četné zbytky nejrůznějších předhistorických zvířat nalézají, z nichž mamutí nejčetnější jsou. Možno jest, že tyto hromady kuchyňských odpadků od někdejších dělníků průplavních pocházejí.

skou znova spojiti s mořem Azovským, než k výkonu dosud nedošlo. Před nepamětnými časy však průplav nějaký jistě byl proveden; soudí se tak ze třiceti slaných jezírek po něm pozůstalých, jakož i z názvu města Perekopu, tak pojmenovaného, že bylo založeno nedaleko vodního »perekopu«, totiž vedle průplavu.

Slatina. Přečasté názvy pro místa s vodou nákyselnou, nebo nerostné přísady v sobě mající. Základem je »sol« = čes. sůl. = něm. Salz; to uzná každý, kdo má zdravý rozum a vůli nezvrhlou. Neměl ani toho ani onoho, kdo na mor. osady s léčivými zřídly Slatěnice a Slatinky vymyslil »kancelářský vtip německý« zepsuv přirozená tato jména v nesmysl Gross- a Klein- »Latein«, jakbys řekl velká a malá abeceda latinská!*) Kissingen psalo se až do roku 1544 ještě »Kisecke«, což je zpotvořenina slovanského Kyselka, značícího zřídlo s vodou kyselkavou.

Toplice, Teplice. Tak označovány už od dob pradávných místa s teplým zřídlem na blízku. Jméno to zhusta se naskýtá, ale skoro všude až k nepoznání zpotvořené. Tak na př. Tobelrisse (u Gasteinu), Tobl-bad (u Št. Hradce), Tepl (= Teplá v Čechách), Töplitz — ledaskde, třebas na Moravě u Hranic, a j. Stanice »Römerbad« u Cilje má tuto kulturní historii: Slulo odjakživa Toplice, neboť leží až do dneška na »Toplitz«-bachu. Když se však stavěla jižní

---

*) Tady uvedu zajímavý důkaz, jak místní jména jsou v pravdě odůvodněna a nikterak jen obrazotvorností vysmyšlená. — V území okupačním našel jsem osadu, zvanou Slatina; že po léta jsem se nemohl dopíditi ani zřídla v místě ani zpráv od lidí, že by jméno v přírodě nemělo svého opodstatnění, nevěřil jsem. Tu našel jsem v kukuřičném poli sirnaté zřídlo, ovšem studené, (neboť teplé bylo by dalo obci jméno Toplica, Banja, Ilidže), proudem jen asi čtyři metry zdéli a do potůčku sladkovodního se vlévající. — Co právě zde stížilo mé hledání, bylo, že zřídlo bylo ukryté v poli, a že obyvatelé slovu Slatina již naprosto nerozuměli, užívajíce na označení vody sirkové slova »smrdelj«. (Srv. Smrdáky u Holíče, lázně sirnaté v Uhrách.) O zřídlu, jež jsem tak úporně hledal, okoliční lid ostatně dobře věděl; hojí si vodou z něho kožní vyraženiny, a vnitřně užívána pomáhá proti pakostnici velmi dobře.

dráha, tehdejší statkář zažádal nejen o zástavku, nýbrž i o zvučnější název »Römerbad«. Dostal povolení obojího, neboť se na příslušných místech uvěřilo důvodu, jak kdyby se tam byli koupávali už staří páni Římané.

Gath, Gatina, Gačina, Gacko, Gatačko polje, Gatschen, Gattersdorf, Gatersleben a p. v. označuje i osady i kraje v rozmočených rovinách, kde dostati se s místa na místo nebývá jiné pomoci, než stavěti hráze, vyhazovati příkopy a zřizovati cesty o moc vyšší než ostatní pozemky. Za stara všecky tyto práce prováděly se »hatěmi« (kamení bylo by v rozmočené zemi jen bez užitku tonulo). Slované dávní slovem gat (též: hať, chat, kat,) nevyrozumívali samojedinou jenom otýpku z proutí (»fašinu«), nýbrž všecinko, co se vůbec z proutí hrubšího dělávalo, pletlo a stavívalo; hať byla hráze z proutí a hlíny upěchovaná, hať byla cesta tvrzená proutím v otýpky svázaným, hať byla opletení řady kolů v břehu zaražených, tu aby voda nepodmílala, tam aby zem nesjížděla. Odtud naše chata, chatrč, chajda; odtud i něm. Gasse, anglické Gate a dále Kattegatt, Seegatt a Memeler Gatt; vyvinulť se po čase z názvu pro pojem »cesta proutím tvrzená« pojem pro cestu, průchod vůbec. — Zděděné »gat« Baskové svými mluvidly změnili v »kai«, a dosud tímto slovem označují hráz, zvláště hrázi z hatí (fašin) upěchovanou; dnes z toho udělali »Quai« se smyslem málo jiným. — Osady na gat vyznívající opravdu stojí na pozemcích »bezedných«; tak z jmenovaných Gacko (v Hercegovině) na rovině co chvíle zaplavené, Gatersleben na půdě, kde vyrypují rašelinu, Gačina stojí po stranách Bílého jezera, rozlitiny to potoka Ižory, Gattersdorf (na Gonobické rovině ve Štyrsku) podruhé přejmenováno slovinsky v »Dražja ves« kdy přec zas osada na příkopech, v nichž teče voda.

Draga samo o sobě i všelijak složeno, značí říční koryto, po nejvíce mělké a sem a tam stočené, tudíž synonymně totéž, co starožitnější název Špira. V Německu je říční název Drage. Jinde máme: Drage, Draginja, Dragotinja, Dra-

hotouše (nad Bečvou), Dragotuš, Drahany, Drahanovice, Drahlin, Drahlov, Drahoš, Draguš atd.

Náklo, Nakle, Na Naklem znamená v češtině starý bařinatý kraj, rákosím zarostlý. Osadních jmen toho původu je dost: Nagl, Nakel, Naklas, Naglern, Naglice, Nagelsdorf a j. Že slovo »naklo« úplně vyšlo již z užívání, třeba očitým pozorováním na místě samém vyhledávati, zda-li etymologie místního názvu srovnává se s nynějším nebo bývalým rázem půdy.

Blata, Blate, Blato, Blatt, Blattendorf, Blatnica, Blatce, Blattnitz, Blatzen a j. bývá označováním takových osad, kde mají nedaleko močál, rašelinisko. (Slov. blato původně = močál, bařina).

Slované říkají jezeru, občas vysychajícímu blato; tak Mostarsko blato, Hutovo blato, Blatno (jezero) = Plattensee. — Kde osadní název téhož znění je na vysočinách, tam náleží správněji psáti Plat.

Muža (Muša). Slovo památné i jazykově i kulturněhistoricky. Z malebných krojů národních poznáváme, že Slovan miluje pestrých barev. Jistě tomu za stara také nebylo jináč, jen že tehdy ještě nebylo továren na falešná barviva moderní. — Zásobiti se zavčas potřebnými a trvalými barvami, to zůstaveno tehdá hospodyním, vůbec ženským. — Jak známo, v krajích severní polohy červené barvivo na barvení vlny, lnu a jiných látek vyráběno domácím průmyslem z košenilky polské (porphyrophora polonica). Broučků bylo třeba sbírati v červnu a červenci. Jako Chorvatským a Slovinským »chlapcům« siečanj připomínal, že je čas do lesa jít dřevo roubat, tak »červen« pamatoval »roby« českomoravské a polské, by šly sbírati košenilky. Sběr červnový býval nejvydatnější, červencový už pochybný. — Jihoslovanky na barvivo sbíraly zas po jílech (il, ilj = Kermeseiche) broučky zvané coccus ilicus, ale mimo to vyráběly si červeň ještě z byliny po okolí středozemního moře rostoucí v knihách vědeckých mořena, rubia tinctorum (Krapp) pojmenované. Arci že vydobývání barviva z této byliny vy-

žadovalo několikaleté práce, ale za to barva z něho na látkách, zejména na kobercích, na pláštích do jízdy (»strukách«), t. j. byla mnohem stálejší nežli z barviva živočišného.

Bylo-li však barviti na černo, tu bylo třeba napřed zřídit »mužu« (= mušu), a k tomu se každý kraj nehodil. Bylať muža důl asi metr hluboký ale dosti široký, vykopaný v půdě rašelinovité a olším porostlé. Do spodu naházeno černé hlíny a do ní namícháno dubových kůrek, olšových se šišticemi, duběnek a čerstvých šupek ořechových, jak potřeba kázala. Kdo co z domácí příze chtěl míti obarveno na černo, do této směsice to založil a několik dní tam nechal zakysnouti — mořiti. Na dobré muži bylo tedy mnoho záleženo, a pozemek aneb osada s dobrou mužou daleko široko byla vyhlášena. V kraji, kde »mužu« zřídit se nehodilo, dvé, tré i více osad užívalo jedné společné, byť i kus cesty vzdálené jámy.*)

Tvrdím-li, že po těch mužách obzvláště vyhlášených bývaly pojmenovány i osady a osadníci, nepochybím; bude jistě toho původu časté německé »im Moos« a pak místní názvy Moosberg, Mooskirchen, Moostratte (slov. trata = trávník), Moosing, Musau, Muskava, Muschau, Muszenica, Mužylowice, Myschý, Myškov, Mošice, Moschkanzen, Mošciska, Možčenica, Močidlo (něm. Mottschield), Mozelov? (něm. Musslau), Mošnov; atd.

Ostrog, Ostrogon, Ostrožno, Ostrožac a j. pod. značí proužek země od břehu do vody trčící jak ostruha.

Luna silva, Lunja, Lunja glavica, stč, Lúny — dnes Louny, Lüneburg a j. označovaly kdys mokré, výparovité nížiny a doliny. — Ve slovinštině »lunja« značí tolik co naše »vodní«, a co Němec musí opisovat »Etwas zum Wasser

---

*) Velmi poučně popsána »muža« v Časopisu za zgodovino in narodopisje (III. str. 33) v Mariboru n/D. vycházejicím. — Neškodilo by na to i v jiných krajích činit poptávky u lidu venkovského, zvláště kde místní jméno, přihodný útvar pozemnostní a lidové pověsti poněkud na věc poukazují.

Gehöriges«. — Z klassiků známe »luna silva« není než l e s v b a ř i n a t é n í ž i n ě, jaký u Břeclavy (Lundenburg na Moravě) podnes stojí, a kam až se kladou západní hranice Kvadů = Kovádoi, uherskoslovenských to kravařů (govadjarů).

Jezero je velmi častým místním jménem, jehož odlišné tvary snadno lze poznati; na př. Jezera, Jezerní, Jezernice, Jezírko, Ozero atd. Leč pojmenování toto bez mála už ani k jedinému místu nepřiléhá, neboť jezera už dávno, snad od věků nečítaných nikde neviděti. A přec člověk, který pro takové vody měl slovo »jezero — ozero«, jezero tam jednou viděl, a místo dle toho »pokřtil«. Útvar zemský, jakož i geologie potvrzuje, že tomu tak; že tam, kde dnes jest j m é n o Jezero, druhdy vody své rozlévalo s k u t e č n é jezero. Člověka, jenž toto tradicionelní vědomí skrze slovo »jezero« dochoval až po dnešní den, věda »dějezpytná« nazývá Keltem, Ur-Germánem, třebas i Mongolem; my jej nazýváme Pra-Slovanem, praobyvatelem Evropy, zůstavujíce čtenářovi, ať si vybere podle chuti. Na Plujském poli je osada »Sveti Štefan ob jezeru« (světové kultuře na velkou ujmu ubohá osada německého jména nemá); přístavek »ob jezeru« mohl vzniknouti jen tehdy, když moře panonské z velké zátoky mezí Ptujem a Mariborem už bylo uhnulo. Kdy to bylo? Z dějin víme, že roku 35tého před Kr. Oktavian vyvrátil velké panonské město Ptuj, popáliv napřed po celém okolí všecky lesy, nemoha jinak zameziti dovoz potravin do města obleženého. T é h o ž roku tudíž jezera už nebylo. A ještě něco. Osada Sv. Štefan ob jezeru leží o poznání výše nežli všecka ostatní rovina; ráz jezerní tudíž na výšině mnohem spíše pominul nežli v nížině! — Jak za dob římských po jezeře už památky nebylo, vysvítá z toho, že u Polskavy byly lomy mramorové, z nichž jsou všecky římské kameny Ptujské, a že nedaleko nich šla římská cesta poštovská. Kdyby cestě bývalo obcházeti domnělé jezero sv. Štefanské, byla by neodvratně zabočila do jezerovitého území u Prahy (Pragershofu), kde podnes ještě

půda je velmi močálovitá. — Právo slovanským jménem označiti jezero, kterého málo čítaje už dva tisíce let není, mohl přec jen míti, kdo je jednou viděl na své oči! — Podobně se věci mají v nedalekém údolí Travenském (Dranntal) kolem osady »Sveti Andraž ob jezeru«. Ani tady po jezeru dnes už nezůstalo stopečky.

Jak si to logicky vysvětlíme jináč, než uznávajíce, že se Slovany středoevropskými z VI. stol. po Kr. dlužno v letopočtu jíti daleko, daleko na zad — do tisíciletí **před**kristových!

Kety (čti Kenty), město v Haliči, leží na rovině při řece Sole vrbovím hustě zarostlé. V ruštině »kenda« značí písečnaté břehy; v slovinštině kęta je chata z proutí a hlíny zbudovaná. Dle toho nebude daleko od pravdy, že jméno Kęty pochází od těch proutěných chatek, co kdys stávaly na břehu Soły. — Znalcové místních poměrů ať vyzkoumají, zda názvy Gent, Kent, Canterbury podobného jsou původu jako polské Kęty. Také možná, že tu vězí jakási zvukoslovná spojitost s kořenem »gat«.

Ust. Místo, kde voda vlévá se do vody, Slovan jmenuje ust, ústí. Kde Němci zastihli takové pojmenování, zkrátka překládali v Münde, Dünamünde (Ust-Dvinsk); jen zde onde »přizpůsobovali« (tedy nestvůry slovní vymýšleli), jako: Aussig (Ústí—Běly v Labe), Aussee (Ustje v Kraňsku), Austy (Ústí u Vsetína a u Hranic); zřídka kde jméno nechali jménem: Ustiprača (v Bosně, Prača ústí v Drinu), Ust- Medvedickaja Medvedica ústí v Don.) Pamatuj ještě: Mährisch-Ostra (Ostrava, kde Ostravica ústí v Odru), Oster (v Rusku, Oster ústí v Desnu), a římské Ostia, přístav na ústí Tiberním.

Slované své u s t, ú s t a, ú s t í že by si byli vypůjčili od Římanů (os — oris), je málo průvodno. Vliv jazyka latinského pak v krajích severního Ruska je věc úplně nemožná. A pak znamenáme, že základní tvar u s t, o s t odvozováním nabyl rozmanitých ještě jiných tvarů hojně užívaných, čeho ani v latině ani v němčině nebylo a není. Čítám

sem tvary ostrov, ostrog, ustroň a pravím, kořen ust, **ost** že náleží v slovní zásobu onoho prajazyka, jímž v **šerém** dávnověku evropský pračlověk vyjadřoval, co viděl, co **chtěl**, co myslil. (Srv. následující článek).

Brod, brodek. Srovnej Bosenský, Český, Uherský, Srbský, Slavonský Brod, Brody, Borodino, Brodau, Brotkowitz, Grossbrode, Prode, Proderów. Další pojem pro brod jest brest, který se také u mnohých místních jmen nachází.

Ostrov, otok. Oběma výrazy Slovan od nepaměti označuje pojem latinského »insula« a německého (!) »Insel«. — Dnes však místa leckde mají název ostrov aneb otok, kdež ze samojediného jen názvu lze hádati, nebývala-li tam kdysi přece voda a místo samo v ní ostrovem. Názvy Otok u Adelsberku, Otok u Vinkovců, Otočas, — Ostrov, Ostrava, Ostrožac (v Hercegovině), Ostrvica (v Slavonii), Ostrovo, Ostrožno, Ostrůvek, Ostrovany, Ostrovačice a j. v. svými polohami a územkovým složením a zároveň s původem svých jmen nesporně sahají zpět až v dobu čtvrtohorní, neboť po ní, když už vody byly odevšad uhnuly, pračlověk nebyl by místa ona ani co ostrovy uzřel ani ostrovy nazval.

Tu jsme se čtenářem při věci s nenadálými a přec jen úplně přirozenými důsledky. Koncem poslední doby ledové asi 4000 let před Kr. lidé se objevují na zemi, a dnes v nejrůznějších končinách zeměkoule **tentýž zjev** označen jest zvukoslovně **tímtéž výrazem.** Co z toho jde? Jediný logický úsudek: všecky zjevy přírodní mají vznik a původ monistický a vznik a původ monistický má i lidská řeč. Tentýž smyslový dojem, totéž tisícileté podání, tentýž výraz čili název po nejrůznějších koncích světa, to všecko **bez** jednotného vůdčího a oprávněného čihosi vlivu v logickou souvislost nesrovnáš! — K tomu na objasnění uvedu teď několik světových jmen, jež nejsou vzata snad z bájí a pohádek, nýbrž z makavé skutečnosti. Ptolemejská mapa zaznamenává jantarový **ostrov** — Austeravia; území mezi Maasou

a Moselou, v něž býval zahrnut i Bar (= bařinatý kraj), a na němž dle toho pamatován **ostrov** nejeden, zvalo se — Austrasie; Rakousko jako kraj bývalých **ostrůvků** na sever od Vídně mezi Dunajem a Moravou píše se —Austria; a pátý díl světa Australie je světem ostrovů, jenž nemá sebe roveň. — Všecka tato místa jsou ostrovy, anebo jimi jednou byla, — zeměznalectví již tu rozhodlo; všecka označena jsou jmény, která mají slovní základ »ostrov« anebo souborné »ostrovje, ostrovlje«, a přece na to třeba nemalé smělosti a odvahy, dnešnímu světu pověděti do očí: tato jména dal kdys národ jedním prajazykem mluvící! Tak se v nás proti této myšlénce vzpírá, čemu v knihách říkají »světový názor«! A přes všecku tu uměle vypěstovanou úzkoprsost a obmezenost v dosavadním našem na svět a jeho dějstva nazírání, nezbyde nám, než po něčem ustupovati, až jednou uznáme, že přirozené zákony jsou nepodajnější než všeliká lidská umíněnost a paličatost.

Upozorňuji, že uvedené tvary názvové nepojímám za **slovanské** ve dnešním smyslu politickém; jen na tom trvám, že pocházejí z prajazyka, kterým mluvili v dávném šerověku první obyvatelé tak zvaného »starého světa«. O úkolu, jaký nám skýtá sama příroda, dosavad zle jsme pracovali; jak do toho s úspěchem lepším, spočívá právě v poznání, že slova onoho prajazyka co do tvaru a významu jedině u dnešních Slovanů dochována neporušena až po dnešní den. Nejmenší už není pochybnosti, že za nedlouho se nám vyjasní, jak mezi rozličnými jazyky tohoto světa skrývá se jakási tajemná ale neupřená vzájemnost čili spojitost. Pak splní se, co Topolovšek v předmluvě k dílu »Die basko-slavische Spracheinheit« propověděl, řka: »slovo v osamocených jazycích jednou i v slovozpytu našem dojde svého náležitého vysvětlení!«

SKUPINA NÁZVŮ OZNAČUJÍCÍCH VÝŠINY.

Výšiny byly pojmenovány za stara obyčejně podle toho, čím útvar nejnápadněji bil v oči.

Rhaetikon. Výraz rt, rat, rtje, rtina (v řeči baskické rt = err značí naše »špice«) na označení ostrých horských hrotů nebo táhlých horských hřbetů velmi zhusta se vyskýtá. Máme: Rat, Ostri rat, Dugi rat, Stonski rat, Rataj, Radgona, Radein, Radinci, Radomirje, Radno (něm. Rückenstein), Rattenberg, Ratzenberg, Rath, Rathen, Ratschitz, Račice, Ratopolje, Ratschach, Rathausberg a mn. j.

Staroegyptská listina jmenuje národy ratanské; dlužno tím rozumět horaly, zejména ty, co žili v Alpách a na Balkaně. —

Jména téhož původu vyznívají často i tvarem: Arth, Arta, Erzberg, Ortenburg a pod. — I lat. arduus (strmý, příkrý) kořenitě se nese k »rt«, či vlastně k přídavnému rtov — rtova — rtovo.

Hum, Hämus, Böhmen. Slovem »hum« Slovan za stara mínil nepříliš vysoký kopec s mírným vrcholem; vyskýtá se vždy jen o blízce příbytků lidských; v opravdových horách ho nenajdeš. Jiné ještě tvary jsou: Um, Umac, Hom, Ham, Cham, Holm, Kulm, Kolin, Köln, Humac, Chumec, Kumitz, Chlumetz, Chełm a j. v. —

Po Evropě je těch jmen síla veliká; tvar »hum« se však udržel pouze mezi Jihoslovany. — Kraji s několikerými humy říkalo se za stara Pohumje, Predhumje, Zahumje; z toho lat. Hämus nesporně vzalo původ. Německé označení království Českého — Böhmen — po starším: Bojohämum, Bainohaimai (tak na mapě Ptolemejově), Bojoheim, Böheim, buď se nese k »pohumje« s významem pahorkatina pastvisky bohatá, anebo k staroslovu »bohunje«, značícímu krajinu s vydatnými pastvinami.

Bez pochyby bývaly tu kdysi podobné zádruhy pastevní jako v zemích jiných, a to po způsobu nejstarším; obyvatelé za letní doby poháněli pasný dobytek s pastviska na pastvisko dle toho, jaká kde právě byla tráva. Jen tím se vysvětluje, proč názvu »bohémien« ještě doposud podkládá se pojem člověka neposedného, tuláka nebo cikána.

Egypťané německý »Amonland« (?) zvali Hämonií; jakýsi oddíl národů Ratanských slul jim Ummani. Z XV. století př. Kr. Thutmosis III. pozůstavil zeměpisné dílo o 119 názvech místních; je mezi jimi také »Hum«. Polyhistor v rodokmenech babylonských »Huma« klade za praotce Ethiopů. — (To uvádím nic nepřidávaje. Shoda názvů ať sama ponoukne, čeho třeba bedlivějším bádáním zjistiti.)

Hum v řeči nordické jeví tvar »holm« (Holmberg, Rosmersholm), v gotštině »hulms«. — I jméno města Olomouce, — nesčíslněkrát, ale povždy nepřirozeně vysvětlované, — původ vzalo ze slova »holmec, holmci« (= nízké pahorky), neboť ještě do středověku je psávali »Golomuc«, a lid podnes mluví »Holomóc«.

Pogorje, Zagorje — Pohoří, Záhoří označuje hory souborně tak jako Pohumje, Zahumje.

Gorali jsou obyvatelé západních Karpat v Haliči, tedy Horáci oproti Poljakům, kteří žijí na nížinách ruskopolských. — Řecký spisovatel Appian (140 po Kr.) zove je Korali (v sousedství Sarmatů). Podobá se, že zmínění od Prokopia (de bello gothico II., 11) Horjuli a Heruli nebudou než tito Gorali = Horali.

Udrešnje v Hercegovině je jméno kotliny vzniklé tím, že se kus duté kdysi země propadlo. Poznati to na první pohled. (Udrešnje = propadlina, udreti, udirati = shroutiti, propadnouti se).

Podirac. Tak se od nepaměti jmenuje ve Francii kopec, který se pomalu ale bez ustání propadá. Jaké národnosti byl

lid vůkol osídlený, jenž kopci dal to případné označení »Podirac« (odvozené od slova podirati se = zvolna se propadávati), učenci němečtí a francouzští do dneška nemohli vyzkoumati! Před rokem jakýs odvážný badatel odhalil, proč to sesouvání se děje. Dal vršek nálevce podobný prokopati a shledal, že je pod ním jáma s 90 m' hluboká. Vršek kdysi se nějak prolomil a nad propastí klínovitě zapřel; ze spodu se po kousku oddroboval, svrchu však athmosferilie (prach, písek, kořání) zas po něčem vyrovnávaly; tak se kopci dostalo úplně případného jména už tehdy, když tam ještě obývali Slované.

Blata, Blatna, Blatnia jsou kopce s rovným vrchem. Bylo by správněji psáti tyto názvy Plata, Platna, Platnia. Německy takové kopce zhusta znějí »Platte«. Že zde vězí pojem »rovný vršek« (a nikoli »bláto« = Kot) vidět jak z podoby zevnější, tak i z toho, že hned vedle na rozdíl bývá po kopci s jmény: Przykry, Ostrý, Osser atd. V Tyrolsku říkají kopcům s takovými vrchy »Oblat« (za starší Oplat). Výraz »Platte« podle toho není slovem ryze německého původu. — V Belgii rovné jedno návrší slove Le Blaton.

Mys, Mysl, Myslo, Myslík Mysliovice, Myslová, Myslovka, Myslibořice, Mysletice, Myslošovice, Przemyśl, Myšlechovice, Myší a mn. j. mají slovo »mys« za základ, jež v ruštině dosud označuje německé pojmy Vorgebirge, Bergnase, Landzunge, tedy poslední výběžek nějakých hor. Kde jsou tato jména, všude tam najdeš v přírodě takové výběžky. Srovnej také »Cap Mysenum«. — Sitomisl ve Štyrsku a Žitomislić v Hercegovině označuje příhodné místo čluny převážeti přes takové mysto. V ruštině mají výraz šito = Bootüberfuhr.

Mar (rusky marъ) je kopec tvaru pyramidového. — Maribor (ve Štyrsku) je jméno »burku« (= boru), jenž podnes

stojí na kopci, zvaném Pyramidenberg. Stejnou polohu mají Mahrenberg, Marburg (v Hessích).

Hrib = pahrbek. Češi z toho udělali Hřiby, Hřivy a Říp.

Kreuzenstein (u Vídně) čte se ponejprve v listině z r. 1100 po Kr. jako G r i z a n e s t e i n. Kořenem slova je »grič«; Slovinec tak do dneška říká pahrbku, pahorku. — S t e i n je jenom přílepek; Němci jím rádi »ozdobovali« názvy převzaté. Leckde však skrývá se v tom i původně slovanské s t e n, s t e n j e (= skalní stěna). — Podobá se, že z »grič« až po čase vytvořilo se k r i ž, slovo známější a běžnější. — I na Balkaně máme hojně vrchů na »križ«, místo »grič« pojmenovaných. Ani kopce »Krstac« nepocházejí od slova krst (= kříž), alebrž od »krš«, co značí skalnatou, kamenitou krajinu. — Ustavičně lze pozorovati, že lid zastaralá slova zaměňuje slovy stejného znění ale zcela jiného smyslu a původu. Že se tím způsobuje úplný rozlad pojmový, málo mu vadí.

Boč, Bočno, Wotsch, Watsch a pod. jsou kopce s vrchem nápadně vyklenutým. K tomu třeba podotknouti, že takový obraz na obzoru jeví se pozorovateli jen s určité strany; se strany jiné kopec může vypadati jako zub, kel, hrot. Lze tu i posouditi, se které strany pod kopcem nějaký obyvatel jméno si utvořil, a že osada vidoucí Bočno před sebou bude asi mnohem starobylejší, než osada jiná, která měla tentýž kopec před očima v jiném ob-razu ovzdušném.

Vrat, Vrata, Vratlo, Vratno označují kraj kolem nějakého horského sedla, tedy vlastně horské sedlo samo. Němci říkají sedlu horskému »Joch«. Kořen slova je staroslovanské v r a t (= naše krk).

Troska, Trosky nazývají se strmé často nápadně osamocené skály, zdobené často stavbami k obraně schopnými. Sem náleží mimo známé a z obrázku poznatelné Trosky v Čechách Drosendorf, stará pevnůstka se tří stran Dyjí omezená. Zdaž v tomto významu dosud pojmu »Troska« se

užívá, není známo; Rus vyrozumívá slovem »trosok« ostré hroty u podkovy.

Trosky v Čechách.

Skalka jest velmi obyčejné jméno pro osamělé části skal, které často hradem neb zbořeninou opatřeny jsou. Polák rozumí slovem »skalka« úlomek skalní, rozsedlinu; u Slovanů znamená »skala« vůbec strmou skálu i úlomek sám. Mimo to zovou se horské rozsedliny, nejsou-li zřejmě skalnaté také »Počenik« (u Mariboru), »Poklenica« (u Doboje), (od počiti = pukati = bersten).

Kazan. Na Balkáně zovou se tím výšiny kotlinu tvořící, nemající hlubšího odtoku pro vodu, (kazan = kotel). Je-li

taková kotlina velká a hluboká i sopouchovitá, sluje často Tendžer, Tendžera (hluboká pánev) na př. u Nevesinje. V německém území stalo se, jak se zdá, z těchto jmen Katzengebirge, Katzenboden, Tanzboden a j.

SKUPINA NÁZVŮ VZATÝCH Z ROSTLINSTVA A ŽIVOČIŠSTVA.

Rostlinstvo, jež pokrývá skoro všechen povrch zemský, od nepaměti mocně působilo na člověka v přírodě žijícího, s ní se denně stýkajícího. Nebylo-li v té které krajině znaků jiných, člověk chtěje místo přece označiti slovem, bral si na pomoc rostlinu zvláště v oči bijící a říkal: tam u dubů, tam za olšinou, tam v bučině, tam za bořím a podobně. Stálým tím říkáním jméno naposledy tak utkvělo, že zůstalo názvem toho místa, i když strom dávno byl zahynul. Rozumí se samo sebou, že mluvící názvodajce vždy jen na mysli měl rostlinu pevně ustálenou, nikoli snad osení nebo kvítí; tudíž ponejvíce strom. — Abych se vyhnul mylnému pochopení, budiž připomenuto, že se zde jedná pouze o lučiny a pastviny, které však dle pojmenování od stromu na nich neb vedle nich se nacházejícího dojem budí, jako by pouze při tom stromy nebo křoviny hospodářsky směrodatny byly. — Nejčastěji vyskýtají se místopisné názvy, k nimž podnět daly t i s a d u b.

Tis (taxus baccata). — Tis jak v názvosloví tak v hospodářství a lékařství tolikého je významu, že ho míním popsati poněkud obšírněji. Upozorňuje pak na jeho vzácnost, rád bych způsobil, by si lid tisu bedlivěji všímal, a roste-li kde, zbůhdarma jej neničil.

Tis býval rozšířen po celé Evropě; i v Malé Asii roste a v severní Africe. Dnes už od věků vymírá. V Šlesvik-Holštýnsku už ho není; v celém Meklenbursku rostou již jen stromy dva; v zemích alpských stojí ještě několik vysokých kmenů, ale na Balkaně vyrůstá leda v zakrslé keře. Nejpečlivěji pěstují tisy v Anglii. Máš jej tam na každém hřbitově a při statcích po venkově. Daříť se tisu podobně, jak se dařilo mnohým zvířatům dnes už načisto vyhubeným. Umělým vzděláváním půdy ubývá vlhkosti zemské, těžko se ujímá, pomaloučku sílí a roste —, toť příčiny, proč nedaří se ani stromu samojedinému, ne tak hájům nebo lesům tisovým. Že pak všecko z tisu všelijak se hodí upotřebiti, ani strom už ujatý nemá náležitého pokoje, aby zmohutněl. — Tis je rád ve vápenité, chladné, vlhké zemi; proto ve stínu i lépe roste než na výsluní; leč uživí se i ve skaliskách. Tis je stromem dvoudomým; nezřídka jeden háječek vzrůstá ze samých mužských, druhý pak ze samých ženských jedinců. Semeno klíčivosti nepozbývá, ani když projde ptáčkem. Jen tak ledaskde i mezi staré zdivo se dostane; semeno nemajíc křídélek větrem se neroznáší. Tis nasazuje pěkně červené bobule chuti přisládlé. Někteří ptáci je rádi zobou.

Ze dřeva neobyčejně vzhlídného, jadrného a pružného vyrábějí se nádoby, věci vyřezávané a nářadí do světnic. Praví se, že koly (piloty) k přístavu Vladivostockému vzaty byly z rozsáhlých lesů tisových. Za stara tisového dřeva nejraději brali na vyřezávání kuší a luků. Vysvítá to z Homéra, jehož hrdinové měli samé luky tisové (todzon = taxus). Tisových luků vykopáno několik už z rašelinišť doby neolitské.*) V obchodnickém jakémsi zápisníku poznačeno, že v letech 1559—60 vyvezeno z Dolních Rakous do Norimberku 36.650 luků tisových. — V hrobích římských a těch ještě starších nalezeno dosti věcí z dřeva tisového.

Dokud strom měl ještě kdy vzrůstati a mohutněti, boháči i rakve z tisu si pořizovali. Ví se, že nebožtíci královští

---

*) Ve středověké němčině t i s a k u š e byla slova souznačná.

v Egyptě odpočívali v rakvích z toho vzácného dřeva. Francouzský botanik Beauvisage rakve VI.—XIII. dynastie pod drobnohledem ohledav poznal, že jsou z dřeva tisového. Potvrzují jeho nález i hieroglyfy, které toto dřevo již roku 1600 př. Kr. nazývají »Iv«.

Tisovými ratolestmi druhdy zdobývali hroby (v západním Prusku prý ještě do francouzsko-pruské války) a o slavnostech i kostely; Řekové si tisových halouzek nastrkávali při pohřbech do vlasů a za ňadra. Tis se svým tmavozeleným jehličím má dosti ponurý vzhled; za to jím tlumočen smutek při úmrtí. Starý svět se nejvíce sháněl po věncích uvitých z halouzek, na nichž ještě visely červené bobule. Kladli je na rakve i na čerstvé hroby. — I dnes ještě tis nejspíš najdeš na hřbitovech (v Anglicku), u kostelů (na př. Maria Neustift u Ptuje), pak na blízku starých hradů (tak u Pernštýna na Moravě; o něm koluje pověst stejná, jaká se čte v Tannhäusru; pak u Burgberku nedaleko Olecka ve východním Prusku). Z toho lze souditi, že stromu za stara přikládán jakýs význam bohoslužebný.*)

Strom prý je jedovatý. Jehličí tisové má v sobě opravdu dosti silný alkaloid. Zkouškami zjištěno, že 4—5 gramy lze usmrtiti králíka, 30 gramy psíka a 500 gramy až i koně. Caesar (De bello gallico VI. c. XXXI.) vykládá, jak Catuvolcus, král Eburonů, tisovým jedem prý se otrávil, podotknuv, že toho stromu v Germanii a Galii roste hojnost.

Lidové lékaření o tisu dobře ví. — Předně je znám jako abortivum, a to od dob nejstarších. Zejména Římské paničky a slečinky honem užívaly odvaru z tisu a z chvojky klášterské, když cítily, »že je zle«. Trestním stíháním i tím,

*) Do nedávna si ve slovenských domácnostech nemálo zakládali na tom, když v zahrádce pěstovány byly všecky významné a léčivé zeliny a rostliny, jichž bylo třeba tu při slavnostech tu v nemocech, zejména všecko stromoví, z nichž se vázala kytka na květnou neděli, pak rozmarýn a dříve i tis. Taková zahrádka vypadala bez mála jako zahrada botanická, drobných arci rozměrů. Bohužel i tu kulturní ideály ustupují a ustoupily nenasytné lakotě hmotného výtěžku.

že toho stromu již je na mále, zločinné to počínání dnes už bude snad vykořeněno, ale zde onde přece slyšet narážky, z nichž vychází na jevo, že známost o té věci dosud v lidu nevyhynula. V západním Prusku tisem pomáhají koňům od volat, a psům od vztekliny, cpouce do zvířete řezin tisových. Míza tisová také prý pomáhá od hadího uštknutí, a kouřem tisového dřeva lze prý usmrtiti kde kterou myšku ve stavení. —

Tis opředen jest různými pověstmi báječnými. Spáti pod tisem prý škodí, ba je nebezpečno. Toť pověra. Sám jsem se přesvědčil, že na tom není pravdy ani zbla. U Řeků tis byl zasvěcen bohům podsvětným. Něco podobného bylo u starých Němců. Praví Edda, že tržiště božího města Asgardu posázeno bylo tisy. Tis vyvolával prý i duchy zemřelých, a »čarodějnice« ledaco z něho uměly vařiti. —

Kde tisů rostlo kdysi hojnost, zhusta poznáváme až po dnes z dochovaných místních jmen. Staří Slované měli pro tis čtvero jmen, a to: **iv** a **iva, tis, negoj** a **sabina.** Dnešní Slované znají už jen t i s. Vyhynul strom, vyhynula i jména.

Tvar »iv« či »iva« (bretonsky ivinen, středolat. ivus, francouzsky if, španěl. iva, staroněm. iva, středoněm. iwe, a egyptsky iv, jak už bylo připomenuto) vyznívá z těchto místních jmen: Ivan planina (v Bosně), Ivaňjčica a Ivanić (hory v Chorvatsku), Ivan (kopec v Dalmacii), Ivan (vesnice v jižních Tyrolích), Iva vrh (v Kraňsku), Ivnik (něm. Eibiswald), Ivančice (něm. Eibenschitz — znělo u Římanů Eburum, Eburodunum), Ivanje selo (něm. Eibenschusz!), Ivanjševci (něm. Eibersdorf), Ivaň (něm. Eibes), Iwansdorf (také Fohnsdorf) a j. Téhož původu jsou také jména: Ebro, Ibar, Iberie, Eburoni, Ybbs, Ybm, Ebensee (dříve Ybensee), Iwitz, Iwitzno, Ibenbôm (u Roztoku), Iwenwerder a pod. — Že jméno je slovanského původu, vysvítá z toho, že tam, kde nebylo žádného mísení jazyků, tvar svou původní podobu zachoval. Proč Slované slovem »iva« označují dnes v r b u po německu Sahlweide zvanou, je na bíledni. Když po čase

slovo ig, iga, iha (vlastní to výraz pro vrbu = Sahlweide) vyslovovali v iva, když výraz tis pro těch několik pravých jiv úplně vystačoval, vytratil se i pojem i výraz »iv, iva« z řeči i z paměti. Že by »iva« za stara byla označovala i vrbu (= Sahlweide), je věc nemožná. Vrba daří se jen při vodách a na mokřinách, starou ivu (tis) však místní názvy kladou až vysoko do hor, mnohdy značně zvápenělých.

Druhý výraz pro taxus baccata je »tis«. I z toho slova je hojně místních názvů, jako: Tisa (řeka), Tisac, Tisovac, Tisovina, Tisek, Tisov, Tisch, Tischberg, Tischau, Tištín, Těšnovice, Teschen, Tessin a j. Že jménům podložen kořen **tis**, vidno ze starých listin. Co se už navykládalo o jménu moravského města Tišnov (po německu! »Tischnowitz«), a přec ho ve středověku ještě zřetelně psávali »Tissinov«; je tam i kopec, Tisůvka, na 790 m vysoký). — Polský tvar je cies, proto tisovým porostlý kraj zcela správně nazván Cieszyn (nyní město, něm. Teschen; ale to se daleko musí sáhati pro výklad »Freudenstadt«.

Třetí jméno je »negoj«. Osady dle toho pojmenované jsou v Dolním Štýrsku Negovo a Neguški vrh; ležíť v kraji, kde botanicky stejnoznačné Ivanjci, Ivanjšovci, Ivanjski vrh a Tisina se nalezají. Na Balkaně je několikerý Njegovac, Njeguš, Njegovo. Co do odchýlného tvaru Negova připomínám, že dědinu r. 1130 ještě psali »Negojne selo.« Že negoj opravdu značí Eibe poznati ż toho, že Nehova u Mariboru přeloženo v E[i]benkreuz. Název »Negoi-Sattel« nebude taky jiného původu. — Dosti možná, že negoj neznačívalo pravý taxus baccata, nýbrž nějakou odrůdu, snad taxus brevifolia anebo cuspidata. — Ruský výraz negnoj předkládají dnes na »Lebensbaum«, slovenské pak negnoj na »Goldregen«. Dřevo jeho mají za »ebenové dřevo nepravé«, kdežto jívové (tisové) je ebenovým dřevem pravým.

O slovanském výrazu »sabina« je dnes už těžko se přít, zda značí jívu pravou, nebo její odrůdu anebo druh

jalovcový. Spříhají s tímto výrazem pověstnou Poppeu Sabinu, že prý sabiny užívala k nekalým zámyslům; leč je v tom mýlka, názvy Savus a pohoří Sabinské, z toho slova odvozené, už dávno před milou Poppeou byly u Římanů užívané. — Dalších odtud názvů máme Savina (u Kotoru), Savinsko a Savojsko (kraje takto zhusta označené), Šaba (dnes mylně »Žaba« psávané, část horstva Dalmatského), Šabanov dol a j. — Nebuď zapomenuto královny ze Saby, která darovala Šalomounovi rozličná dřeva vzácná a libovonná.

Pozn. Co jsem tu přes metu této knihy o jívě (tisu) chvalného pronesl, mělo by oživit zájem o ten ctihodný a kulturně-historický strom. Bylo by si přáti, aby těch několik stromů, co jich ještě ve Střední Evropě stojí, opletli plotem a vhodnými nápisy chránili od svévolného ublížení. A když zákonitá cesta by se nezamlouvala, tedy postaviti tam sošku nebo obraz nějakého svatého, co u venkovského lidu mocněji působívá než sebe důtklivější výhrůžky.

* * *

Dub. Místních názvů od tohoto stromu pochodících je řada téměř nekonečná. Není divu. Že vzácné jeho dřevo hodí se na věci nejrozmanitější a ve starobylých domácnostech nejnezbytnější, krajin, kde rostl dub, všímáno si co nejvíce. Staří Slované měli pro něho označení několikerá. Z nejužívanějších jsou: dob — dub; hrast, rast, chrást; il, ilj, zelenika; liber; grm, crveni grm; cer.

Všecky názvy znění: Dobrava, Dubrava, Dobrovlje, Dobrič, Dober dol, Dobro selo, Dobruvje, Dubrovnik (Ragusa), Dobrovce a mn. j. označují krajiny, kde dubový les stojí neb alespoň stával. Němci překládajíce nejednou tvar dobr — rozuměli ve smyslu svého »gut«, natvořili spoustu nesmyslných novotvarů svými Gutendorfy, Gutentaly, Gutenbergy, Gutenfeldy, Gutesteiny, Gutenbühly atd. Kde tudíž v místním názvu straší německé »gut«, směle podlož slovanský dub názvodajný.

Hrast, rast. Sem dlužno klásti: Hrastje, Hrastnik, Hrastovec, Hrasno, Raška gora, Raštelica, Rastovača, Rašljany, Raxalpe a j.; taktéž národopisné označení: Rasci, Rašci, Raščani, to jest obyvatelů rozsáhlých doubravin v Slavonii a v územích okolních. Na Moravě máme Chrašťany, Chrastovou Lhotu, Chraštělov, Chrastěšov.

Il, Ilj označuje dub zvaný botanicky quercus coccifera. Přiživuje se na něm mšice červcová, již za stara sbírali na barevní látek na červeno. — Nejpamátnější název tohoto původu je »Ilirija«, totiž krajina podél pobřeží Dalmatského, dubovými lesy slynoucí. Že bylo staviva po ruce, kvetlo tam i plavectví i lodní stavitelství. Erbem či znakem Ilirska jest veslová lodice. — Z jiných názvů buďtež uvedeny: Ilija, Ilino brdo, Iljine gradine, Iljaševci, Iljina gomila a pod.

Zelenika (quercus ilex) má po celý rok list zelený. V jižní Evropě mnoho krajin nazváno po ní. Plody její, tak zvané ballot y, chudší lid ve Španělích, jižní Francii, Řecku a severní Africe požívá.

Cer (německy taktéž Zerr-eiche) dal původ názvům: Cerovec, Cerje, Ceršak, Cerovlje, Cervišče a j.

Liber, liberník Slovinci dnes ještě zovou silný dubový trám ve světnici, který podpírá příční (o něco slabší) trámy stropu. Dle toho liber bez pochyby značíval dub hrubolistý. Nejpamátnější jméno tohoto původu je Liburnia, římská provincie, obsahující západní Chorvatsko a severní Dalmacii s několika ostrovy. Názvem tímto míněn tudíž kraj, kde stávaly celé lesy dubů hrubokmenných. Také v slově »liburna« jméno to je zachováno; Caesar a Horác tím míní lehounké a rychlé čluny o dvou veslech, na jakých Liburnci illyrští po Adrii se plavívali. »Liburnii« jsou tedy obyvatelé krajiny porostlé libery (= duby hrubokmennými), a nad to shotovitelé »liburn«. Byli tudíž proslulými staviteli lodí; a proto ten ilirský zemský znak, o němž už byla zmínka. — Jiné názvy místní jsou: Liberca v Kraňsku, Liburnia v Koruta-

nech, Livorno v Italii, Libourne ve Francii. Livorno a Libourne, jak známo, do dneška mají po věhlasné rejdě na stavbu lodí. — Kus okolí u samého Těšína, doubím porostlý, před časy zval se též Liburnia.

Grm, crveny grm je u Jihoslovanů dnešních označení pro dub quercus coccifera. Zde onde grm značí však i dub vůbec, zvláště kde v nevelikém okolí ostatních jmen už bylo vypotřebováno. Toto určení proto je důležité, že jím samo jediným vyjasňuje se záhada, odkud vzniklo jméno »Germáni« tolik sporné.

Již Mahn (Ueber den Ursprung und die Bedeutung des Namens Germanen) poněkud se blížil pravdě, maje Germány za »lid, co bydlel v lesích« (»Wäldler«), ale se zřetelem na slovanské **grm** = Gestrüpp, Niederwald, Eichenbestand, značí nesporně: **lid, co bydlel v krajích, kde rostl dub.**

Samo sebou takto i vysvětlena zvláštní úcta dubu. — Grimm a Leo, odvozujíce slovo od keltického »garm vyn«, praví, že germán znamená křiklouna, břešťáka, vojína povykujícího! Škoda o tom šířit řeči. — Pobočný obrázek velkého germánstva porýnského do dneška ještě máme v Hercegovině. Mezi stanicemi Zavalou a Poljicí na železniční trati od Mostaru do Gravosy rozkládá se nepatrná dědinka, Grmljani, se svým dosti bujným porostenstvím dubovým ne nepodobna malé oase uprostřed holého a mrtvého okolí zakrasovaného. Že Grmljani značí opravdu kraj dubový, viděti jednak z toho, že se tam dubu velmi daří, a pak že sousední osady vesměs mají po názvu rostlinném, jako: Dubljani (osadníci při doubravě), Dračevo (osada při trnisku), Drienjani (osadníci při habrovisku) a pod. Pro zajímavost přidána tu mapečka.*)

*) Lze předpokládati, že každá odruda dubová měla za stara po zvláštním označení slovním. Ostatně má to svou platnost v hrubém ještě podnes. Slušelo by botanikům dopodrobna vystopovati, kam až ten který druh se byl rozšířil stav se takto krajinám původem jejich pojmenování. Ještě připomínám, že jméno germáni odvozovati od slova »ger« (= tyčka, hůlka, kopí) je věc příliš nepřirozená. Lid přec nedostal jméno z toho, že ten aneb onen z jeho krajanů někdy držel v ruce žerď anebo kopí.

Výklad, že germáni jsou původně »osadníci kraje lesů dubových«, značného světla nabývá ještě i z této úvahy. Do 16. století po Kr. živá duše v Evropě o názvech Germáni, Germania neměla tušení. Do začátku dob reformačních spadá teprv všeobecnější známost starých klassiků. Tu moudré hlavy z Tacitovy Germanie objevili, tam kde nyní sedí Němci, že seděli tehdy »Germani«, a bez rozvahy usoudili: tito tehdejší Germáni najisto jsou dnešní Němci. Toť úsudek úplně klamný a nesprávný. Když jméno Germáni od dob římských až po reformaci neznámo bylo, pak bylo i neznámo, jaké se za těch 12 století mezi lidem těchto krajin děly změny. Tacit nikde neříká: »Moji Germáni jsou vaši Němci!« Za to však i z národopisných záznamů Tacitových i z místopisných jmén, do dneška dochovaných vysvítá, že v území, »Germania« zvaném, seděli Slované. Na tom pranic nesejde, jest-li Slované od Němců byli z ní vytlačeni už za doby Tacitovy anebo o něco později. Ba, čím spíše se událo toto vytlačování, tím starobylejší jeví se v Evropě jsoucnost Slovanů, kteří dali nevykořitelné názvy horám, vodám a osadám, dokavad na nich bytelně seděli, **a ne teprve z dnešních svých sídel!** — Je nesporno, že Tacit svým spisem způsobil v hlavách 16tého století myšlénkový proud, jemuž chybí všeliká opora logická, a jenž se do dnešního dne ani nedovtípil, že ve spise není ani zmínky, jakým že v té Germanii mluvilo se jazykem, anebo, že Tacit neumí jmenovat původního jména ani jedinkého boha praněmeckého. — S planou tak výkrutou, že Slované za Tacita byli z praněmecké Germánie už vytlačeni, ale v VI. století po Kr. že se tam zas vecpali, ani se nehodí domlouvati se, zvlášť ne s lidmi, kteří nechápou, jak lid v tak ohromném území usídlený, nepotuluje se světem jako cirkus, aby — dělal představení. — Dějepisectvo dosavadní, etnografickým názvoslovím z nepochopení nebo ze stranickosti na mysli zmámené, Slovanům na dějišti světovém vykázalo příliš obmezený a nedostatečný

úděl, a proto máme v dějinách národů a jich kultury hádanku na hádanku. —

Rozhodně dlužno však vzíti v pochybnost myšlénku, že by Germáni př. Kristem vůbec totožni byli s Němci dnešními.

Rozepsav se o Germánech, připojím tu i slovní výklad čili etymologii výrazu »deutsch«. — Stòpujíce vznik slova »deutsch« se stanoviska srovnávacího národopisu daleko se rozejdem od toho, co dosud známe z povídaček Grimmových, váhou holé autority podepřených. —

Jednotlivé Němce, do osad se jim deroucí, Slované z počátku označovali slovem »tuj, tujec, tujci« (= cizinec, peregrinus); později jméno zůstalo celému »národu«. Odtud pak naučili se sami sebe zváti po staroněmecku diutisc a tiusch, po starosasku thiudisc a po staronizozemsku duitsch.*)

Tím náramně posiluje se důmnění, že Slované už dávno seděli v západní Evropě pevně a bytelně, že byli, jak se říká, tam »doma«. Jen domácí má obyčej i právo, vetřelce zváti »cizincem«. Aby přistěhovalec anebo vůbec přespolní přibylec pevné už osadníky pojmenoval »cizince«, je věc ukrutně nepřirozená. Již z toho samého nebylo by tak nesnadno uhodnouti, kdo v Evropě dříve bydlel! K tomu není v žádném jiném jazyku kořenného tvaru, jehož by si Slované mohli »vypůjčiti« na označení těchto hostů.

Dále v slově »deutsch« zaráží neněmecká hláska **č** (= tsch); jeť »deutsch« zrovna tak cizího původu, jak všecka

*) V bavorském nářečí »deutsch« též znamená »čerta, zlého ducha«. Slovinci kolem Lublaně slova »tajč« v témže smyslu užívají; to bude jistě odtud, že němečtí kolonisti druhdy zavlekli do Kraňska slovo v přirozeném smyslu; když pak domácí lid s přistěhovalci bývali na štíru, přibarvilo se slovo tajč způsobem naznačeným. — V královdvorském rukopise slovo »cuzí« značí i cizince i nepřítele zrovna jako slovo »Němec«. Kdyby rukopis opravdu byl podvržen, jak někteří tvrdí, vždy by ostalo nápadno, jak těch dvou pojmů tak souhlasně bylo užito, když přece skladatel nižádným způsobem tehdy ještě neznal a znáti nemohl, z čeho slovo deutsch vlastně povstalo a co původně znamenalo.

ostatní s hláskou č, na př. Peitsche, Kutsche, Bratsche, Kartatsche, Karbatsch a mn. j., co se krom toho v němčině vyskýtá s hláskou č jsou ponejvíce z lidové řeči přijaté novotvary bez všeho hlubšího významu jako: rutschen, quetschen, tratschen nebo přírodní zvuk nápodobující slova jako: lutschen, natschen, klatschen, patschen a j. v.

Grimm ještě tvrdil, že se slova t i u d i s c užívalo ve smyslu »lidový« (= volkstümlich). Tomu lze připojiti víry, neboť d i u t i s c je přídavné slovo užívané za podstatné, a dlužno vždy si přimyslit »Leute«. Něco podobného máme i ve Slovinštině. Tu slovo »ljudski« značí i »lidový« i cizí. Totéž i Bartoš uvádí o slově »lidský« na Moravě.*)

Slovanské označení Němců slovem »tujc = deutsch« bude asi pravěké. Poznati to z toho, že Římané slovo svým mluvidlům přizpůsobivše, Němce píší T e u t o n e s. Báje sice vykládá, že praotcem Teutonů je prý Tiusco**), syn válečného boha Tiu. Je to pohrobní smyšlénka, smyšlená z rozpaků a bezradnosti, když šlo o výklad, odkud slovo vlastně je a co by znamenalo.

Neněmecký původ slova »deutsch« potvrzuje se též tím, že jihozápadní Chorvat Němce jmenuje Tudešákem (= cizincem; chorv. tugj = tuď = cizí). Z toho vznikl dále vlašský tvar todesco, tedesco na označení Němců.

Že pak N ě m c i a T u j c i značí jeden a týž národ, dosvědčuje ruský kronista Nestor († 1116). Tento zřejmě praví, že n ě m e c znamená spolu němce i cizince, tudíž cizojazy-

---

*) Dlouho Němci nevěděli, jak »své« národní označení mají vlastně psát, či »teutsch« či »deutsch«. Grimm to rozsoudil označiv teutsch za dolnosaské a deutsch za hornoněmecké. Jak etymologie ukázala, škaredě se zmýlil.

**) Že do tvaru »tujci« později vniklo e, je věc v němčině obvyklá. Němec miluje dvojhlásky jak ve svých tak v cizích, vypůjčených slovech. Srovnej na př. bič a Peitsche, Rusi a Reussen, Prusi a Preussen, ljud (lid) a Leute, ruta a Reutte, Hostýn a Hosteinberg a j. v.

čníka. Toť znamením, že tehdy rovnoběžný vznik obou názvů ještě tkvěl v paměti, ale že významy už se navzájem kryly. —

Za to však není správno, že by Němec (= lat. Nêmetes) slovně znamenalo člověka němého v tom smyslu, že jeho řeči nikdo nerozumí. Máme totiž hromadu místních jmen, znějících na př.: Nemes, Němčice, Niemcy, Niemcowa, Nemški Rovt, Nemška Gora, Nemič, Nemiž, Němetice a pod., která vesměs snad se odnášejí na nějaká bývalá pastviska.

Schaumburg. Slovo toto ukazuje makavě, jak slovanská slova základní časem v německé byť by sebe nesmyslnější slovo přecházejí. Kmenové slovo je »zavod«, které ve významu lesní trať, lesní díl, nový les velmi často v místních jménech přichází. Pevnůstka Schaumburg ve Štyrsku psala se roku 1608 ještě Schawnburg, což však zároveň jméno »Wäldl« mělo. Srovnej též Zavodna u Ustroně (Slezsko), u Val. Meziříčí na Moravě a j.

Smrk, bor sosna. Dnešní Sasko (za stara Saxonia psané) je krajina samými lesy jehličnatými porostlá. Slované jí proto dali název Sasko, utvořené ze starotvaru sosna, mínice tím krajinu sosnami porostlou. V ruštině sosna do dneška znamená něm. Fichte, v slovinštině a češtině (někde) — Tanne. Zdá se však, že staří Slované zrovna tak jako ti dnešní nečinili valného rozdílu mezi pinus picea a pinus alba, ač v jazyku celkovém je odrůdových názvů jinak dosti. — Správnost výkladu podaného znamenitě podporuje na německo přeložený výraz Fichtelgebirge s kopcem Fichtelberg.

První zmínku o Sasích (Sachsen, Saxones činí r. 409 po Kr. církevní otec Jeronym.

Buk, bukva je mnohým místním názvům za slovo kořenné, tak máme: Bukovje, Bukowitz, Bukova, Bukovany, Bukovina, Bukowiec a j. Leč v nejednom z nich snad se skrývá ještě starobylejší označení bývalých pastvisk dobytka hovězího (srv. klassická slova bûs, bucolicus). Dlužno

tak souditi z toho, že v kraji takto nazvaném ani buky nikdy nerostly. Tak na př. »Bukolové« starověku, národ to po výtce pastýřský a po středním deltu Nilském rozsídlený, obývali v kraji, kde buk ani se nedaří.

Hrab, habr. Rusi a Jihoslované říkají grab, Slovinci a Češi gaber, habr. Názvy sem náležející jsou: Grab, Grabovica, Gabovje, Gabrje, Gabernik, Habr, Habří, Habrovany, Habřinka a mn. j. — Proti tomu názvy Hrabří, Hrabství, Hrabín, Hrabyně, pak onyno Graby a Grabovice, kde žádného habří nerostlo, bez pochyby nesou se k nějakým bývalým pastviskům. Dost možná, že náčelník takových zádruh pastuších slul hrab, český hrabě, a že Němci si z toho utvořili své Graf. Leč totě jen tak pravdě podobné tušení; pevných dokladů dosud ještě není.

Ořech, oreh, orah (Wallnuss) nesčetným názvům místním je původem. — Chytré hlavy povídají, že ořech teprvé ve středověku z Asie byl přenesen do Evropy. Planá povídačka. V předhistorických jamách po Dolním Rakousku i po Moravě našly se nedopalky jader ořechových, kterými za nejstarších časů jistě svítívali. Usušené jadýrko skutečně hoří as dvanáct až patnáct minut. Evropští praobyvatelé dozajista si tohoto svítiva »neobjednávali« z Asie! Ostatně dlužno říci, že ořech je stromem lesním, jemuž se na př. na Balkaně ve výšce 700 m. ještě dobře daří.

Bříza, breza. Slovanský tento tvar Němci svým mluvidlům přizpůsobili takhle: Fresen, Friesach, Fressenberg, Fresnitz a pod. — Ruská řeka Berezina (vyslov berjózina) jmenuje se tak, že teče březinami.

Trní. Trnisté rostliny Slovan jmenuje trn, drač, glog. Označuje jimi místa a kraje, kde země byla buď neplodná nebo neobdělaná, anebo správněji vyjádřeno, pastviny, kde toto býlí přes právo zavazelo. T r n máme v: Ternitz, Ternowetz, Trniče, Trnovo, ...; drač v: Dračeviči, Dračevo, ...; glog v: Gloggnitz, Glogovac, Glogov brod, Glogovišče . . . .

Vrba. Strom ten Slované označovali slovy: ig, vrba, sala a rakita. Ig je v: Ig, Iggdorf, Iškavas, Iglau (Jihlava na Moravě), Ižica a Jihlávka jsou vody, tekoucí krajem, kde roste nebo rostlo ponejvíce vrboví. Vrba, po německu zhusta »Werben« je v: Vrba, Vrblje, Vrbovec (= Urbau), Vrbka, Vrbica, Vrbovlje a mn. j. — Sala ponejvíce dala názvy říční; Salzach — u Indic. Arnonův nazývá ještě Igonta. Náruživí Keltaři vyložili slovo **ig** na pojem sumec ryba. Měly by dle toho řeky Sala, Saale, Salica, Salzach, Soła býti plny sumců, ale — nejsou, o sumci v nich ani vidu ani slechu! Podobá se, že sala značí na pastviskách strom vůbec; v němčině alespoň oba výrazy mají jeden a týž smysl. Jest tudíž výraz Salweide pleonasm. Rakita je vrba potoční. Češi tímto slovem označují Rokousko. Původně však název slušel jenom krajině na východ od Retzu, totiž Dolním Rakousům, kde seděli staří Rakati. Je to kraj v pravdě vrbový, jen že čím dále k Vídni tím víc bařinatí, pročež místo vrb roste tam samé šáší čili palach, anebo pravým českým jménem rákos, rákosí. Značí tudíž české »Rakousko« tolik jako mokrý kraj vůbec a dle etymologie: kraj šáchořím porostlý.

Cypříš (Cupressus) má slovinské jméno sevlija; poznat je v místním názvu Sevilla; město toto stojí vskutku v krajině cypříšové. I v Bulharsku je Sevlijevo.

Trst a rogoza jsou vedle palach, šáchor, rákos slovanskými názvy německého pojmu Schilf. Dle rogoza (čes. rohožka) město Dubrovnik nazváno Ragusa, arciť jen část jeho při samém moři ležící. V příkopech pevnostních do dneška roste rákosí. Osada prostírající se vzhůru po stráni zvala se od nepaměti Dubrovnik. — Rostlina v mluvě slovanské proto byla k názvu upotřebena, že tam, kde rostla, ujalo se košikářství dosti výnosné. — Kdysi všechno ovoce jen v rákosových krabicích se rozesílalo, neboť jiného pletiva nebývalo.

Výklad místních názvů z jiných stromů nemá do sebe žádných obtíží, poněvadž se i tam, kde dnes sedí národy neslovanské, dosti dobře dochovaly až po dnešní den. Za příklady tu stůjtež: Jelša, Olsa, Olšany (krajina s olšinami); Javorje, Jauernigg, Auer (krajina s háji nebo lesy javorovými); Jasen, Jasenovac, Jasenica, Assling (jasan = osyka); Drenik, Drenovac, Drenovik a pak Sibinj, Siebing, Siebenreut, Šibenik (kraje, kde rostl dřín, něm. Hartriegel). Hruška, Hrušica = krajina s četnými hrušněmi a p.

* *
*

Co do místních názvů s kořenným slovem živočišným, snadno uznati, že jich mnoho býti nemůže; zvíře pobíhajíc s místa na místo, neposkytuje oné napořád v oči bijící značky, jíž na slovní označení nějaké místnosti třeba. Jmen připomínajících hrubossavce nebo zvířata z krajin tropických vůbec není. Narážky pak na předvěké draky a saně už jen v pohádkách tu a tam k některému místu se připínají; nelze z nich vyvoditi ani jediného věcného důkazu. Ba při výkladu těchto jmen dlužno velmi se míti na pozoru; neboť nejednou skrývá se v nich slovo jen zvukem hlásek podobné ale smyslu na prosto různého. Takové je na označení místa však rozhodně případnější, nežli to tajemně báječné. Několik jen příkladů ukáže, že tomu v skutku tak. Máme výšiny, jimž se říká Srnjak (= Rehberg). Vykladač universitně vzdělaný bude přisáhati, že v tom vězí srna = Reh. Na oko má snad pravdu. Ale co potom, když by kopec kdysi býval slul »Z r n j a k« (= Beobachtungspunkt, od zreti, obzirati)? Arci že z dnešní výslovnosti těžko souditi na výslovnost za šerověku. — Nebo vezměme název »Crna gora« (Montenegro). Německý překlad S c h w a r z e B e r g e je rozhodně chybný jak číslem mluvnickým tak nepřirozeným významem. Předně týká se název jen kopce j e d i n é h o (pomni vlašského Montenegro, nikoli Montinegri); a ten kopec, že s něho lze obzírati moře a zejména důležitý ondy kotor, jistě nesl jméno

»Zrna gora«. — A ještě jsou hory s jmény Jelenac, Jelenača, Jelen vrh, Leljen. a pod. v. Může býti, že jelen (= Hirsch) stádem tam pobíhaje byl tedy pohnutkou pro pojmenování; ale pravdě podobnější i přirozenější asi bude, za základ bráti jihoslovanské »jela« (= naše jalovec). Tak názvy dají smysl: »kopec porostlý jalovčím«, a takových kopců na Balkaně je vskutku až doposud.

SKUPINA NÁZVŮ ZEMINNÝCH A NEROSTNÝCH.

Cassiterides. O krajině od starých zeměpisců jmenované, ale nikým dosud neobjasněné, Mela (III. 73) píše: In Celticis aliquot sunt, quas quia plumbo abundant uno omnes nomine Cassiteridas adpellant. Tu zaráží, že jde řeč jen o olově (plumbum), kdežto Plinius (Hist. nat. XXXIV.) další rozlichou již uvádí plumbum nigrum atque candidum připomínaje, Řeci že olovu světlému (cínu) říkají kassíteros. Učená povídačka, že staří neznali prý rozdílu mezi cínem a olovem, je planá a jalová. Staří i rozeznávali barvu obou kovů, i věděli k čemu který se hodí. Tak Homér slovem kassiteros míní kov na přilbice; tyto skutečně se vyráběly z cínu a bronzu. Že pak přilbice u Jihoslovanů slove kacida, už jsem v této knize na jiném místě podotkl. Pojem bronzu předpokládá však už znalost cínu, vždyť je to smíšenina mědi s cínem, a výrazem pro tuto smíšeninu je u všech Slovanů slovo »bron«. K tomu cín ve staré slovanštině slove kositer a kositar (snad správněji vysloveno: kocidar). Poláci, Jihoslované, Rumuni a Řekové toho výrazu pak užívají do dneška. (Srov. i assyrské kasazatirra). — Dále. Zásobu »olova« Mela klade »in Celticis«, tož bezpochyby v dnešní Korutansko, poměrně na olovo nejbohatší území tak zvaných krajin »keltických«, Plinius pak v Lusitanii (= Portugalsko) a Galoecii (Halič na severu Špa-

nělska). Totě však samé krajiny v pradávnu slovanské, neboť náleziště ještě dnes dlužno etymologicky uznati za slovanská. Arci čteme, že cínonosné ostrovy (Cassiterides insulae) ležely prý v Britanii, a odtud že si Feničané cínu a olova dováželi, co ho měli zapotřebí; a dle Diodora je tomu skutečně tak. Avšak tentýž Diodor také praví, že i na pobřeží Iberie nachází se hojnost dolů cínových. A zda Lusitania a Galaecia neleží při moři, i když nejsou to právě ostrovy?

Já tudíž soudím, že dlužno nám »Cassiterides in Celticis« vykládati za Slovany, a rozuměti tomu v ten smysl, že buď v kraji cínových a olovních nalezišť byli osedlí, nebo že s těmi kovy obchodovali, anebo — a tomu přikládám nejvíce víry — že byli oněmi řemeslníky a průmyslníky, jichž výrobky, jako: bronzové nářadí, přílby, jehlice, sponky, přasky a j. v. vykopáváme z hrobů jednotlivých a na pohřebištích pospolných.

Kritika mi vytkla, proč slovo »kassíteron« mezi Slovany užívané neuznávám býti graecismem. Ptáme-li se však nepředpojatě, kdo od koho více názvy vypůjčoval, zda Slované od Řeků, čili Řeci od Slovanů, odpověď vyznívá Řekům velice v neprospěch. Pominuv skutečnou okolnost, že v Řecku dnešním ještě mnoho osad je nesporně staroslovanského původu, uvedu zde jen, co nám Plinius (Hist. nat.) vykládá. Šít boty vynalezl prý Boëthius; kdo by nevzpomněl tu na české boty, chorvatského bučara, obučara (ševce, »obuvníka«)! — Hadačství, že pochází od jakéhosi Cara; Slovanovi však »čary« od jakživa značí »Zauberei«, »čarovat — zaubern«, »čarnik — Zauberer« a »čarodenica — Hexe«! — Hrnčířství prý »vynalezl« Choröbus; starému Slovanu bylo črep, čerep = hrnec. — Voly do pluhu zapřáhati, že začal Buzyges; Bosňák říká volovi busak, bušák! — Bitku na kyje Řekové zvali phalanga; chasa slovinská hrubou nadávku doposud oplací »plankou« (= obuškem)! — Pověst Kirčina je známa z Odyssey; krajinomluvem po Štyrsku do dneška je slyšeti na prase volati »kirka«! a tak

dále. Učenci na to odpovídají, že jsou to jen tak nahodilosti. Kdo však učencem není, a proto je při zdravém rozumě, ten snad přece zavrtí hlavou. Páni professoři, kdyby se jim jenom chtělo, ještě hromadu takových dokladů by nasbírali. Jim by takové hledání a srovnávání bylo hříčkou. Bylo by i povinností jejich a ne člověka, který stoje věci opodál nemá k tomu ani kdy ani přístupu.*)

Gallové. Už římský zeměpisec Claudius Ptolemeus (v 2. stol. př. Kr.) jmenuje Kelty, kteří seděli vůkol Ústí ve Štyrsku, Halony a Halouny. nemíně tím jistě nic jiného než lidi, kteří se zabývali solivařstvím. Tato zpráva zrovna ťak, jako nesporná skutečnost, že veškeré alpské krajiny se solnými ložisky podnes slovou Hall v Tirolích, Hall ve Štýrsku, Hallein, Hallstadt, Reichenhall, vedou k úsudku, že slovem základním tu od nepaměti bylo **hal** či **gal.**

Teď však Slovinec doposud čistou sůl kuchyňskou zove **sol,** ostatní pak trpké a nahořklé nerosty, ať už je to alaunit, halit anebo vitriol, označuje slovy g a l i c a, g a l i c i j a a g a l u n; (že pak **galún** ponejvíce značí ledek, udělali si z toho Němci své [H] Alaun). V obchodě nad to je běžný slovanský

*) Jedné slovní zvláštnosti se tu přec ještě dotknu. Strabo vypisuje, jak Japodi na Snežníku (Mons Albius v Kraňsku) živí se pohankou a prosnou kaší, že krajina tamnější je velmi neúrodna. (VII. 5. 4. str. 315: *λυπρὰ δε ταχωρία καὶ ζειᾶ καὶ κέγχρω τὰ πολλά τρεφομένων*). Co vím, jen Slovinec zná slova kihra (= kychra; překladatel pak doplňuje: i Moravci: kachrňa); to však neznamená ani pohanku ani proso, nýbrž obě odrůdy lathyrusové: hrachor lesní a hrachor pleskatý. Hrachor lesní na kořínkách nasazuje jedlé hlízy chuti kaštanové; praví se, že nejstarší národové jich jídali místo chleba. Svěží semena z hrachoru pleskatého pak chutnají málo jinak nežli hrášek pravý. Jak si Slovinec (a přidej Moravan) vypůjčili od Řeků slovo »kenchrô«, když o tomtéž slově píší dějepisci římští už před narozením Páně, a Slovinci (s Moravany do Evropy přišli prý až o pět a šest století později?! Římští tito spisovatelé tak jako Strabo slovem kenchrô rozumějí rovněž plodinu jedlou ale jen tak v čas nouze. Podobně i Dionys Halikarnasský vypráví, jak Řím r. 492 př. Kr. dovážel z Etrurie pohanku a proso v náhradu za obilí, které se neurodilo. — Kde jde o vezdejší chlebíček, tam i učené »nahodilosti« státi se mohou věcí **hlavní!**

výraz G a l i t z i n-Stein na označení modré skalice. — Je tudíž i přirozeno i možno, že tehdejší obyvatelé solných okrsků v našem území alpském označováni byli (od překupníků utvořeným) slovem Galici nebo Galuni, že název po čase pořád šíř a šíře se ujímal, a že pak Římané z toho udělali své Gallia a gallicus, shrnuvše pod to již několikeré území Evropy v jedno.

Obecně známý přechod staroslovanského a jihoslovanského **g** v severoslovanské **h** způsobil, že z Galicie povstalo Halicz a z **gallšče** (= solnisko) Hallstatt. Nestranným archeologům můj přirozený výklad velice německého názvu »Hallstatt« snad bude vítaný. Beztoho se nemohou dost vynadiviti tomu nesmírnému pohřebišti v celém okolí, aniž v mysli srovnati, proč as okrasy na hrncích tam vyhrabávaných a domnělým Keltům bez rozmyslu připisovaných, tolik do sebe mají podoby s ornamentikou slovanskou, jen že přes to přese všechno uvěřiti nechtějí, že by název »Hallstatt« byl původu slovanského tak dobře, jak je slovanským u všech ostatních starobylých míst do kola kolem. — I H a l l o ř i mají jméno odtud, že v Halle na Sale provozovali solivařství. Žili v zádruhách ostatnímu světu nepřístupných a byli prý národnosti lužicko-srbské (vendické).

I z toho plyne zdání, že název Galli, Gallici dán byl lidu, který se živil dobýváním soli. — Ale přes to přese všechno bedlivější ohledání jmen jiných, arciť souzvukých, vede k tomu, že kořenem všech těchto národopisných názvů p r a v ý m budou asi staroslova »g a l k, g a l i k, h a l i k, h a l k a,« k t e r ý m i s e o z n a č o v a l y m o k r é l u č i n y, h r á z e m i a p ř í k o p a m i n a z d ý l a n a p ř í č r o z b r á z d ě n é. V ruštině »galyzь« značí hráz haťovou (Faschinendamm). České »h a l k a« je obyčejně mlýn při louce s vrchní vodou, vedenou po korytě na náspu. V Šlesvik-Holštýnsku »h a l l i g y« jsou úzké pruhy nebo »cesty« trávníkové (Grasstreifen), sotva as metr nad pravidelnou hladinou vodní vyvýšené, to jest umělé za stara nasýpané hráze, tra-

vou nyní zarostlé. — Splichtění obou naprosto od sebe odlišných předmětů pro stejnozvuké označení lze si však dobře vysvětliti, když za pravdu uznáme, že v místech solivarních názvy Hall — Hallein — Hallstadt vlastně znamenaly ty hráze a náspy, po kterých solnou vodu hnali do solivarů čili do budov, kde byly kotly a topení umístěny. Nebyla tedy nikde sůl sama názvodajným předmětem, nýbrž všude jen to pletené proutí, ty hatě, ty fašinové hráze vůbec, které byly na odvodňovaných lučinách téže podoby a podstaty i tímže lidským »dílem« jako tam, kde po čase zavedeno bylo solivarství »ve velkém«.

Vždyť Haliče ve Štyrsku, Korutansku a ve Španělích, rovněž Galilea v Palestině také nemají solných ložisk, ale jsou to krajiny dobře zavodněné a plné dobrých pastvisk. — Podle všeho Halič v Polsku též značilo původně jen pastevní kraj, podobně jak Volodimirsko, jež za stara slulo Galacia. — V Habeši Galla je kmen svými četnými stády na slovo vzatý, a slovo »galla« prý tam je tolik co pastýř. — Zatím o Gallích nedá se říci nic určitějšího.

Šmarje. Slovinec výrazem Šmarje, Šmartno označuje krajinu s maznou, černou ornicí. Kořenem je »mara« (baskicky merla), významem asi naše prsť (lat. humus). Náslovné **š** (ze staršího **s**) je pravěká předsuvka na vyjádření pojmu souborného. Tohoto původu jsou četné místní názvy Šmarje (poněmčené v St. Marein), Marno selo, Marina ves, Marindorf, Marjanka a bez pochyby i řecké Marathon.*) Místní tyto názvy naprosto nejsou původu církevního. Německý výraz Meier, původně Mahr, také vzniklo z »mara«; je tedy »Meierhof« jen fonetická změna slovanského »marovo«.

*) V Řecku je síla osadních názvů, které lze podnes poznati bez obtíže za slovanské. Tak kolem Sparty: Prasto (= Perasto, kraj, kde rostly plané hrušky), Kastanica (místo na obranu příhodné), Gorica (= pahorek), Sitina (= kraj plný sítí); u Patrasu: Kamenica (místo plné kamení. — Marathon je složeno z »mara« (= černá zem) a z thon (= země), co Řeci nadbytečně přivěsili, když význam slova »mara« už se jim z paměti byl vytratil.

Sedlák ve Vlaších říká »terra marna« oné výtečné prsti, kterou vozí na pole, aby je pohnojil a zúrodnil.

Mramori. Místa, kde jsou anebo bývala ložiska mramorová, často již holým názvem jsou naznačena. Při tom je ku podivu, že je nám dnes hluboko kopati, než se přesvědčíme, jak oprávněno jest místní to jméno z dob dávno minulých. Některá místa tímto slovem pojmenovaná poukazují na jistý druh vápence Hallstattského.

Črna gora. Jmen takto psaných je velké množství. Němci nejedno z nich v době historické jednoduše přeložili na »Schwarzer Berg«. Ale správně bylo by psáti »Žrn[n]a gora«, protože tímto názvem míněn byl kopec slepencovitý (staroslovansky: žrn, žrnec = kámen hodící se na žernovy, slepenec křemenitý). S takových kopců slepencovitých lidé si brávali od pradávna kámen, co jich na žernovy do svých ručních i povětrných a vodních mlýnů potřebovali.*)

---

*) Uvedu křiklavý příklad, jaká nepřístojnost se páchá s některými osadními názvy i ouřadně. Velké poutní místo Maria-Neustift v Dolním Štýrsku má tuto zmatu jmen: Črna gora, Črna, Ptujska gora, Sveta Marija na Gori (tak na mapě speciální), Nova Štifta a ještě Maria Neustift bei Pettau. Šestero jmen! Jen pravý a přirozený: Zrna gora nebo Žrna gora, ten chybí. — Už se stanoviska kulturně-historického bylo by žádoucno, by takové svévoli byla jednou učiněna přítrž a na příslušných místech stalo se rozhodnutí, snésti na jediný, a to historicky správný zvláště ty názvy, které teď z nevědomosti anebo z nevšímavosti byly zpsuty nebo zpotvořeny. Nebylo by takovým činem zabráněno nesčíslným matenicím při dráze, poště a ostatních úřadech? Komu z toho vzejde jaký prospěch, když se píše Gorica, Goricia, Goritzen a Görz? Pratvarem přec jen ostane »gorica« (kopec menší, naše »kopeček«), jak sama příroda vykazuje! Čiň co čiň, takto jisté řeči »přizpůsobený« název přec jen zůstává cizincem a to hodně zpotvořeným. — Bylo lze nedávno čísti, že v Německu si usmyslili vypleniti všecky místní názvy o znění slovanském, a že některé z nich ouřadně již dostaly po názvu »praněmeckém«, tak na př.: Gorczenka — Gorschau; Stanislawken — Bergwalde; Czerwinsk — Schmentau a mn. j. — Že by všecky tyto novotvary až tak čistě »německé« měly znění, nebude snad nikdo tvrditi. Nač tedy tolikého křiku a naparování, když na tak vzácném vnadidle uvízne posléz pouhá — bělice!

Veškery pokusy s pojmem »černý« dlužno rozhodně zamítnouti. Co vlastně znamená Crna gora (Montenegro) před chvílí jsme vyložili. — Název Črna gora u Ptuje byla přeložena v černý kopec s odůvodněním od velmi učených hlav v ten rozum, že prý zdi kostelní už jsou očadlé; jiní zas se dovolávají jakéhosi zázraku, který prý se udál, když vpády turecké bývaly na denním pořádku. Všecko samé jalové řeči. Laskavý čtenář tolik přec uzná, že slepencové skalisko bylo na světě dřív, než ten kostel, jenž tam stojí. A dále; kdyby lidé, kteří ten kostel kdysi stavěli, hned při stavbě jej natřeli na černo, místu by se bylo přece říkalo »črna cerkev«, německy pak asi Schwarzkirchen, a ne Črna gora! Či už opravdu není na světě člověka, který by této jednoduché věci nechápal? Ale mílý kostel po zbudování »černý« nebyl; ani vápno ani pískovec nemá černé barvy a jistě jí neměl ani tehdy, když z nich kostel stavěli. Že kostel dnes je vzhledu tmavého, jako všecky staré zdi na celém světě, je tím, že kostelní správa kostel buď vůbec nebílí nebo ne dosti náležitě. Toť ten celý zázrak. — Nějak podobně má se to s »Černou horou« na Moravě. Zámek stojí na důkladném skalisku slepencovém. Z toho, že si slepence nikdo nevšímá dnes, mylně se soudí, že si takových věcí nevšímali lidé ani za pradávna. Tak mínilo se, že název pochází od jehličnatého lesa, jenž kolem zámku roste na tom kopečku. Majitel statku, hrabě August Fries, sdělil mi však, že les roku 1863 teprv byl vysázen, název »Černá hora« ale trvá už staletí dříve nejen v ústech lidu, nýbrž i v záznamech listinných. Možná, že oba názvy (Kraňská i Moravská Černá hora) vlastně znamenaly »zrna gora« (= Beobachtungspunkt), podobně jako Zrinj, Zrinjevac. Oba nesou se k vrchům snad jen náhodou slepencovitým, s obou je znamenitý rozhled po okolí. — Přes to však přece nesnadno učiniti konečného rozhodnutí. Nedostává se již neklamných poznatek, jak asi za pradávna zněla začáteční písmena či hláska tohoto starožitného názvu.

V právě a podstatě je pojem černý — črn — crn (= schwarz) při názvech: Crno vrelo — zřídlo v temné jeskyni (v Hercegovině) a »charna dira«, jak podnes říkají hluboké propadlině kdesi ve Švýcarsku.

Žrnec, Žernoseky, Žernice, Črmljenšek a p. jsou náleziště slepence neb křemene na žernovy, t. j. tvrdého pískovce, hodícího se výborně na mlýnské kameny k mlýnům ručním a vodním.

Pakljina. Krajiny, kde se dobývala zemská smola, Slovan označuje slovem pakljina. Jemu je pakljina něco páleného. Vědecky ještě není vysvětleno, jak tato smola (asfalt) asi vznikla. — Záhodno zde se zmíniti, že smolná ložiska pokračují z Hercegoviny a Dalmacie přes ostrov Šipaný (= Giuppana) směrem jihozápadním až do Italie. Tu pak v samém středu Italie dosud se uchoval jazykový ostrůvek chorvatský, to jest, lidé tamní mluví jazykem chorvatštině velmi nápadně podobným.

Lončari. Narazí-li člověk stopující místní jména v Krasu na osadu Lončari (= hrnčíři), nepochybně smí souditi, že nedaleko bude ložisko hlíny hrnčířské. Ku podivu dokopeš se této hlíny teprv několik metrů pod eozénem, v osadě samé pak hrnčířství už nikdo ani nepamatuje. Věc s kraje zdá se býti hádankou, ale přece založena na skutečnosti. Za šerověku opravdu zde zkvétalo hrnčířství. Hrobní nálezy v okolí zřetelnou mluvou dosvědčují, že se lid tu osídlený zaměstnával dávno kdysi tímto průmyslem, a to dosti už vyvinutým.

Glina, Glinik, Glinje, Gliuna, Hlinsko, Hlíny, Hlinz, a j. označuje všude kraj s dobrou hlinou hrnčířskou.

Kras (Karst), **Krasno, Krasina, Krasnice, Krasta, Krasonów** a mn. j. často nalézáme »přeložené« v Schönberg, Schönfeld, Schönbüchel, Schönwald atd. — Byť by některé z těchto názvů nesly se i k základnímu slovu »hrast« (= dub), přece kras, krasina nesporně znamená krajinu kamenitou,

roklinatou. Slovinci alespoň tomu slovu vskutku tak rozumějí a všeobecně se ví, že právě oni v takových krajích od nepaměti obývají.

SKUPINA NÁZVŮ, KTERÉ PŘIPOMÍNAJÍ PŘEDVĚKÁ ZAŘÍZENÍ NA OBRANU.

Kdo jednotlivá vydání této knihy porovná mezi sebou, najde, že myšlénka základní pořád je tatáž, ale že obsah stupeň za stupněm tím jasněji se vykládá, čím více názvů na jejich vyumělkovanost je rozpoznáno a na pravý význam přirozený přivedeno. Jevíť se den se dne makavěji, že hlavní zřídlo místních názvů vyvěŗá z rozmanitých jmen pastvinných, nejprvotnějších to pojmů, jichž se duch lidský na prvním stupni kulturním dopracoval. Pastva — první starosţ o vezdejší chléb, toť jádro, kol něhož všecko ostatní se kupilo a připínalo jako piliny kolem pólu magnetického. — Tato koncentrace — dnes odhalená a jistě mnohých doplňků ještě schopná — učí nás, jak pračlověk život sociální, politický a kulturní začal od zřízení zádruh pastuších; povrch zemský — hledě za tím jen pouze na Evropu a její nejbližší okolí — vykazuje po většině samé místní názvy, označující napořád pastviska a louky, tedy zužitkování travin vůbec. Názvy ostatní už jsou jen vedlejší a doplňující články na tomto povšechném ústředí. Tak skupina druhá, názvy kučovisek, těsně související s názvy pastvisek. Kde totiž nebylo dost pastvy už od přírody, tam kolik třeba přikučováno lesů před věky nadbytečných. Člověk nouzí dohnán postupuje toliko krok za krokem. O závratných skocích sní se modernímu světu divadelnímu; příroda a pračlověk s přírodou souladně žijící skoků takých neznají.

Než i skupina, po těch nejčetnější, skládá se z názvů, založených jen na zřízení pastuším. Je to skupina názvů,

označujících vhodná místa na obranu, za pradávna s obdivuhodným důvtipem poznaná a vyvolená. Z nich jasně poznáváme, jak pračlověk toho byl dbalý, by mu jeho zaujatá pastviska nikdo nebral. Bylo této opatrnosti kdysi neméně potřeba, než dnes. S počínající kulturou začaly se i choutky sobecké, lstí a mocí na se strhovati cizí majetek, jmenovitě když jeho užitečnost bila v oči; tak to bylo, a tak to bude, dokud na této zeměkouli budou bydleti lidé. — Co bylo před touto prvopočátečnou kulturou, tedy co bylo v dobách, kdy pračlověk prý ještě ani mluvit neuměl, není úkolem této knihy.

Hádky a bitky o majetek a jeho hranice ozývají se na samém úsvitě dějin lidských. První bratrovraždu jistě dlužno odvoditi od nějaké nesrovnalosti majetkové. Ty nesrovnalosti trvají do dneška a zostřují se čím dál tím více, že dle zdravotních předpisů staráme se sice o to, aby »žádný neumřel«, ale čeho by se měl najísti, moudré předpisy neříkají. Kolikrát už smírčí soudy »prostředkovaly«, leč s řídkým zdarem. Jestli někdo stojí neustupně na svém, rozhodne jen — boj. Pokojné urovnání svárů o pastviny mezi Abrahamem a Lotem*) je výjimka tuze řídká; potvrzuje jen pravidlo. —

V dávném šerověku na obranu majetku a živné hroudy nebylo vojska. Tak každý se musel brániti sám proti nepříteli a jeho útokům. Že jedinec na to nevystačoval, příslušníci celého rodu čili obce sdružili se a účelně zařídili obranná místa, jak kde bylo třeba. Prvopočátečná »ústava« bylo zřízení mezi úplně svobodnými rody prakticky a spravedlivě umluvené. Každý rod žil svobodně a nezávisle na svém pozemku, avšak majetek byl obecní. Tento obecní majetek pak bránili a chránili všichni příslušníci zádružní sami pod vůdcovstvím stařešiny. Vědomím této pospolitosti zájem jednotlivcův mocně byl posílen. — Já a moji čtenáři nic se nedivíme, že mužům do hrobu dávány bývaly jejich zbraně. To

*) Bible se vyjádřuje: že se rozešli jeden v pravo, druhý v levo.

nebyli zástupci nějaké výhradní kasty vojenské, nýbrž v těchto mužných, přirozených a svobodných časech ústavně platilo, co muž, to bojovník. V Černé Hoře, v Albanii, v Macedonii máte toho ducha podnes.

Péče a služba obranná rozstupuje se ve dvé: do jedné skupiny náležela služba pozorovací a ohlašovací, toť část passivní, do druhé — vlastní obhajování a bojování, toť část aktivní. Z dochovaných nás místních názvů této skupiny neomylně poznáváme, jak četných stanic obranných ti staří v každém kraji zařídili a jak obezřetně a takticky správně místa k nim vyvolili. Srovnáme-li stanice čili místa v přírodě, přisvědčíme jednomyslně, že lepších a příhodnějších v celém kraji nebylo a není lze nalézti.

Nyní se čtenářem o jednotlivých těchto místech bezpečnostních porozprávíme, a kde toho třeba, co bylo řečeno, dotvrdíme i vyobrazením.

A. **Zařízení na obranu passivní.**

Straža, Pandurica, Motrica, Oglej, Podivín (Divin, Děvín!), Ždan, Čihadlo (Čigar), Pozořice, Grmada.

Straža je stanovisko na výšině s dobrým a širokým rozhledem. Odtud všem okolním obyvatelům blížící nebezpečí ohlašováno hlasitými pokřiky, jimiž rozuměli však jenom zasvěcenci. Název v jižní a střední Evropě je náramně častý. Na poněmčeném území jsou tohoto původu všecky slepeniny se »Strass« jako: Strassberg, Strassburg, Strassengel, Strassgang, Strasserberg, zu Strasy, Strassnitz a pod.; na území podnes slovanském názvy: Straža, Stražisko, Stražnica, Straški vrh atd. výkladu nevyžadují. —

V Horní Italii jeden Straža — kopec, přeložen v »Monte Guarda«, u Marseilly jiný v »Mont de la Garde«. Praví se, že Marseille od Phokaeů je založena; byli tedy zakladatelé jistě Slovani, neboť název »Massilia« značí krajinu olivovou (slovinsky maslina, maslinje = »oliva«). Bezpochyby zmí-

něný kopec býval za stara Stražou. Jeť pak kolem Marseille i jinak hojných stop po praslovanských kdysi názvech.

Podobá se, že na každé Straži bývalo po chýži krycí nebo po domku hlídacím, zde onde i opevněném, by hlídač se ubránil i sám, dokud nepřispěli lidé z okolí na pomoc.

Pandurica zve či zvalo se pozorovací místo na návrší s volným rozhledem, kde službu konal pandur (= strážník, hlídač). Kdysi hranice střežil rakouský oddíl pandurský. Na Balkaně muž na stráži stojící dosud zhusta sluje pandur. Názvem pro nějaký kopec pandurica jen na jihu se vyskýtá.

Motrice (Modriach vedle Herzogbergu), Modrá (nad Velehradem), Modla (u Buchlovic), Matrei, Modrič, Mödritz, Modřice a j. označují místo pozorovací (slovin. motriti, rus. s + motriť = pozorovati). Na blízku se nalézá vždy ještě některý jiný název na obranu svědčící. Snad sem náleží i mnohonásobně zepsuté Mödling u Vídně.

Oglej, Pogled, Pogledak, Pohled a j. jsou slovanské výrazy pro něm. Ausblick, Fernsicht. Jsou to místa, s nichž dobře se pozorují věci v různých stranách položené. Obyčejně jsou to pahorky nevysoké ale příhodně vyvolené; tak z Ogleje (Aquileja) pozorovati lze průsmyk Okerní, z Pogledu (v Dolním Štyrsku) horní údolí Travní u Gonovic; tu na protilehlém Plankensteinu útok bojem odrážen, ale s něho samého příznivého rozhledu není; Pogledak (v Hercegovině) stojí kolmo k údolí podélnému »Nevesinjského polja«, ale vlastní místo bojovné Grad a Gradina poskytuje rozhled už nedostatečný. Všimej si různých Pohledů v Čechách, zvláště Klášter Pohled na Sázavě.

Mužové tuhle službu konající zřizovali si tu ochranné budovy na čas nepohody živelní. Služba tu trvala jen od jara do podzimku, v zimě jí nebylo třeba. Vědělo se ze zkušenosti, že v zimě nebylo se báti vpádů nepřátelských.

Pozořice je označení místa ustanoveného jen na to, by se ob čas s něho dělo pozorování po kraji. Rozhled s něho je znamenitý.

Divín, D ě v í n, Devina, Podivín jsou místa p o z o r o v a c í. Základním slovem je d i v, d í v a t i s e ve s t a r š í m významu = rozhled, rozhlédati se. Děvín v Čechách kronikář Kosmas takto popisuje: oppidum natura loci firmum, cui inditum est nomen Diewin (město od přírody pevné, jemuž dáno jméno Děvín). Z toho vidno, že na začátku 12. století Děvín už nebyl místem pozorovacím, nýbrž opevněnou stanicí obrannou. — Obyvatelé takových míst sluli »Divišové«. Rod Šternberků za stara se psával Diviš z Divišova. Totě jméno souběžné, značící tolik co (ovšem poněmčený tvar) Šternberg, jak ještě později vysvětlím.

Číhadlo od číhati slovinsky čigati = nenápadně ale bedlivě pozorovati, slovinsky čigar, čigavec = německo-české špehoun, t. j. výzvěd. Zda tam zřízeno bylo spolu stanovisko, odkud se dávala výstražná znamení o h n ě m, nelze už vystopovati, než velmi se tomu podobá. Nasvědčuje tomu etymologie, když za základ vezmeme slovo žig = ohniště (= Brandstätte). Vždyť každé číhadlo přec si dlužno pomysliti opatřené prostředkem oznamujícím obyvatelům hrozící nebezpečí. Kde číhadlo strmělo nad samou osadou, vystačovalo volati hlasitě; než všude tomu nebylo tak. Bylo tedy z počátku třeba dávati znamení ohněm a dýmem, za středověku pak lomozem moždířů a houfnic. Dosti časté Siegersbergy bezpochyby sem se nesou. Slovinci zřídili na nejpříhodnějším číhadle P o h o r j e (z toho dnešní Bacher-Gebirge) věžku pozorovací, a místo toto od nepaměti lidské slove do dneška Ž i g r t.

Ždánice, Zdany, Stansdorf, Stanestie, Stanestinci, Stanik, Stanislav, Stanislovice, Stankau, Stanków, Stanošina a pod. označují místnosti vhodné na pozorování. Kořenem je **ždať,** žděť (rus. a slovin.) = čekati, vyčihovati.

Grmada je prajednoduchá budka na nějaké rozhledně s nachystanou zásobou dřeva a roští. Blížil-li se nepřítel, hromada se podpálila; dým a plamen dával potřebné návěští.

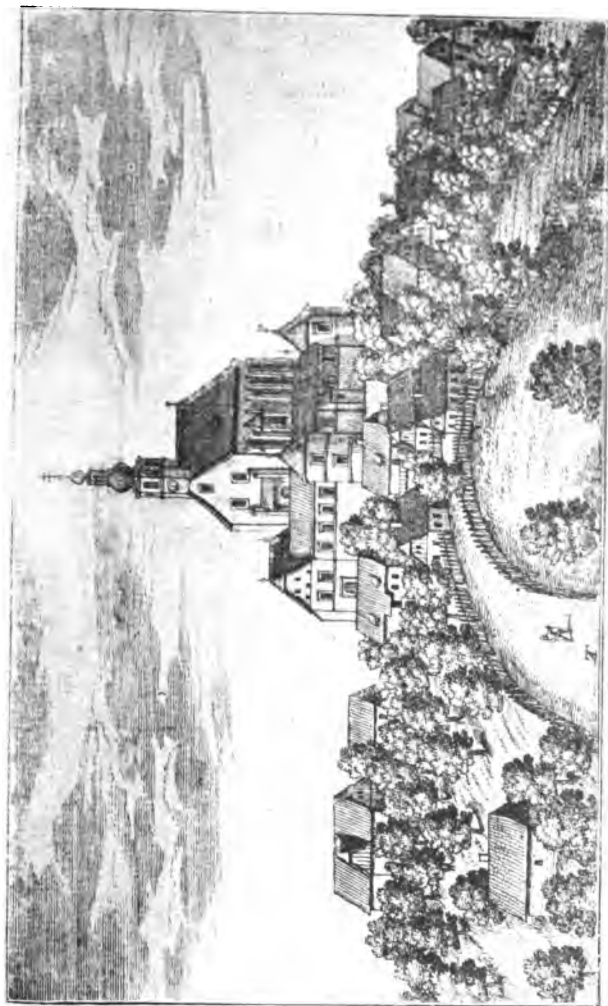
Zámek Šternberg v Čechách.

Když byl vynalezen prach, nastalo střílení. Tuto správu dorozumívací Herodot (r. 481 př. Kr.) zná u Řeků, Xenofon u Karduchů, Caesar u Gallů. Roku 1878 užila ho v Bosně i rakouská vojska okupační; na Trajahově sloupu v Římě vyobrazeny takové grmady ze země Skythů; Klytemnestra dala si jimi hlásiti pád Troje; Indiáni taktéž znají takovou ohnivou poštu. — Těchto grmad jsou celé sítě; v každém oku té sítě bylo po grmadě; dvě, tři nejbližší zahlásala pak zprávu dál, jak kde třeba. Oka tak prozíravě byla zosnována, že turecký vpád po krajině od Kulpy až po hranice východoštyrské možno bylo rozhlásiti za jedinký den. — Kopečný název grmada není častý; to proto, že straža zhusta byla sloučena s grmadou. Grmadu o sobě jen tam stavěli, kde se dvou stráží chtělo ušetřiti, ale kde zvěsti na dvě strany bylo třeba. Tak na př. straža byla na Wurmbergu u Ptuje; ale že jiný hřeben horský s kupou Hohenburskou a s vrchem »grmadním« optickému dorozumění na sever překážel, doplňovacím článkem položena tu grmada, a bez pochyby že někomu se straže Wurmberské bylo uloženo grmadu tu podpáliti v příhodný čas a tím podpálením dáti celému okolí zvěsti potřebné, předem již umluvené. —

B. Zařízení na obranu aktivní

Strn, Bor (Burg, Trojaburg), Grad (Gradina, Hradisko), Kula, Okrog (Okruhlík), Karaula, Čardak, Ključ (Klause), Brana, Kost (Kostel), Tabor, Hercegovina.

Strn je kořen častých názvů Stern a Sternberg a pochází snad od slovinského strniti = sbíhati, shromažďovati, rotiti se. Dle toho značilo by slovo »strn« asi určité místo, kde se válečníci měli sejíti za vpádu nepřátelského. Na výšinách takto pojmenovaných dosud stojí kostely, hrady neb alespoň zříceniny. Každým pádem byla tato obranná místa dobře opevněna. — Mínění mé dřívější, že by tu základem bylo slovanské strmý = příkrý a slovinské strmec (příkrý kopec), není ke všem místům případné. Tak

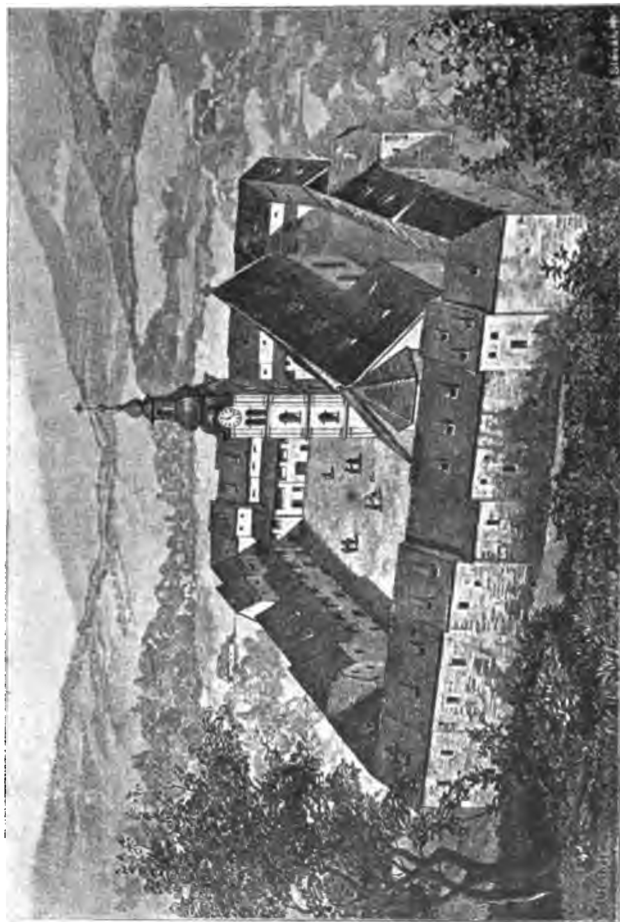
Črná hora u Ptuje r. 1680.

Sternberg v Meklenburku je na kopci na obranu velmi příhodném, ale stráně — aspoň dnes — jsou tam velmi povlovné. Leč i tím není ještě všecko rozhodnuto.

Zrovna tak pravděpodobno zdá se býti, že ne s t r n ale z r n je tu pravým kořenem, z něhož užíváme slov zrem, zreti (č. zřím, zříti). Jistá věc je pouze, že tu máme prastaré mísení a moutění slova dávného, z jazykového vědomí unikšího. Nesou se sem i názvy Črna gora, Crna gora spolu s tvary Zrinj a Zrinja gora a pod. — Bedlivé pozornosti dlužno přidati Črné goře ve Štyrsku. I jméno i poloha tomu nasvědčuje, že místo z počátku bylo pouhou rozhlednou (číhanou), ale brzy na to opevněno v bytelný tábor. S kopce, poměrně dosti nízkého je náramně pohodlný a daleký rozhled na všecky strany; s kostelní věže výhoda ta ještě se o moc stupňuje. Vrchol je skála slepencová se srázným, místy kolmým úbočím; k tomu je od východu hluboký sráz a za ním zdvihá se úzký hřeben s příkrými stráněmi po obou stranách. Tomu hřebenu říkají dnes F o r m i n; slovní tento tvar těžko vyložiti; snad je to zkaženina z bormin, borminje, a značilo by »místo příhodné k obraně«.*) Na konci hřebenu vypíná se

*) Aby bylo možná Ptuj chrániti od vpádů nepřátelských od východu, nejtěsnější prorva Dravní obemknuta byla celým pásmem obhajovacím. Pásmo to táhlo se vzdušnou čarou od Borlu (= obraniska; tu zřízeného překazit přívoz s břehu na břeh) na zámek Meretinci, odtud na Placerje (= terassy), Formin (vormin, bormin) a odtud po Zamošek (= zámeček). Spolu takto úspěšně využitkováno stupňovité naplaveniny Dravní. — I v ty výzkumy l i m i t n í, kde oči a mozky zatemňuje čirá ř í m a n š t i n a, jen tehdy vnikne světlo a rozum, až zas jednou l a i k o v é zdravých smyslů a jasných hlav jednostrannost a tvrdohlavost učenců za neudržitelnou vyhlásí. Neboť je na vybranou jen jedno z této dvojice: všecky Ptujské předměty opevňovací mají názvy rozhodně slovanské, tedy od Římanů nejsou; anebo, jsou-li přec od Římanů, pak kmenovým a domorodým obyvatelstvem, jež svýma očima hledělo, zas jen byli Slovani. A kdo by tvrdil, že Slované, dle našich dějepisů vesměs avarští nebo barbarští vetřelci anebo parobi Hunští, v VII. století zajisté už setřelé a rozvalené stavby obranné s tak bystrou myslí rozpoznali a účel jejich techniky správně uhodli, ten by světu podával nevývratný důkaz, že tito Slovanští surovci důvtipem svým daleko předčili dnešní

neveliký strmoboký pahorek, na němž se farníci od nepaměti pochovávají. Byl původně dozajista stanicí na ohňostrojné

Tábor Feldbach v Horním Štyrsku.

učenost papírovou, která pořád ještě s těmito limity římskými neví kudy kam. — Snad tento pokyn »blouznivcův a nedoukův« přece pohne toho, kdo poctivě pídí po pravdě, by poznal, jak nepravidelně všecko je zmateno, nešťastnými a jednostrannými výklady všech starých zjevů jenom z řeči Římanů a Keltů a že všecky peníze, státem na výzkum limitní věnované, bez užitku do země se zakopávají.

signály, neboť ohně zapalovat na Táboru samém nebylo radno pro velké nebezpečí. Okolí kolem toho pahorku obyvatelé zvou »pod lenartom«; výraz ten bez odporu souvisí se slovy hlen, hleniti (= ohnivá zář, náhla zasvítiti). Hřbitovní kostel i s hlavním oltářem jistě jen z té příčiny zasvěcen Sv. Lenhartovi; starouvyklé jméno kopce suggerovalo volbu světce — patrona. Věc to i jinde obyčejná. — Nebude jiného místa na bojovnou obranu od samé přírody tak příhodně stvořeného, jak je toto; tu výtečně se obhajuje čelo, a boky zas dorážejícímu nepříteli jsou naprosto neschůdné. — Přiložený obrázek ukazuje jenom horu Tábor samu a to jak vypadala v 17. století.

Bor.*) Všecky místní názvy v »bor« značí výšinu, naníž se za pradávna výhodně bojovalo; bor je totiž = boj, boriti = bojovati. Sem náleží všecko, co se nazývá: Bor, Borač, Borak, Borovo, Borau, Vorau, Vordernberg, Borky, Borek, Bořetice, Borgo, Borje, Boří, Borovje, Borovnica, Borovca, Borovany, Borów, Borowice, Borowa, Borowina, Bory, Boryslav a mn. j. — Tu na těchto řádcích věc vyjímá se velmi jednoduše; ale rozhodnouti se pro tu etymologii bylo obtížno nad míru. Máme vedle bor = boj ještě bora boří (les a háj smrkový), vor = brod, přívoz, borovnica = krajina, kde rostou borůvky. To jednak mátlo, jednak volalo k opatrnosti. Teprv až na rozličných místech Evropy bylo zjištěno, že se naskytají jména v bor tam, kdež o smrčí, o brodech, o borůvkách není památky, ale za to že je tam hradů, zřícenin, hřbitovů a pod. v., bylo lze určitě se vysloviti, jaký se tu skrývá význam. Další pak ohledání takých míst věc jistě lépe dotvrdí.

Z prvopočátku na takových místech zřízeny jednoduché ohrady, náspy pro případ nějakého boje na chvilkové obhájení; po čase ohrady opevnili, zdmi a cimbuřím obehnali, a byly takto tábory. Posléze vystavěny v pevné hrady a zámky (dle dnešního rozumu), obehnané několikanásobnou zdí do kola kolem a příkopem. O pitnou vodu a potraviny

*) Zdá se, že s tímto bor složeno i slovo Tá-bor (viz str. 191).

tak v nich bylo postaráno, že bylo možno se v nich ubrániti po nějaký čas i beze všeho spojení se světem ostatním. — Prvopočáteční služba strážná i obranná, konaná jen po čas nepokojů, poznenáhla se ustálila trvale, starosta obce uhostil se v budově obhajovací na vždy, a tak nejpřirozenějším věcí vývojem nastoupilo po Evropě to nesčíslné množství hradů na vršinách a kopcích k obraně a výboji nejpříhodnějších. Toť stručné dějiny středověkých hradů a rodů rytířských čili šlechtických. S vývojem těchto šlo ruka v ruce i přetvořování svazku zádružně-svobodnického v to zpupné a hnusné feudalství a manství. — Osobná jména: Boreš, Boris, Borut, Bořita, Bořivoj, Boroje, Borislav budou asi výsostními názvy pro starostu nebo náčelníka takové »bojovné« obce. —

Takto došly pravého smyslu a výkladu i jména osadní jako: Maribor, Strassburg, Ratibor, Branibor a j. v. — Něm. název F r e i b e r g pro mor. město Příbor a pol. Przyborów je jméno beze všeho smyslu. Slovanský název značí osadu nedaleko od místa obranného; podobně i Záboř.

Máme ještě neveliký počet obranných výšin, na nichž v druhém období vývojovém přistavěny věžovité žaláře (německé to lidomorny). Náleží tu uvést Absberg, Absdorf, Abstetten, Abstall, Abensperg, Habstein. Nejzračitější je však věc při Habsburgu ve Švýcařích. — Původní návrší »Bor« (= Burg) ke všemu ostatnímu dostalo i věž, když nejstarší rod v krajině na se strhl soudní právomoc nad rozsáhlejším už územím. Na »Boru« střeženém ve dne v noci od té chvíle věznili i zločince. Až mnohem později přistavěn hrad či zámek vlastní, kde se představený okrsku pak usídlil.*) Název od stara obvyklý tím nijak nebyl pozměněn.

*) Nejstarší budova Habsburku je skutečně velká věž, mající spodní místnost hluboko pod zemí, a teprv ostatní tři patra nad zemí. Podobá se, že věž byla původním okresním vězením celého kantonu Aargavského, že rod některý moci nabyv si tam přistavěl zámek (hrad), a že se psal tím jménem, jakým b u d o v a od lidu vůbec byla zvána; výšina sama rodu jména nedala, neboť slove Wülpelsberg. — Výklad slova Habsburg z nějakého »ryze« německého Habichtsburg jest vědecky bezcenný.

Že hrůzy v těchto lidomornách páchané na mysl lidu trvalý činily dojem, a že lid dával případné označení takovým hrozným místům, je samozřejmé. Jihoslované doposud mají na označení pojmu žalář, vězení výraz »haps«; Slovinec říká hapati, my chňápati a lapati, pak: děti hapati = trestati.

Jiná místa oblažená surovým středověkým soudnictvím a vězením mají německé názvy »Amtmannsdorf«; tím zároveň označeno, že vlastního zeměpána a soudce tu zastupoval sudí úřední, tudíž instance druhá. — V Dolním Štyrsku na př. byla tři taková soudní sídla, dvě slovou Amtmannsdorf, jedno Abstall. Slovinci všem třem říkají Apače, Apačja ves (jak už víme: správněji Hapač). — Tam tedy sedělo po sudím. Sudí na Ptujském poli — dí pověst — provozoval prý i právo hrdelní. Takovému úředníku nezbytně bylo třeba i náležité budovy na vězení pro odsouzence. Vskutku jsou toho stopy dosavad, jen že Slovinec takým šatlavám dnes už říká štog. Z toho si Němci bez pochyby udělali svůj Stockhaus. Od vlastního něm. Stock (= hůlka) to nemůže býti; vysázeti někomu ran holí, na to třeba jenom lavice, ale ne budovy zděné a zamřížované. — Ku podivu jmenují se dvě sousední osady na Dravinji, přítoku Dravním, každá o »štogu« ta na pravém břehu Apačja ves a ta druhá na levém břehu Štogovce. — S církevním výrazem opat (lat. abbat) slovinské osady Apače nikterak nesouvisí; není v nich ani kláštera ani nějakého kostela.

Jak s německým Stockhausem bude to asi také se jménem města Stockholm, tedy správně: »štok na holmu« čili dnešní Schlossberg. Vytýkám tu prazvláštní shodu; české a polské zámek, ruské замокъ, jihoslovanské ključ a německé Schloss značí i panské obydlí i budovu žalářní! Slova tato mají homogenní význam a to jistě ne nahodilý. Dějiny trpícího lidstva učí, že panské hrady a zámky zároveň byly ubohému, poctivě pracujícímu lidu žaláři a mučírnami. Táži se, proč by při názvu Stockholm slovo určovací nesmělo býti slovanské (štog), když jím je slovo základní (holm = chlum)?!

Též **Berlín** ukazuje na soudní místo; chorv. a ital. značí »berlin« pranýř, popraviště. Osada poblíž neb na místě Berlína samém měla zajisté jak větší města všecka svůj

Bistrica v Horním Štyrsku.

šibeniční vrch nebo popraviště, dokud ještě Slované tuto krajinu výlučně obývali; snad byla část města »Alt-Kölln«, t. j. pahorek tamní (holm) zároveň tímto místem. Bezprostředně

s tímto jménem souvisí i »Roland«. Veškeré analogie dosvědčují, že »rulan, ruotland« není nic jiného, nežli přemístěné »orlan«, kteréž jméno je základem místopisních jmen: Orlov, Orlovac, Orlinka, Arlberg, Orlamünde a p. v., znamenající zase pastviska a Roland, Orland jest opět pouze jméno starosty, jenž později co typický vykonavatel soudnictví ve své obci vyniknul. Že by sochy Rolandovy (muže s nepokrytou hlavou a mečem v ruce představující) pouze v sev. Německu se nacházely, jak se obyčejně dočísti možno, jest nesprávné; neb i Dubrovník má takového Rolanda. Zdá se mi, že se původně k označení rozdílu vždy »berlinholm« (šibeničník) říkalo, později bylo jméno při užívání zkráceno; neboť nápadné jest, že znělo vždy »d e r« B e r l i n. — Dalším dokladem pro správnost mého náhledu mohla by býti jiná města stejnojmenná jako: Berlín u Děvína, u Frankobrodu n./O., ve Šlesviku, v Čechách, kdyby se dalo dokázati, že místa tato kdysi své vlastní popraviště nebo zvláštní výsady měla.

Ještě jiný způsob hradů dávných jsou německé Tief-, Mos- a Wasser-purky, to jest hrady postavené na nížinách, bařiskách a čirých vodách. Stalo se tak, když o blízce nebylo kopce příhodného, a když bylo možno toku vodního využitkovati s úspěchem obranným. Uherské »kaštýly« skoro bez výjimky náležejí sem. — Příklad takového »Wasserpurku« podává vyobrazení Bistrice na Štyrském.

Přídavkem slovo o »Troja purkách«. Někteří badatelé tvrdí, že to byla rejdiště kouzelníků, nebo předhistorické hvězdárny (!) anebo p o s v á t n á místa, kde do naha svlečení mládenci a do naha svlečené panny tančili spolu. Neviděl jsem sice takové stavby na vlastní oči, ale tomu výkladu rozhodně odpírám, že je to slovem nesmysl. Já mám po způsobu bludiště rozložené kameny za místa obranná, by strana slabší silnějšího nepřítele zdržela do nějaké určité doby, než pomoc přikvapí. Vnikl-li nepřítel do toho bludiště, kde chodník v trávníku byl vykrojen, chodba však balvany zakryta, brzy octl se v úzkých, anť s vrchu sypalo se naň

kamení a útéci bylo nemožno; neznalť pravého východiště. Chodby, kdysi zvýši muže vyhloubené, za tisíc a tisíc let minulých samy od sebe, bez přičinění lidského se srovnaly se zemí. — Též všecka místa v Troja pojmenovaná naskytají se na bodech k obraně příhodných; tak Troja (na hoře Idě), Troja (v Italii, na kopečku), Trojan (bulh. město při prů-

Půdorys Trojského hradu.

smyku Balkanním), Trojanovice (na Moravě na svahu pod Radhoštěm), Troja (v Čechách), Trojana (v Kraňsku) atd. Všech jich účel byl, zabezpečiti pastviska v kraji jsoucí.*)

*) Na jih od Klasické Troje máme nejryzejší slovanské označení pastevní: Bunarbaší (= paša se studní) sestrojené jak jiná nečitaná, na př. Ruda voda, Tatar Bunar, Ovčje vrelo, Konjsko vrelo, Rudan vrelo, Pašina, livada, Ruda lokva a j. Těmi názvy se vyjádřuje, že na samém pastvisku nalezá se i napajedlo. Toto vyjádření je důležitá věc v krajínách s vodou jinak nedostatečnou.

— Dr. Hörnes (Pravěk výtvarného umění v Evropě) pravdě byl na stopě nejbližší, neboť se mu zdá, že Trojské hrady velmi se podobají půdorysu několikanásobných náspů do kruhu vedených.

Grad, Gradina, Gradišče, Gradiska, Hradisko, Hradiště, Hradec, Hradek a j. jsou přečetné vršiny a kopce, více nebo méně snadno schůdné; shromažďovali se na nich všichni bojovníci, jakmile dána byla zvěst o nepříteli v zemi. Podobá se, že tam většinou bývaly i hřbitovy; znamenáť grad — hrad něco ohrazeného — zahrazeného — zvěři a dobytku nepřístupného. Ani německý název nepochází od abstrakce »mír« (Friede), nýbrž od věcného, hmotného »umfrieden« (plotem oplésti). — I kdyby doposud dochovaných jmen nebylo, místa taková snadno lze vypátrati a poznati, že na samém vršku leží rum; a kopeme-li tam, dokopáváme se na mnoze vzácných nálezů předhistorických. Jihoslovanům dnes »gradina« právě proto značí tolik co naše zřícenina. — V Čechách je takových ohrazených míst na kolik set, ale i jinde po území rakouském a po Balkaně je tomu podobně. — Arciť, bez kulturního zpotvořování ani tu se věc neobešla; slovanské hrádek zepsuto v Erdberg, Hardegg, gradec v Graz, Graetz a jiných světa krás více. — Skalisko obranné (66 m zvýší) u Syrakus Řeci psávali Achradina (= ohradina); z obou lomů odtud nedaleko dopravováno tam kamení; metali je s ohradiny na nepřátelské lodi, aby nemohly přistáti.

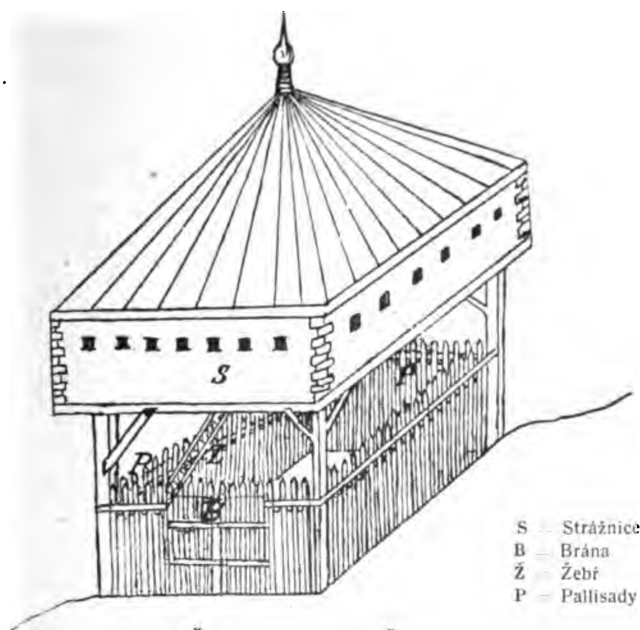
Višegrad, Vyšehrad jsou pevnosti na výšinách vůbec, jaké nacházíme v Čechách, Uhrách, v Bosně; zajisté měly spojení s jinými k obraně způsobilými místy; neboť z mluvy vyplývá, že pevnosti Vyšehradem poznačené byly z míst obranných položeny nejvýše.

Kula je na Balkaně kamenná budova, do okrouhla postavená s úzkými otvory na střílení a se zubatým zábradlím na vrchu. Na stráž nebyla zařízena; byla tudíž zřejmě jen předním článkem jiného lépe opevněného bojiště. — V Če-

chách Kule říkají Okruhlík. U Syrakus za stara podobná věže slula Akragos (= Okrog!).

Karaula je do čtverhranna postavená budova, zařízená na s t r á ž, by se tam posádka nějaký čas mohla i b r á n i t i. — Je jich na Balkaně ještě dosti, arciť už v ssutinách. — Rusům karaul doposud značí »stráž«.

Čartak, Čardak, Čerdák je strážnice při cestě pohraniční nebo při průsmyku horském; bylo tam nepřítele dotud

Náčrtek Čartaku v Horním Štyrsku z r. 1650.

zdržeti, až by dospěla posila. Za útulek byla koliba (Blockhaus) na čtyřech dřevěných sloupech. Vešlo se do ní patnáct až dvacet mužů posádky. Čartak stavívali tak výhodně, že nepříteli nezbývalo nežli pod ním postupovati. Žebřík vztažen do koliby. By nepřítel sloupy nepodřezal, měla podlaha hojně děr, kudy se střílelo nebo kamení házelo. To se ví, že brána se zavřela a zatarasila.

Na vojenských hranicích rakouských těchto čartaků bylo hojnost. V severní Bosně a v severním Chorvatsku leckterý kopec doposud sluje Čartakem, že tam druhdy stávala taková koliba.

Co do původu dlužno jen říci, že rozhodně se mýlí, kdož čartak vykládají za slovo vypůjčené od Turků.*) — U Rusů čerdak znamená jizbečku pod samou střechou, hůru, sklopec; čerta — čára pomezní; čartak tedy — koliba při hranicích postavená. Kdo seděl za hranicemi, pokládán za nepřítele. Čechoslované doposud užívají slova čert s významem »nepřítele«, ovšem už ne nepřítele fysického, nýbrž pekelného. — Zda-li dlužno psáti čertak (po staru) čili čardak, na tom nesejde; každým způsobem je to »koliba na obranu hranic«, a pranic v něm tureckého. Či štyrský horal šel se teprve ptat Turků, jak si má své pevnůstky pojmenovati?! A pak, vždyť nejstarší čertaky proti Osmanům ani nebyli zřízeny. Podobá se, že německé Scharwache je z čar-dak přizpůsobeno.

---

*) Jak není tureckým slovem čartak, tak jím není ani bazar. Slovanovi bazar (z pasar) bylo tržiště, kde za stara cvičení v tom řemeslníci robili, opravovali a prodávali pasy, okrasné šativo ženské zvláště na Balkáně oblíbené. Místní z toho názvy jsou: Pasar-ovice, Pazariště, Novi Pazar a j. v. — V městských kronikách mezi řemeslníky počítáni byli i »Passmachři.« Když jsem se dotazoval, co se tím vyrozumívá, nikdo nevěděl nic kloudného říci. »Passmachři« nebyli nežli ve zvláštní cech združení vyrábitelé »pasů«, tedy »pasarji«; cizoslovu toho užíváno tedy vůbec, dokud se nenašlo uměle sestrojené slovo »Gürtler«. — Prof. Zubatý (v Čech. Revue, na květen 1907) míní, záhadné Passmachry, že by velmi snadno bylo vysvětlilo francouzské passe a passement. — Já tomu pokynu Zubatého pranic nerozumím. Etymologie slova pas je mi úplně jasna; vždyť ji uvádím! Či si p. Zubatý myslí, že Macedonci pojmenování pro své národní opasky objednali si z Paříže?! Tvrdím na novo: pas je slovo praslovanské a jen náhodou se dneska plichtí se složeninou po-jas (litev. jôs-ti cingere) a pere-jas-ka (přeska, přaska). Laskavý čtenář, jenž pro samou knižní moudrost ještě nepozbyl svého zdravého úsudku, z doslovu k této knize ať rozhodne sám, kdo z nás má pravdu. —

Ključi jsou brány, jimiž bylo možno zavírati úžiny říční a údolní. Německý tvar je Klause, staroněm. clûsa. Kořen jeden, totiž ključati, zaključati (č. obklíčiti, sklíčiti = sevříti); k tomu lat. claustrum. Ani od Římanů ani od Němců praobyvatelé bosenští a macedonští výrazu ključ si nešli vypůjčit. Na to je těch ključů v zemi příliš moc, a pak je ključ Slovanům vůbec základním výrazem pro pojem něčeho zavřeného. Ključ na jihu, zámek na severu značí i pevnou budovu (žalář) i spolu »zavřenost« (srv. č. sklíčenost) čili n e v o l n é u m í s t ě n í v ě z ň o v o.

Zajisté v takovém pradávném »ključi« vězí počátek toho, co vyrozumíváme dnešním klášterem. Stávalyť ključi na osamělých soutěskách horských, údolních a průsmykových; služba na nich byla však nezbytným článkem veškeré obrany zemské nebo krajinné. Všimni si bedlivěji místností starších klášterů a jich p o l o ž e n í a shledáš u veliké jich většiny, že jsou vystavěny z příčin a potřeb obranných a že pro ustavičné nebezpečí též trvalou posádkou byly opatřeny. Jednotvárnost života, odloučenost od světa u posádky na takové pevnostní ústavě dni své travící, je samozřejma, nevyhnutelna. Udržet tu kázeň a pořádek, bylo třeba vymysliti a zavésti pevný domácí řád a spolu duchovní zaměstnání (askési) s pravidly životními. Že nebylo zaměstnání jiného, bylo se chytiti rozličných prácí nevojenských. Nebyloť bojování věcí po celý rok k a ž d o d e n n í! Dějiny vyprávějí, jak opati a převoři potomní se mnoha takových klášterů vydatně a statečně hájili vlast, když přišlo do tuhého. Kde konal obhlídku ohrožených míst muž jeden, tam byla p o u s t e v n a, kde na to bylo třeba mužů několik, tam jejich příbytku říkáno claustrum — klášter.

Starosta nazýval se cizojazyčně »quardian«, tedy přednosta stráže (quarda). Jména místní Klötze, Clotzin, Klütz, Klützow a j. v něm. krajích jsou téhož původu.

Brana, Branka, Branky, Vransko, Vranduk, a pod. jsou obranné hrady a hrádky, ale umístěné tam, kde údolí je nej-

těsnější, a nejčastěji, kde voda údolím řinoucí pod myslem (Bergnase) náhle se zatáčí. Frain (přetvořené ve »V r a n o v á« místo v B r á n y) u Znojma, Bránky u Val. Meziříče a u Opavy, Vranduk u řeky Bosny jsou v té věci v z o r y uměle sesilené soutěsky údolní.

Po čase na takových důležitých místech povstaly hrady (= Burgy); arciť že dnes z nich zbyla jen hromada kamení, místní pověst anebo lidová bájka.

Označení těchto od přírody na obranu jako stvořených míst je jasné; bran = Verteidigung, branik, branek, branky = Verteidigungsmauer, Hüftmauer, braniti, = verteidigen. Že jich bylo za stara na obranu země důmyslně použito, netřeba ze široka dovozovati. Třeba jen očima se podívati na Branku v lese u Náchoda, na přirozenou pevnůstku Branževci u Toplice v Kraňsku, na Pranek v Horním Štyrsku a na Branyszko v Uhrách. U Branyszka dne 5. února 1849 strhla se krvavá řež, neboť Rakušané jedním pohledem poznali, jaké výhodné tam postavení obranné, samou přírodou utvořené. — Mnoho názvů sem se nesoucích už je až k nepoznání zohavených, tak Frankstadt (špatně Frenštát místo Braniště), Frankfurt, Frankenberg, Frauenberg, Braunberg, Braunsberg a j. v. Nedaleko Schönsteinu ve Štyrsku je zřícenina Frauenburg psaná, ale od lidu Tábor zvaná; přilehlé panství nazývá se Braunberg. Že doplněk Táboru původně zněl brana nebo branka z paměti se vytratilo. Ohlas na to zůstal jedině v názvu Braunberg, z čehož však písaři listin udělali Frauenburg. Četlo se to líbezněji! — Příbram (= Přibrany) jsou osídlenci podle takové brany.

Kost, Kostel, Kostelec, Kostalka, Kostelany, Kosten, Kösten, Kastav — Host, Hosti, Hoštice, Hostýn, Gastein, Gösting a mn. pod. byla místa t ě ž k o p ř í s t u p n á, jež bylo lze dobře obhájiti. Velmi se též podobá, že tam všude byla pohřebiště. Zdá se, že některá z těchto míst byla opatřena jakýmsi opevněním zatímním, kde nepřítel, než pravého bojiště by dospěl, měl býti oslaben a roztříštěn aneb aspoň

dotud zabaven a zdržen, až by jádro obranné výpravy čeho třeba opatřilo, ať už to byly záseky, příkopy, zbraně, živobytí nebo cokoli jiného. V Bosně u Brekovice řeka Una mocí

Kost v Čechách.

se dere skrze skalisko proudu vadící; nad samou prorvou ční vrchol Kosteo (= kostel). Ten byl kdysi doplňkovým

článkem vlastní pevnosti Brekovice (= Bregovica = opevnění na břehách čili pahorkách). — Kostel u Břeclavi bez pochyby byl na to, aby zabránil nepřátelskému přebrodění Dyje. Vedle máš pozořiště — kopec Podivín. — Velmi zhusta najde se název Kostajnica. V řece Uně na ostrůvku je opevněná hlídka, aby se odtud pozorovaly oba břehy; tedy Kostajnica bosenská a Kostajnica chorvatská. Že Kostajnica značí bezpečnostní jakési zařízení vojenské, poznáváme z toho, že v Kraňsku z toho na německo přeložili dnešní »Landstrass« místo Langstrass a to za »lonka+straža« = strážnice na louce.*) Základní slovo k o s t znamená u dnešních Slovanů ovšem t v r d é části lidského a zvířecího těla. Zdá se však, že u Praslovanů znamenalo tvrdinu vůbec, a z toho že vyplynuly názvy, jak pro »pevnost« tak pro pohřebiště, která vždy jen zakládána bývala na místech příhodných na obranu. Čechům dnešní k o s t e l je za dům Boží, chrám. Že by s l o v o kostel bylo z latinského c a s t e l l u m, nemůže být pravda. Nachází se výraz ten po celé Evropě obstoupený místními názvy rozhodně slovanskými, jen že už nikdo ani netuší, co znamená. Slovo kostъ, kostel, kostelje záhy pozbylo svého původního významu a tak vytratilo se i z vědomí, že jím byla označována opevněná návrší. Naopak s jistotou lze tvrditi, že Římané podle nalezených všude kostelů teprve si své castellum utvořili. Latina přec byla po všecky věky úřední řečí. Bylo-li castellum slovem pralatinským, jak je to, že naprosto pozbylo svého trvání? V dějinách mnohonásobně zmiňované město Kostnice — Konstanz, až do 15. století píše se důsledně jenom Kostencz, nikdy Castellum. Pak stojí věda na tom, že Slované do Evropy v VII. na-

*) Loka (z lonka = Wiese) často bývá poněmčeno v lonk, lank, lang; v tomto případě však v l a n d a to pro následující slovo S t r a s s e, jak Němci psávali slovanské s t r a ž a. Slepenina Landstrasse tedy vznikla v německých kancelářích, jen aby to nějak znělo jako slovo »německé«. Tak zase v jiném případě »loka« změněno v Lonkau, Lankowitz, Laukowitz, zas jinde v Lonktal (r. 1370); z toho je dnes Langenthal, bez ohledu na to, že milý Langental leží uprostřed roviny, kde o kopcích a o údolí není ani památečky.

nejvýš v VI. století po Kr. všedší, na označení starodávných opevněných míst užili i »latinského« kost, kostel? Máme praslovanských názvů dosti pro pevná místa: Kost (v Čechách), Hostýn (na Moravě), Kostnice — Konstanz (v Bádensku), Costa (v Tyrolích), Castagna (v Istrii), Kastanica (v Řecku),*) Kostreinitz (ve Štyrsku), Kosten (v Poznaňsku), Quastalla (v Italii), Castilie (ve Španělích) a j. v. nečítaných tvarů s výslovností mdlou gost za kost (= goss za koss) ani nevzpomínajíce.

Téhož původu je také vyhlášená rozhledna Radhošt na Moravě přes všecek význam mythologický. Jakživ tam nestál žádný chrám slovanského velboha Radegasta, nýbrž venkoncem prosaická strážnice (= Wachthaus)! Strážnice (gost) stála na vyvýšenině rat; bylo s ní viděti daleko široko, a bylo tu strážcovým úkolem, přečetným stanicím opevněným doleji v kraji oznamovati pohyby nepřítele. Ratgost je vzácným příkladem stráže povýšené nad jiné, to jest: »ratgost« je přesný výraz pro něm. Hochwache či Hohe Warte. — Podobná ryze slovanská a pradobá složenina je české Hostivař (KOST + VAR) a Hostěradice (obrácené rad-host-ice!).

Tábory**) jsou taková místa obranná, která byla obehnána rozsáhlou pevnou zdí (za stara náspem z hlíny a kamení) a kde se nalezala uvnitř náspů pořádná budova, do níž se ukládala zbraň, potrava a jiné potřeby a kde se obvazovali zranění, slovem místa pro poslední, rozhodující boj. Místních názvů toho znění je hojnost. Již Bible jmenuje horu Tabor, a nejednou svedeny na něm boje krvavé. V II. okrese Vídeňském mají »am Tabor«; bez pochyby tam bývala za stara obranná stanice, by zamezila nepříteli přistání po Dunaji. V Če-

*) Pramen kastalský v Řecku je téhož etymologického původu; je nad ním skalní vrch s kapličkou (= prapůvodní rozhlednou). Kde bylo třeba pevného zřízení obhajovacího, tam bylo první věcí — míti pitnou vodu. Nalézáme skoro u všech takových míst dobré a vydatné prameny a studánky.

**) Není Tá-bor předvčkou složeninou z tá (?) a bor (= boj)?

chách a v Chorvatsku četná místa zvou se Tábor. V alpských zemích byly kostely, po nejvíce na vršinách nastavěné, za tábory, anebo jináč, stojí kostely na bývalých tabořištích. Podobá se, že na táborech zrovna jak na hradech bývala pohanská pohřebiště. Bránili tedy naši praotcové v jednom i otcovskou hroudu i popel předků dávno zesnulých!

Hercegovina. Každým způsobem je to podivná věc, že na Balkaně území zve se slovem německého původu. Kde kdo bez výjimky totiž tvrdí, že slovo to se ujalo, když země kdysi připadla na nějakého »hercoga« nebo »duxa«. Tomu tak není. Kdyby se věc byla tak stala, lid by zval svou zemi vojvodinou, anť vojvoda u Jihoslovanů je Herzog Němců a Dux Latiňáků. K tomu nějaký německý hercog do země ani nepáchnul, neřku-li, aby tam byl jak živ vládl. Pak je slovo Hercegovina kancelářský útvar; Srbi a Chorvati, zajisté v té věci činitelé nejkompetentnější, mluví vždy jen o Erceg-Bosně. Dle vývoje dějinného tento název vskutku je nejsprávnější.

Slovo »erceg« nenajdeš už dneska v žádném slovníku, a když, tedy s překladem »= Herzog«. Ptáš-li se lidu, proč se říká Erceg-Bosna, neodpoví anebo míní, že to bude od těch časů, co v zemi vládl vojvoda Štěpán. Kdo bedlivě přihlédne k čáře Vrgorac (v Dalmacii), Ljubuški, Počítelj, Mugarello (slovan. muga = val pohraniční), Gabela (= celnice), Hutovo, Mlečica nad Poljicí, Kula u Zavaly, Dubrovník, Kotor a Castelnuovo, postřehne, že se tudy pne celý řetěz pevných míst obranných. Že se mezi nimi nachází leckteré jiné, tu nevyjmenované, je jisto; ale památky s nich se rozprášily, a lid už o nich nemá zvěsti ani podání. A tu v tomto řetěze máš nesčíslných názvů v erceg. Tak vůkol Vrgovce máš ercegy čtyři. Zříceniny hradu u Ljubušek slovou Erceguša, a Castelnuovo původně se jmenoval Erceg novi.

Ve výrazu erc-eg vězí kořen **rt art,** arc-arx, a ve všech jeho tvarech tlumočí se pojem pevnosti a vyvýšenosti; erc-eg tedy zcela dobře označuje výšiny,

které vším potřebným na obranu jsou opatřeny. Z kanceláří do lidu vniklý výraz Hercegovina znamená tedy kraj, kde je mnoho takových opevněných vrchů. Výsostní jméno, zde pro velitele pevnostního, byl stručně »erceg«. Že se výraz náhodou po hláskách podobal severozápadnímu Herzog, někteří mocí tvrdí, že erceg je z hercóg. I německé titulatury Erzherzog, Erzbischof, Erzengel odtud vzaly původ.

Že výraz erceg je slovo původně toliko věcné a nikoli osobní, dosvědčuje, že za stara i jinde přišel v užívání a to v původním významu věcném.. Tak máš na př. ve Štyrsku: Herzogberg (u Kindberku), Herzogberg (u Voitsberku), Herzogberg (= Hercegovčak u Radkersburku), am Herczbperg (u Angru, 1406), Herzogbüchl (u Knittelfeldu), Herczogenperg (u Köflachu), Herzoggoritzen (u Cejle) a mn. j.

Jak jsem už podotkl, kořenem slova bude bez řeči rt, rat (art) = horský hrot, který od prapočátku též označoval vrcholy hor obrannou správou opatřené. Jsou tudíž místopisné názvy, jako: Mons Hercynia (v Rätii), Hardt a Harz, Arco (v Tyrolích se zříceninami na hrotě vysoko nad osadu vyčnívajícím), Arcos (ve Španělsku, s opevněným kopcem skalistým), Arth (ve Švýcařích pod Rossbergem), Erzerum (v Malé Asii, město s citadellou), Akropolis, Akrokarinth a j. téhož původu a kořene jako erc-eg, a spolu svědky jednolité zásoby jazykové v řeči, kterou mluví matička země. Že toto svědectví potvrzuje i jednotný původ lidské řeči vůbec a tím i jednotný původ veškerého pokolení lidského, zde budiž jen nadpověděno.

Jestliže nám do opravdy o to běží, poznati člověka z dob pravěkých, nezbytno napřed výhost dáti surovým a snižujícím dûminkám dosavadním, jak kdyby se byl člověk teprv od nedávna tělesně, životně a společensky v jiné stvoření přeměnil, a tam ti dávní lidé že by byli bývali sami trubci, živořice beze všelikého zaměstnání, soukajíce ze sebe jen mystiku a bájeslovné povídačky, na mědvědinách se po-

valujíce a jen zde onde hrdinskými kousky o to se starajíce, aby naši básníci měli z čeho psát ballady. — Pradobý život prvotního člověka kulturního tak byl pln rozmanitých příhod a změn jako život přítomný a všeobecně vzato s nynějškem až totožný. Réva planá nerodí víno pitné; je ji třeba pěstovati, a to pěstování je kus perné práce. Úhledné zbraně bronzové a železné, vypouklé a ozdobné předměty ze starých hrobů bylo třeba tak pracně vyráběti, jako dnes, anť postup od surovin přírodních až po vhodné výrobků užívání ani o píď se nepošinul; jak rozvětveno bylo obchodnictví, tuší jen ten, kdo planou učeností nepřišel dosud o zdravý soud, neboť jantar všude nalézáme hrobním šperkem, a přec nalezišť je velmi po skrovnu; též praprvotní průkop Suezský nebyl proveden na jízdy pro zábavu! A předhistorická síť opevněných všude míst na obranu země, milé to otčiny, co učí ta? Že kočovací theorie o pračlověku jest papírový nesmysl; učí, že předhistorický člověk měl pevná sídla, měl otcovský dům, měl k zemi živitelce lnoucí rodinu a pro nic za nic jich neopouštěl.

Všecky názvy veškerých opevnění po vší Evropě znějí slovansky; proto musí do jednoho býti z doby, která leží před římským a před německým nátiskem. Názvosloví tohoto obranného směru ani v nejmenším nejeví žádného klamného cizího původu. Právě Němci, kteří tak mnohá slova k nepoznání zohavili, názvy vojenské skoro bez proměny převzali. Arciže nevědomky a nedovtipivše se. Přišli k věcem hotovým a ustáleným už trochu pozdě. Nechali, jak co bylo, že pravého významu nechápali, či správněji, že se o to nezajímali. Místa taková po většině nebyla usedlostmi, nevynášela — **desátků.***)

---

*) Náhodou jakousi přeloženo jednou straža ve Wachberg čili Wachtberg, z Kostolatz (v Sibíňsku) udělali Kastenholz (dřevo na almary!), Branca (v Kraňsku) zní Franzdorf tu a Braunsdorf anebo Braunsberg tam. Klausenburg je staroň. Clûsa, slovansky Klujč; atd.

Zde mi se zdá příhodno, vysloviti domnění, jak se prvotní ústava vyvinula dále. Lze tvrditi, že e r c e g značí opevněné území pohraniční. Leč i vnitř těchto hranic, jež obcím zabezpečovaly společný majetek, bylo třeba utvářiti rozsáhlejší sdružení na ochranu svých statků proti nepříteli mocněji dorážejícímu. Jsme nesporně v právu předpokládati. že sdružené obce z prozíravosti už předem označili, kdo jim bude vůdcem, když by nastala potřeba válečně hájiti a brániti okrsek rozsáhlejší. Vůdci tomu říkalo se vojvod, vojvoda (č. vévoda). I tu je názvosloví ryze slovanské; voj = Zug, Korps, Heer, vod = Anführer, voditi = anführen, vojna = Krieg. —

Sloučilo-li se pak takových družstev několik v celek jeden, vznikla vojvodina; vojvod pak, jenž z ostatních byl v čelo postaven, obdržel titul veliký vojvoda. Důkaz Srbsko a Sedmihradsko. — Takým asi chodem povstaly i názvy: Boji, Bojuvari (slov. vojevati = č. bojovati), pak Wodan,Wodk, Wode (z Vodêj). Tu třeba pomýšleti na voda = vůdce, jenž prvotně vedl voje bojovníků, a že až po čase nastalo povýšení mythologické v božstvo, tedy zas jen na »vůdce zástupů nebeských«.

Že kdysi bývaly volby, z nichž i sedlák vyšel vojvodou, dovídáme se od Unresta, dějepisce korutanského. Vykládá, jak roku 820 po Kr. po vpádu »Hewnů« (= Hunnů, ale míněni jsou pohanští Chorvati) v Korutansku nebylo ani pána ani vojvody. Lid se tedy sešel voliti »und namen fur ainen gemainen man von paurn geschlacht, den machten sy zum h e r r n und h e r t z o g e im landt Quarantano« (č. a vybrali sprostého muže z rodu selského, toho jsou učinili p á n e m a v o j v o d e m v zemi Korutanské). Přední úkol tohoto zvolence zajisté byl, vésti obranu vlasti a ručiti národu za jednotný a úspěšný v tom postup. Žádným způsobem tu nešlo o pouhý čestný název.

* *
*

Není nejmenší pochybnosti, že vyzkoumání a vyobrazení pravěké síti obhajovací ve všech zemích dočinilo by se zajímavých výsledků. Jaký by z toho vzešel prospěch pro poznání nejstarších dějin vlasti, netřeba ani rozpřádati. Do leckteré věci vniklo by světlo, co dosud jen koluje mezi lidem jako bájka nebo pohádka.

Z toho však, co už máme prozpytovaného — jsme s tím arci teprve v začátcích — vyniká velmi poučný obraz zvláště pro osoby vojenské, s jakou dovedností člověk předvěký znal využitkovati útvar půdy na svou bezpečnost, a jak přirozeně a jednoduše uměl si k tomu vyvoliti místa nejpříhodnější. Věda opevňovací nachází tu vesměs vzorných výběrů, ovšem že dlužno pamatovati na starobylý způsob boje a jeho zbraní. Samo v sobě není v tom nic tak nesnadného ani podivného, že dávní lidé uměli si vyhlédnouti i pozorovacích i obhajovacích míst co nejpříhodnějších, neboť znali ve své domovině takořka kde jaký kámen, kde jaký strom, ale přece překvapuje každého, že ve své péči a snaze, uhájiti si hroudu živitelku, provedli tak neočekávaně mnohostranné a takticky promyšlené správy a zařízení.

Tu máme nový a náramně závažný či pádný důkaz, že národy pastuší nebyly kočovníky, vždyť právě onyno po vší Evropě pozůstavily soustavu obrannou nejdokonalejší a nejdůmyslnější. Dále z toho poznáváme, že naše končiny v té věci zrovna tak byly vojensky upraveny, jako dosud na př. Černá Hora, a že tyto naše končiny tížila daleko citelnější branná povinnost, nežli ten dnešní z neznalosti věcí tak vykřičený »militarismus«.

Starodávná tato služba vojenská konána z přesvědčení, že jen tak zachová sebe, rodinu a vlast, a bývala ideálně pojata za životní povinnost toho, kdo chtěl slouti mužem. Totě ta doba, jež tvořila vzácné zpěvy rekovné a lidové básně epické, neboť oplývala životním hnutím, na něž modernímu básníkovi chybí nejen duševní popud, nýbrž především i životní, reální prostředí.

OSOBNÍ JMÉNA Z MÍSTNÍCH NÁZVŮ POŠLÁ.

Vyloživše, jak názvy místopisné, co do pojmů souvisí s útvarem územním, ukážeme nyní, že naše dnešní rodná jména mají tentýž původ přirozený. — Za dob pradávných kraj nebyl lidem přeplněn; kdo kde seděl, seděl tam bytelně. Byl rád, že sobě i rodině zřídil obydlí a živnost; ostatní mu toho přáli. Tehdy osobě stačilo jméno j e d n o. Nebylo třeba dlouho je hledati a vymýšleti. Přizpůsobili je místu, kde osoba žila, a tak mýlkám a nedorozuměním zabráněno s dostatek. Teprv až prvotní názvy už se ujaly a spolu rozmnožily, pozbyvše tím rázovitosti původní, nastaly názvy zádružní a jiná lidová přízviska.*)

Gramatických jmén osobních tudíž **původně** nebylo. byly jen názvy druhové, látkové, souborné. Takové všeobecné jméno jen tím stalo se jménem zvláštním, že jisté osobě přikládáno vždy totéž jméno, jaké místním poměrům přirozeně přiléhalo. (Na př. Ivan, Rusi, Struma, Rozdrapa a j. v.). —

Etymologové tvrdí, že názvy: Lukavci, Ivanjkovci, Gajovci, Iljašovci značily od prapočátku zádruhy, jimž stál v čele Luka, Ivan, Gaj, Ilija. Pro dobu historickou ať mají pravdu; pro dobu nejpůvodnější jsou rozhodně na omyle. Miklošič ve svém spise »Jak Slované z osobních jmen odvozovali jména osadní«, věc obrátil úplně na ruby. — O tom se dá přesnadně přesvědčiti. Na př. osadě se říká Vrba, Vrbka, že tam jsou (byly) pastviny vrbovím porostlé. Člověka, jenž tam bydlel, zcela přirozeně zvávali V r b a n. Jakmile však tvrdím, že Vrban, to jest osoba se svým osobním jménem

*) Ani ve snách mi nenapadlo tvrditi, co mi nerozvážná kritika vytýká, která jiného vzniku nezná, než toho, co vysvětluje Miklošič. Já tu mluvím o době prapůvodní, kdežto dnešní věda zná a na mysli má d r u h ý s t u p e ň k u l t u r n í, zanikání ústavy pastuší a vznikání zádruh (obcí) rolnických, jakých d n e s všude nalezáme.

Vrban (Urban) teprv dala celé osadě označení Vrba, Vrbka, jakým způsobem vyložím tu náhodu, že zakladatel nebo starosta jisté zádruhy povždy má jen takové rodné jméno, jaké etymologicky přiléhá k útvaru pozemnímu?! Či už není na světě nikoho, kdo by bez hádání uznal, že napřed na světě byla pastvina (bus, busna, bosna) a potom teprv člověk, pastýř, osídlenec (Bušnjak, Bosnjak, Vošnjak, Bosjanin)?! Či ten přibylec, třebas s nějakého brda (kopce) sestouplý, už měl od kolébky jméno Bosnjak, bez ohledu na to, že kratší slovo vždy jest delšího starší? — Brdjany nalézáme ku podivu povždy tam, kde je »brdo«. Snad se doopravdy nepřihodilo, že praotec a starosta »Brd« založil zádruhu Brdjani, a tu z ničeho nic ze země vyroste kopec, taťkovi »Brdovi« na památku?! Těžko-liž uhodnouti, kdo že byl dříve na místě, či »studenec« (zřídlo studené, pitné vody) či Studenčani? Nechápe-li už nikdo, že za dávných, dávných časů, kdy nebylo třeba dlouho »hledati« bytu, rodina jen tam se ubytovala, kde už voda byla? Že slovo Studenčani značí obyvatele při studenci?

Že osobní jména takový jednoduchý mají začátek, bude zarážeti jen ty, kteří zvykli na výklady nepřirozené, básnické a co nejvýš až do oblak zabíhající. Tuto uvedu několik osobních jmen, aby čtenář sám posoudil, je-li výklad přirozený správnější anebo umělý, jaký je běžný v německých spisech vědeckých:

Daniel (Daňhel) = kdo sídlí při pastvině, — (něm. bůh jest soudce);

Helen, Helena = kdo sídlí při pastvině, — (ň. pochodeň, koš na stožáru);

Ilija = kdo sídlí při doubravě, — (ň. ctitel boží, Eli = Bože můj);

---

*) Německý výklad je vypsán z díla Dr. Fr. Tetznera »Namenbuch« (Reclam, Lipsko). Mnohé věci zdají se býti spracovány podle staroněmeckého jakéhosi slovníku, jiné zas pouhými smyšlénkami.

Johann, Ivo Ivan, Jovan, Juvan Juan, Iwar, Iwein = kdo sídlí při háji jívovém, — (něm. dar boží, Iwein = Člověk dobrotisko);

Georg, Juri, Juraj, Jiří, Jurej = kdo sedí při pastvině skoré, — (ň. rolník);

Gregor, Řehoř = kdo sídlí při pastvině, — (ň. bedlivec);

Kosta, Constans, Constantin = kdo sídlí při opevnění obranném, — (ň. vytrvalec);

Lazar = kdo sídlí při rubisku (laz = lesní louka; ve středověku říkali místo roden — l a s m a c h e n), — (něm. Pomoc boží);

Lothar (Lhotar) = obyvatel krajiny lučnaté. Dějepisec Nithard píše v přísežném vzorci smlouvy Verdunské r. 842 ještě Ludher (pozdější Luther), — (něm. slavný hrdina);

Luka, Lukáš = kdo sídlí při **lučině**, (sv. evangelista Lukáš má za odznak býka), — (něm. Osvícenec);

Ljubuša, Ljupuša, Ljubica = kdo sídlí při mokré lučině;

Majda, Majdalena = ženská, která sídlí při pastvině, (tvaru mužského se neužívá), — (něm. ženská, která pochází z Magdaly);

Mara, Mařena, Marian, Marius = kdo sídlí při roli s výtečnou ornicí, (Slovinec jí podnes zove šmarno, šmarje), — (něm. Maria = Hořká, Marius = lesknavec, urputilec, mořský muž);

Moric, Morič = kdo sídlí při pastvině i za louku užívané, — (něm. mouřenín);

Njegus, Njegovan, Nigo, Niko, Ingo = kdo sídlí při háji jívovém, — (něm. Nikolaus = lidský vítěz);

Obren = kdo sídlí při soutěsce, (obrana, obřan, branka = úzký vchod v nějaké údolí, místo výhodné na obranu); z toho pratvaru bezpochyby vzniklo i jméno Franc, František, — (něm. = svobodník), jež by bylo správněji psáti Branko, jak Srbové vskutku činí;

Otokar = kdo sídlí na ostrově, na otoku, — (něm. = usedlý nedejse!);

Peter = kdo sídlí při skalisku, — (něm. skála, kámen);

Pernat = kdo sídlí na alpském pastvisku, — (něm. Bernhard = medvěd, silák);

Přemysl = kdo sídlí přes myslo, za výběžkem horským;

Sava, Sabbas, Sabin, Sabina = kdo sídlí při háji jívovém (tisovém), — (něm. mudrc);

Sieghardt, Siegbert = kdo sídlí při mýtině lesní anebo při »rozhledně«, — (slov. čigar = čes. číhaná), — (něm. Sieghart = vítězný silák, Siegbert = vítězný lesknavec);

Simon (vlastně Cimon) = kdo sídlí při skalním hrotu, — (něm. vyslyšení);

Stanislav, Stanko, Staňa = kdo sídlí při místě obranném, — (něm. oslavenec pro vytrvalost);

Stepan, Stefan, Štěpán = kdo sídlí při stepi, — (něm. věnec);

Vid, Vít, Vida, Veit, Vítus = osídlenec při dobré pastvině.

Vrban = osídlenec při vrbovisku, — (něm. zdvořilec, měšťák).

Náslovné **V** latiňáci vyslovovali jako **U**, a v nápisech se tak děje podnes. Proto Vrbas (řeka) latinsky zní Urbanus, Vrbovec — něm. Urbau, Vršno — ital. Ursino, Vrbno — Urbino a p. v. —

Přirozenému, svéráznému duchu prvního člověka slovanský význam těchto jmen jistě bude přiměřenější nežli výklady ostatní, byť sebe vyumělkovanější. To jest asi samozřejmé!

DOMNĚNKA O DOBĚ, KDY SE PROVEDLO ROZDĚLENÍ NIV OBECNÍCH.

Kdo se jme dokazovati věcně a nezávisle, že **titéž** obyvatelé v **týtéž** určité krajině sedí nepřetržitě, a to již od dob předřímanských, nemalé nachází opory ve studiu, jak a kdy se provádělo prvopočátečné rozdělování niv obecních.

Už ve spisku »Místní jména na Horním poli Ptujském« (v Mariboru n. D. 1902) poukázal jsem na to, jak se mýlí, kdo rozdělení polí v osadách dolnoštyrských klade teprv do času Karla, krále franckého, a jak všecko tomu nasvědčuje, že se věc stala už dávno před vpádem Římanů, kteří za svého tisíciletého trvání živé duši starého světa nedali pokoje. — Na dotvrzení uvádím příklad jenom jeden. Není mi možno, se studiem obecních pozemků obírati se zevrubně. Ale soudím, že se stejných konců dobádá, kdo k věci přihlédne i na jiných územích, kde si Římané nastavěli silnic, by z kraje zavlekli do Říma, kde co domorodému obyvatelstvu zloupili.

Na přiloženém tu náčrtku dobře lze viděti římskou silnici, jdoucí od Šikoly po Hajdinu (kdysi zvanou Poetovio = Ptujevo). Na základech bývalé římské cesty poštovské zřídili dnes okresní. — K tomu tedy pravím: kdyby této římské cesty bylo bývalo už před rozměřováním obecnin, obce Pongerce a Spodní Jablanje nebyly by dostaly podílů tak drobných, a obec Horní Jablanje jen těch několik metrů za silnicí; dále dovozuji: jediný pohled na mapečku učí, že chotáry Draženský a Mihovský jsou o mnoho pozdějšími výřezky z původně jednotného chotáru Cirkovského, neboť hranice těchto výřezků končí se při silnici, jak když utne; do třetice pak ve známost čtenářovu uvádím, že kus původního chotáru Cirkovského, ten od silnice vzhůru na sever, panství Studenické kdysi bylo zabralo ale po čase zas navrátilo, ant Cirkovčané úsilovně o to stáli, jak jde pověst.*) —

*) Tato zpráva jakož i náčrtek vyňaty z pojednání Dr. Vladimíra Levce: Pettauer Studien. Untersuchungen zur älteren Flurverfassung; (Mitteilungen der Anthrop. Ges. in Wien, 1899).

Tedy; vylučování chotárů Draženského a Mihovského dělo se už podle hranic římské cesty poštovské, a jí drželi se noví osadníci, vetřevší se sem z krajin německých a zavádějící s pozemky to lénství, zádružním Slovanům naprosto cizácké. To však spíše se neudálo než teprve v době karolinské. O kuse Cirkovanům odebraném a po čase opět vráceném, lze se domnívati, že z prvopočátku byl podobně podél rozdělen mezi všecky tři obce rozměry stejnými, bez ohledu na silnici, mnohem později teprve stavěnou.

Jsme tedy v právu předpokládati, že chotáry dnešní mají tutéž geometrickou podobu, jakou měly před zádavou římskou, a že v osadách na nich seděl a sedí tentýž lid od nepaměti. Těžko jinak by se chápalo, proč nový lid, vyhubiv nebo vytlačiv domácí starousedlý, neužil pohodlných čar silnic tu postavených, a proč si nepořídil docela jiné vyměření a ohraničení svých chotárů obecních. Polní cesty, jak známo, rády vedou podél samých hranic chotárních, jsouce při tom co nejužší; o římských cestách však víme, že poloh a mezí polních pranic nedbaly, že bývaly dosti široké a že i mrtvé podél nich na obou stranách pochovávali. Jestiť tedy úsudek úplně průvodný, že rozměření obecních polností událo se o mnoho pokolení dříve, než se římské silnice dostavily, a že slovanští praobyvatelé — Slovinci — Ptujské pole od nepaměti a nepřetržitě měli v držení.

Kdyby někdo v pochybnost bral, jest-li na mapečce stará římská cesta správně je poznačena, budiž mu ukázáno, že žádný rozumný národ nebyl by založil křivolakou cestu, po pomezích chotárových se ploužící na území jako stůl rovném a dobře 500 čtver. kilom. zaujímajícím. Byl by tak stvořil cestu křivolakou jen nesmyslně a bezúčelně prodlouženou. A Ptujským polem římská silnice skutečně šla od jihu (z Říma) k severu (do Ptuje).

Bereme-li v úvahu, jak jednotlivé osady druhdy povstávaly, s těžkem usoudíme jinak, než že spojitost s praobyvateli zračí se při nich až do dneška. Kdo si kus země

Jedna z cost nakreslena červeně
bude bezpochyby ta stará římská silnico.

obdělal, za stara jej opletl plotem, jednak aby se ubezpečil škod od divé zvěře, jednak aby si majetek poznačil. Toť věc nejen zřejmá, než i etymologicky podepřená. Slove totiž ohrada v jazyku slovinském optina, opčina, občina, v Hercegovině opina (všecko odvozeno od tinje = plot, obtinjiti = plotem oplésti). Usadili-li se tu sousedé, říkalo se v množném čísle optine, opine, občine. K tomu věc dotvrzují ještě i názvy místní po celém okolí.

Osada Starošinci značí lidi, co se ubytovali na pastvinách; Sela na Polskavě a Sela u Ptuje značí osady později něco přibylé. Daliť jim starousedlí Slovinci z okolí ten název jistě jen proto, že si přibylé rodiny kus lesa vymýtili a příbytky postavili. Kdyby ne toho, nebylo by tam podnes ani Trniče, ani Trnovec, ani dvojích Dračenec, samých to označení pastviny trním porostlé. Tudíž toho času, co již Starošince a po nich Sela stály, nebylo ještě veškeré okolí do posledního kříčka vykučováno a v rolnické pozemky předěláno. Toto povlovné zařizování usedlých, pevně sloučených osad selských dokonalo a ustálilo se však už značnou chvíli **před** vyměřením římské silnice — (a kdo může bezpečně tvrdit, že opravdu byla »římská«?) —, neboť jinak za úplné ještě volnosti půdy, byl by si ten, komu by silnice pozemek poškodila, na jiném místečku domácnost zařídil, vida, že vůkol nevykučované země ještě je s dostatek. — Posléze na území našem máme též dvě jména, už Římanům ve známost vešlá a původem rozhodně praslovanská. Jsou to Pultavia a Poetovio. V latině nejsou než zvučící skupiny hlásek bez smyslu nejmenšího, v slovanštině však významem úplně vystihují předmět označený. Jeť Polskava potok, který teče polem (rozuměj Ptujským) a jest Ptujevo (dnes Ptuj, Ptuje) — území cizí, »tam to na druhém břehu Drávy«.

Toť příkladeček toho, co všeho poučného shrnuto na jediném Ptujském poli. Ale trvám, že tak a podobně bude všude jinde.

Když tedy v Evropě větší část národopisných, horských a říčních názvů, ve střední pak Evropě skoro všechny

názvy starobylé slovanského jsou znění a tudíž i původu, kterak »věda« může pochybovati, jestli je dali opravdu Slované anebo raději národ jiný? Dejme tomu, že Slované v ty kraje se vedrali až v době stěhování národů. Zdali pak byli s to provésti tam z té své prakolébky za Uralskem, aby neznámý pranárod v Evropě sedící už sto let napřed horám, vodám a osadám svým dal po jménu slovanském? Anebo když tolik kmenů rozmanitých má slovanské názvy, zdali pak Slované neseděli jim na blízku, by o nich známost dostavše mohli je dle svého jazyka jmenovati? Když však Slované až tak v V. anebo v VI. stol. po Kristu přišli už do hotové Evropy, pak by byli našli ustálených a hotových už jmen a nikdo by byl na to nemyslil, právě tak jak to Římané a Němci činili, aby na stávajících již jménech něco změnil anebo změniti mohl?

Naopak je se čemu diviti, že po všem tom kulturně-vědeckém úsilí tak mohutných a čistě původních slovanských pranázvů vůbec ještě se udrželo. Zůstaly jen proto zachovány, že nikdo v tu možnost věřiti se neosmělil, aby vzdor cizím vlivům v původní čistotě zůstaly uchovány.

Kam se poděli as ty miliony a miliony lidstva, které od Římanů byly podmaněny přes to, že byli Římané tak chytří a kromě chleba a svobody národům nebrali víry, jazyka a mravů? Jak tomu máme rozumněti, že po pádu západní říše římské po střední Evropě z ničeho nic miliony Slovanů sedí v dobře zařízených osadách? A přec nebylo tu krvavých řeží, a zničujících bitev, které by vyhladily starousedlý pranárod evropský, a teprv do těch prázdných pustatin by se měli usaditi ti nenávidění Slované!

Dejme tomu, že stala se v Evropě taková pohroma, a že následkem toho miliony usedlého lidstva svá sídla opustily a v téže době Slovany vystřídány byly — netajíce toho, že by se přec kdesi kus světa vystěhovalci byl přecpal a jiný zas kus odstěhovavšími se Slovany vylidnil, — proč o tom ani nedutá řecký ani neceká římský spisovatel sou-

věký? Vždyť štěbetají o věcech daleko malichernějších, tvrdíce ke všemu tomu, že v tom velkém stěhování národů těch Slovanů poměrně je trochu málo!

Když známe tolik už zeměpisných jmen slovanských a to v nejrůznějších stranách Evropy a z dob zřejmě předhistorických, a když na nich pozorujeme, jaká v nich případná karakteristika a s předmětem přirozená shodnost, tu — i přes nejzarytější předpojatost dlužno vyznati — **toto nejsou pouhé jen nahodilosti.**

Ani jednoho jména, názvu a příkladu nevymyslil a nevybájil si spisovatel. Všecka jména, do této mé knihy přijatá najdeš v různojazyčných listinách, a — co daleko více váží — najdeš je venku v »boží« přírodě. Tam stojí každému přístupny a neuzavírají se před poctivým zrakem tvým.

* *
*

Jednak abych vzbudil zájem, jinak bych podal nějaký návod, sdělím tuto s laskavým čtenářem, čeho jsem nasbíral zajímavého zkoumaje, jak si předkové naši počínali při rozdělování obecních pozemků na Ptujském poli. Co tu, bude i v krajích jiných podobně, pročež míním, že by stálo za to, věci si bedlivě všimnout i tam. — Tak ideální spravedlnosti jako při prvopočátečném dělení niv, nenajdeš už věru při žádném jiném odvětví sociálně-hospodářském! Předně tu rozhodovalo, jaký obraz mělo celkové území a jaké dobroty byla půda. Bylo-li území delší než širší, vyměřeny záhony pozdélné, podle sebe běžící, a tak přišlo na každého souseda po stejném dílu z půdy i nejlepší i nejšpatnější. V knihách takovým dlouhým záhonům uvykli říkati »flámské pruhy«; Slovinec mnohem případněji mu říká »prelog«, že bylo obdělávací práce dle výnosnosti půdy vždy o kus dál překládati. Kde území bylo přibližně široké jak dlouhé, tam se dělilo na tabule, a každé sedlisko dostalo po tabuli hned od humen. Slovinec tomu říká »štuk«. Ovšem se hodilo tak děliti, když

půda byla všude stejně dobrá. Nebyla-li — jak ani nebývá — tu sousedé z každé jakosti dostávali po stejném »dílu«, tu o jednom, tam o více záhonech polních, jak kde. Takovým dílům Slovinec říká »slogi«, že sklády běží vedle sebe. Zbyl-li pak ještě nějaký kus, třebas i stranou, i ten stejnak rozdělen, a dílce z něho sluly pak podle míry u Slovinců k o s i, k o s c i (též i delci), a v Horním Štyrsku slovou na maličké díly rozložené části lesa dodnes »huse«.

Jednotným měřítkem bylo slovinské jigo, jug = českoněmecké j o c h; to je kus role, co může dvé volů pohodlně zorati z a d e n. Na některých místech užívá se ve stejném starého a nesporně ryze slovanského »oralo« jakožto jednotky pro polní výměry.

Radím a vybízím, by se té věci ujal, kde kdo může, a se vší opravdovostí, aby jednou již vykořeněn byl blud a klam, že podělování niv, jaké máme dnes, pochází od Karla »Velikého«.

Až se pohne zájem badatelský v tuto stranu agrárněhistorickou, bude lze se nadíti ještě mnoho jiných objasnění. — I v tom, zdá se, že jsme na omylu, když se domýšlíme, Miklošičovou autoritou zmámeni, jakoby v obci napořád jen jeden a týž muž (jeho rod) byl býval starostoval. Leckde ze všeho vychází na jevo, že hodnost tato chodila »po čídě« (per turnum) se souseda na souseda. Alespoň na Plujském poli tomu nasvědčuje »župni lán«, jehož užíval starosta v náhradu za své zvýšené přičinění jen po dobu svého úřadování. —

* *
*

Tyto studie, jak se mají názvy k útvaru nebo k vlastnosti půdy navzájem, vedou však i v ohledu vojenském (částečně i turistickém) k vítaným poznatkům, zvláště v krajinách málo zalidněných, jako ve vysokých horách a zejména v Krasu. Arci třeba míti v rukou mapu vojenskou. Čtu-li v ní, nejednou rád bych věděl, jak je to tam s tím a oním,

bez čeho voják nic by nepořídil. Samo jméno té krajiny často obsahuje věcného pokynu. — Tak je veliteli výzvědného oddílu velmi vítáno již předem zvěděti, bude-li tam a tam dosti obroku koňům a soumarům, pitné vody mužstvu a pod. Má-li na mapě poznačeno na př. O v č i n a, už ví, že je to jen »ovčí«, tedy málo vydatná pastvina, a k tomu na mapě vyznačený pramen snad dávno již vyschlý. Ale čteme-li »Pašina livada«, už jméno samo jej poučí, že tam bude trávy (sena) hojnost i něco stromů a nějaká stálá voda; l i v a d a totiž značí pastvisko s v o d o u h o j n o u. Zkušenost pak učí, že vývody z jmen jsou jistější než na mapě značky zřídel, studnic a vodojemů (cistern), ant v parném létě nebývá tam kapky vody. — Vykazuje-li mapa někde »lokvu« (silně vyvěrající vodu ze země), můžeš býti jist, že najdeš dostatek vody i když ne právě pitné dle zdravotních požadavků. Přijde-li rozkaz, obsaditi vrch pojmenovaný Straža, Stražnica, Pandurica, Grmada, Pogledak, Oglej, Ogladnica, Brana, Obrany, Ogrodzon, Grad, Gradina, Strassburg nebo Strassberg (zpotvořené Straža) a j. anebo hnáti tam útokem, tu třeba dobře si zapamatovati, že je to místo, s něhož všecko dobře viděti, a jehož dobýti není jen tak hračkou. Uměliť kmenové pastuši, s přírodou jako srostlí, najíti si na své bezpečí a obranu nejvhodnější místa pozorovací i spolu krycí, a my — v o j e n s k y d ů k l a d n ě v y c v i č e n í m u ž o v é z e d n e š k a — j s m e s n e o m y l n o u u r č i t o s t í p ř e s v ě d č e n i, ž e t a t o m í s t a a ž d o p o s u d v t é k t e r é k r a j i n ě t a k t i c k y j s o u n e j d ů l e ž i t ě j š í.

Znám-li se tedy i v této věci, kdyžby šlo do tuhého, na první aspoň okamžik nejednou mi to bude s výhodou nemalou.

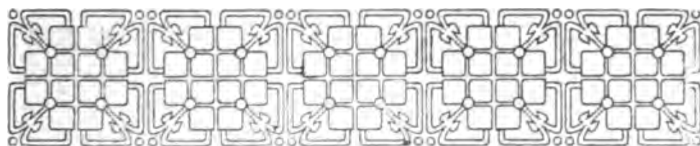
Na Balkaně na př., kde místní názvy co do jazyka dochovaly se čisty a neporušeny, postačí, když si osvojím tak kolem sta výrazů k věci směřujících a k tomu trochu rozhledu v útvarech krasových.

Lze tedy mapu značící pouze osadní a traťové názvy co do hospodářsko-zásobovacího užitku v jistém útvaru

krajinném čísti z cela dobře a zřetelně, arciť jsem-li vyzbrojen jazykovými a názvoslovnými znalostmi, jichž však dosud ještě nikde není. Všimne-li si čtenář ještě jednou mapečky tu přiložené pozorně, utvrdí se ve svých názorech, a zcela se pro ně zaujme, když jednou se mu přihodí, že by jméno s podobou krajiny srovnati mohl v přírodě samé.

Nejednou volá člověk mapu maje před sebou: co jen tohle jméno znamená? a dobře tak činí. Zvědavost taková ve věcech životních anebo taktických nikdy není nicotna, nýbrž povždy hodna ukojení.

HLAVA III.

ZKOUMÁNÍ, JAK PŘEDVĚKÉ BÁJE PŘÍRODNÍ A PŘEDVĚKÁ OBRAZOTVORNOST LIDOVÁ SOUVISÍ S BÁJEMI DO DNEŠKA DOCHOVANÝMI.

Důmění, že Slované žili za doby diluviální (popotopní) a že jsou v Evropě pranárodem, dá se podepříti nejedněmi doklady.

Ukázali jsme na několika místních názvech, že řeč naše oplývá místopisnými jmény, jež pocházejí z dob, kdy v našich krajích nebylo ještě upravené soustavy říční, a kdy ledakterá rovina dnešní byla ještě jezerem; když pak vědomost o stavu věci z tak dávných dob v paměti tamních obyvatelů až do dneška se dochovala, nebude, kdo by tvrdil, že toto je výsledek nějakých studií, nýbrž každý usoudí, že se tak dělo netrženým podáním. Ostatek kde která slovní narážka na dávno vysušené vody má podivným způsobem jenom označení slovanské.

K tomu i staroslovanské bájesloví nás oprávňuje, nazvati Slovany evropským národem původním, neboť jednou bohdá se ukáže, že tak zvané náboženství praněmecké slovanskému přírodnímu bájesloví nejen velmi se podobá, nýbrž zrovna na něm se zakládá. Dosvědčujíť to — byť jen nepřímo — sami němečtí učencové, jako Golther, Schönbach a jiní. Tak na př. míní Golther: »přes polovici toho, co J.

Grimm na zbudování německého bájesloví nasbíral, nehodí se k tomu, anoť z dob mladších pocházejíc, s onou pradobou je v rozepři. Ba více, mnohá věc z toho vůbec ani původu německého není, buď že pohanské zvyky křesťanskými byly udušeny, buď že báje staronordických národů vyhlášeny byly za německé. Hlavní věcí při hledání bájeslovných pramenů ostane, vyhýbati se všem nepřípadným a neužitečným důkazům.« Ještě rázněji píše Schönbach (v Zeitschrift des deutschen und österr. Alpenvereins, 1900): »dětinská, abych tak řekl, radost hledati a sbírati kde co, jakou zálibou svým časem nesl se J. Grimm, dnes už po většině pominula a za to nastala střízlivá kritika. Už vidíme, jak německé nebe obývá obyvatelů jen nemnoho, a známe, jak chudičké zvěsti o německých bozích doplněny a rozšířeny byly z bájesloví bujícího mezi kmeny nordickými; už i přesvědčeni jsme, že naše božstva známa jsou nám jen dle jména, ale nikterak dle popisu dostatečného, bychom si představili jich tvářnost, pročež nám nikterak není dovoleno, za pravdu vyhlašovati, co v křesťanství vychovaní potomkové z dřívější víry národní nám zůstavili.«

Uznal jsem zapotřebí, obě tyto výpovědi uvésti, aby byly můstkem tomu, co o té věci pronesu já.

Dozajista je pravda, co tvrdí tito badatelé, jen že v tom vězí omyl v posloupnosti časové, jehož třeba především opraviti. Nikoli doba křesťanská to byla, která účinně vplývala na zbudování a skládání německé mythologie, nýbrž už dávno před tím pravěké náboženství lidu staroslovanského, které se přenášelo na všecky kmeny cizí, s nimiž Slované se stýkali, rozrůstajíce se vždy šíř a šíř a vzdalujíce se čím dál tím více od střediska svého národního.

Že tu odlučováním, tam stýkáním různých kmenů rozličné odštěpky jazykové, věroučné názory, mravy a obyčeje s kmene na kmen přecházejí, zde své přirozené meze překračujíce, onde na cizí půdě se ujímajíce, toť věc nejen nevyhnutelná, nýbrž i snadno pochopitelná, neboť i dnes ještě

ledaskdo od cizinců — a to bez dlouhého zkoumání — všecko rád přijímá, co se mu u nich zalíbilo, ať už je to nějaké označení, nebo rčení, směr umělecký, sport, móda a jiných věcí více.

Též není pochyby, že německé bájesloví skládaje J. Grimm se spíše národním nadšením nežli přísným bádáním vésti dal, pročež jeho práce o tom nejsou než důmyslnou snůškou nejrozmanitějších lidových pořekadel a obyčejů beze všeho kritického zkoumání, odkud které vzalo původ, zrovna tak jak Simrock, který si tvořil své praněmecké bohy z vlastních smýšlenek.

Přihlédneš-li však k věci střízlivě, vymizí ti skoro všecek německý Olymp až některé názvy bohů a roztroušené zprávečky o obětech a slavnostech pohanských. Odstroj paní Walhalu bez ostychu roucha »starogermanské mythologie« a zbude ti sotva kostra na loutku do výkladní skříně.

O tom před půl stoletím už napsal učený M. Koch*): »S ohledem na věc podle pravdy, vyhlašování všeho světa za praněmecký je blud přezávažný, jednak tím, že se ho všeci zuby nehty drží, jednak zas tím, že od uznaných »učenců« zastávaný mezi lid hluboké už pustil kořeny. Ale jestli se z neznalosti ujalo takové vědy zneužívání, dlužno mu z lepšího poznání zase všemožně odpírati. Leč bez mála všichni v to všeněmecké nazírání tolik se vžili, že v bludě setrvat raději volí, nežli bludu se zříci.

To se píše, to se tvrdí, a jedinkého badatele mezi Němci jsem nenašel, který by byl jen z pozdaleka naznačil, že německá mythologie mnoho v sobě chová staroslovanského, ač věc skoro je na bíledni, a všeobecně známo, že po nějaké praněmecké bohovědě do poloviny středověku není stopečky.

Tak německý prabůh »Wodan, Woden, Wuotan« alespoň jazykově původu je slovanského, ať už Němcům

*) Mathias Koch : O nejstarších obyvatelích v Rakousku a Bavorsku, v Lipsku 1856. —

byl za boha větrů a bouří a proto ochráncem plavců na moři, anebo po čase za bohovládce na pevnině, kdež arci ochránství nad vodstvem samozřejmě pozbyl. Výklad pak, že jeho oba odznaky, havrani Munin a Hugin, prý představují Wodanův rozum a Wodanovy myšlénky, je tak nemotorný, že se ho přidrží, jen kdo přirozené soudnosti jest načisto prázden; vždyť schopnost mysliti staří národové, obrazivostí ať už jednoduchou ať mnohostrannou obdaření, jistě přisuzovali bohu samému, anť v tom právě vrcholí všecka jeho povýšenost, ponechávajíce jeho tovaryšům leda službu, jak úmysly jeho by uvedli ve skutek. Ostatně není pochybnosti, že lid znající jen náboženství přirozené, nehmoždil svého mozku s věcmi mlhavými a výklady bohozpytnými. Toho s očí nespouštějíce ponechejme oběma havranům přirozený jich úkol blýskati a hřímati, anť »munja« u Slovanů na Balkaně ještě podnes značí blesk, a Slovinec s Chorvatem dosud slovem »huk« označuje hlasitý šramot, a jistě tak označoval za dávna i hřmění, hrom.

Též je nápadno, že názvy »německých« božstev po většině nejsou než spřežky hlásek bez smyslu a významu, čehož u jiných náboženstev nenalézáme vědouce, že lidská řeč tvoří a vymýšlí jen slova, která se vyznačují vnitřní podstatou a skutečným významem; tudíž obzvláště osobní názvy lze tvořiti jen z takových slov kořenových, které znamenají v řeči už jisté a to ustálené pojmy.*) — Arci se tvrdí, že název Wodan pochází od kořene va (va-nouti), a že jest zosobněné vanutí větru a bouře, ale tento výklad je jednak jazykově nesprávný, neboť mu vadí hláska o v základní slabice, a to beze změny ve všech tvarech docho-

---

*) Tak nepodařilo se dosud vystopovati kořen a význam německé bohyně Fricky, ale kámen, jímž se zdobívala, Edda nazývá »brisingamen«. Slovan tomu slovu rozumí, anť označuje kámen, jejž moře za přílivu vyplavuje na břeh, a Pomořané za odlivu sbírají. Je tedy jantar = »brižni kamen«. Že brig, brieg a breg za stara znamenalo i kopec i břeh, brižni kamen Němci ne dosti případně přetlumočili v Berg-Stein, z čehož časem na usnadnění výslovnosti vzniklo dnešní Bernstein.

vaných, a vadí též to přisuté **d** (**t**), co jistě se nestalo bez příčiny, a jednak zase odporuje všemu poznání kulturně-historickému, jež udává, jak staří, rolničící obyvatelé na dolním Rýnu také vzývali boha jménem V o d a n a z, a pravěcí Pomořané božstvo psané W o d e a W o d k. Tu dlužno stanoviti spřežku »vod« za kořenovou slabiku, a vésti ji nikoli k slovu v o d a (Wasser), nýbrž k pojmu v o d (= Zug), v o d i t i (= führen, leiten). Dle toho pojmu základního W o d a n pak skutečně tolik znamená, co »vodar, vodej, vodník«, totiž vůdce, starešina, čemuž se pomořanské tvary Wodk (= vodnik) a Wode (= vodej) shodně přimykají. Že by byli za stara přídavného jména v o d e n užívali na označení nějaké osoby náčelní nebo božské, těžko si mysliti, neboť samorostlý pračlověk jistě znal jen jadrných slov podstatných, odtažité pak užívání slov přídavných nastalo teprv, až řeč se pozvolna vycelila a vyzpůsobila v podobu nám přístupnější.

Dle toho W o d a n z počátku zastával týž úřad, jako jeho »vrstevníci« župan, car, ala, paša a pod., a slovo označovalo bezpochyby jen náčelníky prastarých některých obcí, po čase pak i slovo i význam přešly na božstvo nejvyšší zrovna tak jak při pojmu a l a (= tur. Allah), b o g (= dnes Bůh) atd., což ovšem platí jen potud, pokud se má za to, ž e W o d a n u ž b y l n e j v y š š í m b o h e m, d ř í v e n e ž n ě m e c k é b á j e s l o v í b y l o z o s n o v á n o, ač s e n e z d á, ž e t o m u j i ž z a č a s ů ř í m s k ý c h t a k b y l o.*) — Je věcí velmi pochybnou, že by řídící božstvo vodní bylo kdy postoupilo za boha = vševládce, zvláště že Wodan nemá odznaků, jež by na jeho bývalé panství připomínaly; že pak ti havrani, jeho kůň a ta jízda po skalisku, německy Rosstrappe zvaném, později teprv jsou přibájené a že s původním kořenem té nejmenší vývojové souvislosti nemají, soudný čtenář poznal už z našeho výkladu o »Rosstrappě«, kde b á c h o r k o v é v ý z d o b ě p ř í k ř e v o d p o r p o l o ž e n a z a c h o v a n á do d n e š k a a p ř i r o z e n á s k u t e č n o s t.

*) Čjapanezi ná Jukataně zvou svého praotce též »Wotan«. —

Jeť věcí nade vší pochybnost vyvýšenou, že jednoduchý pranárod jen takové představy v hlavě má, jež na skutečné přírodě založeny jsouce, ústním podáním zdědily se s pokolení na pokolení, pročež z bystrých a soudných bada-telů nebude žádného, který lidové báje a zkazky jen proto by pokládal za pouhé výtvory hravé obrazivosti, že pravé, přirozené jich jádro tak často přemnohými pozdějšími rouškami pestře a k nepoznání jest zahaleno.*)

Tak jsme poznali obecné lidové dúmění, že do kolébky, v níž dítě zemřelo, neradno již klásti dítě druhé, jinak že zemře i to. To původně žádným způsobem nebyla pověra, nýbrž docela rozumná opatrnost, když dítě zemřelo třebas na spálu, hlavničku, osýpky a jiné nemoci nakažlivé. U nás Slovinců v takových kolébkách už nekolébají. Ale to ještě nestačí člověkovi v pravěké prostomyslnosti vyrostlému, takový dává kolébku na hrobeček (jako dosud v některých krajích hercegovských), vyklizuje takto účinným ač nepovědomým způsobem předmět nákazy ze stavení a ozdobuje při tom i hrobeček dětský tak přirozeně, důmyslně a případně, jako žádným jiným a sebe drahocennějším kamenem náhrobním. Skrývá se tudíž v této »pověře« velmi prospěšné pravidlo zdravotní, jemuž obecný název »pověry« nikterak nepřisluší.

Jiný příklad máme při bájkách o vlkodlaku a úpíru, rozšířených bez mála u všech národů. U Slovanů značí vlkodlak to, co naše vlčí srst, vlčí chlup. Vlkodlakem je z oby-

---

*) Kdo k té věci hledá dalších dokladů, ať přečte díla Dr. Gržetiće »O vjeri starih Slovjena«, Mostar 1900. Tomu pánu je kdekteré jméno říční a kopečné původu bájeslovného čili náboženského. Já však všude tam, kde mi slovní výklad (etymologie) byl přístupný, poznal jsem všecko býti velmi profanně-pozemské. —

čeje zemřelý manžel, jenž v noci nejraději se vrací do svého domu a s bývalou ženou manželsky obcuje, a co při tom nápadného, jen tehdy, je-li vdovička mladá a sličná; pročež vlkodlaka Slovinec též nazývá prilogem, to jest souložníkem. My vzdělanci s vlkodlakem si hlavy dloho nelámeme a bez rozmyslu všecko pokládáme za daremné bájky lidové; učený badatel zase v tom vidí leda úkazy vztekliny nebo pomatenosti, ale ne tak Černohorec, jenž si ve svých nebetyčných horách podnes uchoval jasnou mysl a nezkalený zrak. Ten zcela přirozeně uznává, že mladičké hezounké vdovečky, chtíce před lidmi omluviti následky svých milostných zápletek, s hrůzou dobře líčenou znají vykládati, jak drahý »nebožtík« nocmi k nim přichází se vyspat. Zatím co jedni shánějí se po knězi, jiní zas chystají kůl, jímž probodnut má býti milý vlkodlak, »nevědomí« chytráci smějí se pod koží ze lstivosti a z nápadů, s jakou ženská zná se vykroutiti z nemilých rozpaků. Pojmenování vlkodlak bezpochyby nastalo z toho, že si milenec vlčí rouno dával na hlavu, aby vycházeje z domu takto zakůklen nebyl poznán.

Tato pověra samozřejmě vymyšlena jest pro případ skorého ovdovění a vznikla jistě v těch krajích, kde vdovám nebylo dovoleno opět se vdávati; dána tím mladým vdovičkám jaká taká možnost, užívati manželského obcování přes to, že nemravný život v obci přísně býval posuzován a často velmi krutě i trestán. — Byť tedy kulturní člověk této pověry zneuznával, domnívaje se, že nemá základu skutečného, člověk samorostlý zná, z čeho vznikla a přec věří při tom i ve skutečnost vlkodlaků, maje za to, že vyskytnutí pravého vlkodlaka také není věcí nemožnou.

Tak asi třeba si vyložiti všecky naše báje, zkazky, pověsti a pohádky; všecky obsahují po jadérku velmi až prosaickém, jež ovšem národně-básnickými tretkami zatemněno bývá často až k nepoznání. A touto přirozeně-rozbornou cestou dlužno hledati i prapočátek naší mythologie, ježto zdravá lidská obrazivost (fantasie) také jen postupovala cd

věcí přirozených k věcem smyšleným, a byla jednou bez odporu velmi znatelná meze, která vznik v pravdě přirozených bájí, pohádek a legend ostře rozlišovala od těch našich dnešních, tak nepravdivých a nepřirozených.

Tuto kladu ještě několik mythologických pojmů, jež jsou slovanského původu.

»Německý« Schratt (Kobold) je bez řeči slovanský škrt, škrat, škratejl, lesní duch, jenž působí vrzání lesních stromů; též »Met« (= medovina), jímž místo olympského nektaru »němečtí« bohové svá hrdla ovlažovali, je najisto slovo slovanské. Nejináč věc se má s některými zvyky a obyčeji. Tak na př. v Němcích schovávají kolovraty a s přeslic sdělávají koudel od vánoc do tří králů (zlá dvanáctka) jinak že by se k přástkám dostavovala »Perchta« (slovinsky vehtra baba), která není než zosobnění zimní sloty a nesnáze, po německu zvané »Wilde Jagd«. Já jsem však tutéž pověst našel i v horách halozských a na Ptujské rovině, tedy v krajích ryze slovinských, kdež nelze připustiti, že by tam byli četli Grimma a teprve dle jeho údajů ty zvyky a pověsti byli zavedli. Je to zvyk ze starých dob pohanských, který právě mezi slovanským lidem jazykově nesmíšeném podnes se zachoval bez přetržky. Když tedy Weber v »Dreizehnlinden« vykládá, jak dlužno na stromě poslední jablko, na poli poslední klásek zůstavovat »ptačím desátkem«, by se na rok ještě lépe urodilo, připomínám já, že ve zmíněných krajích slovinských i bez Webra tak se děje, ba že s tímže přáním i poslední hrozen kladou na révu, a že vše to budou asi zbytky z pravěkého náboženství přirozeného.

Na témže okrese slovinském slýchával jsem i rčení »trpim ko črna gruda« (trpím jak ta černá hruda), a není toto rčení než ozvěna onoho právního výrazu, který Lex Salica v podobě »chrene chruda« dochovala. Jaké že ceny jsou výklady Grimmovy, zjevno tady; jemu znamenají tato cizí slova »čistá zelina« přes to, že věc, v zákoně salijském dopodrobna označena, tohoto výkladu nikterak nepřipouští.

Slovem »černá hruda« jest praslovanský výraz právní, který salští Frankové převzali od Slovanů, a to jako výraz už velmi starobylý, neboť zákonník zvaný Lex Salica již roku 490 po Kr. jest sepsán latinou ovšem barbarskou.*)

Jestliže se tento cizojazyčný výraz vyskytuje na místech tolik od sebe vzdálených, nezbývá, než usuzovati, že býval jednou u Slovanů všeobecně znám a užíván.

Opravdu, jeť pro naši »vědu« věcí neradostnou, že mnohý pojem a zvyk převýznamný, jenž viděl národy vymírati, říše zanikati, celé bohosvěty se propadávati, při tom pozbyl svého rodního listu. Když ale přes to přese všechno nějaký takový výraz anebo zvyk po tisíciletí se dochoval a udržel, je to povinnost učenců, zachovati mu v dějinách kulturních jeho prvenství, by tak přispěl k objasnění a vytříbení našich názorů o tom, jaké byly kulturní poměry v pravěku; třeba tak učiniti, dříve než výraz anebo zvyk sám zapadne v nepamět. **)

---

*) Ve spisku: »Die Ortsnamen des Oberen Pettauer Feldes«, Marburg a. D. 1902, tuším že já první jsem upozornil na slovanské výrazy v zákonníku Lex Salica, z něhož jde i důkaz, že Slované dávno, než ten zákonník byl sepsán, na dolním Rýně již byli usazeni. (Srovnej str. 121 v Lex Salica, vyd. Behrendova). — Pastor Frenzl ve spisku »Der Belus« oder »Sonnendienst in den Anden« rčení c h r e n e c h r u d a z »keltčiny« vykládaje původnímu s m y s l u sice se přiblížil, ale výklad sám je zrovna tak mylný a pochybný, jak to, že slovo »kemenate« odvozuje z »keltického« prý »caoimhe« (družka) a »and« (obydlí), co byvši sloučeno a omleto značí prý Frauengemach = ženský pokoj, neboť slovo toto vůčihledě má základ slovanský k a m e n, k o m e n, a označuje onu místnost ve stavení (za pravěku po většině d ř e v ě n é m!), ve které se oheň rozdělával a při něm vařívalo. Je věc přec nade vší pochybnost samozřejmá a přirozená, že v dřevěném stavení třeba bylo, ohniště samo i kus zdi nad ním obkládat k a m e n í m. Rusové podnes výrazem »komnata« označují vůbec světnici, jizbu, pokoj. —

**) Nápadno, že Slovinci znají ještě pro šatstvo výrazy, které tam, kde národní kroje již dávno přestaly, všeho smyslu už pozbyly, ale v jiných jazycích, ovšem zmodernizované a přizpůsobené, do dneška jsou v užívání, jako: »županc«, kabátec bez rukávů, dle všeho jakýsi svrchní šat pastýřský, vyskýtá se jako J o p p e (= jupka) v němčině,

Průvodnou oporu pro tvrzení, že Slované jsou samorostlí osídlenci v Evropě, máme též v místní pověsti o Zlatorogu na Triglavu.

Praslované měli velmi dopodrobna vyvinuté bájesloví (mythologii), což lze poznati z toho, že skoro každou sílu přírodní přiosobili zvláštnímu božstvu.

Tak trůnil jim na nejvyšším vrchu julských Alp bůh Triglav. Je obecné mínění, že ona velehora má své pojmenování od tří hrotů čili špicí, ale každý také cítí, že v tom není jiskerky rozumu, ant ani nejbujnější fantasie nepostřehuje tam žádných jen poněkud rozeznatelných hrotů, neřku-li zrovna tří »hlav« nějakých. Třeba si všímnout jen připojeného zde vyobrazení.

Avšak možná věc je, že před věky skutečně tam byly tři znatelné hroty, jen že dva z nich časem se rozdrobily; neboť upříti nelze, že praobyvatel dávaje místu názvy, napřed se dal vésti přirozeným názorem, a že báječné přízvisko z onoho se vyvíjelo teprve po čase. — Praslované skalisko toto bez zvláštního důvodu pojmenovali Triglavem, jen že je později jako nejvyšší vrchol v krajině vyhradili nějakému božstvu za sídlo, a to tím spíše, ant jim vrchol ten byl za neschůdný, a tudíž nepřípustný nijaké kontrole. Tam si bezpochyby myslili to sídlo svých jihoslovanských bohů a bůžků, a usídliti na tomto nejvyšším místě celého pohoří tu

---

a jupon ve frančtině; »mohaj« byla černá svrchni sukně ženská se širokou obrubou zelenou (jakou Slezanky nosí podnes) vyznívá z anglického mohair; »rob, robača« šat s obrubou místo střapců dokola kolem, poznáváme ve francouzském robe; »bregeše« kalhoty po kolena ze silného plátna, vedle anglického breeches (čti bričiz, kalhoty do jízdy na koni); »burnus« šat do vichřice a všeliké sloty (srv. bura = bouře, chybně bora) je známý i Arabům i Maročanům; o »godeži« Lichtenstein ve svém Frauendanku zmínku činí, a je mu ein windisch wîbes-kleid (= slovanských žen oblečeni); o tvaru jeho dnes už se nic neví, ale zdá se, že se jím míní šat do pásu upjatý a od pásu volný a široký, jak jej nosívali ve středověku a po francouzsku »cottes« nazývali. —

malebnou a hojnou skupinu svých Triglavů, Vil, Rojenic (sudiček), Škratů a Zlatorogů.

Triglav.

K tomu tajemnému vrchu Slovinec se utíkal, když soužení a hoře jej skličovalo, k němu svých očí obracel, když v srdci cítil jas radosti a štěstí. Odtud to, že kopec i okolí

Triglavní ještě podnes Slovincovi připadá jakousi svatyní, ač neumí udati, co ho k tomu má a hne.

Pravdě není též nepodobno, že kdysi dávno — snad tehdáž, kdy alpské krajiny stály v periheliu — jak kopce tak stráně byly bujně porostlé a úrodné, a že teprvá v době ledové obráceny byly v dnešní moře kamenné. Báje o rozzuřeném Zlatorogovi*), který kvetoucí planiny z hněvu pošlapal a v roklinatá holá skaliska proměnil, nebude as nic jiného než pohádka, sama v sobě arci nicotná, ale přec označující, jak si předhistoričtí Slované tak náhlou změnu v přírodě cestou tisícletého podání vysvětlovali.

Kdyby však někdo přece na tom stál, že pohádka o Zlatorogovi povstala až po V. anebo po VI. století, kdy Slovinci dle dosavadního dûmnění alpské kraje osídlili, ten věz, že tvrdí věc holé nemožnosti, neboť — nehledě na to, že Triglav v tom čase již byl učiněným skaliskem, a že tehdejší Slovinci měli bystřejší zrak, nežli naši učenci od zeleného stolu, — křesťanská nauka přes Oglej už ve IV. století v kraji se rozhosťovala, a ten, kdo by se byl ujal o té věci schválnou bájku osnovati, málo by byl našel věřících posluchačů a stoupenců. Když tedy v pohanské době Slovanů tu nebylo, jak si vysvětlíš ryze slovanské místopisní názvy Triglav*) a Zlatorog? Zdeť na přírodě založený důkaz, že »Keltové« z alpských krajin byli — domorodí Slovani.

Ještě máme v okolí Triglavu po Velkém a Malém Bogatinu a po Zlatníku, co učený rozum obecně vykládá na Velkého a Malého boháče a na zlatou jámu. Toť výklad venkoncem mylný, jelikož nepřihlédá se k tomu, jak z neutuchající chtivosti zlata a bohatství i kopec Triglav nedávno opředen jest romantickou bájí, že ve svých slujích skrývá

*) Pověst o Zlatorogu byla německy od R. Baumbacha, slovinsky od A. Aškerce a sice od obou mistrně zpracována.

**) Upozorňuji, že Triglav nikterak nemusi znamenati tři — hlavy; máme ještě jiná místa, a ta nejsou nikterak znamenitými nějakými kopci, a lid je zve Troglavy.

tolik zlata, co by se ho ani na 700 vozích neodvezlo. *) Skutečně a původně však značí Bogatin — alpské pastvisko (viz heslo »bog«), a Zlatnik bezpochyby je pokažené Slatnik, to jest pastvisko se zřídlem kyselkovým, ač je známo, že na svahu Bogatina ještě v 19. století na zlato se dolovalo a pouze pro nevýnosnost podnik ustál.

Jak v každém názvu vězí kus pravdy a skutečnosti, a jak neomylný je pud lidový, že ani nepřetrhl ani nepozbyl kořenité souvislosti mezi podáním z pravěku a z nynějška, ať ukáží tyto ještě příklady.

Zeměznalce snadno zarazí, když v jistém kraji najde kamení sopečného původu, nemoha si vysvětliti, jak se sem dostalo; jakmile se však doví, že nedaleko odtud je sopouchovitá prohlubenina, kterou na př. Slovinci zvou »žega, žekno, žegar« (označujíce tak nejen otvor té které sopky, ale též dýmidlo pecí vápenných a tavebních), už má tím potvrzení, že tu kdysi kopec soptil, a že člověk tuto »práci« na své oči viděl, nazvav z toho místo tak a nejinak; to však se neudálo ani v V. ani v VI. století po Kr., nýbrž podle všeho dobře za doby terciérní, a nelze nikterak souhlasiti s vytáčkou, že třeba případné takové místní označení připisovati zemězpytným znalostem (!) pastýřů horalských, co zatím si ani odborný geolog často neví rady! — Ohlédneme-li se pak v podobném okolí po dalších dokladech, čím dál pevnějšího nabudeme přesvědčení, že ty domácí názvy nejsou žádné nahodilé, bezpodstatné nápady anebo vidiny. Tak právě u vesničky **Žegy** (nedaleko Studenic v Dolním Štyrsku) zachoval se nejen sopouch sám, názvem nesporně zajištěný, pak ta prohlubenina a roztroušené kolem do kola kamení sopečné, ale i kopec sám, k místu těsně přiléhající, podnes slove besni či besniški breg,

*) Tím nebudiž nikterak upíráno, že na svazích obou Bogatinů ještě v 19. století zlato bylo rýžováno, ba že před dobou ledovcovou se i na zlato dolovalo; neboť když nedávno několik ledovců odtálo, objevily se v rauriském údolí staré šachty a ssutiny budek havířských.

jak bys řekl zuřivý, hněvem soptící kopec. — I v Karpatech od řeky Czyroky až po Wielkou Agu prostírá se pohoří, od obyvatelů označené jménem W y h o r l a (= vyhořelá, vysoptěná krajina). Zemězpyt ujišťuje, že tam před dávnými a dávnými věky bývaly sopky, a viděti tam ještě nyní i útvary sopouchovité i popel sopečný; ba sám název »Wyhorla«, zvěstuje v í c než sopouch, popel a geologie dohromady, ovšem že ne každému!

Ještě tu buď uvedena příhoda, která se učenému světu zazdá hádankou. — V dolnoštyrských obcích Maria-Neustift, Monsberg a Stoperce od mnoha let dobývají sílu tvrdého šedého pískovce, který se výtečně hodí na tabule, stupně, veřeje a j. Majitelé ze začátku nejednou pochybili, načínajíce na místech, kde zprvu dobrý po čase však špatný se ukazoval kámen; teprv až načali lomy v místech, kterým okoličný lid říkal P e s j a k (= písečňák), narazili na kámen znamenitý a ač už celá desítiletí se tam láme, stejnak dosud jest vydatný. — Nyní nastává vážná otázka, co že medle vedlo ty prosté lidičky k tomu, by kraj ten tak případně označovali, aniť o složení zemském tam proto žádných kloudných znalostí míti nemohli, že všecko prostranství je lesem kryto a k tomu lomy toho dobrého kamene hlinou a prstí tak na tlusto byly zaneseny jak ty lomy toho kamene špatného?

A nyní teprve lze nám poznati, jak oprávněný jest tento lidový název, a jak nemotorně dosud bylo vykládáno slovo Pesjak ve »psí kopec« (Hundsberg, z pes = Hund, ač máme i stejnozvuké písek, slovin. pesek = Sand), neboť až do tohoto mého pojednání nikdo se nevyskytl, kdo by byl se pokusil o podstatný výklad tohoto názvu a jména. Zde se i objevilo, jak škodlivé bylo přerušení etymologické souvislosti, arci ne učencům, nýbrž kamenným majitelům. — Tuto hádanku rozluštiti, nezbývá než předpokládati, že osídlenci, kteří svým jazykem p o j e m písku označovali slovem p í s e k už ten kopec znali tehdy, kdy zeminami ještě nebyl zanesen a lesem ještě nebyl zarostlý, a to bylo bez odporu v onom období, kdy ustávalo písečné slojení, tedy konec doby neogenní! —

Něco podobného vězí také v názvech krajů uhlím bohatých. — Kde kdo ví, že rozsáhlá ložiska uhelná v Rak. Slezsku slují Karwin. Ale i všudy jinde názvy podobného znění označují místa, kde leží uhlí, i když se nedobývá; tak je ve Francii Carvin a při něm doly uhelné; dolnoštyrské obce Skorba, Korpa, Skorblje (Skrblje) leží všecky na nenačatých ložiskách uhelných, co vrtáním vůkol je zabezpečeno nade všechnu pochybnost. Ale jak udržel se ten název přiléhající k věci, kterou v době terciérní bylo zříti naposled, a které mnohonásobné zavrstvení zatím pokrylo? Lze-li pak se vyhnouti úsudku, že náš pračlověk dozajista na to hleděl, jak se rozsáhlé lesy kapradí propadávaly, a že netrženým a bezúmyslným podáním o pohromě poučen zuhelnatění jejich přežil, až časem na pohromu zapomenuv dochoval jen holý název? Že útvary jazykové přetrvávají i změny v přírodě tisícleté, právě dokazují slovní tvary »korb, karb«, které v ruštině až podnes užívané, neznamenají naše »uhel, uhlí«, nýbrž mokřinu, les na bařinách. Dosti možná, že uhlík nazván »carbonem«, uhel pak »carbo« dle prvního svého naleziště, pro močálovitou polohu as Karbou nebo Karbinem pojmenovaného.

Kdyby se jen tímto směrem bádalo dál, nejen pravěk náš a kulturní dějiny naše by nabyly netušených poznatek, ale i národně-hospodářských by se získalo prospěchů. Arciť, že jedinec zmohl by takové probádání se vší potřebnou důkladností a svědomitostí jen na poli těsně obmezeném, než pro důležitost i všeobecnou užitečnost věci bylo by si přáti, by se stoupencové tohoto směru do práce pustili ve všech územích a krajích staré a záhadné naší Evropy.

Já aspoň věcně jsem důkaz podal, že ode mne navržené důminky jsou ty pravé, anť drže se místopisného výkladu slov nesporných a hledaje podle nich něco podobného i jinde, našel jsem skutečně starých dolů, rudisek, lomů, slatin a mn. j. v okrscích, o nichž jsem dosud neměl ani tušení.

I když se tyto mé vážné nauky a zkušenosti, časem a penězi dosti draho vykoupené, učencům starosvětských ná-

zorů a výhradním nájemcům všeliké »vědy« ze začátku nezdají býti »vědeckou výmožeností«, tož ať aspoň oněm vzdělancům nejsou bez užitku, kteří si zachovali schopnost přirozeného na věc nazírání, a tyto vyzývám, by tyto mé zásady prakticky prováděli a důvěřovali, že sama příroda poskytne důkaz a potvrzení, jakmile jen název čili jméno některé bude správně vyloženo.*)

* *

*

I z těch rozmanitých pohádek o dracích, saních a zmijích ukázati lze, jak Slovan v Evropě není přistěhovalcem ale prapůvodním obyvatelem.

Nikdo nemá práva tvrditi, že pračlověk nemohl povstati leda v Asii, a odtud že nastoupil cestu rozlézavou po ostatních světa dílech, neboť takovým tvrzením přetíná se veliký domysl, jak asi člověk dostal se do Ameriky a Oceanie, tak pozdě objevených, a do jihomořských ostrovů, tak nesnadno přístupných. Také rozvážnému člověku nejde na rozum, proč by příroda, tato dokonalá mistryně všeho tvorstva, nebyla by dovedla v Evropě, co se jí podařilo v Asii, v té domnělé prý »prakolébce pokolení lidského«.

Tedy, jaká toho příčina, že my lidé evropští známe povídati o dracích, ba umíme jich podobu i popisovati a to z doby takové, kdy ještě o universitních stolicích zeměznaleckých nebylo ani potuchy? — Jakým činem vyskytují se místa, do nichž živá paměť lidového podání klade tato zvířata už dávno vyhynulá? — Odpověď je na to i snadná i jasná: pohádka o nich prostě není pohádkou, nýbrž evropský člověk ještěry z doby jurské a křídové viděl na své oči, a bez pochyby ten pračlověk to byl, co tuto zvěřenu nená-

*) Jistí kritikové vyhlašují, že všecky skutečnosti v této knize uvedené, jsou prý výplody mé obrazotvornosti. — Či se ti páni domýšlí snad, že jsem na Wyhorle nebo na Besniškém bregu za své peníze kázal vykopati sopouchy a celé okolí posázeti sopečným kamením?

*) V českém překladě jeho Židů, str. 80.

viděnou — až na krokodila a ty ostatní neškodné ještěry, to leguany, chameleony, baziliškу a j. — hubil, až je vyhubil. Co svět světem stojí, byla za psance prohlášena zvířata, tu užitečná tu škodlivá a nebezpečná. Jistě dělo se ondy milým »drakům«, co se děje dnes medvědu, vlku, rysu, bobru, lvu, tygru, kočce lesní a mn. j., které dosud úsilovně hubíme, tura pak (až na těch několik kusů v ruských oborách) a byzona už jsme vyhubili, ant jednak jich honba bývala příliš úporná a jednak pro neohrabanost této velké zvěře snáze bylo, vyslíditi a skoliti i staré i jejich mláďata, nežli na př. jedovaté hady, jimž země poskytuje skrýši a na plemenění útulků, anebo krokodily, kteří svým pronásledovatelům snadno unikají ve svých vodách, a přes to přese všechno jen z té příčiny se snad udrželi, že Egypťané je chránili zvláštními státními zákony.

Či by nám, co dnes vidíme už tolikerou báchorku proměněnou v skutečnost, tak bylo proti mysli, že i v dračích pohádkách tají se kus pravdivého života?!

Nejeden z nás starších ještě si pamatuje, jak jsa hochem čítával v Homéru. Na universitách odkojení professorové nám vykládali, Iliada že je růžencem lidových pohádek, a věda je si dávno toho povědoma, že ani Troje ani Priamova paláce jak živo na světě nebylo; celá povídačka že jenom vyznačuje dlouhé kdysi boje mezi Řeckem a Malou Asií o nadvládu; Odyssea pak, ta že je jenom báchorková kniha jakéhosi nepříčetného básníka. Tak jeden po druhém papouškoval, a my nezkušení tomu věřili na slovo. Než zrodil se jeden, jenž tomu nedal víry, a nevěrec ten se jmenuje Schliemann. Nepodajný tento Němec kopal, kde prý stávala Troja vybájená, a dokopal se věcí, které nikoli našim mudrcům, nýbrž Homérovi daly za pravdu. Trojský půdorys kus za kusem je takový, jak jej líčí »slepý« Homér; a nejnepatrnější místní údaje v Odyssei tak souhlasí se skutečností, že tato »báchorková kniha« je z nejpěknějších a nejlepších popisů plaveckých.

Z těchže důvodů lze i uznati, že pračlověk obýval Evropu spolu s oněmi ještěry, a že bájky o dracích jsou nepřetržitě dochovaná vypravování až po dnešní den, složená pro pozdější pokolení v době, kdy vypravovatel ještě všecko viděl na své oči; a dále dlužno připustiti, že tehdejší člověk duševně už tolik byl vyvinut, by pamět na tato zvířata ústním podáním s pokolení na pokolení dovedl zachovávati. Tu nalézáme na různých, mnohdy daleko od sebe vzdálených místech tytéž a většinou takové dračí pověsti, dle nichž lidé tyto saně upokojovali tím, že jim dobrovolně přinášeli v oběť dary, to nejen rozmanitá zvířátka, ale i dítky a najmě panny — pomni pověsti Andromediny — jako se vykládá kolem Lindavy, Krakova, Blagaje (v Hercegovině), Gonovicích (ve Štyrsku) a jinde. Původ toho může býti, že tehdy se drakové už jen po jednom skrývali v nepřístupných samotách, což se bez pochyby dálo, když už po většině byli vyhubeni a lidským očím zřídka kdy se zjevovali, pročež z nich býval velký strach.

Nezdá se, že by si lidé pratvaru neznajíce draky ty byli vymyslili z hlavy, a to za oněch dob, kdy nebylo tušení o skutečné jsoucnosti zvířat podobných, ba zdání takové zrovna se příčí pravdě, neb dnes víme, že báječní tyto živočichové na zemi žili do opravdy. Připouštíme, že lidé věků pozdějších domýšleli se do draků věcí přehnaných, ba že drakům přivlastňovali způsobů divných a jinačích ale celkem to, co se o zevnějšku jejich vykládá, přece jen jeví se býti správným.

Učení lidé mají za to, že nedávno přišlo se na stopu dosti řídkému zjevu člověka z doby terciérní; tak v škotské jakési jeskyni objevili obrázky načrtané rukou lidskou v dobách popotopních; na stěnách jeskyně Dordoňské našli nakreslené lvy, medvědy a nosorožce; v netknutých dosud vrstvách terciérních kdesi v Německu vyskytly se lístečky pazourku, který jen tehdy na lístky se loupe, když se v ohni rozpálí a rychle schladí; v Eaglehillských dolech na anthra-

cit v Pennsylvanii zjistili mezi zkamenělými houbami a kapradím otisk nohy lidské,*) a professor E. Stasi tvrdí, že v jamách na okrese Terra d' Otranto lidé obývali Italii už za doby velkossavců.

Tu hodí se uvésti ze Saxona Grammatika (Historia Danica) poznámku o kopcích, kde draci pelešili, znějící: »ibique (rozuměj Island) in monte Blesone reperisse dracones alatos, galeis ornatos et gladios sub pinnis pectoralibus gerentes,« (po česku asi: také se tam na kopci Blesském nalezali draci okřídlení, s přilbicemi na hlavě a s meči v ploutvích prsních). — Třeba si tu všimnout názvu kopečného, Bles-on, který dozajista kdysi zněl Pleša (holý vrch); a také dlužno na Islandě hledati klassickou krajinu »Thule«, což znamená skrýš, ukryté místo, jak ukazuje čes. ú-tulek, rus. тула a slovinské tulj, tuljava.

I samo pojmenování »drak« jistotně pochází z doby jednolitosti národní, neboť ve všech řečích evropských tento druh zvířat označen výrazem se slovem drak velmi souzvučným. Jinak už je tomu v slovinštině a bezpochyby i v ostatních nářečích dnešní slovanštiny. Tak ve Štyrsku vedle obecného výrazu drak rozeznávají ještě tyto odrůdy: »zmaje«, t. j. draka pelešícího v horských slujích a občas, když byl rozhněván, celým kopcem otřásajícího; toť as původní vysvětlování, odkud že se bere zemětřesení; pak znají »sesa«, to draka, jenž člověkovi vyssává jen krev; pak »pozoje«, dračí jakousi obludu, »molavara« draka s podobou hadí, i »plivníky, zmoky« a ještě jiných více; i české a uhersko-slovenské »saň«, »sanuť« dlužno tuto zařaditi.

Pozorujeme-li, jak jistý národ tolikerá zvířata rozlišuje dav jim po názvu zcela případném národ jiný však jak

*) Kladu sem, jak jsem se toho dočetl, ač si neumím vysvětliti, dle jakých přírodních zákonů stopa lidské nohy by zkameněla. Stopa vytištěna v měkkotě přec opět mizí, jakmile ztvrdlý povrch po čase zase zvlhne; a že by člověk stoje byl zkameněl, nejde mi nikterak na rozum. Snad to budou vesměs jen klamné nějaké a nahodilé podobnosti.

zná jen výraz jediný, arciť i onomu dobře běžný, právem smím usuzovati, že právě tento jistý národ žil v době, kdy tyto rozdíly konal při očitém na zjevy pozorování; který národ to byl, na tom tolik nesvítá, ale není pochybnosti, že jednou v určité oblasti dozajista žil lid, jenž mluvil jazykem více méně jednotným.

Co kdys bylo holou přírodou, to dnes obracíme v umění, a i to umění ještě stlačujeme v umělkování; z toho jsme si učinili zákonem, že snivou obrazivost a střízlivé bádání třeba co nejpříkřeji držeti od sebe, a přece přes to přese vše nemůžeme zapříti, že tato snivá obrazotvornost vymýšlí věci, které udivený badatel po létech odhaluje ve skutečném životě, v přírodě; z toho plyne, že i všecka naše činnost obrazotvorná založena jest na pevných a určitých zákonech.

První známý a obrázkový spis o dracích (»Schlangenbuch«) Konrad Gesnern tiskem vydal v Curichu léta Páně 1589, tedy v době, kdy geologii ani se nezazdálo o době praještěrů, a ku podivu, obrázky v této knize vypodobňují rozmanité druhy »Tracků« — tak je kniha zve — které bez mála na vlas se podobají praještěrům a létavým plazům, jakých v době nedávné hojnost vykopáno a uměle dle koster sestaveno bylo. Gesnern ve své knize také připomíná, jak »(diese Tracken) allerorten diese schlimme Erde unsicher machen, besonders aber India und Morenland,*) aber auch im lieben Alpengebirge sind sie anzutreffen, wo sie sich am Eingange von südwärts gelegenen Höhlen zu sonnen pflegen.« (Po česku to zní: od nich tento hříšný svět je všecek pln nebezpečí, zejména však Indie a Černochů země, leč

*) Tím »Morenlandem« Gesnern asi myslí břehy středozemního moře; kde umisťuje Indii, těžko říci. Původ a význam názvu »India« není dosud objasněn, ale zdá se, že i po Evropě něco znamenalo, co s vodami souviselo, poněvadž máme jednu Indiju u Stagna v Dalmatsku, jinou Indiju ve Sremsku a v Tyrolích Innichem třetí, jejž ve středověku ještě psávali India, Indiha, Indica. —

i v milém Poalpí je najdeš, kde se před vchodem jeskyní k jihu obrácených vyhřívají na sluníčku). Že krokodili a ještěrky rády se tak vyhřívají, víme, a že tak činívali nejen tito, nýbrž i všecka »přízeň« ještěrčí od pradávna, snad nebudeme do opravdy upírati; než výmyslu, jako by lid nejmenšího ve světě kolem sebe názoru a popudu nemaje, byl by takové báje a popisy jen tak složil z hlavy, tomu nelze přidat víry.

DOSLOV.

Je nezbytno, že vyskytnou se zde onde omyly a nepřípadné vývody v práci syntetické, k níž nasnášeno staviva přerozmanitého, nejednou i částečně zvětralého. Obsáhlá látka tu v úvahu pojatá vyžaduje tedy ještě podrobného a důkladného propracování. Konečné rozhodnutí leckterého názvu místopisného vyplyne, až ve všech končinách povedeno bude vzájemné o něm srovnání a až věc znova bude přezkoumána podle zásad a návodů zde vyložených. Stojíme teprve v začátcích onoho podniku, jímž má býti v proud uvedena věda na scestí přišlá a zanedbávaná, která nanejvýš jako padělaný peníz učeným světem se potulovala. Ale bez součinnosti široké společnosti lidových vzdělanců věc ani by neměla zdaru ani postupu žádoucího, pročež kde kdo může k dílu ať rukou přiloží!

V tom, co následuje, vytknu ještě některé vůdčí myšlénky, kterými co již dříve bylo pověděno, znova jakby bylo odůvodněno. Jinak leckde by se zazdálo, že má tvrzení jsou příliš málo podepřena a příliš znáhla usmyšlena. Mám tedy za to, že bude zcela přiměřeno, uvésti zde na konec i skrytější důvody a pohnutky celé práce přítomné. Čtenářův i autorův chod myšlenkový takto snadněji se srovná.

Toho nelze upříti, že jazykozpyt doposud pracoval příliš jednostranně. Badatelům nedostávalo se nezbytné znalosti

jazykové; zejména jazyků slovanských málo kdo a to ještě nesprávně na jejich význam a hodnotu poznával. Co však pěstitelé této kusé vědy za dogma vyhlašovali, později příchozí badatele uvádělo v blud. Navazovaliť své studie tam, kde dle jejich domnění bylo již půdy důkladně propracované. Tu tedy trčí převážná část našich bludů dějepisných, neboť národ vždy jen pouštíme na světové jeviště, až o něm je řeč v dějepisných zprávách na nějakém papíře, — chyba to málo jinačí od té, když jsme v dětském svém rozumu myslívali, že slunečko za nedalekým kopcem vystupuje zrovna z oceanu. Že však národ, jenž z ničeho nic objevuje se na světě v celé své činnosti, na ni jistě se přec nějak připravoval a to v čase, jakého čísly ani nelze označiti, na to se zhusta zapomínalo a zapomíná. — K tomu velmi rádo se mluví o nevzdělanosti našich slovanských předků předhistorických; a přece by nás mohl oblíti stud, když porovnáme kulturu dřívější s domnělou nadkulturou nynější.*)

Jen ať se nás co do pokroku kulturního nechytá přílišné velikášství! Není vliv kultury, zejména ne po stránce ethické, na massy lidu až tak významný, že by nás oprávňoval mluviti a psáti o úspěchu, jímž výchovná stránka měla by býti přerozena až od samých základů. Spíše pozorujeme, že v nejchudších vrstvách obyvatelstva, a to v končinách hornatých, od ústředí osvětového na mnoho mil vzdálených, nachází se stav věcí, jaký se od onoho z dob předhistorických až tak podstatně neodchyluje. Ba, přirozený smysl umělecký, jímž je nadán samorostlý venkovan, rozhodně upadá, že jeho potřeby laciným zbožím v městech moderními

---

*) Ani si dnes nedovedeme pomysliti, jakby našinec si počínal, kdyby z kusu syenitu, jadeitu, nefritu nebo eklogitu měl zrobiti sekeru, na toporo vyvrtati díru, a to všecko beze všech příručních nástrojů; ale zrovna tak nesmíme si myslit, že naši předkové něco takového stvářeli bez pomůcek mechanicko-technických. Pomáhali si jako my všelijakým náčiním, aby zdlouhavé práce si ušetřili. Není chyba u nich, nýbrž u nás, že těch pomůcek neznajíce neznalost svou takto zakrýváme.

stroji přes potřebu vyrobené méně pracně hraditi se mohou. — Popatřme jednou na světa odloučeného chuďasa v Hercegovině nebo v Albánsku. Všecky kulturní výrobky, jak je z hrobů vykopáváme, on je má taky; živobytí — to mléko a maso — skýtá mu několik koz a ovec; v krasní dolince roste několik zelných hlávek — to jeho příkrm — a obyčejně tam, kde vyrostly, i přezimují; z vlny svého skotu oblek si tká sám; pravými, velmi vytrvalými barvami přírodními barví si jej sám; jeho letní šat — skoro vesměs bílý a jako sníh čistý — zákonům tepla jest úplně přiměřený; aby chodil nahý, není pomyšlení; šat je přizpůsoben zcela ročním počasím a domácímu podnebí; že je při tom praktičtější a pravidel zdravotních dbalejší nežli člověk kulturní, nikdo nepopře; je zdráv jako ryba, to z toho, že se ustavičně přizpůsobuje volné přírodě, v níž volně žije. Škodlivých nápojů nepožívá, žije mírně; krádeže a pohlavních roztopášností nezná; sám si chalupu umí postaviti, sám domácí nářadí zrobiti; ba i nástroj jeho hudební a struny na něm málo kdy je koupený. Smysl pro rodinu má vzácně vyvinutý; při nemocech lékařů a lékáren mu netřeba; jeho domácí prostředky jsou osvědčeny už po kolik věků, i když nám cizím zdají se býti »koňskými«.*) — Výstřední pobožnosti u něho není, má ve zvyku modliti se zkrátka; o vraždě a zabití málo kdy slyšeti; a je-li tomu tak, stalo se to z náboženského fanatismu nebo dle řádu msty krevní, ale nikdy z lakoty nebo z pijanství. Blbců a ochromeného lidu zřídka viděti; lze jen říci, že přirozený způsob života záhy zhubí, co není nadáno potřebnou tuhostí a pevnotou pro delší život. A vše to — beze škol!

*) Na venkově lid od spály takto pomáhá: uhnětou hrnčířské hlíny, jako těsto vyválí a dítě rozpálené do ní zabalí; když horkost těsto vysušila obal se obnoví, dokud horečka neustane. Za tři dni prý se dítě pozdraví, aniž se dostavují chorobné následky po spále obyčejné. — Snad v tomto léčení přece něco vězí, čím předčí naše vědecké a moderní! Po nejmenším je to urychlené jednání, ale se stejným výsledkem.

K tomu ke všemu přírodní takový člověk je i bystrého ducha a rozumu i má svou hrdost a sebevědomost, nepřekračuje však nikdy mezí svému stavu přiměřených; víť, že je svobodným mužem ve svých horách a cítí se vojínem rozeným. Odtud jeho až náruživá záliba v pěkných, okázale ozdobených zbraních; mimo dům ho neuvidíš nežli v plné výzbroji, tedy v celé jeho mužné důstojnosti. A co v tom lidu uloženo přirozeného krasoumu! Jen s pocitem jakéhosi zahanbení obdivujeme výtvory jeho důmyslné výroby krajek, nádherně vzorkovaných koberců, jemných vlněných tkanin (bez) a důmyslné ornamentiky, která při pracích vkládaných ani se nelekne vzorů klassických; vše to jest výronem nezdolného od přírody mu daného smyslu nebo citu pro krásu, souměrnost a něhu, a to bez škol odborných, bez učitelů kočovných, bez muzeí a světových výstav. — Že člověk pradobý (jakého my na mysli máme) znal čísti a psáti, toho důkazem jsou staré kameny a kovové předměty, jen že smysl toho písma dnes nám jest ještě hádankou.

Tvrdí se, že pračlověk byl nad míru pověrčivý; a to jest asi mylné. Pračlověk, který na všecko hledí přirozeně, brzy domůže se vysvětlení o tom, co mu dlouholeté pozorování staví na oči. Zmíním se tu jenom o tom, jakým opatřením pračlověk chránil se od udeření blesku. Jemu tehdá ani Prokop Diviš ani Benjamin Franklin umělého hromosvodu nesestavil. Vsadil si u samého příbytku topol, lípu, jedli, sosnu, dřín nebo dub (buk nikdy, neboť do buku hrom nebije, jak zpozorováno), a blesk povýšeným vrcholem stromů od chaloupky byl odvracován. Jsa chlapcem nejednou slýchal jsem úvažnou řeč: toto stavení je nepořádné, zanedbané, vždyť není při něm ani vysokého stromu na uvarování blesku. — Jmenovaní vynálezcové bleskosvodu si důvtip zostřili pozorujíce, jak se před bleskem uměl chrániti člověk přírodní. A co dnes? Tradičná hodnota stromů jako přirozených »bleskochránců« jest úplně přetržena a drahých železných »hromosvodů« si nikdo nejedná, leda že se zde a onde lidé modlívají, když zlá bouře se žene.

A co my v našich osvícených časích, či neprovádíme různých pověr? Kouzelný proutek obchází dnes, jak obcházel za nejtemnějšího středověku. Snáře, věštby, hádání a kladení karet, planéty ještě lecjakého vychytralce stačí uživiti.

Pověra a bída nejchudších vrstev lidu je v příčinném a psychologickém spojení vzájemném. Vyděděnci ve své malomoci obratu k lepšímu čekají jen po cestě mystické; ale nečekal a nežádal si ho člověk přírodní, stoje si hmotně lépe a nejsa tolik zpovykaný. Seděl ve své chatě a na své hroudě, byl tedy svobodný a nezávislý a za své přičinění měl i svého chleba, i když mu ho příroda v bujné hojnosti neskýtala.

Nyní ještě se ptejme, zda-li dnes v celém živoucím pokolení lidském aspoň jeden člověk ze sta ví, z čeho se skládá bronz, jak se vydobývá železo, z čeho se vyrábí sklo! A hle, železné radlice z lublaňského rašeliniska vykopané, jeví pokročilost průmyslnou i zemědělnou, o níž dnešní sedlák Hercegovský nemá ani zdání, užívaje pluhu a vozu bez kousečka železa. — Na různých pohřebištích objevené přasky a jehlice ozdobněji a uměleji jsou vytepány, nežli ty, co na Balkaně vyrábějí dnešní zlatníci a stříbrníci. — Kolik léčivých zelinek ještě do nedávna znala kde jaká venkovská žena, a učený lékárník nemá o nich ani tušení.*) — Geologie

*) Bylo by záhodno domácích léků lidových bedlivě si všimnouti, než ještě všecko upadne v nepaměť. Právem lze předpokládati, že léčivost mnohých zelin vyzkoušena jest víc než tisíciletým osvědčením. Kdo poví, kolik znalostí už zapadlo, po nichž lékařská věda dnes pídí na darmo! Kolikrát už mohlo vymříti celé pokolení lidské, kdyby se mezi lidem nebylo vědělo, jak se nákazám morovým ubrániti. — Proto opětovné volání: vrátiti se k léčení přirozenému. A lid od lékařů a lékáren na mnoho mil vzdálený, zda není podnes na ně odkázán? V takových končinách ještě doposud čítá se mezi povinnosti obezřetné hospodyně, by ve stavení měla zásobu jistých nezbytných zelin a léků. — Zavádění domácích lékáren není tudíž nikterakou vymožeností »nové doby«! — Tyto krokem mizící znalosti křísiti co nejusilovněji, odporučuje se tudíž ani ne tak se stanoviska kulturního jako spíše z důvodů lidskosti. Zejména u osob starých hleděti věci, než své vědomosti vezmou s sebou — do hrobu a než běh času setře i zbytek poslední. — Jen tak na

nejednou je na vahách, jak pojmenovati kamení toho neb onoho složení. Ale náš starý vinař rozeznává i nejjemnější odrůdy a zná všecko kamení na svém vinohradě označiti případnými, starozděděnými názvy; ale ubývá jich valem, ve všech odborech smyšlená theorie vytlačuje přirozenou praxi.) — Na Morinju, ponurém to pastvisku v Hercegovině, nalezají se skupiny starých hrobů a na nich s 60—70 tak ohromných pomníků jednobalvanových, že si nikterak nelze vysvětliti, jak se sem dostaly, a kdo se tu dal pochovati. Nikudy sjízdné cesty a několik kilometrů kolem do kola ani jediné osady. Leč i tu místopisná etymologie dobrých dává zpráv. Podle všeho dolováno tu na měděnou rudu; vytavená měď po cestě mimo hřbitovy vedoucí odvážena; jistě že na blízku stály i příbytky havířů a úředníků, a končina svým časem vůbec živě byla zalidněna. Že tam býval lid zámožný, jeví pohřebiště. Vždy dobře uhodneš po hřbitově, jaká v osadě majetnost.**) — Když bylo v kraji po dřevě, — za

---

př. vyjmenuji několik zelin a jich léčivou moc z podání lidového: lékařský kostivál hojíval zastaralé, zejména v boji utržené rány; kozlík (valeriana) pomáhá od padoucnice; psí jazýček čili jitrocel (plantago) zastavuje krev z rány tekoucí; skutečně zastaví se krev bez mála okamžitě; (v)orlíček (aquilegia) sílí sesláblou mužnost; odvar z něho ženy dávaly svým mužům píti. Zdá se, že ve středověku z toho nejednou čarodejnice hrdelně byly stíhány; míchaly do odvaru i jedy; čapí nůsek (geranium slovin. žarica) zahání zánět a hojí živé maso; pupava (carlina), prášek z jejích hlíz je proti moru a otravě; lýkovec (daphne mezereum), i kůra i plody hojí vředy příjičné; byl prý bohu Thyru zasvěcen; kopr (anethum) zahání kojícím ženám odpor k jídlu; užívá se zhusta až doposud.

*) Nejednou nařkli Slovany, že prý pro rozmanité kamení, byliny a pod. nemají svých názvů. Nařknutí na čisto neoprávněné. Názvy mezi lidem jsou, ale vzdělanci jich neznají, že jich nikdo nesbírá, soustavně netřídí a hlavně jich neužívá. Uvedu zde na př. několik názvů, jak jsem je slýchal na Halozském pohoří z úst lidu samého, který tam s rozličnými druhy pískovcovými se zaměstnává. Názvy ty jsou zcela přiléhající a úsečné, daleko tím předčící běžné německé, arci že složené. Tak sipor nebo skipor = Mergelsand; peščec = bröckliger Sandstein; živec = grauer Sandstein; prod, prodnica = Griessand a pod.

**) V Anglii jsou hroby s balvanitými pomníky »cromlech« zvané Toto cizojazyčně znící slovo bylo dosud dle stávající logiky keltičině

stara na tavení pálili jen uhlí dřevěné — bylo i po dolování; havíři a úředníci odstěhovali se jinam. Hory byly holé, prameny vyschly, cesty*) a domky zpustly, jen kyklopské pomníky ostaly. Zde máme obraz v malém, dle něhož si můžeme vznik celého zpustlého krasu představiti. Nejzhoubnějším ničitelem lesů pradávných byly doly a hutě (tavírny); účelného zalesnění tratí vykácených dbáno nebylo, a tak s lesem pominulo i hornictví; ostatek dodělala bura smetajíc a rozprašujíc na pepř vyschlou prsť a půdu. Svěží kraj lesnatý za krátko byl učiněnou poustkou skalistou.**)

Co nám z této dávné a předávné kultury se dochovalo tu náhodou a bezúmyslným podáním, tu zas organickou kon-

---

připisováno, v níž »crom« = kruh, »lech« = kámen znamená, z toho byl překlad utvořen = »kamení v kruhu«. Bez ohledu na to, že balvany nejsou kruhovitě, nýbrž v podobě II vrstveny, jest zjištěno, že jsou to hroby staré; místo aby se ve všech řečích pátralo, v nichž »staré hroby« stejně se značí, pustila se uzda obrazotvornosti a spáchal se raději nesprávný popis uvrstvení kamenů náhrobních, aby se mluvnický výklad lépe podepřel; že by to však mohlo býti slovanské »groblje, pri grobljech« (u hrobů), na to zapomíná se úplně. Mladší kamenné době náleží pahorek Breda v jižním Švédsku, obsahující hrobní kobku krytou vysoko navrstveným hrubým kamením polním. Jest to náhrobek v pahorek změněný, z něhož již mnoho tisíc fur kamení k stavbám a zahradním zdem odveženo bylo a zbytek dosavadní podobá se jehlanci neurovnanému co do slohu. Tento pahorek zove se ještě podnes »Breda« co asi jedenkráte správně znělo »brdo, brda« (slov. pahrb). Jména stejného původu nalézají se ve tvarech: Brdow, Bardin, Breddin a j,

*) Se všech stran slyšet, že dlážděné chodníky na jízdu koňskou, »kalderma« zvané, Turci zřídili na Balkaně. Není tomu tak. Tyto stezky jsou zbytky silnic za pradávna z kamene stavených; dnes už jen spodek těch cest leží na povrchu. Toho důkazem jsou na leckterém místě dochované zcela ještě pevné mosty. Mosty na chodníku pro jízdu koňmo byly by nerozumným přepychem; vždyť soumaři snadno mohou potok někde přebroditi.

) Důminka, že bura vzmohla se až po zakrasnění těchto končin, je nejapná bájka. Už Homér buru, (burja = ř. boreas) zná jako ostrý vítr od severu. Je nezbytným vyrovnáním vzduchu mezi pásmem alpským a mezi mořem. — V bezlesých rovinách severní Asie fouká obávaný studený vítr burian. Knižní tvar »bora« je nesprávná zkaženina náležitého tvaru **bura.

tinuitou, je jediná ta troška slov a názvů, jimiž ondy označovány byly naše nynější končiny, hory, lesy, skály a vody. Tato, abych tak řekl, jazyková kostra jest jediným svědkem, co přetrval tisícileté proměny v našem dílu světa, a jenom jí udržela se nám paměť na onen lid, jenž první těchto jmen a názvů užíval. Je nám to v náhradu za písemné zprávy o té šerověké době, neboť není už nijaké naděje, že by se kdy nalezlo nějakých záznamů psaných.

Tato slova a názvy národopisné a místopisné o kořenech rozhodně slovansky znějících v souhrn vzata výmluvné pak vydávají svědectví, **že slovanština jest evropským prajazykem a to jediným,** ant dále nazpět, totiž až za dobu terciérní, sotva lze některý lidský jazyk stopovati. — Jakým slovem měl by se tento prajazyk v knihách označovati? Připouštím, že dnešní výraz »slovan, slovanský, slovanština« není zděděncem z prajazykového podkladu slovního podle nynějšího rozšířeného rozumu národopisného. Nemajíce však případného označení v dosavadní spisovné řeči a vidouce, že označení »indogermanština« je naprosto pochybené, označení »prajazyk« pak pro dnešek příliš ještě neurčité, nezbývá, než držeti se toho, co pro nynější poměry ve vědě je věcí nejpříhodnější a přirozeně nejsrozumitelnější.

Víme, že jazykozpytci všem slovanským jazykům za základ stanoví slovinštinu; leč podobá se, že slovinština i k oné prajazykové zásobě slovní svou totožností nebo spřízněností zračitěji se nesla, než kterýkoli slovanský jazyk jiný.*) Lze to odvoditi z těchto dvou příčin. Všecky kořeny,

*) Toho oporu, byť i slabou, vidím v tom, že všichni Slované modlitbu Páně začínají slovy otče náš, ač výraz »otec« obecný jest jenom u Slovinců a pak v češtině spisovné. — Že překlad pořízen dle jednoho jen pravzoru, dotvrzuje osobní zájmeno, ve všech jazycích až za podstatné dosti nápadně položené. — Velmi však je podivno, že vyjma francouzštinu, všecky ostatní řeči mají zde totéž logické nedopatření, prosíce, by Bůh neuváděl v pokušení, když to dle křesťanské nauky přece činí »svět, tělo a ďábel«. Jen Francouz říká správně: vyveď nás z pokušení.

co jich vězí v dochovaných názvech místopisných, najdeš v končinách Slovinci obydlených po dnešní den skoro bez nejmenší pojmové odchylky. Dále je to pohoří alpské, na němž Slovinci od nepaměti sedí bez přetržky. Nejsou-li Alpy prahorami, z nejstarších formací přece budou, a zdá se, že tam účinkovalo nejméně geologických pohrom. I tu tvrdím, z těchto Alp že vycházel všechen vliv na vývoj a rozvoj veškerého praobyvatelstva evropského, anť nižší končiny na mnoze pod vodou stojící k něčemu takovému nebyly způsobilé. Teprv až v nižinách nastaly živelní poměry životu přiměřené, člověk zvolna i tam se usazoval. — Učenec, jenž evropského pračlověka nazval »homo alpinus« bez odporu měl pravý a jasný pojem o končinách, kde se pračlověk vůbec mohl udržeti a také skutečně se udržel. Nikde jinde podmínky nebyly tak příznivy, jako tehdy předávno v končinách alpských. Tu směl v lesích zvěř honit, z vod ryby lovit; na tučných pastvinách pást a chovat dobytek; měl vydatných ložisk solných, měděných, železných; zlata horského i potočního po všech kopcích a řekách, slovem všecko. Nálezy předvěkých pohřebišť to dosvědčují neklamně.

Řekl jsem, z Alp že vycházel všechen vliv na vývoj a rozvoj pračlověčenstva evropského. Nad jazyk už dnes průvodnějšího důkazu nemáme. I právím dále: jazyk slovinský, — který kladu za přímou odnož onoho prajazyka — že ku podivu čistý se zachoval až do dneška. Venkoncem se držíme psaní etymologického, a přece je spolu fonetické. Mluvnice nemá třeba pravidel výslovnostních téměř pražádných; není dvojhlásek ani hlásek moucených. Podnes mnoho věcí konkretních označují slova bez samohlásek plnozvučných, jako na př. črn, čvrst, drn, krt, prt, prst, rt, rž, trst a j. a přec nejsou tak nesnadna na výslovnost jako třebas německé: Pflicht, sprichst, schnarchst, pfropfst, wirkst atd. Jen kdo žádné řeči důkladně nezná, vymyslil povídání, že slovanské jazyky jsou prý na výslovnost tvrdé. — Také slovanské jazyky úžasnou mají rozmanitost tvarů dle určitých stupnic pojmových, jen že nám vzdělaným již bez mála

chybí i schopnost, vystihnouti jejich smysl. Zejména je názvů konkretních síla náramná, jak poznáváme z označení pastvisk, kučovisk, míst obranných a j. Slov odtažitých je arci méně, ač normální potřebě s důstatek vyhovují. — Nyní však řeč, zůstavší jednoducha a přirozena, jen takovým způsobem mohla zůstati jednoducha a přirozena, že ji neznešvařoval ani cizomluv ani sociální nebo akademická závislost. Každý jiný výklad už předem je sporný, neboť řeč, jakmile ji rozšíříš přes meze určitým nářečím stanovené, pozbývá stručnosti a úsečnosti a nabývá nemilé zvodnatělé a bezmyšlenkovité rozvláčnosti.*)

Znalci slovanských jazyků — arciť jich není mnoho — rádi připustí, že ten který z nich **staroslovenštině** jeví se tím podobnější, čím starobylejších značek na srovnání se užije. A už jen pro tuto samojedinou věc králodvorský rukopis nemůže býti podvržen. Moderní Čech hraje si ve prospěch národa na podvrhovatele, nebude snad mateřský jazyk převáděti na cizí byť i spřízněný! A přece **původní** text rukopisní Slovincovi mnohem lépe se čte, nežli převod na nynější spisovní češtinu.**)

*) Tudíž slovinština, neměvší kdy pozbyti své nářečové svéráznosti, může povídati »o štěstí v neštěstí«, pak-li vskutku jest oním prajazykem. Zda-li dosavádní »dějepisci o pravěku« za bludičkami se sháněјíce dobře učinili, že na tento jazyk pražádného zřetele nebrali a jej tak dobře jak všecky ostatní slovanštiny důsledně zanedbávali, ukáže co nevidět budoucnost.

**) Že králodvorský a zelenohorský rukopis měly by býti padělky, ani s vědeckého ani s psychologického stanoviska nejde na rozum. Jen přihlédnouti sluší k věci ještě jednou a trochu uvažovati, zdalí povídačky tak zvaných »učenců« vskutku zasluhují víry. Předně dlužno »odpůrcům« jeho vytknouti, že jim rozhodně se nedostává logické představy, jak člověk při ohromných vědomostech jazykových může se podjatí práce tak bezvýsledné, jaká je stvořiti větší dílo básnické v jazyce nedostatečně poznaném a provésti v něm potřebný soulad mezi tím starým jazykem a mezi kulturními a socialními příhodami tehdy sběhlými, a podjav se jí přece, kterak mistrně věc provésti a k tomu ještě zatajiti své jméno! Nehledíc tedy k tomu, že žádný člověk, normálním rozumem obdařený podobného básnění nazpět do minulosti schopen není, upozorňuji, že

A tak je věcí na sta, které se nepředpojatě pozorujícímu laikovi načisto a podstatně jinak objevují, než jak je věda popisuje. Tady vyložím své mínění o stavbách kůlových, jakého jsem nabyl, konaje studie o povrchu a složení pozemním v rozličných končinách. Archeologové kůlové době moc větší významnost připisují, než jí náleží, studujíce zevrubně pouze nálezy z rašelinisk vyhrabané, ale nikterak možností a nahodilostí správně si nepředstavujíce, jak se věci tam as dostaly. Jakmile se v rašeliniskách našly železné radlice, hrnčířské zboží, chmel, obilniny a jiné věci kulturní, dlužno předpokládati, že kůloví sedláci byli lidem usedlým, ale že žádným způsobem nežili na vodě. Mně se zdá mnohem přirozenější důmněnka tato. Když se někdo usídlil poblíž jezera nebo v kraji, kde zhusta bylo zátop, pak si obydlí a hospodářská stavení upravil tak, aby mu rozvodnění nenadělalo škod; stavěl na kůlech. Když se tvářnost vodní oblasti časem pozměnila, nastalo zdání, že to stavby kůlové.

---

v starých těchto básních obsaženy jsou narážky, jichž smysl teprv nyní mými místopisnými nálezy správně lze vyložiti. — Že zde výrazu cuzí užito v témže smyslu jako »německý« již jsem vytkl na jiném místě dříve; první řádky na začátku zelenohorského rukopisu

všiak ot svej čeledi vojevodí,
mužie pašiú ženy ruby strojiá . . .

nasvědčují tomu, že v době, kdy báseň se skládala, vojvoda a život pastýřský ještě se navzájem nevylučovali. O této vzájemnosti prvopočáteční Hanka dozajista neměl ani tušení. Kde pak by bylo modernímu padělateli vstoupilo na mysl, vojvodu stotožniti a spříhnouti s pastýřem anebo s dědinským starostou! Arci že tomu bylo vskutku tak, ale vědomost o tom daly nám teprve dnešní studie místních názvů. Nemálo jsem se podivil, že i v zelenohorském rukopise našel jsem doklad, jak zakládá se na pravdě, co jsem z místních nazvů dovodil. A četl jsem rukopiš v nápodobeném otisku teprv, když už jsem toto vydání ukončoval. Já o věci takto soudím. Oba rukopisy obsahují veršování prastaré. Byly ob čas opisovány v klášteřích, jen že pokaždé slova a tvary zastaralé opisovač co nejvíce možná přizpůsoboval mluvě za jeho doby běžné. Jak je dnes máme, bezpochyby jsou od mnicha latiňáka; časté záměny latinského c za české k nelze vyložiti jinak.

Že by člověk kdy obýval na vodách a tam namáhavě zatloukal koly, nikterak není průvodno, neboť koncem konců svá stáda, tedy svou nejvlastnější živnost přece musel nechati na pevnině; byliť totiž tak zvaní »kůloví sedláci« i zemědělci i pěstiteli dobytka, jak nesčetnými nálezy je prokázáno. Proč dnes kůloví stojí pod vodou, má zcela jiné příčiny. Jezera s kolisky jsou všecka obstoupena horami; hladina jezerní však pozvolna se výší, neboť naplavenina ustavičně na dně jezerním se usazujíc vodu zdvihá a nadzdvižená voda nikudy nemůže odtékat. Z té příčiny pračlověk nejednou byl přinucen zavodněný svůj starý příbytek vykliditi a nový si zříditi výše na strání horské. — Tu však při všech národech přírodních pozorujeme, že staviva ze starých příbytků ať si z pověry anebo z příčin praktických nepoužívají na novostavby. Vezměme na př. Hercegovinu. Vypukne-li oheň, — na venkově aspoň — ani se nehasí. Spáleniště ostane spáleništěm, a hospodář postaví si kousek opodál budovu novou. Odtud na Balkaně tak nápadně mnoho trosek z obydlí. Kde stavivo podražilo, ovšem se využije, co se dá; ale v Hercegovsku nikdo se nebude mořit bouráním spečeného zdiva, maje hodícího se kamení až nazbyt vedle. Podobně člověk žijící v končině, kde dřeva hojnost, nebude pracně dobývati kolu trčícího někde ve dně jezerním, moha si pořiditi lepší dříví v lese nedalekém a to bez námahy.

Zde máme jednoduchý ale přirozený výklad, proč vodní hladina jezera Chalainského (v jurských horách) je už 3 m nad koly. — Z rašeliniska lublaňského vytáhali čajky (loďky z jednoho kusu vydlabané) z hloubky 4 metrů. Jak jinak se dostal člun o 120 čtverečných metrech vodorovně položený do takové hloubky, než že kdysi se potopil a časem tak silným nánosem byl pokryt.

Nebožtík pan V. Radimský, bývalý úředník při hornictví v Bosně, nepřímo toto mé mínění potvrdil. O jistém nálezu kůlovém ve Wissenschaftliche Mitteilungen zemského muzea v Sarajevě píše toto: U Ružnić pod Ripačem (Bosna)

prolomili roku 1890 slap z vápencovitého tuffu, jakých v řece Uně je hojnost; tím u Ripače snížena vodní čára o půldruhého metru a přítrž učiněna ustavičným záplavám končin poříčních. Že tím mlynářům oslabena byla vodní síla pohánění, jali se nad mlýny ležící zaschlé slapy prokopávati, aby si nadehnali dostatečné vody. Naplavená ssedlina vápencovitá je tam místy až na metr mocná, a tu z pod ní odkryto starobylé kůloví. Podobá se, že tu kdysi stávala celá kůlová osada pobřežní. Když je v Uně vody málo, vyčnívají leckde nad vodu hlavy starých kolů, ba místy i trámy přes ně na příč položené. Na to jiného výkladu není, leda že vodní čára za stara byla o moc nižší nežli dnes. Že by voda Uny u Ripače tehdy byla jakýmsi stálým jezerem, není průvodno. — Když se po čase zvýšovalo říční koryto, i zaplavovanému okolí přibývalo stejným krokem výše ssedliny vápencové, při čemž koryto co chvíle dostávalo jiný směr. To kopáním je prokázáno. Země, v níž kůloví bylo zaráženo, skládá se na jednom místě bedlivě prozkoumaném z těchto vrstev: s vrchu půldruhého metru mocná vrstva hlíny a ornice, pod ní půl metru silná vrstva říčního štěrku a vápenité ssedliny, ještě níže zas půl metru mocná vrstva kulturní, a teprv pod touto pravá celina. Na jiném místě už pod půl metru silnou vrstvou vápenité ssedliny leželo něco půdy kulturní na celině. Tmavá vrstva kulturní obsahuje dřevěné uhlí, popel a bahno. Zmíněný badatel soudí, že kůlová osada lehla popelem, proto tolik uhlí ve vrstvě kulturní. — Koly jsou na spodu do špice přisekané, vesměs dubové o 10 až 30 cm. v průměru a v nestejných vzdálenostech, půl metru až dva metry od sebe zaráženy. Místy zachovalé podlahy taktéž jsou z dubových kmenů do polovice rozštípaných. Ve vrstvě kulturní a na spodku vápenité ssedliny je mezi koly množství střepů, parohů jeleních, zubů kančích a kostí zvířecích. Ptáme-li se nyní, kde se tu vzaly tyto sruby a nálezy pod nimi, je odpověď i jednoduchá i každému snadno pochopitelná. Domnělou kůlovou osadu pobřežní máme při Uně podnes; jsou to tamní

mlýny a krámy kupecké (dućani). Obyvatelé mají podnes ve zvyku tyto budovy stavěti na koly do řeky; podlaha je z dubových fošen, aby se neprohýbala a tak brzo nehnila. Obydlím pro lidi tyto sruby nejsou. Sebere-li je velká voda, koly a zde onde kus podlahy ostane trčet ve vodě, a máme hotovou »předhistorickou kůlovou osadu«, jen že pramoderného zbudování. Ovšem s takovou je veta po fantastické svatozáři, kterou učenci »kůlové pradobě« přibásnili. Toť holá prósa skutečnosti a přirozenosti! —

Podobně se věci mají s těmi »kůlovými osadami jezerními«. Že tu nebylo mlýnů, dlužno si mysliti, že kůlí je z hatí chránivších břehy, nebo z přístaviska pro člunky a loďky, nebo z »komor« na různé zásoby. Že by byly nad vodou stály i lidské příbytky, nikterak se nepodobá. Tyto nacházely se mimo vodu na břehu a ovšem také na kolích tak vysokých, jak určoval stav vody za děšťů a průtrží mračen, co si lidé pamatovali ze zkušenosti staleté. Taková opatření v končinách kolikrát za rok zaplavovaných byla načisto rozumná, a kdo chce, může se na ně podívat v Novém Bosenském, kde je takých staveb dost a dost.*) — Že někde nalézáme velké hromady uhlí a popela, je odtud, že voda všecky lehčí věci žene k břehům a nejraději do nějaké zátočiny. Ostatek by měl každý věděti, že pračlověk tak popel z výhně vyhraboval a ze stavení vynášel, aby se mu oheň nedusil, jak to činíme dnes, neboť oheň dnešní má tutéž vlastnost jak oheň, co hřál pračlověka. Kosti, parohy, kančí zuby a j. věci házely se do vody, neboť i pračlověk chtěl míti ve stavení čistotu. A ty střepy? Dítě rozbije hrnec, džbán, mísu. Jak dnes, tak kdysi matka z doby kůlové jistě volala: smeť střepiny na lopatku a vysyp — do vody, aby si někdo nepořezal nohy! Proto v kůlových stavbách

*) Kdo náhodou zavítá do Bosenského Nového v čas povodně, ten se může povoziti na čajkách s 10 metrů dlouhých po ulicích a diviti se na své oči »báječné« době kůlové.

jen samý střep, celé nádoby zřídka kde. Jak se dostaly do vody ty? Dětmi. Když si dítě zahrává nad vodou, rádo hází do vody, co popadne; v té věci snad se naše děti od dětí předhistorických asi pramálo změnily. Co se vlastně tolik divíme, když letí světem zpráva: badatel XY objevil hromadu střepů v MN? — Každý sedlák má na dvoře nebo »za humny« koutek, kam hází a vysýpává všecky věci nepotřebné jako rozbité náčiní, sklo, kosti, vylámané hřebeny, polámané nože, srpy, a jiné tvrdé odpadky, po čase pak vykope pro to jámu a zasype ji, aby se nikdo neporanil, stoupnuv náhodou na tyto bezcenné věci. Mlynář — ten všecko to hází do vody, obyvatel v Krasu má na to své sluje (zvané rasovnja), a horal opotřebované věci hází do propastí a roklí. A totéž se děje se zdechlinou; sedlák zahrabe, mlynář dá vodou odplaviti, krasovák vhodí do jámy, a horák do rokle.

Tak dostaly se nejrozmanitější zvířecí kosti v nějaké jeskyni na hromadu; nežil ť člověk v takových dírách snad spolu se vším tím odpadkem, házel tam jen odpadky k ničemu již neužitečné. Bývati na dlouho v jamách, dírách, jeskyních, každému lidskému ústrojí náramně škodí. To pračlověk asi spíše věděl nežli my. — Takové odpadkové hromady za velkými městy, jako je Vídeň a pod., až končiny naše zas jednou překonají dobu ledovou, budou zpytatelům starožitností také vítanými nálezišti, jako nám ty, co nalézáme nyní. Že někdy pobřežní osady zhynuly živelní pohromou, (to průtrží mračen, zemětřesením a p.) a že pak všecky věci, co jich bylo ve stavení, dostaly se pod vodu a do jezera, je věc nesporná; přihodí se to i dnes; ale zatloukané koly ponejvíce zůstanou, kde byly, poněvadž voda o ně narážejíc spíše je obepluje než by je vyvrátila; k tomu kůlí přibývající naplaveninou stojí v zemi čím dál tím pevněji. — Jinde zas jezero úplně zmizelo, buď že někudy vody pořád víc odtékalo, nebo že dno ustavičnými naplaveninami s břehy se jednou vyrovnalo. Měl by tedy výsledek všelikého bádání v té věci býti také ten, že by se

ukázalo a dokázalo, jak kulturní stupeň nálezů ve vyschlých jezerech směrem od kraje ke středu stoupá, v jezerách ale ještě jsoucích tímže směrem klesá. Je-li tomu tak skutečně a bylo-li o věci dle této zásady zkoumáno, není mi povědomo.*) —

Zbývá ještě vyložiti aspoň dle pravděpodobnosti, že člověk v době terciérní nejen ledabylo živořil, nýbrž že již uměl mluviti, ba že i v umění se znal a smysl pro krásno měl, potom jak a kde přežil evropskou dobu ledovou, a odkud to, že jistý v přírodě se vyskytající předmět v ohromném okrsku, který zabíhá až za hranice Evropy, skoro týmiž hláskami téměř ve všech jazycích je označen.

Všecko to hodí se svésti na to, že úhel sklonu osy zemské k dráze země není stálý. Věda tvrdí, že zemská osa takto sklon svůj mění a nazývá to kývání praecesse. Přítažlivost měsíce a slunce na rovníkové vzedmutí naší zeměkoule jest příčinou, že během 25.000 let *) obě polovičky země jednou se vystřídají v největším příklonu a v největším odklonu od slunce. Že tomu nejméně již jedenkráte tak bylo, o tom nelze pochybovati; neboť v horkém zeměpasu jako na př. v Africe, v Kordillerách doba ledová a tvoření se ledovců ve vrstvách zemských právě tak se nalézá a dokázána jest, jako v našem podnebí mírném. Studená období, která dle všeho ve všech tvárnostech země seznati možno, mají svůj

*) Jsou i dnes ještě kůlové stavby, jako na ostrově Celebes, kde i obydlí, zkrátka všecko je v moři postaveno. Proč se tak děje, zdaž pro dravou zvěř a jedovaté hady, pro náhlý příboj mořský a nepříhodné složení pevniny, anebo z příčin zdravotních a jiných těžko, vyzpytovati a posuzovati, když člověk věci na místě a na své oči nevidí a pozorovati nemůže.

*) Tomu číslu od hvězdářů stanovenému s dobrým svědomím můžeš od zadu připsati nicku, neboť od posledních šest tisíc let, co máme psané zprávy o lidech a jich osudech, není znamenati nijaké rozhodné změny. Povídají sice, že teplo od jihu postupuje na sever, neboť alpské ledovce prý se scvrkají, některá tažná ptáčátka už nelétají na zimu do jižních krajů a j. v. Ale to jsou tak nepatrné značky, že ještě z nich samých nelze prorokovati ani záhubu ledovou ani radost tropickou.

důkaz v pohybech praecessních, dějících se v dobách přibližných, jak bylo zmíněno.

Co lze téměř s jistotou tvrditi je, že člověk zastal ještě kus doby terciérní, a zažil všecky živelní pohromy od terciéru až po diluvium, přetrvav i přeukrutnou dobu ledovou. Že člověk je způsobilý, zdolati takové podnební výstřednosti, osvědčuje se až po dnešní den; a pak přetrvali přes ledovcovou dobu skoro ve všech končinách daleko drobnější a slabší živočichové, než-li je člověk dosti pevného přece složení tělesného. Jestliže na př. praještěři z doby terciérní vyhubeni byli jenom těmi silnými a nekonečnými mrazy a ledy období ledovcového, pak by bylo vyhynulo všeliké tuším tvorstvo na prosto. Avšak ono dobu tu přetrvalo a jenom praještěři nebezpeční — až na krokodila — zahynuli do jednoho; ne ledem, mrazem, nýbrž, jak jsem už naznačil, z příčin na prosto jiných.

Když však člověk z vlastního názoru znal ještěry doby křídové, co přec dokázal dav některým z nich případné názvy, a dochovav i názvy i představy o nich ústním podáním až na nás, pak nikdo neupře, že už v době terciérní uměl mluviti a mluvil. Kdo řeči nemá, ani na to nemyslí, aby jinému něco sděloval, a *písma bez řeči vůbec nemůže býti, neboť jenom řeč lidská jistým hlaholem zvuků ohraničuje význam pro tutéž věc, a teprv, až toto se všeobecně ujalo, bylo lze o věcech, co byly a po čase se vytratily, i písemnou dávat jiným zprávu.* Už z této příčiny samé správnou ač od mnohých popíranou výpověď Haecklovu dlužno rozšířiti v ten smysl, že člověk neznal řeči teprv od počátku doby kvartérní, *nýbrž už po nejmenším od sklonku doby terciérní; důvody toho pak jsou: jména a tak z větší části zcela správné popisy jistých ještěrů terciérních, znalost několika sopek, o nichž člověk kvartérní nebyl by po celé střední Evropě nalezl*

ani stopy, k tomu názvy uhelných ložisk*) jinak úplně nepovědomých, a posléze kresby a zručnosti, které v nedotknutých (to jest od kvartérních pohrom náhodou ušetřených) vrstvách nalezené a svědčící, že to nejsou teprve první pokusy počátečního umění.

A je na to ještě jeden doklad makavý a proto i spolehlivý. — Na několika místech vykopány starožitné nálezy z mladší doby kamenné spolu s nálezy ze starší doby kamenné, a podivné při tom jen bylo, že věci mladší od starších předěluje po každé mrtvá, bezkulturní vrstva, někdy až na tři metry mocná to geologická ssedlina. Tu vidno, že nálezy starší zůstaveny jsou od lidstva, které z příčin podnebních anebo jiných kraj tento náhle, trvale a na nesčetné věky opustilo, že tedy nastoupilo bezkulturní mezidobí. — Tento objev ještě jasněji lze vylíčit. Kde se kope v hromadách úmyslně kdysi nasypaných — jako na př. nedávno na Guineji a na souostroví Bismarkovém, nejednou byly rýčem věci vyryty, dle nichž se usuzovalo na obyvatelstvo s mnohem vyšší kulturou, ale už zahynulou, poněvadž ostrované dnešní vlastně z doby kamenné ještě ani nejsou doposud ven. —

*) Zmíním se tu na př. o jméně »Pasterzen = Gletscher«. Název, tak jak je v němčině, nemá kouska zdravého smyslu, ale ve slovanštině značí »pastvinu«. Co kdysi bývalo pastviskem, v době ledové proměněno v ledovec, avšak původní označení — pastvisko — místu zůstalo až — podnes. Zmíněný ledovec je na Velikém Kleku (něm. Grossglockner). Glockner je bez odporu přizpůsobenina ze slovin. Klek, neboť i ostatní části tohoto pohoří mohutného mají označení slovanská (viz Brusnica, Laprovje, Tišnica a j.), a pak ve středověku se zřejmě psávalo: Gross-kleck-ner, později něco Gross- klöckner. Slovin. klek, kleka značí kraj, kde roste kleč a ne strom. — Na severovýchodním mysu Asie, u samého moře ledového, je dědina Dubinskoje a při něm volně na poli leží hojnost výtečného kamenného uhlí, tak že možno je rukama sbírati. Jak se dostalo ložisko uhlí nejstaršího útvaru do kraje, kde strom vlastně ani neroste? Ale uhlí je tu a dovozuje, že tu kdysi bývalo mnohem tepleji a stromu že se znamenitě dařívalo.

V Troji a v Pergamonu nalezeny kolikatery kulturní vrstvy na sobě; na hradě Pergamonském vykopán i zlatý růženec. — Střídání těchto vrstev kulturních lze si vysvětliti asi takto: stejným směrem, jak se otáčí praecesse zemské osy, otáčí se i vlnobití kultury lidské, vrchol pak její výlučně směřuje k pásmu mírnému. Že se však mírné pásmo posouvá z krajiny do krajiny po celém povrchu zemském, vyskytují se po čase na všech místech i tytéž předměty kulturní (třebas sfyngy v Egyptě, Babyloně, Sibíři) a stejnozvuké názvy místní (na př. tur, var). Nastane-li po čase v místech, »kde kultura kvetla«, podnebí tropické, utuchne všecko, neboť palčivé slunce v lidském mozku vysouší všecku tvůrčí sílu; nemáš tam ani »hlubokých« myslitelů a badatelů, ani básníků a hudebníků. — Tak střídá se kulturní vrstva bohatá s kulturní vrstvou chudobnou v pravidelném pořádku a oběhu po celé zeměkouli.

Podobá se, že praecessní otáčení také nějak podmíňuje vznikání a vzájemné mísení různých nářečí z jediné původní prařeči, neboť po stránce fysiologické řeč podnebí tak podléhá, jako každá jiná hmota ať ústrojná ať neústrojná; arci že nesmíme pomýšleti hned na úkazy, které by se daly měřiti metrem a vážiti kilogramem. — Oč se tudíž přibližujeme dávné pradobě, kde ještě nebylo odtažitých pojmů a člověk slovy svého jazyka označoval jen samé předměty, které ho v přírodě obstupovaly, anebo kterých na své živobytí nějak potřeboval, o tolik jasněji a jasněji poznáváme, že tato slova ve všech skoro jazycích stejně znějí a stejný předmět označují. Zde však upozorňuji, že mám na mysli pouze jazyky sklonbu mající; o jazycích jiných, jich neznaje, úsudku nějakého zde pronášeti se neosměluji. —

Ovšem nevíme nic určitého o tom, jakých proměn v mluvidlech slova tato zakusila jdouce od rozhraní historického na zad až k prvopočátkům, ale několik známek už přece máme, dle nichž si můžeme pratvar slova představiti

a zpřítomniti; pročež po právu smíme předpokládati, kde už bádání dobádalo se slova jednoslabičného, tam ani přívěsků »předhistorických« mnoho již nebude. Dlužno však nezapomínati, že spíše skončí se řad hláskových obměn v slovech nejjednodušších nežli řad předmětů, které pračlověk znal, kolem sebe měl a slovem označovat se vynasnažil. Výsledkem bedlivého zkoumání je, že předměty, jež člověka obklopovaly od dob nejdávnějších, jsou skoro bez výjimky označeny slovy jednoslabičnými, arci že pokud jejich pratvar je znám, — a že pozdější věky vykazují čím dál k nám, tím větší a větší zásobu slov dvouslabičných a mnohoslabičných.

Nelze si ani pomysliti, že by lidé, byť se i v prvopočátečném stavu jen prajednoduchou řečí dorozumívali, nebyli měli ani pojmu ani výrazu pro věci a hmotné výkony, se kterými se nezbytně stýkali anebo které dojmem svým mocně dorážejí, jako jsou na př.: otec, matka, slunce, měsíc, voda, moře, víno, sůl, kámen, strom, drak, tur, den, noc, světlo, tma, smrt, — pracovat, plést, a j. v. — Pračlověk o všem tom se vyjádřoval a uměl se vyjádřovati, a na důkaz jsou jednoslabičné kořeny těchto pravýrazů, k nimž dlužno i přičísti názvy výsostní jako: car, var, kralj, knez, čeh, ala a j.

Že právě tyto výrazy ve všech indoevropských jazycích mají tentýž pratvar kořenný o významu povšechně totožném, totě nejpádnějším důkazem, jak všecka tato slova pocházejí z jediného ústředí a pramene a podkladu jazykového. Dle toho tak řečenou synglossu, to jest jednoduché původiště všech jazykových skupin, nikterak nesluší vyhlašovati za výmysl bloznivý. — Arci nám z počátku připadá vše to jako hádanka, ale je takových hádanek světových ještě více, a jen tolik na nich pozorujeme, že vesměs ukazují na rozluštění monistické. I při záhadě o vzniku různých jazyků empirie ve spolku se spekulací, čili smyslové skušenosti spolu s přirozeným pře-

myšlením, zabočují na dráhu přirozené filosofie o jednotnosti původu.

Co v minulém století vybádáno od badatelů všehomíra a všeho živočišstva, to všechno, ani pravznik různých náboženstev nevyjímajíc, soustředěno na prazáklady monistické. A tudíž není nijaké překážky a závady, proč by jazykový ve světě úkaz těmže zákonům přírodním nemohl podléhati.

I lidský jazyk má tudíž počátek jednotný a přirozený. Biblická zpráva o zmatení jazyků při stavbě věže babylonské velmi poučlivě nám znázorňuje, jak původní výhoda, že každý bez obtíží rozuměl, co druhý mluví, pozvolna přestávala až přestala, dle toho, čím vzdálenější byly kraje, odkud dělníky do práce sháněli. Zda první člověk ihned mluvil maje hrdlo více vyvinutější i dokonalejší než ostatní zvířata (opice), anebo zda-li řeč lidská jest výsledkem pozdějšího vývinu mluvidel, jest lhostejno; tolik však učencům možno věřiti, že první slova prvního mluvícího člověka byly nápodobeniny zvuků přírodních a tudíž zcela přirozeně na všech místech skoro stejnaká. Tím se vysvětluje, proč slova a názvy bar, mar, var, lug, prn, rt a pod. po celé Evropě — ba ještě dále za ni — jsou rozšířena a všude tytéž věci označují. Věc načisto přirozená. Člověk označuje věci a předměty vždy dle toho, jaký naň učinily dojem; citové i zrakové takové dojmy jsou bez mála všude stejné. — Že prajazyk, oč se rozcházel na šíř, o tolik se pozměňoval i v hláskách i v tvarech, snadno pochopíme; dlužno si jen na paměť uvésti, že i za dnů našich není dvou dědinek vedle sebe, jež by neměly nějakých odchylek ve výslovnosti nebo v slovích a vazbách; a co teprv rozdílů bude v samojediném nářečí, pásmem hor na dvé rozděleném! Věda v každém jazyku zaznamenala nesčíslných změn za doby historické, kolik jich bude teprve za doby předhistorické, kde všelikému bádání cesta jest jako utata!*)

*) Před sedmi sty léty Valtéř z Vogelweidy psal jazykem německým, ale dnes bez zvláštní přípravy jeho němčině už nikdo nerozumí.

Vzdor tomu všemu bedlivým srovnáváním rozličných jazyků dopátráváme se zas podivuhodných podobností a příbuzností, a to tak nenadálých, že vlastně přestává všeliká oprávněnost mluviti o latinismech, germanismech, galicismech a slavismech. Všecky takové zjevy jazykové velmi snadno lze vysvětliti v ten smysl, že jisté slovo doma u svého lidu pozbylo sice svého užívání a upotřebení, ale převzato byvši do cizího jazyka se udrželo doposud, arci na významě nebo na tvaru něco málo už pozměněné. O tom nějaký příklad. — Strabo zmiňuje se o »Buřích« v končinách dnešního moravsko-uherského Slovenska. Povstalo z toho německé slovo »Bauer«, a Slovan myslí, že to slovo praněmecké; ale lužický Srb do dneška zná jen původní tvar bur = rolník. — Irčan můru (tlak na prsa za spaní) nazývá »phuka«, (Jihoslovan jí říká vuk, vukodlak). — Obilí na mlýně roztírati jmenuje se dnes melu (slov. meljem), mleti (mlíti); ale běda člověkovi, který by užil melj (zvětralá hornina) za mouku (môku) = rozemleté obilí. — Meč je Slovanovi, Peršanovi, Turkovi a Maďarovi, co Němcovi slovo Schwert, u Němců však meč = messer značí pouze nůž. — Za můj slovanský výklad průplavu Suezského budou mne skeptikové odsuzovati, nežli knihu do konce přečtou; ale snad je poněkud utiším dodatkem, že souzvučné francouzské suit značí něco spojeného = spolek, a že německé schweissen (svařovati) též vyznamenává spojování, arciť už jen dvou kousků železa. — Slovinské trebuh (mor. břuch, čes. břicho, rus. brjucho) ve francouzském slovese trébucher tvarem a významem skoro nezměněné se zachovalo. — Ru-

— Snahy moderní, vytvořiti jednotný mezinárodní jazyk umělý — Volapük, Esperanto — budou míti úspěchy jen dočasné a nikoli trvalé, neboť každá řeč ustavičně se mění mluvením. — Víru v nezměněnou původnost dlužno nazvati utopií. Kdyby se nám podařilo sestrojiti a vzkřísiti i bývalý jednotný prajazyk, málo a na krátko bychom si pomohli; čím dál a dále by se rozšiřoval, tím rychleji a podstatněji by se měnil a změnil až k nepoznání.

ské ljena (= Ofenbank) má účel chrániti i kachle i záda od horka; »ljena« měla vzadu deštici, o kterou se opřel, kdo si na tu lavici sedl. Němci mají z toho své Lehne a Lehnstuhl. — Kdo se na leně mnoho povaluje, jest Slovanovi ljenъ (česky líný, lenivý); je tudíž slovo ljena už odvozenina od kratšího (jednoslabičného) lên. Takových příkladů dalo by se uvésti řad nekonečný, ale do jednoho vedly by k tomuto oprávněnému závěru:

a) poněvadž kořen jistého slova ve všech jazycích vždy označuje tentýž aneb alespoň velmi spřízněný předmět, známý člověkovi už v pradobě,*) může býti prajazyk jenom jeden jediný, a všecky dnešní řeči jsou tohoto prajazyka jen bývalými kdysi dialekty;

b) jistá rázovitá pravidelnost, jak prvky mluvidelné v prajazyku jsou seřaděné, nápadně se podobá způsobu, jakým dítě své dojmy vyjádřuje; i dítě každinké má stejnaký dojem z téhož předmětu, a není-li nikým naváděno, dojem zažitý též stejnakým způsobem, ať slovem ať posunkem označuje.

Tomuto soustřeďovacímu poznatku již se na dlouho neubráníme; konečně ze všeho se ozývá paradoxní úsudek: poznati věci nejjednodušší bývá nám vždy věcí nejnesnadnější. — Jazyk, jakým mezi sebou pranárod rozprávěl, tudíž v dětském věku pradoby, neměl příliš bohaté zásoby slovní; několik málo pracně nasbíraných praslov, toť celý toho prajazyku »inventář«. Ale každé z těchto nemnohých praslov ústním podáním se rozšiřovalo a rozplozovalo na dál a na šíř své původnosti tou měrou pozbývajíc, oč se od svého prapůvodu vzdalovalo; časový

*) Pračlověk neznal pojmu a nestvořil ani výrazu pro kulturní potřebu měšťáckou »jíti na procházku«. Že se potřeba tato ve všech končinách až nedávno v době historické vyvinula, proto mají pro ni v každé řeči také po svém výrazu.

tento pohyb zcela případně lze přirovnati místnímu, když kámen se vhodí na tichou hladinu vodní; vlny šiřice se slábnou, a o vlnce nejvzdálenější sotva už pozorovateli by napadlo, tato nepatrná vlna že by měla býti způsobena oním kamením!

Rozlichu jednotlivých jazyků lze tak na tisíc let do zadu stopovati, když ukázky nejstarší porovnává s podobou dnešní; leč i tyto nejstarší ukázky jazykové při vší jednoduchosti relativní přec už na sobě mají známek jakési otřelé výzdoby tolik, že s jistotou nelze nikterak vyloupnouti pravého pratvaru slovního. — Různosti časem nastalé »věda« nad to ještě zbytečně zveličuje, vzavši si do hlavy, jednoduchou a přirozenou řeč mluvícího lidu venkovského »zjemňovati«, což však má rozhodně více škodlivých nežli užitečných účinků v zápětí.

Učencům nikterak nelze odpustiti, že beze všeho oprávnění na poručníky jazyka si zahrávajíce, sbírání všech lidových slov naprosto zameškali, vůbec o ně ani se nestarali, ba užitečné byliny šmahem vykořeňovali a za to všelijaké býlí do jazyků nanesli.

Zhyzdění spisovných jazyků nepochodí od denního jich užívání, nýbrž od skolastického s nimi mistrování; ve školách do jazyků vecpáno kudrlinek a podivností, a tak jazyky oloupeny o estetickou svou jednoduchost. To na vzdělanost povšechnou však působí velmi neprospěšně, neboť za dnů našich je člověkovi od mládí třeba se učiti vážnějším a užitečnějším věcem, než obtížným přízvukům, nevystižnému vyslovování a naprosto nesmyslnému čárkování dlouhých samohlásek. Z dávnověku nemáme fonografů, a tudíž nelze tvrditi, že by spisovná mluva v takových věcech srovnávala se s původní. Bezmála aby člověk blaho-

slavil ten jazyk, který »žádné Medicejské dobroty« nikdy nezakusil; neboť zachoval si aspoň přirozenou jednoduchost (krásu) a nevyumělkovanou původnost (pravdu). — **Nekonečný počet takových planých výhonků ve čtení a psaní nejsou dnes ničím jiným než nerozvážlivá překážka a závada obecného vzdělání. Jedním trhnutím péra hodilo by se to všecko odkliditi a napraviti a mládež na školách budouc osvobozena takových nicotností, mohla by ve věcech užitečnějších mnohem statečněji vynikati.**

Několika příklady soudným čtenářům objasním, že všecky tak zvané »spisovné« jazyky ohromně mnoho pošetilostí a bezcenného »učeneckého« smetí bez nejmenší potřeby s sebou vláčí, a že smetí to ani etymologicky ani historicky nejmenší nemá oprávněnosti, ale v obecném životě čili v praksi zrovna je škodlivé a zhoubné.

Češi a Poláci mají jediní na světě hlásku ř = rz; tato exotická hlásková nestvůra zcela zbytečně stěžuje a zošklivuje tyto dva slovanské jazyky každému cizincovi. Bez nejmenší škody od označování této hlásky by mohlo býti upuštěno, a to jedním rázem a bez dlouhých hádek školských! Tento těžkopádný návyk u výslovnosti, který teprv začátkem doby nové vnesen jest do jazyka spisovného, jest příčinou, že čeština každému cizincovi v samých počátcích objeví se tvrdá, těžká a odporná, poněvadž si začátečník ojedinělou výslovnost tuto představuje horší v duchu než je ve skutečnosti. Také Čechům upřímně radím, by co nejspíše v nějakém muzeu pochovali všecky ty své čárkované hlásky. Obejdou se bez nich zrovna tak dobře jak ostatní Slované, Němci a Románi. — **Jaká úleva to bude dětem i učitelům českým, a jaká výhoda bude to pro toho, kdo s poctivou snahou míní se té řeči naučiti! Pryč se shnilým srubem školní moudrosti, a zřídlu opravdového pokroku volný přístup budiž dopřán i v této věci! Jeť i jazyk rostlinou, na níž občas třeba vyřezávati vlků ničemných a škodlivých! *)**

*) Kam to vede, když národ netečně přihlíží na pošetilé zahrávání si učených nedouků, toho příkladem je frančtina, která se zvláštní oblibě

Slyšeti pravdu na vlastní uši, nebývá prý příjemno; možná. Ale je to vždy a vždy užitečno! Také je těžko, rázem se vzdáti starých navyklostí podobných; domácí ani na mysl si nepřipustí otázku, jsou-li skutečně v právu, a ptá-li se na ně cizinec, s nelibostí se to nese. A přece co do věcí jazykových tyto a podobné otázky velmi jsou oprávněny a důležity; jen že nehodí se na jejich řešení člověk domácí, nýbrž právě cizinec, neboť jenom ten správně poznává všecky vady a škody »gramatických pravidel«, kterými se roz-

---

už několik století těšila. Výrazy tu k nepoznání zkrouceny, od pravého původu etymologického násilně odtrženy, vymyšlený pak způsob psaní a výslovnosti jest přímo zvrácený. Podle toho ve Francii také to vypadá smutně s výsledky vyučování školního. Majetné rodiny sužují své dcery mnoho let, by se naučily francouzskému jazyku, a mírně počítaje najdeš sotva devadesát procent těchto trpitelek, které po vší dlouholeté trýzni sotva se naučí — poctivě čísti a slova vyslovovati patřičně co do přízvuku. I páni Rusové mohli by své jery (polohlásky) vynechati, za čtvero(!) i psáti pouze jedno, a podejmuvše se této očistě učinili by nejmoudřeji, kdyby »cyrillské písmo« uložili v nějakou nádhernou skříň na ostatky svatých a zavedli latinku. Nyní když se chopili znovuzřízení národního školství, velmi by jim svědčil tento první krok do pravé svobody přirozené. Dosavadní písmo je Rusům náramně nemotornou brzdou jak v pokroku kulturním tak v obchodu všesvětovém; že by kyrillica vypudila latinku, nelze očekávati a není si toho ani přáti; jeť to písmo zastaralé, nezřetelné, majíc příliš mnoho zbytečných hlásek (tak soudil už dávno Purkyně; pozn. překl.). — Srbové, ač kyrillicou píší, dobře měli, že aspoň zbytečných značek se shostili. — I Němcům by neškodilo, kdyby se zřekli nezřetelného psaní kurentkou (švabachem) a spolu s ní velkých písmen začátečních. Vystačují-li všecky jazyky ostatní bez toho poníženého uctívání jmen podstatných, a když sami Němci až po Luthera vystačili, proč by věc nebyla možná ještě nyní ? Snad ujme se, co ještě před několika léty selhalo, pravopisná soustava fonetická. Je opravdu na čase uvažovati, komu je poslouženo tím, že své děti od obecné školy až do maturity trápíme tímto školometským výtrusem, který po celý praktický život je a zůstane jen bezcenným zbožím. Neboť »pravopis«, jenž dosud bez mála se řídí »modou« jako dámské klobouky, nesmí nikterak býti jazykům vnucován jako nějaká nezbytná důležitost. Pravopis je bez odporu věcí velice vedlejší. — I bratři Poláci mohli by se jednou dáti do přesívání i svého pravopisu i své »řeči« sykavkami překypující. Rozhodně jejich způsob psaní beze všeho důvodu pokrok veškerých studií jen zbytečně stěžuje.

umnému pokroku a snadnému šíření osvěty jenom zbytečně zatarasují cesty. **Každý jazyk ve světě jest mezi lidmi rozumnými výhradně obcovací, dorozumívací a vzdělávací prostředek, ale nikterak rejdiště a hřiště školních theorií, kterýmž beze všeho práva přisuzuje se zdání liché a plané nevyhnutelnosti nebo nezbytnosti.**

* *

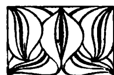
*

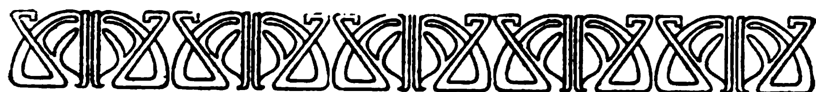
Jak laskavý čtenář pozoroval, uvedl jsem dosti příkladů, důminek i důvodů, z nichž vysvítá oprávněnost, bezohledně poráželi a vykořeňovati velký a rozšířený blud, klam a omyl dějepisný. Snad tato moje práce leckterého poctivce pohne, aby znovu prozpytoval, co tak zvaná věda vydává za doklady svých už napřed umluvených »výsledků«. — Divná věc, roentgenovými paprsky pronikáme pevná tělesa, zrakem tisícerónásobně sesíleným hledíme do nebe hvězdnatého, ale odhaliti roušku, která zakrývá naši minulost, nechceme! Má-li se otázka naší minulosti správně zodpovídati, tu třeba učenému světu nastoupiti tuto zcela novou cestu: přiznati se, že dosavadní povídačky v knihách jsou v okatém rozporu s neklamnými zákony přírody, vzdáti se neoprávněné domýšlivosti, že co se dosud vydává za »vědecké vymoženosti«, mělo by býti neomylnou pravdou, a začíti na všech odvětvích badatelských bádati znova ale v duchu přirozené, neomezené, objektivní pravdy! —

Vůdcem do pravěku spolehlivým bude vždy jen náš jazyk. Souhrn všech názvů, jimiž národ kdysi pojmenoval své osady, hory, řeky, jezera, zvířata, rostliny, nerosty, všeliké náčiní, posléze pak své bohy, je toho lidu nejen slovním inventářem ale spolu i prapůvodní »kronikou«. Národ pak, který základní toto pojmenování provedl, zvláště v těch končinách, kde dosud sedí, dlužno považovati za národ tu vskutku samorostlý, za národ autochtonní, čili za pranárod.

Každá věda sama sebou není nic jiného, nežli sdělení toho, co kdo opravdu zkusil, zažil, našel. Není tedy vědou, o čem se tajně s jinými zasvěcenci uradím a dle toho pak dané příklady na »důkazy« překrucuji.

V této knize hlásám a všemu světu oznamuji, co jsem zkusil, našel, na své oči viděl; je to z většího výsledek zcela nezvyklého postupu badacího. **Že Slované jsou v Evropě prausedlí, i přede mnou již mnoho jiných tušilo, leč mínění své podporovali příliš nedostatečnými doklady; stěhování národů již mnozí poznali za vymyšlenou báchorku, ale neuměli z toho vyloupnouti pravého jádra dějinného; o kočujících národech přednáší kde která kathedra, ale o roční jich výstřídě (turnusu) nikdo nic neví; sbírají se také názvy jednotlivých kmenů a názvy výsostní, ale výklad vykrucuje se z mythologie a mystiky, a vykládačovi ani ve snách se nezdá, že názvy ty vyrostly v boží přírodě na základech, jež do dneška lze pozorovati a stopovati, má-li kdo jen zdravé oči a normální mozek.** — Podal jsem výsledky svého bádání, aby byly s jedné strany nápomocny tomu, kdo se zajímá o vyjasnění a prohloubení naší nejstarší kulturní a národopisné historie, avšak s druhé strany, aby též přispěly k poznání, jak nesmyslně si počíná, kdo organický monismus rozptyluje odstředivým názorem všeliký vyšší rozhled skličujícím. Zjevnosť, že tytéž zákony, co řídily osudy člověka, řídily i vývoj jeho jazyka, a tudíž otázka titulní list této knihy zdobící jest jenom otázka řečnická. Odpověď na ní zní, jak celá kniha hlásá: **NIKDY Slované střední Evropu neosídlili. Slované v Evropě nejsou žádnými přistěhovalci, nýbrž obývají v ní od prvopočátku. Slované jsou evropští praobyvatelé.**

HLEDADLO JMEN, NÁZVŮ A VÝRAZŮ V KNIZE VYSVĚTLENÝCH.

